

Ἡ ΠΡΩΤΙΚῆ

Ἔστι

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΣΤ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΑΙ—ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ
ΜΙΧΑΗΛ ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ἩΠΕΙΡΩΤΙΚῆ ἙΣΤΙΑ

Ἐπιτροπὴ Ἐπιμελείας ὁλη
ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟ
ΙΩΑΝ. Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟ
ΠΑΝΟΣ Γ. ΦΑΝΤΗΣ

Ε

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

Ε

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ :

*

Ἑσωτερικοῦ: Ἐτησίᾳ Δραχ. 150.—
Νομικῶν προσώπων Δραχ. 300.—
Ἐξάμηνος κ.λ.π. ἀναλόγως
Ἑξωτερικοῦ: Ἐτησίᾳ Δολλ. 10—
ἢ Δίραι Ἀγγλίας 3 1/2
ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΑΧ. 37.50

Ἀντιπιστέλλοντα Μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς
ΚΩΝ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ (Βενετία)
ΔΕΑΝΔΡΟΣ Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Ἀθήνα)
ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)
ΜΙΧΑΗΛ ΠΕΡΑΝΘΗΣ (Ἀθήνα)
ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ (Ἀθήνα)
ΒΑΣΙΔ. ΒΕΡΒΙΑΔΗΣ (Ἀθήνα)

Ἐμβάσματα : «ἩΠΕΙΡΩΤΙΚΗΝ ἙΣΤΙΑΝ» Ὁδὸς 28ης Ὀκτωβρίου 72, Ἰωάννινα — Τηλ. 6-59

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Νικολ. Β. Πατσέλη	: Οἱ Μωαμεθανοὶ εἰς τὴν Ἡπειρον (ἱστορ. πραγμ.)	Σελ.
Σωκρ. Γ. Γεωργούλα	: Λαογραφία Ἀνατολ. Ἐηροβουνίου Ἡπείρου (λαο- γραφικὴ μελέτη)	»
Νίκου Χρ. Τσάνκα	: Πάργα—Στεργιά (λαογραφ. μελέτη)	»
Ρόμπερτ Μπέρνς (Εἰσαγωγή—Μετάφρασις: Ἄρσ. Γεροντικοῦ):	Τὰμ Ὁ Σίντερ (ποίημα)	»
Νίκου Α. Τέντα	: Πάργα (ποίημα)	»
Πάνου Γραικοῦ	: Ἡ τρέλλα σὰν τεχνικὴ τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ καὶ σὰν θέμα τῆς λογοτεχνίας (μελέτη)	»
Πῶλ Σ. Κόνκλιν	: Ὁ μεγάλος γέρος τῆς κιθάρας (κριτικὴ παρουσίασις)	»
Νικολάου Βαρδάρη	: «Ὅταν θαρθεῖ τὸ καλοκαίρι» (ποίημα)	»
Στεφ. Μπέττη	: Μάνθος Οἰκονόμου (μελέτη)	»
Ἄθ. Ζιάγκου	: Ἡ Γάκαινα (διήγημα)	»
Βασ. Μάργαρη	: Τὸ πρόβλημα (ποίημα)	»
Ἀνθούλας Α. Ζόλδερ	: Δωδώνη (ποίημα)	»
Ζήση Στάλιου	: Ὁ Ἑβραῖος τοῦ Μαναῶς—Κάκτοι (ποιήματα)	»

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ : Σημειώματα : Τὰ βιβλία καὶ ἡ κριτικὴ—Παναγ. Ἥλ. Πουλίτα (Δ. Κόκκινου).—Κριτικὴ τοῦ βιβλίου : Εὐαγγ. Ἄθ. Μπόγκα : «Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἡπείρου».—Γ. Οὐσκατέσκου (μετάφρασις : Γ. Δ. Χουρμουζιάδης) : «Ποιητὲς τῆς Εὐρώπης» (Ι. Γ. Θεοχάρη).—Βαγγέλη Σκουβαρά : «Στηλιτευτικὰ κείμενα» (Ἄρσ. Γεροντικοῦ).—Τάσου Παπαδοπούλου : «Λαογραφικὰ τῆς Εὐβοίας» (Σωκρ. Δ. Γεωργούλα)—Κώστα Ι. Τσάντα : «Παιχνίδια μὲ τὴ μπάλλα» (Δ. Κόκκινου).

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣΙΣΓ • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ—ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ—ΜΑΡΤΙΟΣ 1967 • ΤΕΥΧΟΣ 177 178

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΠΑΤΣΕΛΗ

ΟΙ ΜΩΑΜΕΘΑΝΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟΝ*

Τὸν κίνδυνον αὐτὸν τοῦ ἐξισλαμισμού κατιδὼν ὁ τότε Πατριάρχης Σεραφείμ ἔστειλε τὸν ἱερομάρτυρα καὶ ἱσαπόστολον Κοσμᾶν, τὴν μεγάλην αὐτὴν φυσιογνωμίαν καὶ ἀγωνιστικὴν μορφήν τῆς Ἐκκλησίας τῶν πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως χρόνων. Ὁ ἱεραπόστολος οὗτος διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἔθναπόστολος διὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐμψυχωτῆς, ἀναμορφωτῆς καὶ ἐνθερμος πατριώτης καὶ ζηλωτῆς τῆς διαδόσεως τῶν εὐαγγελικῶν ἀληθειῶν καὶ τῆς ἐθνικῆς ιδέας δυναμικὸς πνευματικὸς πυρσὸς συνεχέντρωνεν ὅλα τὰ προσόντα ποῦ ἐχρειάζοντο κατὰ τὰ μαῦρα ἐκεῖνα χρόνια πού, κατὰ τὸν ποιητὴν, «ὄλα τ' ἄσκιαζε ἢ φοβέρα καὶ τὰ πλάκων' ἢ σκλαβιά».

Ὁ ἱεραπόστολος καὶ ἔθναπόστολος Κοσμᾶς, περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον, εἶχε συλλάβει τὸ νόημα τῆς καταστάσεως τοῦ σκλαβωμένου ἔθνους καὶ ἔταξεν ἑαυτὸν ὑπηρετὴν καὶ κήρυκα τῆς ἀνυψώσεως τοῦ Γένους καὶ ἐγένετο ἕνας πραγματικὸς ἐθνικὸς ἡγέτης, θερμαίνων καὶ ἀναζωπυρῶν τὸ ὄνειρον τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Γένους, ἀντιληφθεὶς ὅτι ἡ ἐργασία αὐτὴ μόνον διὰ τῆς θρησκείας καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ ὥστε ἡ φλόγα τῆς χριστιανικῆς πίστεως τῆς φυλῆς εἰς τὸν Θεὸν νὰ συντηρῇ, θερμαίνῃ καὶ ἀναζωογονῇ τὸ ὄνειρον τῆς ἐθνικῆς ἀπολυτρώσεως καὶ ἀπελευθερώσεως τοῦ Γένους.

Ἐὰν δὲν ἀνεφαίνετο τότε ὁ Ἅγ. Κοσμᾶς, εἶναι ζήτημα ἐὰν θὰ εὑρίσκετο σήμερον εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα χριστιανός.

Πρὸ τοῦ ἱσαποστόλου ὅμως Κοσμᾶ, ἀνεφάνη εἰς τὴν Ἡπειρον μία ἐξ ἴσου μεγάλη μορφή τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ὅμως ἀγνοεῖται ἀπὸ πολλοὺς ἱστορικοὺς.

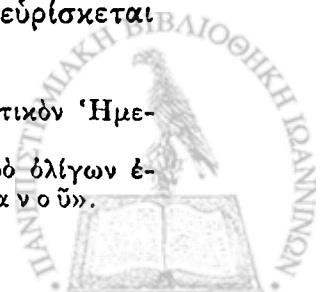
Πρόκειται περὶ τοῦ Ἐπισκόπου Σοφιανοῦ, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου δὲν ἀναγράφεται οὔτε εἰς τοὺς ἐπισκοπικοὺς καταλόγους ποῦ ἐδημοσιεύθησαν μέχρι σήμερον.⁽¹⁾

Ὁ Ἐπίσκοπος Σοφιανός ἐξ ἴσου μεγάλη ἱερατικὴ μορφή, κατὰ τὸν Γερμανὸν γεωγράφον Φίλιπσον, εἶχε στήσει τὸ στρατηγεῖον τοῦ ἀγῶνος του κατὰ τοῦ ἰσλαμισμού εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου εἰς Πολύτσανην ὅπου εὑρίσκεται

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 585.

1. Διὰ τὸν Ἐπίσκοπον Σοφιανὸν βλ. Μιλτ. Οἰκονομίδου: Ἡπειρωτικὸν Ἡμερολόγιον, 1914, σελ. 219—222.

Ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σοφιανοῦ, μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν πρὸ τοῦ 1910, ἐκαλεῖτο «Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ Σοφιανοῦ».

τὸ σκῆνωμά του. Κατὰ τὸν γεωγράφον λοιπὸν Φίλιππον, ποῦ ἀναφέραμεν, ἔστησε τὸ στρατηγεῖον τοῦ ἐκεῖ «ἵνα διδάξῃ τοὺς περιοίκους καὶ τοὺς ἐνισχύσῃ εἰς τὴν ἐγκαρτέρησιν καὶ τὴν ἀποτροπὴν τοῦ κινδύνου τῆς ἐξωμοσίας. Εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἐπισκόπου Σοφιανοῦ, συνεχίζει ὁ συγγραφεὺς, ὀφείλεται ἡ ἔμμομη τοῦ τμήματος τούτου τῆς Ρίζης καὶ Ζαγορᾶς εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν κατὰ τὰ ἔτη 1730—1735, ὅτε οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων αὐτῶν ἀντέστησαν κατὰ τῶν ἀγρίως ἐπιτεθέντων γειτόνων ἐξωμοτῶν, οἱ ὅποιοι ἄλλοτε μὲν διὰ τῆς βίας καὶ ἄλλοτε διὰ μυρίων ἐκβιαστικῶν τρόπων προσεπάθουν νὰ τοὺς ἀλλαξοπιστήσουν».

Ἐπίσκοπος Σοφιανός, ἐπέτυχε διὰ τῆς διδασκαλίας του τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ ὀθωματικοῦ στοιχείου.

Καὶ ὁ Ἀραβαντινὸς ὁμοῦ ἐξαιρῶν τὴν ἐν γένει δράσιν τοῦ Σοφιανοῦ γράφει:(1)

«Ἐξαιρέτως μνημονεύονται αἱ προσπάθειαι αἱ καταβληθεῖσαι ὑπὲρ τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας ἐν τοῖς ἀμέσως προγενεστέροις χρόνοις (Κοσμοῦ τοῦ Αἰτωλοῦ) ὑπὸ τοῦ Σοφιανοῦ, Ἐπισκόπου μὲν Δρυϊνουπόλεως χρηματίσαντος, παραιτηθέντος δὲ (τὸ 1711) τοῦ θρόνου καὶ γενομένου μεγαλοσχήμου τῆς ἐν Πολυτσάνῃ Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Ὁ σεβάσμιος οὗτος ἀνὴρ τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναχαίτησιν τοῦ χειμάρρου τῆς ἐξωμόσεως τοῦ ἐπαπειλοῦντος νὰ κατακλύσῃ τὴν Ἠπειρον»

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 18 αἰῶνος, ὅτε ἔπαυσε μὲν ἡ βιαία ἐξισλάμησις, ἀλλ' οἱ ἐξισλαμισθέντες ἔγιναν οἱ περισσότεροι λησταί, ὁ τόπος δὲν ἠδύτατο νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὰ εἰρηνικὰ ἔργα καὶ ἰδίως οἱ Χριστιανοί, ὁ Σουλτάνος ἐξέδωκε προστατευτικὰς ὑπὲρ τῶν τελευταίων διαταγὰς (2). Ἐδημιουργήθησαν ὅθεν αὐτομάτως δύο ἀντίζηλοι κοινωνικαὶ τάξεις. Ἡ μία τῶν μουσουλμάνων γαιοκτημόνων, ἰσχυρῶν οἰκονομικῶς, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ Πύλη παρεχῶρει ἀφιδῶς τίτλους, ἀξιώματα καὶ γαίας, καὶ ἡ τῶν ραγιάδων χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι, λόγῳ τῆς ἔμμομης των εἰς τὴν θρησκείαν των, ἐτέθησαν ὑπὸ διωγμὸν καὶ περιῆλθον εἰς οἰκονομικὸν μαρασμὸν.

Ἐπῆρχον βεβαίως καὶ μεταξὺ τῶν Μουσουλμάνων ἀκτῆμονες πιεζόμενοι οἰκονομικῶς, πλὴν ὁμοῦ οὔτοι ἦσαν ἐλάχιστοι καὶ ἡ θέσις των ἐβελτιοῦτο συνεχῶς, λαμβανομένου ὑπ' ὅψιν ὅτι τούτους δὲν ἐχώριζεν ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους φεουδάρχες ἢ ἐθνικὴ συνείδησις. Ἐδούλευον λοιπὸν οἱ χριστιανοὶ διὰ τοὺς πλουσίους πατέρωνάς των μουσουλμάνους, μπέηδες, ἀγάδες, πασάδες καὶ λοιποὺς ἀξιωματούχους τῆς αὐτοκρατορίας (3).

Ὅταν ἐπέρασεν ὁ Ἁγ. Κοσμάς ἀπὸ τὴν Ἠπειρον χρισμένος ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον «Γενικὸς Ἱεροκῆρυξ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας» καὶ ἐνισχυμένος μὲ τὸ κύρος τοῦ ἱερωμένου καὶ τὴν ἐμφυτον φλογερότητα τοῦ χαρακτῆρος του, ὁ κύνδυνος τοῦ ἐξισλαμισμού δὲν ὑφίστατο πλέον εἰς τόσην ὀξύτητα εἰς αὐτήν. Ὁ ἠπειρωτικὸς λαὸς εἶχε δώσει ἤδη τὴν μάχην καὶ τὴν εἶχε κερδίσει μὲ μεγάλας, ἐννοεῖται, θυσίας.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ Ἁγιος Κοσμάς ὑπέφερε διὰ τὸ κατάντημα τοῦ χειμαζομένου λαοῦ καὶ ἰδίως εἰς τὴν Β. Ἠπειρον, διὰ τὸν ξεπεσμένον θρησκευτικὸν φρόνημα, διότι καὶ «Παιδιὰ πέθαιναν ἀβάπτιστα καὶ κληρικοὶ ἀλλαξοπίστησαν». Δὲν εἶναι ὁμοῦ καθ' ὀλοκληρίαν ἀληθές τὸ γραφόμενον ὅτι, ὅταν ἐνεφανίσθη ὁ Ἁγιος Κοσμάς εἰς τὴν Ἠπειρον, ὁ ἠπειρωτικὸς λαὸς εἶχε τὸ θρησκευτικὸν του αἶσθημα ξεπεσμένον, ὥστε ἂν δὲν διήρχετο ἀπὸ ἐκεῖ ὁ χριστιανισμὸς θὰ ἐξηφανίζετο εἰς τὴν

1. Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ σ.σ. 29 Β. Μπαρρά: Εἰς «Ἠπ. Ἐστία», τεύχος 24, σελ. 373—376.

2. Παπασπύρου Ν. Ζέγκου: Βιογραφία Πολυκάρπου Δαρδαίου, Ἀθήναι, 1927, σελ. 103.

3. Β. Ζώγκου: Ἡ θέσις τῆς Ἀλβανίας εἰς τὴν παρούσαν σύρραξιν, σελ. 38.

ἐπαρχίαν αὐτήν. Τὸ τοιοῦτον δὲν εἶναι ἱστορικὸν ἀληθές, διότι ἂν πράγματι, ὅπως ἀνεξελέγκτως γράφεται, τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα ἦτο ἐκπεσμένον καὶ ἀνίκανον νὰ ἀντιδράσῃ κατὰ τοῦ κύματος τῆς ἐξωμοσίας, πού ἐπὶ ἓνα αἰῶνα καὶ πλέον, εἶχεν ἐκσπάσει εἰς τὴν Ἡπειρον, ἢ ἀλλαξοπιστία τοῦ πληθυσμοῦ θὰ εἶχεν ἤδη συντελεσθῆ ἄνευ ἀναφανῆ ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς.

Τὸ ἀληθές εἶναι, ὅτι ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς, μὲ τὴν διδασκαλίαν του, δὲν περιορίζετο εἰς εὐχὰς καὶ ματαίας ἐκκλήσεις. Ἐδίδασκε τουναντίον ζωντανά, μὲ τὴν διδασκαλίαν του δὲ ἐγαλβάνιζε τὴν λαϊκὴν ψυχὴν, διδάσκων τὰς Χριστιανικὰς ἀληθείας καὶ προπαγανδίζων τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν, ἐταύτιζε τὸν Χριστιανισμὸν μὲ τὸν ἑλληνισμὸν, πού εἰς τὰς δραματικὰς περιπετείας τοῦ Γένους ἦσαν ἀρρήκτως συνδεδεμένα. Ἔτσι λοιπὸν ἐπικοινωνῶν οὗτος μὲ τὸν λαόν, ἀντελήθη καλῶς τοὺς καύμους του, τοὺς πόθους του, τοὺς παρηγόρησε, τοὺς ἐνεθάρρυνε, τοὺς ἐνεψύχωσε, ἐτόνισε τὴν πίστιν των πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν προγόνων του καὶ ἀνεπτέρωσε οὗτος τὸ φρόνημα τοῦ Γένους, ἐπροπαγάνδισε τὴν ἰδέαν τῆς ἀπελευθέρωσης καὶ προετοίμασε τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν νὰ μυηθῆ, κατόπιν, εἰς τὸ Μυστήριον τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας καὶ ἐμύησε τοὺς ἀρματωλοὺς καὶ κλέφτες εἰς τὴν μεγάλην ἰδέαν τῆς ἀπελευθέρωσης.

Ἐὰν ὁ ἱεροδιδάσκαλος Κοσμᾶς δὲν ἀνεφαίνετο τότε, οὐδεὶς θὰ εὕρισκετο σήμερον χριστιανὸς Ἕλληνας εἰς τὰ ἀπόκεντρα ἐκεῖνα μέρη⁽¹⁾.

Αἱ μορφαὶ τοῦ ἐπισκόπου Σοφριανοῦ καὶ τοῦ ἱσαποστόλου Κοσμᾶ καθὼς καὶ τὰ κατεσπαρμένα Μοναστήρια, ὅπου ὡς εἰς κιβωτὸν ἐφυλάχθη ὁ Ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς, ὁ Σταυρὸς τοῦ Λάμποβου ἦσαν οἱ ἀναχαιτικοὶ φραγμοὶ εἰς τὴν βάρβαρον καὶ ἀλλόθρησκον ἐπιβολήν, πού ἀνέτρεψαν τὰ σκοτεινὰ σχέδια τῆς ἐθνικῆς καὶ φυλετικῆς ἐξαφανίσεως τοῦ ἐκεῖ Χριστιανισμοῦ.

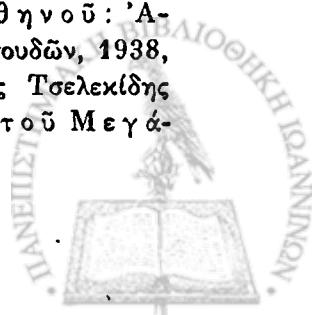
Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ ἐξισλαμισμοῦ τοῦ τμήματος τούτου τῆς Ἡπέρου, παρατηροῦμεν ὅτι, ἂν μέρος τοῦ πληθυσμοῦ πιεζόμενον ἀπὸ τὰς ἀδυσώπυτους ἀνάγκας τῆς ζωῆς, ὑπέστη τὴν μοιραίαν ἐξισλάμισιν, ἐν τούτοις ὁ ἴδιος αὐτὸς λαὸς εἰς τὴν ροὴν τοῦ χρόνου, σημειώνει τὴν καταπληκτικὴν διὰ λαὸν ἐπάνοδον εἰς τὴν ἱστορικὴν ἑλληνικὴν του κοίτην μὲ τὰ «ρωμιογυρίσματα» Μουσουλμάτων, πού λατρεύουν, ἀγίους προσκυνοῦν εἰκόνας καὶ προσφέρουν τάματα καὶ ἄλλα.

Οἱ τιμαριοῦχοι, ὅπως εἶπομεν, ἦσαν ἀρχικῶς χριστιανοί, πού διατήρησαν ἐπ' ἀρκετὸν καιρὸν ἀνενόγητοι τὴν χριστιανικὴν των θρησκείαν. Ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐκστρατεύουν ὑπὲρ τοῦ Σουλτάνου εἰς ὅλους τοὺς πολέμους, συναθροιζόμενοι εἰς Ἰωάννινα.

«Ὅταν ἔρχοταν βασιλικὴ προσταγή, ἀναγινώσκομεν εἰς τὸν Κουβαρᾶν τῶν Ἰωαννίνων, νὰ ἐτοιμασθοῦν διὰ τὸν πόλεμον, εἰδοποιούσεν ὁ Ἀλήμπεης τῶν Ἰωαννίνων καὶ τὰς πέριξ ἐπαρχίας, ἤγουν τὸ Δέλβινον, τὸ Ἀργυρόκαστρον, Παραμουθιάν, Κόνιτζαν, καὶ ἄλλους τόπους καὶ ἐμαζώνονταν ὅλο τὸ τάγμα τῶν Τιμαριωτῶν εἰς Ἰωάννινα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐκινούσαν ὅλοι μὲ τὶς χριστιανικὰς σημαῖες τοῦ

1. Πολιτικὴ Ἐπιθ. 1881, τομ. Α', σελ. 67.

1. Τὸ κιβώτιον, ἐνθα εἶναι τοποθετημένα τὰ λείψανα τοῦ Ἁγ. Σοφριανοῦ, κατεσκευάσθη ἐξ ἀργύρου ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου τῆς Μονῆς Ἱερομονάχου Χ. Ἀνθίμου τοῦ ἀπὸ Σάμου (1821—1890) ἐπὶ τοῦ ὁποῦ ἡ Μονὴ ἀνέλαβε τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ἐκλαμψιν. (Δ. Ζακυθηνοῦ: Ἀνεκδοτὸν Βυζαντινὸν κτιτορικὸν ἐκ Βορείου Ἡπέρου. Ἐπετ. Ἑταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν, 1938, σελ. 289. Τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Πολύτσιανης περιγράφει, ὁ Μηνᾶς Τσελεκίδης εἰς «Ταχυδρόμον» Κ/λεως ἀρ. 1879 (13 Ὀκτ. 1904) ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Ναὸς τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου ἐν Πολύτσιανῃ».

Ἁγίου Γεωργίου καὶ φθάνοντας εἰς τὸ Ὄρος τοῦ Πίνδου πρὸς τὸ Μέτσοβον ἐμάζευαν τὶς χριστιανικὰς σημαῖες καὶ ἀνοίγαν τὶς Τούρκικες»⁽¹⁾.

Δημοσιεύομεν κατωτέρω ἔγγραφα σχετικὰ μὲ τὴν συνάθροισιν αὐτῆν τῶν σπαχήδων, τὰ ὅποια ἀντιγράφομεν ἀπὸ τὸ δημοσιευθὲν κρατικὸν ἀρχεῖον Βενετίας.

1556 Σεπτεμβρίου 22 «...Ἐφθασεν αὐτοκρατορικὴ διαταγὴ: ὅλοι οἱ Σπαχήδες καὶ λοιποὶ πολεμισταὶ τοῦ Σαντζακίου Ἰωαννίνων δεόν νὰ συναχθοῦν καὶ καθὼς ἀκούεται πρόκειται νὰ βαδίσουν κατὰ τῆς Οὐγγαρίας...»⁽²⁾.

1557 Αὐγούστου 26 Κέρκυρα.

«Ἐνας ἔμπορος Κερκυραῖος ὀνόματι Δῆμος Κυπριανὸς ἐπιστρέφων ἐξ Ἑλασσῶνος μέσῳ Ἰωαννίνων ὕπου παρέμεινε δι' ἐμπόριον ὀλίγας ἡμέρας, εὕρισκόμενος τὴν 23 τοῦ μηνὸς εἰς τὴν πλατεῖαν τῶν Ἰωαννίνων τὴν ἡμέρα πού ἦταν ἀγορὰ (παζάρι) ἤκουσεν ἐκφωνούμενον αὐτοκρατορικὸν φερμάνι πού διέττασεν ὅλους τοὺς Σπαχήδες ἐπὶ ποινῇ κρεμάλας (sollo pena della forza) νὰ ἐτοιμαστοῦν καὶ νὰ κινήσουν διὰ τὴν Οὐγγαρίαν. Ἐρωτήσας τὴν αἰτίαν τῆς προσκλήσεως αὐτῆς ἔλαβεν ὡς ἀπάντησιν ὅτι ὁ μπεϊλέρμπεης τῆς Οὐγγαρίας μὲ τρεῖς σαντζάκηδες ἠναγκάστησαν νὰ ὑποχωρήσουν πιεζόμενοι ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ Βασιλέως Φερδινάνδου καὶ δι' αὐτὸ πρέπει νὰ σταλῇ ἀμέσως ἐνίσχυσις»⁽³⁾.

1671 Ἀπριλίου 12 «Γράφουν ἐκ Πάργας οἱ Διοικηταὶ ὅτι ὡς ἔμαθαν ἀπὸ ἕναν ἔμπιστον τοῦ Μαργαριτιοῦ Χασάν Ἀγᾶν ἐπονομαζόμενον Dedané, ἦλθεν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἕνας Τούρκος μεγάλος εἰς Scalates μὲ 100 Γενιτσαροὺς, ὅστις ἔχει διαταγὴν νὰ συγκεντρώσῃ τοὺς Σπαχήδες καὶ θὰ πηγαίνει νὰ ἐνωθῇ κατόπιν μὲ τὸν Μπεϊλέρμπεη πλησίον τῆς Ραγούζης»⁽⁴⁾.

Ἔχον, ὅπως εἶπομεν, ἰδικὴ τῶν σημαῖαν μὲ σταυρὸν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τὴν ὁποῖαν ὅμως ὑποχρεοῦντο νὰ ἀντικαθιστοῦν μὲ τὴν τουρκικὴν, ὅταν ἐξεστράτευον πέραν τῆς Πίνδου.

Σημειώσωμεν ἐπ' εὐκαιρίᾳ ὅτι οὐδεὶς ἀπὸ τοὺς μάρτυρας τῆς πίστεως εἶναι τόσον λατρευτὸς καὶ λαοφιλὴς ὅσον ὁ καβαλλάρης Ἁγιος Γεώργιος. Ὁ ἱππεὺς ἦτο πάντοτε εἰς τοὺς Ἕλληνας ἢ καλλιτέρα ἔκφρασις τοῦ στρατιώτου ἀγωνιστοῦ, διότι εἰς τὴν Ἀθηναίων Πολιτείαν, ἀπετέλει τὸν ἀριστοκράτην ὅπως ἦτο ἱππότης τοῦ μεσαίωτος. Ἡ παράστασις αὕτη τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἶναι ἔργον τῶν ἱπποτῶν τῆς Δ' Σταυροφορίας, διότι αἱ παλαιαὶ εἰκόνες τοῦ μεγαλομάρτυρος τὸν ζωγραφίζουν ἕρθιον⁽⁵⁾.

Εἰς τὸν Ἁγιον Γεώργιον ἀφιερῶντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ναοὶ τοῦ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ. Ἡ ἀφιέρωσις αὕτη ἐγένετο ὅχι μόνον διότι ἦτο ὁ κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὸς Ἁγιος, πού περικλείει τὸ ἡρωϊκὸν στοιχεῖον, ἀλλὰ καὶ διότι ἦτο ὁ «τῶν

1. Α. Παπακώστα: Κουβαρᾶς Α., σελ. 18.

Τὴν πληροφορίαν διὰ τὴν σημαῖαν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου τῶν Σπαχήδων, μᾶς τὴν δίδει ὁ Φιλήμων εἰς τὸ «Δοκίμιον περὶ τῆς Φιλ. Ἑταιρίας», χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ τὴν πηγὴν. Ἀπὸ τὸν Φιλήμονα, παρέλαβε φαίνεται τὴν πληροφορίαν ὁ Ἀραβαντινὸς χωρὶς νὰ τὸν ἀναφέρῃ. (Π. Ἀραβαντινοῦ: Χρονογραφία Α', σελ. 82. τ. Β', σελ. 242, ἀναφέρει σουλτανικὸν διάταγμα περὶ Σπαχήδων τοῦ 1635).

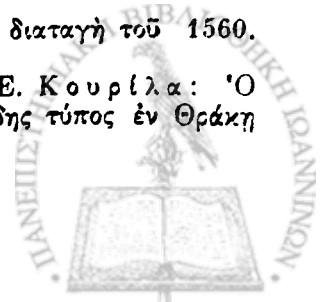
Ὁ τροπαιοφόρος Ἁγιος ἔλαβεν ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὴν εὐλάβειαν τῶν Αἰθίοπων, ἀφ' ὅτου τὸ 1896 εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀδουας πού συνέπεσε μὲ τὴν ἐορτὴν τοῦ προστάτου τῶν Ἁγίου Γεωργίου, κατετρόπωσαν τοὺς ἐπιδρομεῖς Ἰταλοὺς καὶ συνέλαβον χιλιάδας αἰχμαλώτων. Ἐορτάζουν δὲ ἕκτοτε οἱ Αἰθίοποι τὴν μνήμην τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τὴν 23 ἐκάστου μηνός, ἦτοι δώδεκα φορές τὸ ἔτος.

2. Κ. Μέρτζιου: Εἰς Ἑπειρ. Χρονικά, 1940, σελ. 29.

3. Κ. Μέρτζιου: Ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 29—30.

4. Κ. Μέρτζιου: Ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 58. Πρβλ. καὶ σελ. 31, διαταγὴ τοῦ 1560. Πρβλ. καὶ σελ. 171.

5. Μ. Γεδεών: Μεσαιωνικὰ Γράμματα Β., σελ. 279. Πρβλ. Ε. Κουρίλα: Ὁ Καβαλλάρης Ἁγιος Γεώργιος ἐν τῇ Ἀγιογραφίᾳ καὶ Λαογραφίᾳ, Δημῶδης τύπος ἐν Θράκῃ Ἀρχεῖον Θρακικοῦ καὶ Λαογραφικοῦ, τόμ. 22 (1957), σελ. 17—136.

αίχμαλώτων ἐλευθερωτῆς» καὶ συμβολικῶς εἰς τὸ πρόσωπόν του ἀπεικονίζετο ἡ δύναμις τοῦ Γένους, ἡ ὁποία ἠγωνίζετο καὶ κατενίκη τὸ τέρας τοῦ Τούρκου καὶ ἠλευθέρωσε τὴν δεσμίαν καὶ φοβισμένην βασιλόπαιδα, τὴν Ἑλλάδα⁽¹⁾.

Ὁ Σκενδέρμπεης μάλιστα, εἰς τὸ φρούριον τῆς Κρόϊας, ὅπου εἶχε στήσει τὸ στρατόπεδόν του, ἔκτισε καὶ ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ποῦ σώζεται καὶ σήμερον. Τὸν Ἅγιον Γεώργιον δὲ πάντοτε ἐπικαλεῖτο οὗτος, εἰς τὰς ἐναντίον τοῦ Σουλτάνου μάχας, τῶν ὁποίων ἐξήρχετο πάντοτε νικητῆς⁽²⁾.

Οἱ Τούρκοι μέχρι σήμερον, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι λαοὶ (Συρίας, Μεσοποταμίας, Περσίας κ.λ.π.) ἐξακολουθοῦν νὰ σέβωνται ἰδιαίτερος τὸν Ἅγιον Γεώργιον, τὸν ὁποῖον ἀποκαλοῦν ἰδικόν των «τεντέ» (Ἅγιον), οἱ δὲ καβαλάρηδες τὸν ὀνομάζουν «χιντίρ—ἐλές» (Ὁσιος—Ἅγιος). Πολλοὶ μουσουλμανικαὶ οἰκογένειαι τὴν 23 Ἀπριλίου κατασκευάζουν γλυκίσματα, τὰ ὁποῖα προσφέρουν εἰς συγγενεῖς καὶ φίλους, ἀνταλλάσσουν εὐχάς, ἐνῶ ἄλλαι προσφέρουν ποσότητα ἐλαίου εἰς τὴν πλησιεστέραν ἐκκλησίαν διὰ τὸ κανδῆλι τοῦ Ἁγίου. Ἐν γένει, τὴν ἡμέραν ἐκείνη τῆς 23 Ἀπριλίου, ἐθεωρεῖτο καὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους ὡς ἡμέρα ἀργίας, οἱ ὁποῖοι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐξήρχοντο μαζὶ με τοὺς Χριστιανούς εἰς τὴν ἐξοχὴν πρὸς διασκέδασιν.

Ἐξαιρετικὴν τιμὴν ἔλαβεν ὁ Ἅγιος Γεώργιος εἰς τὴν εὐλάβειαν τῶν Αἰθιοπῶν, ἀφ' ὅτου εἰς τὴν ἱστορικὴν μάχην τῆς Ἀδουας, ποῦ συνέπεσεν τὴν ἡμέρα τῆς μνήμης του, κατενίκησαν τοὺς ἐπιδρομεῖς Ἰταλοὺς, συλλαβόντες 10.000 αἰχμαλώτους. Τόση δὲ εἶναι ἡ πρὸς τὸν Ἅγιον αὐτὸν λατρεία τῶν Αἰθιοπῶν, ὥστε τιμοῦν τὴν μνήμην του τὴν 23 ἐκάστου μηνός, εἰς τρόπον ὥστε νὰ τιμᾶται οὗτος εἰς τὴν χώραν των δώδεκα φορὰς τὸ ἔτος⁽³⁾.

Μετὰ τὴν μικρὰν αὐτὴν παρέκβασιν, διὰ τὸν Ἅγιον Γεώργιον, εἶπωμεν ὅτι τὴν ὑποχρέωσιν αὐτὴν τῶν σπαχῆδων, διὰ τὴν ἀναπέτασιν τῆς σημαίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἠκολούθησαν οὗτοι ἐπὶ δύο αἰῶνας. Ὁ φθόνος ὅμως τῶν Τούρκων, λέγει ὁ Φιλῆμων, συνώδευε πάντοτε τὰς ἀνδραγαθίας των.

Οἱ χριστιανοὶ σπαχῆδες διετήρησαν ὡς ἀποκλειστικὸν προνόμιον τὰ σπαηλίκια μέχρι τοῦ 1635. Τὴν ἐποχὴν δὲ ἐκείνην, ἐπὶ Σουτὰν Μουράτ, ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐξομώσουν, καὶ νὰ γίνουν οἱ φανατικώτεροι Τούρκοι, καὶ κατὰ συνέπειαν τυραννικοί, κατὰ τῶν ραγιαδῶν Χριστιανῶν. Ἀφορμὴν πρὸν τοῦτο ἔδωσε μία ἐκστρατεία τοῦ ἰδίου Σουλτάνου, κατὰ τῆς Περσίας, πρὸς κατάληψιν τοῦ Βάν, ποῦ διήρκεσε περὶ τὰ τριάκοντα ἔτη (1620—1650) καὶ εἰς τὴν ὁποίαν, σύμφωνα με τὸν ὀρισμὸν τοῦ Σινὰν πασᾶ, ὑπεχρεώθησαν νὰ συμμετάσχουν καὶ ἐκεῖνοι. Διὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην ὅλοι οἱ χριστιανοὶ σπαχῆδες, ποῦ ἦσαν στρατεύσιμοι τοῦ Δελβίνου, Ἀργυροκάστρου, Κονίτσης καὶ Πρεμετῆς, ἀνερχόμενοι εἰς 12.000—15.000 περίπου, συνηθροίσθησαν εἰς Ἰωάννινα, με τὴν σημαίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ ἐκεῖθεν ἔφθασαν ἕως τὸ Μέτσοβον, ὅπου τὴν ἀντικατέστησαν τὰς σημαίας των διὰ τῶν Τουρκικῶν, συνεχίζοντες τὴν πορείαν των ἐναντίον τῶν Περσῶν.

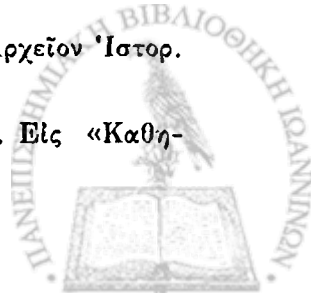
Εἰς τὸν πόλεμον ἐκείνον ἡ νίκη κατ' ἀρχὰς ἔστεφε τὰ ὄπλα τῶν Περσῶν.

Εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην ὅμως διὰ τὸν τουρκικὸν στρατὸν στιγμὴν, ποῦ αὐτὸς ἐτρέπετο εἰς φυγὴν, ὑφίστατο πανωλεθρίαν καὶ ἐκινδύνευε νὰ συληφθῆ αἰχμάλωτος καὶ νὰ χάσῃ ὀριστικῶς τὸν πόλεμον, ὁ σημαιοφόρος τῶν χριστιανῶν σπαχῆδων εἶχε τὴν ἔμπνευσιν νὰ κατεβέσῃ τὴν τουρκικὴν σημαίαν, καὶ νὰ ὑψώσῃ τὴν χρι-

1. Σπ. Λουκάτου: Ὁ Πολιτικὸς βίος τῶν Ἑλλήνων τῆς Βιέννης (Ἀρχεῖον Ἱστορ. Ἑθνολ. Ἑταιρ., τόμ. 15 (1961), σ.σ. 310.

2. Ε. Κουρίλα: Ἐνθ. ἀνωτ., σ.σ. 119.

3. Σωκράτης Προκοπίου: Ὁ Ἅγιος Γεώργιος καὶ ἡ Αἰθιοπία. Εἰς «Καθημερινήν», 27 Ἀπριλίου, 1948.

στιανικήν με τὴν παράστασιν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου⁽¹⁾. Εἰς τὴν θέαν τοῦ Ἀγίου, οἱ χριστιανοὶ σπαχῆδες, ὄχι μόνον δὲν διεσκορπίσθησαν, ὅπως εἶχον κάμει τὰ τουρκικὰ στρατεύματα, ἀλλὰ ἐνθαρρυνόμενοι, ἐπέπεσαν με μεγαλειτέραν ὁρμὴν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἀνεχαίτησαν τὴν προέλασίν του καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Πέρσας νὰ τραποῦν εἰς φυγὴν. Οὕτω λοιπὸν οἱ μέχρι τοῦδε ἦττα τῶν Τούρκων, μετετρέπη εἰς νίκην καὶ θρίαμβον τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Τὰ ἀνδραγαθήματα ὁμῶς αὐτῶν τῶν χριστιανῶν σπαχῆδων, ἀντὶ νὰ ὠφελήσῃ τοὺς γενναίους Ἑπειρώτας, τοὺς ἐζημίωσε, καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἔχῃ ἀνεπανορθώτους συνεπείας διὰ τὴν ἐθνότητα τῆς Ἑπείρου.

Οἱ χριστιανοὶ σπαχῆδες «ἐπιστρέφοντες εἰς τὸ στρατόπεδον ἢ ἐλησμόνησαν ἢ ἀπὸ ἐνθουσιασμῶν δὲν ἔμασαν τίς ἐλληνικὴς σημαίεις, ἀλλὰ με αὐτὲς ἐπαρησιάζθησαν ἔμπροσθεν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Βεζύρη. Καὶ ὁ Βεζύρης τοὺς ἐκαλοδέχτηκε, τοὺς ἐπαίνεσε καὶ τοὺς ἐφιλοδώρησε. Τοῦ ἐβάρυνεν ὁμῶς ἡ ψυχὴ διὰ τὴν ὑπερηφάνεια τῶν χριστιανῶν σπαχῆδων, ὅπου εἶχαν τὲς χριστιανικὴς σημαίεις...⁽²⁾ καὶ τότε διὰ τὸ πολιτικὸν μῆτε εἶπε, μῆτε ἐνήργησε τίποτε, ἀλλὰ ἀφοῦ ἔγινεν εἰρήνη με τοὺς Πέρσας καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Βασιλεύουσαν ὁ Βεζύρης, ἐδιηγῆθηκεν τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Βουλευτηρίου, τὰ ἥρωικὰ κατορθώματα τῶν Χριστιανῶν σπαῖδων καὶ ὅτι αὐτοὶ ἐπολέμησαν με τὲς χριστιανικὴς σημαίεις ὑψωμένες».

Οἱ Τούρκοι στρατηγοὶ ἐπὶ πλέον ἅμα εἶδον τοὺς χριστιανούς σπαχῆδες νὰ ἐπιστρέφουν εἰς τὸ στρατόπεδον με τὴν σημαίαν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου ὑψωμένην καὶ νὰ παρουσιάζωνται με αὐτὴν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Βεζύρη, παρέστησαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν Σουλτάνον με τὰ μελανώτερα χρώματα τὸν κίνδυνον ποὺ ἤμποροῦσε νὰ διατρέξῃ ἡ χώρα μίαν ἡμέραν ἀπὸ τοὺς γενναίους αὐτοὺς χριστιανούς.

Τὸ ἴδιον συναίσθημα ἐδοκίμασε καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος (σερασκέρης) ὁ ὁποῖος ἐθεώρησε προσβολὴν τὴν ὑψωσιν τῆς σημαίας τοῦ Ἀγίου Γεωργίου πρᾶγμα ποὺ ἐσήμαινεν ὅτι εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν ὑπηρετοῦν περὶ τοὺς 12.000 χριστιανοί, πρᾶγμα ποὺ ἀπηγορεύετο ἀπὸ τὸ Κοράνι.

Τὸ γεγονός αὐτὸ ἐνεστάλαξεν εἰς τὰς ψυχὰς ὄλων τῶν Τούρκων τὴν ἀδιάλλακτον ζηλοτυπίαν, τὸ μῖσος, τὸν φθόνον καὶ τὰς ἐπικινδύνους συνεπείας διὰ τὸ μέλλον. "Ολοὶ τότε ἐφοβήθησαν μήπως εἰς τὸ μέλλον οἱ Ἑπειῶται, ἀποστατοῦντες ἀπὸ τὸν Σουλτάνον καὶ ἔχοντες τοιοῦτον μάχιγον πνεῦμα, καταστήσουν τὴν Ἑπειρον ἀνεξάρτητον κράτος, παρέστησαν εἰς τὸν Σουλτάνον ὡς ἐπικίνδυνον κράτος τὸ ἀνεξάρτητον τοῦτο τᾶγμα τῶν Ἑπειρωτῶν σπαχῆδων.

Ὁ Σουλτάνος, ποὺ ἔδωσε πίστιν εἰς ὅλα αὐτά, διὰ νὰ προλάβῃ κάθε μελλοντικὸν κίνδυνον, ἐξέδωκε διαταγὴν, ποὺ ἀπηγόρευεν εἰς τὸ μέλλον νὰ ὑπηρετῇ εἰς τὸν στρατὸν χριστιανὸς σπαχῆς, καθὼς καὶ τὸ δικαίωμα νὰ εἰσπράττωνται φόροι ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους σπαχῆδες. Ἀπὸ τότε λοιπὸν ὅσοι εἶχαν πλοῦσια σπαχηλίκια, διὰ νὰ μὴ τὰ χάσουν, ἀπεφάσισαν νὰ ἀλλαξοπιστήσουν, κατ' ἀρχὰς ὄχι ὀλόκληρος ἢ οἰκογένεια, ἀλλὰ ἓνας ἀπὸ κάθε μίαν, διὰ νὰ φυλάξουν τὰ σπαχηλίκια καὶ τὰ εἰσοδήματά των. Οὕτω λοιπὸν, κατόπιν τῆς διαταγῆς αὐτῆς τοῦ Σουλτάνου, δὲν ἐπετρέπετο πλέον χριστιανὸς σπαχῆς. "Οσοὶ δὲ ἤθελαν νὰ νέμονται καὶ νὰ καρπῶνται τὸ δικαίωμα τῶν δεκάτων (σπαχηλίκι) ἔπρεπε νὰ ἀσπασθοῦν τὸν ἰσλαμι-

1. Ὁ Ἅγιος Γεώργιος ὡς κατ' ἐξοχὴν προστάτης τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ παρουσιάζεται ἀπὸ τῆς IB' καὶ II' ἑκατονταετηρίδος, φερόμενος ὡς ἔμβλημα εἰς τὰς σημαίας τοῦ στρατοῦ, καὶ ἀντικαταστήσας τοὺς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης προστάτας του στρατηλάτας Ἅγιους Θεοδώρους, Ἅγιον Δημήτριον καὶ Παναγίαν τῶν Βλαχερνῶν. Ἀργότερα ἐγένετο ὁ προστάτης τῶν Ἀρματωλῶν καὶ τῶν Κλεφτῶν, ποὺ τὸν ἔφεραν εἰς τὰ φυλαχτά των καὶ τὰ φλάμπουρά των.

2. Ἀθ. Ὑ. Ἀλίδας: «Ἱστορία ὁποῦ ἤκουσα ἀπὸ τὸν σοφολογιώτατον ἱεροδιδάσκαλον Κοσμᾶν, υἱὸν τοῦ ποτὲ Μπαλάνου Ἰωαννίτου, ὅστις Κοσμᾶς ἐτελεύτησε εἰς τοὺς 1811 ὀγδοηκοντούτης ὡν». Εἰς Νέον Κουβαρᾶν 1960, σελ. 19.

σμόν, ἄλλως θὰ ἐπανήρχετο εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ ραγιᾶ, τοῦ δουλοπαροίκου, καὶ θὰ ἀπεγυμνοῦντο ἀπὸ κάθε δικαίωμα καὶ τοπικὴν ἰσχύν. Ἐξ αὐτῶν ἄλλοι ἠσπᾶσθησαν τὸν ἀρματωλισμὸν καὶ ἄλλοι ἐξεπατρίσθησαν πρὸς ἐμπορίαν. Ἀπὸ τότε ἡ κυριότης τῆς γῆς εἰς τὴν Ἡπειρον περιήλθεν εἰς τουρκικὰς χεῖρας, καὶ ὁ ἐξισλαμισμὸς διωχετεύθη εἰς τὴν χώραν⁽¹⁾.

Κατόπιν τούτου, πολλοὶ ἔνα μὴ στερηθοῦν τὴν συντήρησιν τῶν οἰκογενειῶν των καὶ καταντήσουν ἀκτῆμονες ἐδέχθησαν, τὸν ἰσλαμισμὸν, καταπροδίδοντες τὴν πίστιν καὶ θυσιάζοντες τὰ ἐπουράνια εἰς τὰ ἐπίγεια. Οὕτω λοιπὸν ἀρχίζει τὸ δράμα τῆς ἐθνολογικῆς ἀλλοιώσεως τῆς Ἡπέρου καὶ ἰδίως τῆς Β. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης ἡ ἑλληνικὴ πλειονοψηφία τῆς χώρας μετετρέπη εἰς σχετικὴν. Αἱ ἐθνολογικαὶ καταστροφαὶ συνεπεία τῶν ἐξωμόσεων τούτων διὰ μερικὰς περιφερείας ὅπως τῆς Αὐλῶνος, Μπερατίου καὶ μέρος τῆς Χειμάρρας καὶ ἡ περίφημος Μουζακιά ἦσαν ἀνεπανόρθωτοι. Αἱ περιφέρειαι αὗται ἔκτοτε ἐχάθησαν διὰ τὴν ἐθνότητα, ὁ δὲ θρῦλος μόνον καὶ ἡ ἀρχαία ἀνάμνησις διετηρήθη καὶ τῶν ἀκούει συχνὰ ἐκεῖ πῶς ὅλοι οἱ Τόσκηδες, οἱ Ὀθωμανοὶ τουτέστι κάτοικοι τῆς σημερινῆς Β. Ἡπέρου, ἦσαν πρὸ δύο - τριῶν αἰῶνων Ἕλληνες Χριστιανοί.

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἠσπᾶσθησαν τὸν μωαμεθανισμὸν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μόνον ἐμφάνισιν καὶ κατ' ὄνομα. Ἄλλοι συνεφώνησαν μὲ τὰς οἰκογενείας αὐτῶν ὅπως, ἔνα μὴ χάσουν τὰ σπαχηλίκια καὶ τὴν ἐπικαρπλίαν τῶν ἰδιοκτησιῶν, ἔνα μέλος τῆς οἰκογενείας δεχθῆ τὸν ἰσλαμισμὸν, ἀπὸ δὲ τὰ εἰσοδήματά του χορηγῆ μέρος εἰς τοὺς συγγενεῖς του, πού ἐναπέμειναν ὡς χριστιανοί. Ἰδοὺ ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον εἰς τὰς τοιαύτας οἰκογενείας παρουσιάζεται ἀλληλομαχία καὶ ἀναταραχὴ ἰδίως κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐξομώσεως. Εἰς τὴν ἰδίαν οὕτω οἰκογένειαν συνέβαινε ὥστε ὁ ἄνδρας νὰ εἶναι Ὀθωμανὸς ἢ χριστιανὸς ἀρνησίθρησκος, ἡ γυναῖκα του χριστιανὴ καὶ ὅλοι μαζῆ νὰ κάθηνται εἰς τὴν ἰδίαν Τράπεζαν καὶ νὰ τρώγῃσι κατὰ τὸν ἰδιόρρυθμον τρόπον τῆς θρησκείας των.

Ὁ Γάλλος βαρῶνος Τοτό, ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν διὰ τὴν διοργάνωσιν τοῦ τουρκικοῦ πυροβολικοῦ, ἀναφέρει ὅτι ἐνῶ εὐρίσκετο μίαν ἡμέραν εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον κατὰ τὸν πόλεμον τῶν Τούρκων μὲ τὴν Ρωσίαν τὸ 1769 εἰς ἕνα δασῶδες μέρος, ἤκουσε ὁμιλίαν ἑλληνικὰς.

Ἐκ περιεργείας πλησιάσας εἶδε νὰ ὁμιλοῦν δύο σπαχηῆδες. Ἐρωτήσας ἐπληροφόρηθη ὅτι ἐπρόκειτο περὶ Ἡπειρωτῶν οἵτινες εἰς τὴν πραγματικότητά ἦσαν χριστιανοί, ἀλλὰ ἔκαμνον τὸν Τούρκον διὰ νὰ κρατήσουν τὰ σπαχηλίκια των.

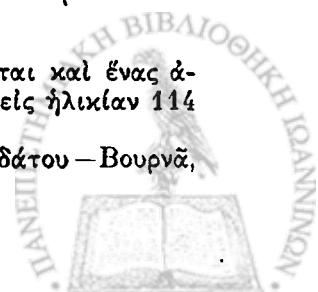
Ἐπειδὴ κατὰ τὸν XV καὶ XVI αἰῶνα, λόγῳ τῆς βαρείας φορολογίας, τῆς ἀναγκαστικῆς ἐργασίας καὶ τοῦ φοβεροῦ παιδομαζώματος, πολλοὶ χριστιανοὶ ἐπώλουν τὴν περιουσίαν των, οἱ δὲ σουλτάνοι ἀνησύχουν διὰ τὴν μείωσιν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου καὶ τὴν ἐξεύρεσιν ἀναγκαστικῶς νεοσυλλέκτων διὰ τοὺς γενιτσάρους καὶ τοὺς μποσταντζῆδες, διὰ τοῦτο ὁ Σουλτάν Σουλεϊμάν ὁ Μεγαλοπρεπῆς ἐθέσπισεν ὅτι δὲν ἐπετρέπετο εἰς τοὺς χριστιανούς ἰδιοκτῆτας νὰ πωλοῦν τὰς γαίας των, ὅταν ἡ πώλησις των εἶχε ὡς συνέπειαν τὴν μείωσιν τῶν πηγῶν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Ὅταν πάλιν ἕνας ραγιᾶς ἔπαυε τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς του, ὁ σπαῆς ἢ τιμαριούχος τοῦ χωρίου εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ παραχωρῆ τὴν γῆς πρὸς καλλιέργειαν εἰς ἄλλην οἰκογένειαν⁽²⁾.

Κατὰ τὸ ἰσλαμικὸν δίκαιον, οἱ μὴ μουσουλμάνοι ἐπλήρωναν εἰς τὸν μουσουλ-

1. Μετὰ τὸ θέσπισμα τῆς ἐξώσεως τῶν χριστιανῶν σπαχηδῶν, ἀναφέρεται καὶ ἕνας ἀδελφὸς τοῦ πάππου τοῦ Νικολάου Γλυκού, πού ἀπέθανεν εἰς Βενετίαν τὸ 1790, εἰς ἡλικίαν 114 ἐτῶν (Ἄγγ. Παπακώστα: Ν. Κουβαρᾶς Α., σελ. 21).

2. Φίλινεϋ: Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως: Μετάφρ.: Κορδάτου—Βουρνᾶ, 1953, σελ. 62.

μάνον λύτρα ὅπως τοὺς ἐπιτραπῆ νὰ ζοῦν καθὼς καὶ νὰ προσφέρουν πρὸς διατροφὴν καὶ συντήρησιν τῶν μουσουλμανικῶν φρουρῶν συγκεντρωμένων εἰς πόλεις — στρατόπεδα καὶ εἰς στρατηγικὰς θέσεις. Οἱ μὲν μουσουλμάνοι ἀσπαζόμενοι τὸ ἰσλάμ εἰσῆρχοντο εἰς τὴν κυβερνῶσαν τάξιν, ἀπηλλάσσοντο τῆς καταβολῆς φόρου καὶ ἐτρέφοντο ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου. Ἐτηροῦντο ληξιαρχικὰ βιβλία ὄλων τῶν μουσουλμάνων γενεαλογικῶς καὶ κοινωνικῶς. Παρόμοιον διοικητικὸν σύστημα εἶχεν ὡς συνέπειαν ὁμαδικὰς ἐξωμόσεις πού ἐπέφερον ἐλάττωσιν τῶν δημοσίων ἐσόδων. Ἐὰν δὲ οἱ Χριστιανοὶ ὑπετάσσοντο διὰ συνθήκης πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς προσωπικῆς τῶν ἐλευθερίας, ἐπλήρωναν κεφαλικὸν φόρον (χαράτσι).

Τὴν συμφωνίαν ὅμως αὐτὴν πού ἀνεφέραμεν μεταξύ τῶν ἐξισλαμισθέντων χριστιανῶν διετήρησαν αὐταὶ ἐν ὧσιν ἔζων τὰ ἀρχικὰ μέλη τῆς οἰκογενείας μεταξύ τῶν ὁποίων εἶχεν ἐπέλθει ἡ συμφωνία. Ὅταν ὅμως ἀπέθανον οὗτοι, οἱ ἀπόγονοὶ τῶν ἀπεστέρησαν τοὺς συγγενεῖς τῶν τῆς τοιαύτης ἐπικαρπίας, ἔγιναν δὲ σὺν τῷ χρόνῳ ἡ μάστιξ τῶν χριστιανῶν, εἰσπράττοντες τοὺς φόρους μὲ τὰ πλέον ἐκβιαστικὰ μέσα. Μετήρχοντο κάθε μέσον πιέσεως καὶ ἐκβιασμοῦ διὰ νὰ ἀπομυζοῦν τῶν ἰδρώτα τῶν δυστυχησμένων χριστιανῶν.

Τὸ κακὸν ὅλον ἐκαὶ μεγαλώνει διὰ τὸν λόγον ὅτι εἰς τὴν τουρκικὴν διοίκησιν τοῦ κέντρου ἐπικρατεῖ αὐθαιρεσία καὶ κακοδιοικήσις. Λέγεται ὅτι οἱ Τοῦρκοι σπρχῆδες περιεφέροντο τὰ χωρία τῆς Ἡπείρου καὶ μὲ ἀλυσσίδες ἀκόμη φορτωμένες εἰς τὰ ἄλογα τῶν διὰ νὰ εἰσπράξουν τὸ κεσίμι καὶ ὠδήγουν τοὺς χριστιανούς πού δὲν εἶχον νὰ πληρώσουν τοὺς φόρους ἀλυσσοδεμένους εἰς τὰς ἰδωτικὰς φυλακὰς τῶν, τὰς ὁποίας κάθε σπαχῆς εἶχε δικαίωμα νὰ ἔχη εἰς τὸ σπίτι του⁽¹⁾.

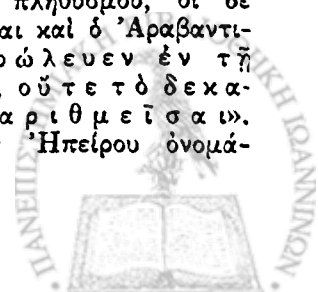
Οὕτω λοιπὸν ὁ μωαμεθανισμὸς ἔλαβε μεγάλην ἔκτασιν εἰς τὴν Ἡπειρον. Πρὸς καθυσύχασιν ὅμως τῶν πνευμάτων καὶ τῆς κοινῆς γνώμης, ἐξεδόθη τὸ 1691 ἐπὶ μεγάλου βεζύρη Χουσεῖν Κζουπρολου (ἐξωμότου ἐξ Ἀνατολῆς) τὸ πρῶτον «Νιζάμι - Τζεδίδ» ἡτοι νέον σύστημα κατὰ τοῦ ὁποίου ἐφηρμόζετο ἐπὶ τῷ ἡπιώτερον τὸ πρὸς τοὺς ραγιαδες σύστημα. Τὸ κακὸν τοῦτο ἀνεχαιτίσθη μόλις τὸ 1774 μὲ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τοῦ «Κιουτσούκ-Καϊναρτζῆ» μεταξύ Ρωσίας καὶ Τουρκίας καὶ δυνάμει τῆς ὁποίας συνθήκης ἐχορηγεῖτο εἰς τὴν Ρωσίαν τὸ δικαίωμα ἐπεμβάσεως ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν, διὰ τοὺς ὁποίους ἐδημιουργεῖτο ἰδιαιτέρον σχεδὸν δίκαιον, καὶ ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἡ Ρωσία ἤρχισε νὰ ἐπιδικνύη περισσότερον ἐνδιαφέρον καὶ νὰ ἐκδηλώνῃ συστηματικώτερον τὴν προστασίαν τῆς. Ἀπὸ τότε λοιπὸν οἱ χριστιανοὶ ἤρχισαν νὰ ἀποκτοῦν κάποιο εἶδος ξενικῆς προστασίας. Τοὺς ἐχορηγεῖτο ὄχι μόνον ἀμνηστία, ἀλλὰ καὶ πλήρης ἐμπορικὴ ἐλευθερία, πού συνέτεινε τόσον εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας κατὰ τὰς ἐπομένας ἑκατονταετηρίδας. Ἐδημιουργεῖτο οὕτω κράτος ἐν κράτει, οἱ δὲ τοῦρκοι πασάδες εὐρισκον ἐπικίνδυνον νὰ πλουτίζουν μὲ ἀπροκάλυπτον ἀφορμὴν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας.

Οἱ ὁμαδικοὶ αὐτοὶ ἐξισλαμισμοὶ εἰς τὴν Β. Ἡπειρον ἤρχισαν μετὰ τὸ 1640, ἐδεκάτισαν δὲ τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν τῆς, πού μέχρι τότε ἐπλειονοψήφει ἀπόλυτα ἐναντι τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἀλβανῶν μὲ ἀναλογίαν ἕνα πρὸς δέκα⁽²⁾.

Ὁ προσχωρῶν εἰς τὸν μωαμεθανισμόν, ἴσως νὰ ἐβελτίωνε τὴν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν του θέσιν, ἐπέφερον ὅμως ἐθνολογικὴν ἀλλοίωσιν τοῦ πληθυσμοῦ. Κάποτε ὁ ἐξισλαμισμὸς ἦτο προσποιητός, γενεαὶ δὲ ἐξισλαμισθέντων οὕτω κατοί-

1. Ἀραβαντινοῦ: Χρονογραφία Α., σ.σ. 227.

2. Ὁ Εἰς τὸν ἀνεβίβαζε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰ τέσσαρα πέμπτα τοῦ πληθυσμοῦ, οἱ δὲ Rouqueville καὶ Leak εἰς τὰ ἐννέα δέκατα. Τὴν ἀναλογίαν αὐτὴν δέχεται καὶ ὁ Ἀραβαντινός, πού ἀντλεῖ τὰς πληροφορίες του ἀπὸ τὸν Κουβαράν. «Ἐὰν μὴ ἐνεφώλευεν ἐν τῇ Ἡπείρῳ ὁ ἐξισλαμισμὸς, γράφει ὁ Ἀραβαντινός, οὔτε τὸ δεκάτη μέρος τῶν ἐν αὐτῇ Ὀθωμανῶν ἐμελλεν ἀπαριθμεῖσθαι». (Χρονογραφία Α., σελ. 7). Ἴδου ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον οἱ Τοῦρκοι τῆς Ἡπείρου ὀνομάζονται «ρωμηογυρίσματα».

κων ἔζησαν ὡς κρυπτοχριστιανοὶ μέχρι τοῦ 19 αἰῶνος, ὅτε ἐπὶ ἀνῆλθον εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων των.

Μεταξὺ οὕτω Ἐλμπασάν, Βερατίου, Γκόρας καὶ Μόκρας, ἐπαρχίας τῆς Σπαθίας, ἐκ 35 χωρίων, οἱ κάτοικοι τῶν ὁποίων φημιζόμενοι διὰ τὴν μεγάλην ἀνδρείαν καὶ τὸ πολεμοχαρές, παρέμειναν κρυπτοχριστιανοὶ «Σπαθιωῖται» τελοῦντες μὲ πολλὰς ἐπιφυλάξεις τὴν νύκτα εἰς ὑπογείας ἐκκλησίας τὰς ἱεράς ἀκολουθίας, τὴν δὲ ἡμέραν παρουσιαζόμενοι ὡς μουσουλμάνοι. Οὗτοι παρέμειναν κρυπτοχριστιανοὶ μέχρι τοῦ 1904, ὅταν ἡ ὀρθόδοξος Ρωσία τοὺς ἀνέλαβε ὑπὸ τὴν προστασίαν της, οὗτοι δὲ ὠμολόγησαν δημοσίᾳ τὸν χριστιανισμόν των, χωρὶς οὐδεμίαν ἀντίδρασιν τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως⁽¹⁾.

Εἰς τὸ Ἀργυρόκαστρον, χριστιανοὶ καὶ Μουσουλμάνοι εἶχον ἄλλοτε κοινὸν τόπον προσευχῆς, τὴν Μοῆν τοῦ Ἀγίου Νικολάου, αἱ δὲ Μουσουλμανίδες διερχόμεναι πρὸ τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἔκαμναν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ. Ὁ Ε. Rouquerville, διατελέσας πρόξενος εἰς Ἰωάννινα, ἀνεκάλυπτε, γράφει, καθ' ἐκάστην ἔγγραφα μὲ τοιαῦτα ὀνόματα⁽²⁾.

Εἰς τὸ χωρίον Δουδάκη τῆς Αὐλῶνος συνήπτοντο ἄλλοτε γάμοι μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Ὀθωμανῶν. Καίτοι σήμερον τὸ ἔθιμον ἔπαυσε, συνήντα κανεῖς ἄλλοτε εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτὴν ἀδελφούς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἦτο ὀπαδὸς τοῦ Χριστοῦ ὁ δὲ τοῦ Μωάμεθ. Ἐπίσης ὑπῆρχον Ὀθωμανοὶ μὲ μητέρα Χριστιανὴν καὶ πατέρα Ὀθωμανὸν καὶ τανάπαλιν.

Εἰς τὸ Κουρβελέσι τῆς Χειμάρρας ἐτελοῦντο ἐπιγαμίαι μεταξὺ Τουρκαλβανῶν Λιάπηδων καὶ χριστιανῶν. Ὁ Λήκ προσθέτει ὅτι τὰ ἐκ τῶν γάμων τούτων τέκνα, τὰ μὲν ἀνετρέφοντο ὡς Μωαμεθανοὶ τὰ δὲ θήλεα ὡς χριστιαναί⁽³⁾. Ἀναφέρεται μάλιστα ὅτι εἰς τὴν ἰδίαν ἐπαρχίαν, κατὰ τοὺς γάμους, παρεσκευάζετο εἰς τὸ αὐτὸ δοχεῖον πίττα, κατὰ τὸ ἥμισυ ἀπὸ κρέας χοίρου καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ἀπὸ ἀμνοῦ, δι' ἐκάστον τῶν συζύγων τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἦτο χριστιανός, ἡ δὲ μωαμεθανίς⁽⁴⁾.

Εἰς τὸ χωρίον «Λιόπεσι» τῆς Χειμάρρας, ἀριθμοῦν κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα περὶ τὰς χιλιάς οἰκογενείας, ἐξ ὧν αἱ ἡμίσεις χριστιανικαὶ καὶ αἱ ἡμίσεις ὀθωμανικαί, ὅλοι οἱ κάτοικοι ἐώρταζον μαζῇ τὰς ἐορτὰς καὶ τοὺς γάμους, ἐπροτιμᾶτο ὅμως πάντοτε τὸ ἀνδρικὸν φύλον. Ἦτοι ἂν ὁ ἄνδρας ἦτο Τοῦρκος ἠὲ ἡλόγα τὸν γάμον ὁ ἱμάμης, τὰ δὲ τέκνα ἐγένοντο Ὀθωμανοί, ἂν δὲ ἦτο χριστιανός, τὸν γάμον τὸν ἠλόγα ὁ παπᾶς⁽⁵⁾.

Οἱ ἐγκυρότεροι ἱστορικοὶ γεωγράφοι τῆς Ἠπείρου, ἐπὶ μακρὰ ἔτη πρόξενοι εἰς Ἰωάννινα, ὅπως ὁ Eton (1780—1798), Rouquerville (1806—1819) καὶ Leak (1805—1822), ὅλοι ὀμολογοῦν πῶς ἀπὸ τὴν ἱστορίαν, ἀπὸ τὰ ἦθη, ἀπὸ τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα, φαίνεται πῶς οἱ Μωαμεθανοὶ καὶ Τουρκαλβανοὶ τῆς Ἠπείρου ἦσαν ἀρχικῶς Ἕλληνες ποῦ ἐξώμωσαν.

Περιηγῆται ὅπως ὁ Chevalier, ὁ Πόκκοπ, ὁ Λαμοτρέ παρατηροῦν, ὅτι ὁ προσηλυτισμὸς εἰς τὸ Ἰσλάμ, κατὰ τὰ τέλη τοῦ XVII αἰῶνος, ἐπραγματοποιεῖτο μὲ τὴν συμμετοχὴν χιλιάδων χριστιανῶν, τόσον ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξον, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Εἰς τὰς ἐκθέσεις τῶν πρέσβων καὶ τῶν ἱεραποστόλων τῆς Παππικῆς Ἐδρας, ἤμπορεῖ κανεῖς νὰ παρακολουθήσῃ τὴν πρόοδον τῆς φοβερᾶς ἐκείνης μάστιγος τοῦ ἐξισλαμισμού. Οἱ ραγιαδες, ἐγκαταλελειμένοι ἀπὸ ὄλους, ἤρχισαν νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τὸ πεπρωμένον.

1. Ν. Μηλιώρη: Οἱ Κρυπτοχριστιανοί. Ἀθήναι 1963, μὲ ἀρχετὴ βιβλιογραφία.

2. Ἐνθ. ἀνωτ., σ. 16. Ὁ συγγραφεὺς γράφει ὅτι εἰς ὅλην τὴν Ἠπειρον ἐγνώρισεν ἕνα μόνον Τοῦρκον καὶ τέσσαρας γυναῖκας (σελ. 174).

3. Travels A., σελ. 49.

4. Isambert. Itineraire, σελ. 881.

5. Γ. Λαττου: Εἰς «Ἠπ. Ἐστία», τεύχ. 51—53, σελ. 646.

Τὸ ρεῦμα αὐτὸ τῆς ἐξωμοσίας, εἰς τὰ τέλη τοῦ XVII αἰῶνος, εἶχεν αὐξηθεῖ τόσον ὥστε, ὅπως γράφει ἓνας ἱστορικός, ἦτο στιγμή πού ὁ Χριστιανισμὸς ἐκινδύνευε νὰ ἐξαφανισθῇ ἀπὸ σιωπηλὸν θάνατον εἰς ὅλας τὰς περιοχὰς τῆς Τουρκίας⁽¹⁾.

Ὁ Ἴταλὸς περιηγητὴς Montevalano διαπιστώνει ὅτι, εἰς τὰ 1625, τὸ κύμα τοῦ ἐξισλαμισμού εἶχε λάβει τόσην ἑκτασιν, ὥστε ὑπῆρχε φόβος μήπως εἰς μίαν καὶ μόνην δεκαετίαν ἐξισλαμισθοῦν ὅλοι οἱ χριστιανοὶ τῆς σημερινῆς Β. Ἡπείρου.

— «Ἐκινδύνευε, γράφει ὁ Ἀρχ. Σωφρόνιος, νὰ χαθῇ τελείως ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ χριστιανικὴ ζωὴ καὶ διὰ τὴν πολλὴν ἀμάθειαν, ὅπου εἶχον οἱ ἐκεῖ Χριστιανοί, καὶ διὰ τὰ πολλὰ κακὰ καὶ φόνους καὶ κλεψίας καὶ ἄλλας μυρίας παρανομίας, εἰς τὰς ὁποίας ἦσαν δεδομένοι καὶ παρ' ὀλίγον ἦσαν χειρότεροι εἰς τὴν κακίαν ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς»⁽²⁾.

Ὅπως δὲ γράφει ὁ Φ. Μιχαλόπουλος «ἀπὸ τὸ Τεπελένι ἕως τὰ Τίρανα καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀγίους Σαράντα ἕως τὸ Δυρράχιον, ὑπῆρχαν πολλὲς χριστιανικὲς κοινότητες Ἀλβανικῆς καὶ Ἑλληνικῆς πού μὲ δυσκολία βαστοῦσαν ἀκόμη τὴ θρησκεία καὶ τὴ γλῶσσα τους μέσα στὸ χεῖμαρρο τοῦ ἐξισλαμισμού καὶ τῆς ἀποχαυνώσεως»⁽³⁾.

Ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Δελβίνου Ζαχαρίας, ἀναγινώσκωμεν εἰς τὸν κώδικα τῆς πόλεως Δελβίνου, «βλέποντας τὴν ἐπαρχίαν του νὰ τοῦ βαδίζῃ εἰς τὴν νεωτέραν θρησκείαν τῶν Ὀθωμανῶν ἐκατάντησεν εἰς μεγίστην ἀσθένειαν καὶ ἐτελεύτησεν ὁ τρισμακάριστος εἰς τὴν Χειμάρραν καὶ ἐκεῖ ἐτάφη εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Μαρτύρων εἴκοσιν ἔτη ἀρχιερατεύσας (ἔτος 1687) καὶ αἰωνία ἡ μνήμη αὐτοῦ»⁽⁴⁾.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ XVII αἰῶνος εἰς ὅλοκληρον τὴν Ἡπειρον εἶχε δημιουργηθεῖ κατάστασις ἀφαντάστως τραγικὴ. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1648, ὁ Κύπριος Νεόφυτος Ροδινὸς ἀπὸ τὴν Νίβιτσαν τῆς Χειμάρρας, ἔγραφε πρὸς τὸν πρεσβύτερον Ἰωαννίνων καὶ Ρεφερενδάριον τῆς Παραμυθιάς:

— «Καλὰ ἤξεύρει ἡ εὐλάβειά σας, ὅτι ἔλεγεν ὁ Γλυκέων Νεκτάριος πὼς τὰ χωρία τῆς Ἐπισκοπῆς του πηγαίνοντας διὰ ζητείαν, ἓνα χρόνον τὰ εὔρισκε χριστιανούς καὶ τὸν ἄλλον τὰ εὔρισκε μεταβαλμένα (οἴμοι τῶν κακῶν) εἰς τὴν συχαμερὴν πίστιν τῆς ἀραβικῆς ἀλεπούς»⁽⁵⁾.

Τὸ ρεῦμα τοῦ ἐξισλαμισμού εἶχε λάβει τόσην ὄρμην, ὥστε παρ' ὀλίγον νὰ ἀλλάξῃ καθ' ὅλοκληρίαν τὴν ἐθνολογικὴν σύστασιν τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τὸ Δυρράχιον ἕως τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Ἡ τάσις πρὸς τὴν ἐξωμοσίαν, ἰδίως τῶν λαϊκῶν στρωμάτων, ἦτο τόση, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ ἑλληνικωτάτη καὶ χριστιανικωτάτη Χειμάρρα, ἡ περισσότερον μαχητικὴ περιοχὴ τοῦ ἑλληνισμού, ἔδοκίμασε καὶ αὐτὴ σκληρὰ τὴν καταιγίδα. Ἀπὸ τὰ τριάκοντα τρία χωρία τῆς, πού ἀπετέλουσαν τὴν «αὐτόνομον συμπολιτείαν τῶν Κεραυνείων», ἀρκετὰ ἠσπάσθησαν τὸν μωαμεθανισμόν καὶ ἔχασαν τὸν ἐθνισμόν των, διὰ τὸν λόγον ὅτι τὸ Κοράνιον δὲν ἀναγνωρίζει φυλὰς ἀλλὰ θρησκείαν. Ἀγρία πάλῃ διεξήχθη τότε μεταξύ τῶν ἐξισλαμισθέντων καὶ τῶν ἑλληνικῶν χωρίων τῆς Χειμάρρας μέχρι τοῦ 1745, ὁπότε ἐξώμωσαν καὶ τὰ τελευταῖα χωρία.

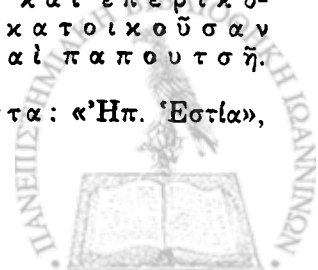
1. Κλαεζο: Εἰς Ἐπιθ. Δύο Κόσμων, τεῦχος I—II, 1878. Πρβλ. «Ἡπ. Ἐστία», Ἰαν. 1959, σ.σ. 4.

2. Ἀρχ. Σωφρονίου Παπακυριακοῦ: Κοσμᾶ Αἰτωλοῦ Διδαχαί. Ἐπιστολαὶ καὶ Μαρτύριον, Ἀθῆναι 1958, σελ. 185.

3. Φ. Μιχαλοπούλου: Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 1073. Πρβλ. Κ. Κάνοτα: Εἰς «Ἡπ. Ἐστία», Ἀπρίλιος 1959, σελ. 268.

4. Μπαμίχα: Κώδιξ τοῦ Ναοῦ τῆς πόλεως Δελβίνου, εἰς Ἡπειρ. Χρον. 1930, σελ. 53. Εἰς τὸ Δελβινὸν φαίνεται πιθανώτατον ὅτι οἱ Τούρκοι τὸ 1605 ἦσαν ἐλάχιστοι, διότι ὅπως γράφει κάποιος κώδιξ «οἱ υἱοὶ τοῦ ψεύδους ἐπλήθυνον καὶ ἐπερικύκλωσαν ἐκεῖ πλεσίον τῶν ὀρθοδόξων πού κατοικοῦσαν στοὺς μαχαλάδες γκιναλέξην, καλαποδάτες καὶ παπουτση. («Ἡπ. Ἐστία», τεῦχος 23, σελ. 276).

5. Κ. Σάθα: Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, σελ. 435. Πρβλ. Κώνστα: «Ἡπ. Ἐστία», Ἀπρίλιος 1959, σελ. 268—9.

Καθ' ὄλον αὐτὸ τὸ διάστημα, τὰ πάθη καὶ τὰ μίση εἶχον ἐξαφθεῖ, ὁ δὲ ἀγὼν διὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἦτο συνεχής.

Οἱ πόλεμοι ἐκεῖνοι διὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν εἶχον ἐξυψώσει τόσοσιν τὴν στρατιωτικὴν ὑπόληψιν τῶν Χειμαρριωτῶν καὶ κραταιώσει τὴν φήμην των εἰς ὀλόκληρον τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν Ἰταλίαν, ὥστε τὸ ὄνομά των προεφέρετο μὲ τιμὴν καὶ θαυμασμόν. Εἶχον καταστειῖ ὁ τρόμος καὶ ὁ φόβος τῶν ἐξωμοτῶν καὶ τῶν Τούρκων, καὶ τὸ σύμβολον τῆς ἀδαμάστου ἑλληνικῆς πίστεως, διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν θρησκείαν.

Εἰς μίαν ἐπιστολὴν τοῦ Νεκταρίου Ζέρπου ἀπὸ τὴν Μοσχόπολιν πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἱεροσολύμων Χρῦσανθον, γράφει ὅτι, εἰσελθὼν μίαν φορὰν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου Τρογότι τοῦ Ἐλπασάν καὶ εὐρῶν τὸν ἱερέα μὲ 120 γυναῖκας καὶ 15 ἄνδρας καὶ ἐρωτήσας τὴν αἰτίαν ἔλαβεν ὡς ἀπάντησιν ὅτι οἱ ἄνδρες εἶχον τουρκεύσῃ⁽¹⁾.

Κατὰ τὰ ἔτη 1735—1740, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς περιφερείας Δελβίνου, Φιλιατῶν, Μαργαριτίου εἶχεν ἐξωμόσει⁽²⁾.

Τὸ ὀθωμανικὸν στοιχεῖον, κατὰ τοὺς ζοφεροὺς ἐκείνους χρόνους διὰ τὴν Ἡπειρον, ἀσκεῖ μεγάλην τρομοκρατίαν εἰς τοὺς χριστιανούς οἱ ὁποῖοι, εὐρισκόμενοι ὑπὸ παρομοίαν πίεσιν, ἐξισλαμίζονται. Ὀλόκληρα χωρία τοῦ Μαργαριτίου καὶ Παραμυθιάς, ὅπως ἡ Πλαταριά, Ἀρπίτσα, Γκρόπα, Δραγωμή, Νεοχωρι, Μενίνα, Πετροβίτσα, κατὰ τὰ ἔτη 1700—1730, ἀσπάζονται τὸν μωαμεθανισμόν, αἱ δὲ ἐκκλησῖαι μετατρέπονται εἰς τζαμιά.

Ἄλῃ πασαῶς

Ὁ ρόλος τοῦ Ἄλῃ πασαῶ ἦτο περιέργος. Ἀποβλέπων οὗτος εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς ἐπιρροῆς του, τὸν πλουτισμὸν τῆς οἰκογενείας του καὶ τὴν αὐτοτέλειάν του ἐντὸς τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, δὲν τὸν συνέφερε νὰ θίξη τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν μὲ τὴν ὁποίαν ἐκρατεῖτο ἡ κοινωνικὴ τάξις καὶ ἡ πειθαρχία τοῦ λαοῦ. Ὁ ἴδιος δὲ δὲν ἦτο οὔτε φανατικὸς μουσουλμάνος οὔτε θρησκευτικὰ συμφέροντα εἶχεν, ἐξέτιμα ὅμως τὴν ἠθικὴν ἰσχύν τῆς ὀργανωμένης Ἐκκλησίας, ὅσαδῆποτε καὶ ἂν ἦσαν τὰ ἄτοπα πού συνέβαινον εἰς αὐτήν. Ἀνεξίθρησκος λοιπὸν ὁ ἴδιος, ἄφηγε τοὺς χριστιανούς ὑπηκόους του νὰ ἐκτελοῦν ἐλευθέρως τὰ χριστιανικά των καθήκοντα, εἰς δὲ τὰ παλάτια του ἐκτιζε παρεκκλήσια διὰ τὰς χριστιανὰς γυναῖκας τοῦ χαραμίου του καὶ τοὺς χριστιανούς ἄνδρες τῆς ὑπηρεσίας του. Αἱ θρησκευτικαὶ του ὅθεν ἰδέαι ἐξισοῦντο πρὸς τὸ μηδέν. Ὁ ἴδιος ἐκαυχᾶτο ὅτι ἦτο «Μπεκτασῆς», αἵρεσις, τὰ δόγματα καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς ὁποίας θεωροῦνται ὡς μᾶλλον ἐλευθεριάζουσαι, οἱ δὲ ὀπαδοὶ τῆς πιστεύουν ἐν μέρει καὶ εἰς τὴν μετεμψύχωσιν. Ἀρχηγὸς τῆς αἵρέσεως αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ Ἄλῃ θεῖος τοῦ Μωάμεθ. Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι, ὅταν ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ Ἄλῃ μοναχὸς κομίζων τὴν κάραν τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ, ὁ Ἄλῃς ἐνεχείρισεν εἰς τοὺς χριστιανούς παρισταμένους Γ. Τουρτούρη καὶ Μάνθον Οἰκονόμου τὴν κλεῖδα τοῦ θησαυροφυλακίου, δώσας συγχρόνως εἰς τὸν πρῶτον ἐντολὴν νὰ φέρῃ ἀπὸ αὐτὸ ὄσα ἀργυρᾶ σκευὴ κρίνη χρήσιμα πρὸς κατασκευὴν τῆς θήκης τοῦ λειψάνου. Τὰ σκευὴ ταῦτα παραλαβὼν ὁ Ἄλῃς τὰ παρέδωκεν ὁ ἴδιος μετ' εὐλαβείας εἰς τὸν μοναχόν⁽³⁾.

Εἰς τὴν σύζυγόν του Βασιλικὴν ἐπέτρεπεν ὁ Ἄλῃς νὰ διατηρῇ ἐντὸς τοῦ παλατίου παρεκκλήσιον ὅπου ἠδύνατο αὐτὴ νὰ εἰσάγῃ χριστιανούς ἱερεῖς πρὸς ἱεροτελεστίας. Κατὰ δὲ τὸν Ἄλῃ, καὶ πρὸ τῆς Βασιλικῆς ὁ Ἄλῃς διетήρει εἰς τὸ χα-

1. Ἀραβαντινοῦ: Χρονογραφία Α', σελ. 245.

2. Λαμπρίδου: Ἡπειρωτ. Μελετήματα Δ', τεῦχος Β', σελ. 73.

3. Ἀραβαντινοῦ: Ἱστορία τοῦ Ἄλῃ πασαῶ, σ. σ. 419.

ρέμι του χριστιανῆν Ἀλβανίδα, ἀπὸ τὰ περίξ τοῦ Τεπελενίου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπέ-
 τρεπεν ὅπως καὶ αὕτη συντηρῆ εἰς τὸν γυναικωνίτην παρεκκλήσιον ὅπου ἠδύνατο
 αὕτη νὰ ἀκολουθῆ τὴν θείαν λειτουργίαν ψαλλομένην ἀπὸ χριστιανὸν ἱερέα. Προσ-
 θέτει δὲ σχετικῶς ὁ Λήκ: «Ἀληθῶς εἶπεῖν, ὁ Ἀλῆς, οὐδέποτε σκοτίζεται διὰ τὰς
 θρησκευτικὰς πεποιθήσεις τῶν ὑπηκόων του. Ἀπ' ἐναντίας, συνηθέστερον εἶναι νὰ
 βλέπη τις τὰ ἀνατρεφόμενα ἐν τῷ στρατηγεῖω του παιδία ἀναγινώσκοντα καὶ γρά-
 φοντα μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἱερέων μᾶλλον παρὰ μετὰ τῶν Τούρκων χοτζάδων»⁽¹⁾.

Ὁ χριστιανισμὸς ὅθεν ἐπὶ Ἀλῆ πασᾶ οὐδὲν εἶχε νὰ φοβηθῆ καὶ ἦτο ἐλεύθε-
 ρος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν θρησκευτικῶν του καθηκόντων. Μὲ τὸν θάνατον ὁμως
 τοῦ Ἀλῆ ἐπανερχόμεθα εἰς τὸν δυναμικὸν ἐξισλαμισμὸν τῆς Ἡπείρου.

Ὁ Ζ. Μολοσσὸς οὕτω γράφει, ὅτι ἡ διπλωματία τῶν Τούρκων εἶχε δια-
 τάξει τὸ 1830 τοὺς ἀξιωματικούς νὰ τουρκέψουν ὅλους τοὺς χριστιανούς πού εἶ-
 χον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των, ὅλων τῶν μεθορίων ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος «ὅπως μὴ
 ἔχωσιν οἱ Ἕλληνες ἀπαιτήσεις ἐπὶ τῶν ἐπαρχιῶν τούτων».

Περίπτωσις δυναμικοῦ ἐξισλατισμοῦ χριστιανῶν ἀναφέρεται καὶ τὸ 1858,
 περιστατικὸν μὲ τὸ ὁποῖον ἠσχολήθη καὶ τὸ προξενικὸν σῶμα Ἰωαννίνων, ὁ δὲ
 τότε Ρῶσσος πρόξενος εἰς Ἰωάννινα ἀνεφέρθη εἰς τὸν προϊστάμενον πρίγκηπα
 Μπουρνίνεφ⁽²⁾.

Ἐξωμόται Χριστιανοὶ

Τὸ δέλεαρ τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματίων, τὰ ὁποῖα συνήθως ἀπένεμεν ὁ Σουλ-
 τάνος εἰς τοὺς νεοφωτίστους, ἴσως νὰ ἦτο καὶ αὐτὸ ἐπιτήδειον νὰ προσελυθῆ εἰς
 τὰς τάξεις τοῦ ἰσλαμισμοῦ ἀρκετοὺς χριστιανούς.

Ὁ Ἀραβαντινός⁽³⁾ καταχωρεῖ ἀπὸ τὸν ἱστορικὸν τῆς Τουρκίας Γερμανὸν
 Χάμμερ, πίνακα ἀρνησιθρήσκων Ἀλβανῶν καὶ Ἑλλήνων τὸ ἔθνος, πού διέπρεψαν
 ἀναδειχθέντες ἄνδρες μεγαλεπήβολοι καὶ μεγαλοουργοί, προσθέτων ὅτι, κατὰ τὴν
 γνώμην του, οἱ Σουλτάνοι πού διέπρεψαν περισσότερον τῶν ἄλλων εἶναι ἐκεῖνοι
 πού ἐξυπηρετοῦντο ἀπὸ ὑπουργούς χριστιανικῆς καταγωγῆς.

Ἀπὸ τοὺς τεσσαράκοντα μεγάλους βεζύρας πού κατέλαβον τὸ ἀνώτατον αὐ-
 τὸ ἀξίωμα μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μόνον δώδεκα ἦσαν τουρ-
 κικῆς καταγωγῆς⁽⁴⁾.

Ἐὰν λοιπὸν οἱ Τοῦρκοι ἐπεκράτησαν εἰς τὰ Βαλκάνια, τοῦτο τὸ ὀφείλου
 εἰς τὴν δυναμικότητα τῶν ἐξισλαμισμένων χριστιανῶν, πού ἀπετέλουν τὸν στρατὸν
 των καὶ τοὺς ἀρχοντάς των. Οἱ χριστιανοὶ ὅθεν πού διετήρουν ἀκόμη τὴν πίστιν
 των, ἐπολέμουν ἐναντίον ἐπίσης χριστιανῶν πού εἶχον λιποτακτῆσαι εἰς τὸν ἐχθρόν.
 Οἱ ἐξισλαμιζόμενοι οὗτοι, ὑποκινούμενοι καὶ φανατιζόμενοι, διέπραττον πρὸς τοὺς
 πρῶην ἀδελφούς των χριστιανούς τὰ πλέον φρικώδη ἐγκλήματα. Ὁ ὑπόδουλος
 Ἡπειρώτης, πιστὸς εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὸν ἐθνισμὸν τῶν πατέρων του, εἰς ἀντίρ-
 ροπον ἀρματώνεται καὶ μὲ τὸ ὄπλον τοῦ Σταυροῦ καὶ τοῦ Πυρσοῦ, ἀρχίζει νὰ
 διάγῃ βίον ἀμυντικόν, ἀρματωλικόν. Ἐπὶ ὀλόκληρον αἰῶνα ὁ πληθυσμὸς τῆς Κο-
 ρυτσᾶς ἔξει μὲ τὸ ὄπλον εἰς τὰς χεῖρας. Οἱ ἀλλαξοπιστήσαντες κάτοικοι Χοστέβα,
 τῆς ἐπαρχίας Τεπελενίου, γράφει ὁ Ἀραβαντινός⁽⁵⁾, ἔτρεφον τόσον μῖσος καὶ ἐκα-
 κοποιοῦν τοὺς συγχωριανούς συμπατριώτας, ὥστε οὗτοι ἀπελπισθέντες, ὠρκίσθη-
 σαν μυστικῶς ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου, νὰ σπεύσουν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν μάστιγα

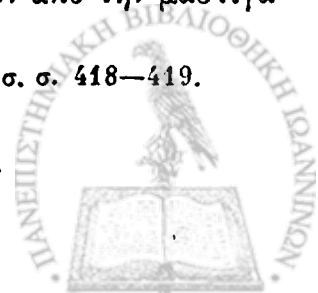
1. Λήκ: Τομ. Δ', σελ. 226. Ἀραβαντινοῦ: Ἐνθ. ἀνωτ., σ. σ. 418—419.

2. Δ. Σαλαμάγκα: Ὁ Ἅγιος Γεώργιος, σελ. 30.

3. Χρονογραφία Α', σ. σ. 193—194.

4. Δ. Ζακυθηνοῦ: Ἡ Τουρκοκρατία, Ἀθῆναι 1957, σελ. 12.

5. Ἐνθ. ἀνωτ., σ. σ. 260.

τῶν Ὀθωμανῶν συγχωριανῶν των (ἀποδιώκοντες αὐτούς) ἢ νὰ καταστραφοῦν.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἐφόνευσαν τὸν κεχαγιαῖν (ἐπίτροπον) τοῦ Καπλὰν πασᾶ, τοπάρχου τοῦ Δελβίνου, Σάπλου, καὶ κατ' ἐντολὴν τοῦ ἰδίου πασᾶ, ὁ Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως ἀφώρισε τοὺς δολοφόνους, ἤρχισαν πάλην μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Ὀθωμανῶν, διαρκέσασαν ὀκτῶ ἔτη.

Εἰς τοιαύτας ταπεινωτικὰς πράξεις ὑπεβάλλοντο συχνὰ οἱ Ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς καὶ ἐν γένει ὁ κλῆρος, προσταζόμενοι παρὰ τῶν ἰσχυρῶν ἀγάδων ἵνα οἱ καταχρώμενοι νόμους ἐκκλησιαστικούς καὶ ἄλλους θρησκευτικούς θεσμούς εἴτε ἱερωμένοι εἴτε κοσμικοί, μὴ τιμωροῦνται, ἢ δὲ παράβασις αὐτῶν τουναντίον νὰ βραβεύηται. Ἐφυλακίζοντο καὶ ἐμαστιγοῦντο ἀσυστόλως οἱ ἱερωμένοι, γράφει ὁ Ἀραβαντινός, ἐὰν μὴ ἐξετέλουν τὰς βιαιὰς ἀπαιτήσεις αὐτῶν. Πολλάκις, προσθέτει ὁ ἴδιος συγγραφεὺς, ὁ διωκόμενος εὗρισκε σωτηρίαν ζωῆς ἀρνούμενος τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ καὶ γινόμενος Μωαμεθανός⁽¹⁾.

Κατὰ τὰς ἐρεύνας, οἱ ἐξωμόσαντες καὶ καταλαβόντες μεγάλα ἀξιώματα χριστιανοὶ Ἡπειρώται εἶναι οἱ κάτωθι, χωρὶς βεβαίως ὁ πίναξ μας νὰ εἶναι πλήρης:

Λιάξ πασᾶς

Ἐξωμότης Χριστιανὸς ἦτο καὶ ὁ κατὰ τὸ 1518 διοικητὴς Αὐλῶνος Λιάξ πασᾶς, ἀπὸ τὸ χωρίον Πλιάσα τῆς Χειμάρρας, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἔδρασεν ὡς στρατιωτικὸς εἰς διαφόρους ἐκστρατείας, διωρίσθη, τέλος τὸ 1518, πασᾶς τῆς Αὐλῶνος. Ὁ Λιάξ πασᾶς, γνωρίζων τὴν ἀναρχικὴν κατάστασιν ποὺ ἐβασίλευεν εἰς τὰ χωρία τῆς ἰδιαίτερας του πατρίδος, μὲ τὴν συνδρομὴν τοῦ ναυάρχου Σινὰν πασᾶ, συνέτεινεν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας, ἀφοῦ ἐξεχωρήθησαν εἰς ὀλόκληρον τὴν ἐπαρχίαν, διάφορα προνόμια, τὰ ὁποῖα κατόπιν ἐπεκύρωσεν ὁ τότε Σουλτάνος Σελὶμ Α (1512—1520) καὶ ἀνανέωσεν ὁ Σουλτὰν Σουλεϊμάν. Ἡ πρόθεσις αὐτῆ τοῦ Λιάξ πασᾶ, δὲν ἦτο ἀμέτοχος πατριωτισμοῦ. Ἦθελεν οὗτος νὰ εὐεργετήσῃ παρὰ νὰ ὑποδουλώσῃ τοὺς ἀρειμανίους πολεμικοὺς Χειμαρριώτας.

Τὰ χωρία τῆς Χειμάρρας, τριάκοντα τρία τὸν ἀριθμὸν, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχον χορηγηθεῖ τὰ περίφημα προνόμια, ἀπετέλεσαν τὴν γνωστὴν «Αὐτόνομον Συμπολιτείαν τῶν Κεραυνείων», μίαν πραγματικὴν αὐτονομίαν, εἰς τὰ σκοτεινὰ ἐκεῖνα χρόνια τῆς τουρκοκρατίας⁽²⁾, καὶ ἀνεγνώριζον τὴν Χειμάρραν «Κράτος ἐν Κράτει». Τὰ προνόμια αὐτὰ ἐπέρασαν ἀπὸ πολλὰς καὶ δραματικὰς περιπετείας, ὑποχρεωθεῖσης καὶ Αὐτῆς τῆς Ἀλβανίας τὸ 1921, νὰ τὰ σεβασθῇ, καίτοι ἀργότερα ἢ τουρκοαλβανικὴ θηριωδία τὰ κατήργησε διὰ τῆς βίας.

Τὰ προνόμια ἐκεῖνα ἦσαν:

1—Ὁλόκληρος ἡ ἐπαρχία ἦτο ἀπηλλαγμένη τοῦ φόρου, ἐκτὸς τοῦ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς σουλτανικῆς κυριαρχίας, 60 ἄσπρα κατ' οἶκον καὶ ἀργότερα 48.000 γρόσια συνολικῶς.

2—Αἱ ὑποθέσεις ἐδικάζοντο ὑπὸ τῶν προεστώτων τῶν χωρίων, αἱ δὲ ἀποφάσεις ἐξετελοῦντο ἀμειλίχτως.

3—Αἱ ἀποφάσεις τῶν προεστώτων ἐπεκυροῦντο ὑπὸ τοῦ ἰδιαίτερου αὐτῶν ἐπισκέπτου, μετέπειτα δὲ εἰς αὐτὴν τὴν Χειμάρραν.

1. Ἀραβαντινοῦ: Ἀλῆ πασᾶς, σελ. 29.

2. Τὰ χωρία αὐτὰ ἦσαν: Χειμάρρα, Βοῦνο, Ἅγιος Βασίλειος, Νίβιτσα, Δρυμμάδες, Κυπαρό, Παλιάσσα, Πήλιουρη, Μπόρσι (Σόποτο), Κούδεσι, Πικέρνι, Λυκούρεσι, Οὐστέντζοβα, Σενίτσα, Σίγιανη, Φοινίκη, Τσώρει, Ραδίνα, Τραγιάσι, Κισμπάρδα, Δουκάτες, Τσασοβίτσα, Γιαμποτσάρι, Λιοπάρδα, Μυλωνᾶ, Μάζαρι, Γομενίτσα, Γκοῦμι, Μπρατανιός, Τερμπάτσι, Βρανίτσι καὶ δύο μικρότερα τῆς περιοχῆς Αὐλῶνος. (Πρβλ. Φάνη Μιχαλοπούλου: «Ἡ Αὐτόνομος Χειμάρρα» εἰς ἐφημερίδα «Βόρειος Ἡπειρος» Ἰωαννίνων 27 Ἀπριλίου 1947. Ἀραβαντινοῦ: Χρονογραφία Α', σελ. 191. Κ. Σάθα: Τουρκοκρατομένη Ἑλλάς, σ. σ. 129).

4—Οἱ Χειμαρραῖοι ὑπεχρεοῦντο νὰ συνεκστρατεύωσι, κατὰ παντός ἐγθροῦ τῆς Αὐτοκρατορίας, ὑπὸ ἰδίαν σημαίαν καὶ ἰδίους «καπεταναίους», μισθοδοτούμενους ἀπὸ τὴν Πύλην.

5—Συνετήρουν ἴδιον ἀντιπρόσωπον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

6—Εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐπισκέπτονται τὰς Ὀθωμανικὰς ἀρχὰς Αὐλῶνος, Δελβίνου, Ἀργυροκάστρου, ἐν πλήρει πανοπλίᾳ. Οἱ δὲ «καπεταναῖοι» καὶ αὐτοὺς τοὺς διοικητὰς τῶν Ἰωαννίνων.

7—Δὲν ἐπλήρωναν τελωνειακὰ, οὐδ' αὐτὰ τὰ ἐκ τῆς χώρας ἐξερχόμενα προϊόντα ὑπέκειντο εἰς οἰανδήποτε φορολογίαν.

8—Τὰ πλοῖα τῶν Χειμαρραίων ἐκυκλοφόρουν ἀτελῶς εἰς διαφόρους λιμένας, καὶ εἰς οὐδένα ὑπεβάλλοντο ἐλεγχόν, ἀλλ' ἐτύγχανον ἰδιαιτέρας προστασίας.

Μαχμοῦτ Πασᾶς Μιχάλογλου

Κατὰ τὸν Χαλκοκονδύλην, οὗτος ἦτο παῖς Μιχαήλου «Σέρβος μὲν, Ἕλληνα δὲ πατρίθεν, ἐκ τῆς ἱστορικῆς οἰκογενείας τῶν Φιλανθρωπινῶν. Ὁ ἰδικός μας ὁ Παπαρρηγόπουλος γράφει περὶ τούτου ὅτι ἦτο φιλόανθρωπος καὶ φιλόμουσος καὶ ὅτι ἀπέβη περιώνυμος ποιητῆς, προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν, ἰδρυτῆς πολλῶν ναῶν, σχολείων, νοσοκομείων καὶ ἄλλων εἰρηνικῶν ἔργων, μερικὰ τῶν ὁποίων ἐσώζοντο κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Παπαρρηγοπούλου⁽¹⁾.

Ἄβεδιν πασᾶς Ντίνος

Ἀπὸ ἐλληνικὴν οἰκογένειαν κατήγετο καὶ ὁ ἄλλοτε Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας καὶ Γενικὸς Διοικητῆς τοῦ νομοῦ Ἀδάνων καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, Ἄβεδιν πασᾶς Ντίνος, ἀπὸ τὴν Παραμυθίαν. Οὗτος εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἐλληνικὴν φιλολογίαν, διὰ τὰ πολλὰ του ποιήματα ποὺ ἔγραψε εἰς τὴν ἐλληνικὴν ⁽²⁾, ποὺ ὠμίλει καὶ ἔγραφεν ἀριστουργηματικῶς, συνθέτων μάλιστα καὶ ποιήματα εἰς στίχους ὁμηρικούς ποὺ ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν «Νεολόγον» τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐβδομαδιαίαν ἐπιθεώρησιν⁽³⁾ τῆς ὁποίας συντάκτης ἦτο τότε ὁ Ν. Μοσχόπουλος. Οὗτος, ὅπως βλέπομεν, φέρει ἀλόμη οἰκογενειακὸν ἐπώνυμον «Ντίνος» ἀπὸ πάπον χριστιανὸν «Κωνσταντῖνον», ἀνῆκε δὲ εἰς ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν⁽⁴⁾ καὶ ἦτο βαθύτερος ἐλληνιστῆς ἀπὸ τὸν Μηδὰτ βέη Φράσαρη.

Ντουραχάν πασᾶς

Κατὰ τὴν παράδοσιν, γόνος χριστιανικῆς οἰκογενείας ἦτο καὶ ὁ μπεϊλέρ—μπέης (ἀνώτατος διοικητῆς) τῆς Ρούμελης. Ντουραχάν πασᾶς, ἰδρυτῆς τῆς ὁμωνύμου μονῆς εἰς μνήμην τῆς Γενέσεως τῆς Θεοτόκου⁽⁵⁾.

1. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους Ε', σελ. 481. Πρβλ. Μήτρ. Ἀθηναγόρα: Περὶ τοῦ βυζαντινοῦ οἴκου τῶν Φιλανθρωπινῶν 1929, σελ. 11.

2. Βλ. «Ψυχολογία ἐραστής» εἰς Ἡμερ. «Δωδώνη» Γ. Γάγαρη, 1899, σελ. 87.

3. Ν. Μοσχόπουλος: Οἱ Φρξσάρηδες καὶ ὁ ἀλβανικὸς ἐθνικισμὸς των. Ἐφημ. «Καθημερινή», 14 Σεπτεμβρίου 1949.

4. Ὁ Ἄβεδινος ὡς Γεν. Διοικητῆς τοῦ νομοῦ Ἀδάνων, ἐγένετο αἷτιος νὰ σπουδάσουν ἐλληνικὰ πολλοὶ εὐπατρίδαι τοῦ νομοῦ. Οὗτος διαώρηθη ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κατὰ τὸν καθορισμὸν τῶν ἐλληνοτουρκικῶν συνόρων, μετὰ τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου, διὰ νὰ ἐξηγή τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν τὴν ὑποστήριξιν τοῦ ἀλβανικοῦ συνδέσμου εἰς τὰ μεθοριακὰ ζητήματα.

5. Λαμπρίδη: Μαλακασιακὰ, σελ. 37. Πρβλ. Δ. Σαλαμάγκα: Γιαννιώτικοι ρῦλοι. Ἐφημ. Ἰωαννίνων «Ἐθνικὸς Ἀγών», 4-5-6, 9 Αὐγούστου 1950.

Ἄσλάν πασᾶς

Κατήγετο ἀπὸ τὸ Μονοδένδρι τοῦ Ζαγορίου, καὶ εἶναι ὁ ἰδρυτὴς τῆς οἰκογενείας τῶν ἄσλανιδῶν, καὶ κτίτωρ τοῦ ἱστορικοῦ ὀμωνύμου τζαμίου εἰς τὴν Δ. πλευρὰν τοῦ βράχου τῶν Ἰωαννίνων. Εἶναι ἀρχηγὸς ἀπὸ τὰς ἐνδοξοτέρας ὀθωμανικὰς οἰκογενείας τῶν Ἰωαννίνων καὶ τοῦ Ἀργυροκάστρου. Οὗτος, κατὰ τὸν Ἀραβαντινόν, ἀνηρπάγη κατὰ τὸ παιδομάζωμα (Μαζγίδι) τοῦ 1550, καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Διοικητοῦ⁽¹⁾. Ὁ Λαμπρίδης μάλιστα ἀναφέρει ὅτι τὰ ἐρεῖπια τῆς οἰκοίας του ἐσώζοντο κάπου εἰς τὸ Ζαγόρι⁽²⁾.

Ἐχρημάτισε πασᾶς Ἰωαννίνων, κατὰ τὴν ἐπίσημον ἐπετηρίδα (Σαλναμέ) τοῦ βιλαετίου Ἰωαννίνων 1899, κατὰ τὰ ἔτη 1600—1612. Ἀποθανὼν δὲ τὸ 1618 ἐτάφη ὀπισθεν τοῦ τζαμίου, ὅπου σήμερον σώζεται ὁ τάφος του (τουρμπέ)⁽³⁾.

Ἡ οἰκογένεια τῶν ἄσλανιδῶν διώκησε τὰ Ἰωάννινα ἐπὶ δύο αἰῶνας (16—18) καὶ ἔδωσε κατὰ σειρὰν δέκα ἐπτὰ διοικητάς, μέχρι τοῦ Ἀλῆ πασᾶ πού τὴν κατέλυσε⁽⁴⁾.

Διὰ τὴν ἀρπαγὴν ἐκείνην τοῦ Ἄσλάν, σώζεται ἀκόμη εἰς τὴν Ἡπειρον τὸ κάτωθι ἔσμα.

*Ἀνάθεμά σε βασιλεῖα καὶ τρεῖς ἀνάθεμά σε,
Μὲ τὸ κακὸν ὅπ' ἔκαμες καὶ τὸ κακὸν πού κάμεις
Στέλνεις, δένεις τοὺς γέροντες, τοὺς πρώτους, τοὺς παπάδες,
Νὰ μάσεις παιδωμάζωμα νὰ κάμης γενιτσάρους
Κλαῖν' οἱ γονεοὶ τὰ παιδιὰ κι' ἡ ἀδελφαῖς τ' ἀδέλφια
Κλαίγω κι' ἐγὼ καὶ καίγομαι καὶ ὅσο ζῶ θὰ κλαίγω,
Πέρσι πῆραν τὸ γιώκα μου, φέτο τὸν ἀδελφό μου⁽⁵⁾.*

Ὅλαι αἱ σημαντικαὶ οἰκογένειαι, πολλαὶ τῶν ὁποίων διεκρίθησαν εἰς διαφόρους πόλεις, ὅπως τὸ Ἀργυρόκαστρον, Λιμπόχοβον, Καστοριὰν ἤτοι Ἀσήμεης (υἱὸς τοῦ ποτε Μουσταφᾶ πασᾶ), Ἄσλάν καὶ Νεμπῆ μπέηδες, Καπλάν πασᾶς ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρον, τοπάρχης Δελβίνου, κατὰ τὸ 1764—1773, ἔγγονος Ἀσλάν πασᾶ Β. καὶ πενθερὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ⁽⁶⁾, ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ὁποίου κατήγετο καὶ ὁ περίφημος Σουλεϊμάν πασᾶς⁽⁷⁾), κατήγοντο ἀπὸ τὸ δένδρον τοῦ Ἀσλάν

1. Π. Ἀραβαντινοῦ: Χρονογραφία Α', σελ. 218. Β. σελ. 291. Σεραφεῖμ Ἀρτης: Δοκίμιον, σελ. 338. Λαμπρίδης: Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα. Περιγραφή τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων, Ἀθήναι 1887, σελ. 48.

2. Πρβλ. Κουβαρᾶν 1961, σελ. 17. Κατὰ τὸν Κοσμᾶν Μπαλᾶνον, ὁ Ἀσλάν πασᾶς προέρχεται ἀπὸ τὸ τάγμα τῶν σπαῖδων, τῶν ὁποίων ἐγινε καὶ ἀρχηγὸς «ἀλαῖ-μπέης» (ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 19). Αἱ ἄνωτέρω πληροφορίαι τοῦ Λαμπρίδη προέρχονται ἀπὸ τὸ Δοκίμιον περὶ Φιλικῆς Ἐταιρίας τοῦ Φιλήμονος.

3. Τουρμπᾶ: Τάφος ἐπιφανοῦς ἀνδρός.

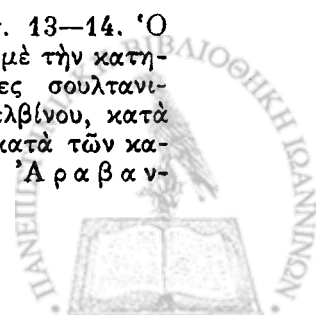
4. Ἀραβαντινοῦ: Χρονογραφία Β', σ. σ. 234. Ἰ. Λαμπρίδου: Μαλακασιακὰ Α', σελ. 54.

5. «Ἡπειρωτικὴ Ἐστία»: Φεβρουάριος 1958, σ. σ. 124. Πρβλ. Ἀραβαντινοῦ Α', σ. σ. 218. «Ἡπειρ. Ἐστία»: σελ. 765—766.

Ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀσλάν πασᾶ, ἔπρεπε νὰ ὀνομασθῇ οἰκογένεια τοῦ Ζουλφικάρ, διότι αὐτὸν παραδέχονται ὡς γενάρχην οἱ Τοῦρκοι. Οὗτος δὲν ἦτο Γ. Διοικητὴς τῶν Ἰωαννίνων, ἀλλὰ ἀναπληρωτὴς Γεν. Διοικητοῦ, τοῦ ὁποίου δὲν γνωρίζομεν τὸ ὄνομα.

6. Ἀραβαντινοῦ: Ἐνθ. ἄνωτ. Β', σελ. 261.

7. Ἰ. Φιλήμονος: Δοκίμιον περὶ Φιλικῆς Ἐταιρ., Ναύπλιον 1834, σ. σ. 13—14. Ὁ ἄνωτέρω Καπλάν πασᾶς ἐκατατομήθη εἰς Βιτώλια, κατὰ διαταγὴν τοῦ Διβανίου, μετὰ τὴν κατήγοριαν, ὅτι συνεννοεῖτο μετὰ τοὺς ἐχθροὺς τῆς βασιλείας. Πρὸς τοῦτο ἤλθεν ἐπίτηδες σουλτανικὸς ὑπὸν ἡγετὴς, ἀφοῦ προηγήθη ἀναφορὰ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ Χριστιανῶν τοῦ Δελβίνου, κατὰ τῆς τυραννικῆς διοικήσεώς του. Λέγεται, ὅτι ὁ Καπλάν πασᾶς ἐφέρετο σκληρῶς κατὰ τῶν κακούργων τῆς διοικήσεώς του, καὶ ἦτο θερμὸς προστάτης τῶν Χριστιανῶν. Πρβλ. Ἀραβαντινοῦ: Ἐνθ. ἄνωτ. Α', σελ. 263.

πασᾶ. Ὁ Σουλεϊμάν πασᾶς μαζῆ, μὲ τὴν διοίκησιν τῶν Ἰωαννίνων, ἔλαβε καὶ τὴν ἐπιστάσιαν τῶν δερβενίων Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου, ἀλλὰ δι' ἓν μόνον ἔτος (1759), διότι τὸ 1760 τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἀνέλαβεν ὁ Κουρτ πασᾶς.

Ἐπὶ τῆς τελευταίας κολῶνος τοῦ προστόου τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ τζαμιοῦ του, ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή:

«Ὁ εὐτυχισμένος ἅγιος ἄνθρωπος Ἀσλάν Παπᾶς, ἀφήσας ὄλας τὰς φροντίδας ἀπέθανε 1028 (—1618)».

Ἐβρενὸς

Μεταξὺ τῶν ἐξισλαμισθέντων χριστιανῶν, μνημονεύεται καὶ ὁ ἠπειρωτικῆς καταγωγῆς, διάσημος στρατηγὸς Ἐβρενὸς, τὸν ὁποῖον πολλοὶ φέρουν ὡς καταγόμενον ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν «Βρανᾶ—ὄγλου—Βρανόγλου».

Ὁ Ἐβρενὸς, ὑπηρετήσας ὡς στρατιωτικὸς τὴν ὀθωμανικὴν ἐξουσίαν καὶ ὡς ἀντάλλαγμα λαβῶν τεραστίας ἐκτάσεις εἰς Μακεδονίαν καὶ Βουλγαρίαν καὶ τιμηθεὶς, ἐπὶ πλέον, μὲ τὸν τίτλον τοῦ «Γαζῆ»=νικητοῦ, ἀπέθανε τὸ 1417⁽¹⁾.

Ἐσὰτ πασᾶς

Κατὰ προφορικὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Βεχῆτ πασᾶ, ἀδελφοῦ τοῦ Ἐσὰτ πασᾶ, ὑπερασπιστοῦ τῶν Ἰωαννίνων, κατὰ τὸν βαλκανικὸν πόλεμον τοῦ 1912, πρὸς τὸν ἀείμνηστον δῆμαρχον τῶν Ἰωαννίνων Β. Πυρσινέλαν, σύμφωνα μὲ μίαν παράδοσιν ποῦ διετηρήθη εἰς τὴν οἰκογένειάν των καὶ εἰς τὸ οἰκογενειακὸν των δένδρον, αὕτη κατήγετο ἀπὸ χριστιανούς προγόνους, ἀπὸ τὰς γυναῖκας ἐκεῖνας ποῦ ἀπήγαγον εἰς τὸ φρούριον, καὶ ὅτι ἡ κόρη ποῦ ἀνηρπάγη τότε, ἦτο ἀπὸ τὴν ἀρχοντικὴν οἰκογένειαν τῶν Γλυκῆδων, ὀνομαστῶν τυπογράφων τῆς Βενετίας, ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα καὶ ὀνομάζετο Βασιλική⁽²⁾.

Ὅταν ὁ Κεμάλ ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ λάβουν καὶ ἀπὸ ἓν οἰκογενειακὸν ἐπίθετον, ὁ Ἐσὰτ πασᾶς, θέλων νὰ τιμήσῃ τὴν γενέτειραν τῶν προγόνων του, προτίμησε τὸ ὄνομα «Μπουλζιάτ Γιάνγιαλη»⁽³⁾.

Ζεϊνὲλ Γκιολέκας

Ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν ἐξωμοτῶν χριστιανῶν, προήρχετο καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1847, πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, Ζεϊνὲλ Γκιολέκας ἢ Γκιώνης Λέκκας, ἀπὸ τὸ Κουτσι τῆς Χειμάρρας⁽⁴⁾. Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Μουσλῆ Γκιολέκα, ποῦ ἐφονεύθη τὸ 1803, κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, πρὸς κατάκτησιν τοῦ Σουλίου, ἀπὸ τὸν Τούσαν (Θανάση) Μπότσαρη, καὶ ἕγγονος τοῦ Χριστιανοῦ Λογγίνου Ἀλεξίου, ἐκ τῆς κράσεως δὲ τοῦ ὀνόματος, κατὰ τὸν Ἀραβαντινόν, προῆλθε τὸ ὄνομα «Γκιώνης—Λέκκας», ποῦ διετήρησεν οὗτος καὶ μετὰ τὴν ἐξώμοσίν του.

Ἀλῆ πασᾶς

Χριστιανοὶ ἀσπασθέντες τὸν μωαμεθανισμόν, κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα, ἦσαν καὶ

1. Φίνλεϋ: Ἱστορία τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τῆς Ἐνετοκρατίας στὴν Ἑλλάδα. Σημ. σελ. 27.

2. «Ἠπειρ. Ἐστία»: Τεύχη 88—89, σελ. 675. Πρβλ. Πάγκαλου: «Ἀπομνημονεύματα Α'», σελ. 260.

3. Ε. Μπόγκα: Εἰς «Ἠπ. Ἐστίαν». ἀρ. 106, σελ. 131. Ἐφημ. «τὸ Βῆμα», 23-2-63.

4. Ἀραβαντινοῦ: Χρονογραφία Α', σ. σ. 408. Ἐφονεύθη τὸ 1852, εἰς μίαν μάχην κατὰ τῶν Μαυροβουνίων.

οί πρόγονοι τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ὁ ἴδιος ὁμοίως ἰσχυρίζετο εἰς τοὺς ὀσμανῆδες καὶ τοὺς ξένους ὅτι κατήγετο ἀπὸ τὴν Προῦσαν, τὴν ὁποίαν εἶχε πάρει τιμάριον «ζιαμέτ» ἀπὸ τὸν Σουλτάν Βαγιαζήτ τὸν Α΄. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ φερμάνι πού τὸν διώριζε πασᾶν, ἔλεγεν «Ἀνατολοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἦτοι ὁ ἐξ Ἀνατολῆς Ἀλῆ πασᾶς»⁽¹⁾.

Ἀρνησίθρησκος χριστιανὸς ἦτο καὶ ὁ Μ. Βεζύρης καὶ Μπειλέρ—μπέης (Γενικός Ἀρχηγός) Ἰμπραήμ πασᾶς, ἀνὴρ βαθύνοτος καὶ μεγαλοουργός, πού κατήγετο ἀπὸ τὸν Βουθρωτὸν καὶ συγκεκριμένος ἀπὸ τὴν Πάργα. Ἦτο υἱὸς ἀλιέως χριστιανοῦ, ὀνόματι Γιάννη Μικέγκα⁽²⁾, καὶ ἐξεπαιδεύθη ἀπὸ μίαν χήραν εἰς Μαγνησίαν τῆς Μ. Ἀσίας, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε πωληθεῖ ὡς δοῦλος, μετὰ τὴν ἀρπαγὴν του ἀπὸ Τούρκους πειρατὰς Ἀλγερινούς⁽³⁾. Ὁ Ἰμπραήμ, μαζὺ μὲ ἄλλους νεαροὺς, ἀναχωρήσας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς βασιλικὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὰ γενιτσαρικὰ τάγματα προώδευσε καὶ ἀνυψώθη εἰς τὰς ὑψηλοτάτας βαθμίδας τῆς ὑπαλληλίας τοῦ Διβανίου. Ἐπὶ Σουλτάν Σουλεϊμάν Κανουνού (Νομοθέτου) ἔφθασεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Μ. Βεζύρου τὸ 1534, μὲ τὸν τίτλον τοῦ «καπουτάν πασᾶ» (ἀρχιναύαρχου). Κατὰ τὸν Δελβινακιώτην Χρῆστον Δάλλαν, ὁ Ἰμπραήμ ἦτο σύγχρονος τοῦ Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα, ὁ ὁποῖος, κατὰ σύστασιν τοῦ Μ. Βεζύρου Ἰμπραήμ, ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιναύαρχου (Καπουτάν πασᾶ) καὶ τὸν χαρακτηρισμὸν «κυρίαρχος τῆς θαλάσσης» (Χακκά—οὐλ—Μπάχρη⁽⁴⁾). Τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ἰμπραήμ ἦτο τόσον, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φερδινάνδος (1500—1564) τὸν ἀπεκάλει «ἀδελφόν» του⁽⁵⁾, ὁ δὲ Γερμανορωμαῖος αὐτοκράτωρ Κάρολος Ε΄ (1500—1588) «ἐξ ἀδελφόν» του. Ὄταν ὁ Ἰμπραήμ ἦτο Μ. Βεζύρης, κρυφίως ἔπραττεν ὅ,τι ἠδύνατο ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν, ἔπεσε δὲ τέλος θῦμα τῶν ἐχθρῶν του, λαβὼν διὰ μυστικοῦ τρόπου τὴν 15—16/1536, τὸν διὰ πνιγμοῦ θάνατον ἐνῶ ἔκοιμάτο, διότι, κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Βαγδάτης τὸ 1534, ἐπῆρεν αὐτοβούλως τὸν τίτλον τοῦ «Σερασκέρ—Σουλτάν». Κατὰ τὸν Μελέτιον, ὁ Ἰμπραήμ ἐκαλεῖτο καὶ «Ἀμβρακιώτης», ὡς καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ἀμβρακίαν.

Ἀρνησίθρησκος ἐκ Λεσκοβικίου, πρόγονος τῶν Καραμουρατατῶν, ἐξιλαμισθεὶς ἐκουσίως ἦτο καὶ ὁ Ἰσαήμ⁽⁶⁾. Οὗτος εἶχε δύο υἱούς, τὸν Γιακούπ καὶ τὸν

1. Γ. Γαζή: Τρόπαιον Δελβινακίου. "Ἐκδ. Γ", σ. σ. 35. Ὡς γνωστὸν, ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἦτο ἀπόγονος τοῦ Μουτζζήτου, τὸν ὁποῖον ὁ Λῆκ ἀποκαλεῖ τὸν μὲν «Μουτζζο» Μουσαῖν (Μωυσῆν), τὸν δὲ «Χοῦσο» Γιουσοῦφ (Ἰωσήφ).

Καίτοι σκοπὸς τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης ἦτο ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, ἐν τούτοις ὡς αἰτία ἐθεωρήθη ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ «Χάττι—Σερῖφ» (Αὐτοκρατορικὸν Διαγέμματος) τοῦ «Γκιούλ—Χανέ» τῆς 9 Νοεμβρίου 1839, πού παρεχώρη τὴν ἰσοτιμίαν εἰς ἔλους τοὺς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου, εἰς τὴν φορολογίαν καὶ τὴν στρατιωτικὴν θητείαν, πρᾶγμα ἀντίθετον πρὸς τὰς μέχρι τότε συνηθείας τῶν Ἀλβανῶν, οἱ ὁποῖοι ἀσύδοτοι πρότερον δὲν ἠνείχοντο τὴν δέσμευσιν τῆς στρατιωτικῆς θητείας. Ἐπανεστάθησαν ὅθεν, προκαλέσαντες τὴν γνωστὴν φερόνυμον ἐπανάστασιν Γκιολέκα.

2. Ὁ Μικέγκα, ἐφ' ὅσον ὁ υἱὸς του ἦτο πασᾶς, προσηγορεύετο ἐξοχώτατος Γιαννοῦς ἀγᾶς, καὶ εἶχε τιμάριον τὴν Πάργαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἰσέπραττεν ἑτησίως 2.000 δουκάτα. Ἀπέθανε πλησίον τῆς Πάργας τὸ 1533. Χρ. Δάλλα: Ἡπειρ. Χρον., Τ. Ε΄, σελ. 116. Κ. Μέρτζιου: Ἡπειρ. Χρον., Τόμ. ΙΕ΄, σελ. 27.

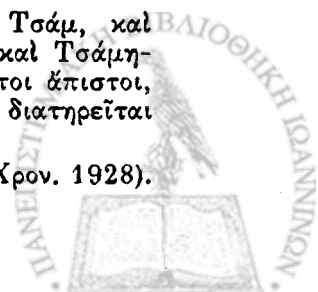
3. Ἀραβαντινοῦ: Χρονογραφία Α΄, σ. σ. 193.

4. Χρ. Δάλλα: Ἐνθ. ἀνωτ.

5. Χρ. Δάλλα: Ἐνθ. ἀνωτ. Ὁ ἴδιος ὁ Σουλτάν Σουλεϊμάν, τοῦ ὁποῖου ὁ Ἰμπραήμ ἦτο γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῆ, τὸν ἐτιτολόφει «Σουλτάν Σαντραζέμ» (Πρωθυπουργὸν—Σουλτάνον). Πρβλ. Κ. Μιχαηλίδης: Ἡ Πάργα, ἔκδ. Β. 1963, σ. σ. 24.

6. Κατὰ τὸν Ἀθηναγόραν, ὁ φίλαρχος Ἰσαίμ, γράφεται ὡς Ἰσάμ, Σάμ καὶ Τσάμ, καὶ ἐκ τούτου ἐκλήθησαν καὶ οἱ ὀπαδοὶ του ἀρνησίθρησκοι καὶ προδότες ὡς Ἰσαμίδες καὶ Τσάμηδες ἦτοι ἄπιστοι. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ μὲν χριστιανοὶ ἐλέγοντο «Γκιαούρηδες» ἦτοι ἄπιστοι, οἱ δὲ ἀλλαξοπιστήσαντες «Τσάμηδες», ὄνομα τὸ ὁποῖον μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου διατηρεῖται μόνον εἰς τὴν Θεσπρωτίαν.

Ἐπίσης ὁ Λαμπρίδης γράφει, ὅτι ὁ Ἰσαίμ μετωνομάσθη εἰς Τζαίμ, (Ἡπ. Χρον. 1928).

Σινάν, απόγονος τοῦ ὁποίου ἐγκατασταθεὶς εἰς Βεράτι, ἀπέκτησε δέκα υἱούς, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπαισιώτερος τὴν μορφήν καὶ τὴν ψυχὴν ἦτο ὁ Μουράτ, προσονομασθεὶς ἔνεκα τούτου Καραμουράτ, ἦτοι «μαῦρος Μουράτ», καὶ ἐγκατασταθεὶς πέραν τοῦ Ἀώου, μεταξὺ τῆς περιοχῆς Περάτη—Γλήνας καὶ Λεσκοβικίου⁽¹⁾.

Τὰ χωρία τῶν Καραμουρατάδων, 36 τὸν ἀριθμὸν, εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀώου πρὸς Α. τῆς Πρεμετῆς, ἦσαν χριστιανικὰ ὑπαγόμενα εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Πωγωνιανῆς. Καίτοι δὲ οἱ κάτοικοι τῶν ἐπασχον τὰ πάνδεινα ἀπὸ τοὺς μωαμεθανούς, ἀντεῖχον μέχρι τοῦ 1760. Εἰς τὰς ἀρχὰς ὅμως τοῦ ἔτους ἐκείνου ἠθύμωσαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐξευμενήσουν τὸ θεῖον μὲ νηστείας καὶ δοκιμασίας τῆς σαρκός. Ἐὰν δὲ ὁ Ὑψιστος δὲν τοὺς εἰσακούσῃ, νὰ ἀσπασθῶσι τὸν μουσουλμανισμόν. Εἰς μᾶτην ὁ ἀρχιερεὺς παρέστησεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀσέβειαν τῶν τοιοῦτων ἀποφάσεων. Οἱ Καραμουρατάδες ἐνήστευσαν ὅσον οὐδέποτε αὐστηρῶς, κατὰ τὴν μεγάλην τεσσαρακοστὴν τοῦ ἔτους ἐκείνου, καὶ ὅταν ἦλθεν ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα καὶ δὲν εἶδον αὐτοὶ οὐδεμίαν θεραπείαν τῶν κακῶν, ἐξώμωσαν ὁμοθυμαδὸν τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ ἱερεῖς διετάχθησαν νὰ ἀπέλθουν, ὁ δὲ λαὸς ἀφοῦ ἤλεγξε τὰς ἀγίας εἰκόνας διὰ τὴν ἀδιαφορίαν τῶν, ἐδήλωσε πανηγυρικῶς ὅτι ἀσπάζεται τὸ μουσουλμανικὸν θρήσκευμα. Αὐθμερὸν εἰς ὄλα τὰ χωρία, ἐκάλεσαν τότε καδῆν καὶ ἰμάμην καὶ ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν περιτομήν.

Κιοπρουλοῦ Μεχμέτ πασᾶς

Ὁ Μεχμέτ πασᾶς Κιοπρουλοῦ (1586—1661), ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ ὁποίου προῆλθον βεζύραι, διαδραματίσαντες σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Τουρκίας, θεωρεῖται καὶ αὐτὸς δῶρον τοῦ παιδομαζώματος. Ἦτο, καθὼς λέγεται, Ἀλβανὸς υἱὸς ἱερέως, ἡ δὲ μήτηρ του ἀπέθανεν εἰς τὸ μοναχικὸν σχῆμα.

Ὁ Κιοπρουλοῦ ὤμωσεν εἰς τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ἡ μήτηρ του ἀποθανοῦσα χριστιανή, ἐτάφη εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῶν ἐπιφανῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν ἐπὶ Πατριάρχου Παρθενίου Γ', τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων⁽²⁾.

Ὁ Κιοπρουλοῦ, διορισθεὶς μέγας βεζύρης εἰς ἡλικίαν 76 ἐτῶν, ἀνεστήλωσε τὸ γόητρον τῆς αὐτοκρατορίας, καταστείλας διαφόρους στάσεις, καὶ ἀποστείλας εἰς εἰς τὴν ἀγχόνην ἐντὸς ἔτους τοὺς 36.000 ἀντιδραστικούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν ἀνωτέρω Πατριάρχην.

Λελῆ Παρᾶ

Μεταξὺ τῶν ἀρνησιθρήσκων χριστιανῶν, καταλέγεται καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Λελῆ Παρᾶ, ἐκ τοῦ γένους τῶν Κομνηνῶν⁽³⁾, μέλος τῆς ὁποίας συμμετέσχε τῆς τετραμελοῦς πρεσβείας, ἡ ὁποία μεταβαίνουσα εἰς Θεσσαλονίκην εἰς τὸν ἐκεῖ εὐρισκόμενον Βεζύρην Χαλῆλ πασᾶν, θὰ διεπραγματεύετο τὴν ὑποταγὴν τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων.

Ὁ Λελῆ Παρᾶ, λέγεται ὅτι ἐξισλαμίσθη μετὰ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, πού ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω⁽⁴⁾.

Μπαλαμπάν πασᾶς

Ἐξωμότης χριστιανὸς Ἀλβανός, ἀρχιστράτηγος, τὸν ὁποῖον ὁ Σουλτάν

1. «Ἡπειρ. Ἐστία»: Νο 94, σελ. 146—147.

2. «Ἡπειρ. Ἐστία»: Τεῦχος 50, σελ. 537.

3. Νέος Κουβαρᾶς 1961, σελ. 17.

4. Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 19.

Μαχμέτ έστειλε, τὸ 1463 ἢ 1464, κατὰ τοῦ Σκενδέρμπεη. Ὁ Μπαλαμπάν ἦτο ἄλλοτε ὑπηρετῆς καὶ ποιμὴν τοῦ ἡγεμόνος Ἰωάννου Καστριώτου, πατρός Σκενδέρμπεη⁽¹⁾.

Ρασήμ πασᾶς

Χριστιανικῆς καταγωγῆς, φημολογεῖται πὺς ἦτο καὶ ὁ ἄλλοτε Γεν. Διοικητῆς Ἡπείρου, καὶ μετέπειτα ἀνελθὼν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Μ. Βεζύρου (Σατραζάμ) Ρασήμ πασᾶς, ὡς υἱὸς πασᾶ τῆς Σάμου⁽²⁾ καὶ χριστιανῆς ἐκ τῆς ὑπηρεσίας του, πού ἀνηρπάγη, παρὰ τοῦ πατρός του, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

Ὁ Ρασήμ πασᾶς, κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν Ἡπείρῳ διαμονῆς του, ἡσθάνετο ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν νὰ συναναστρέφεται μὲ χριστιανούς καὶ μάλιστα ἐκ Παλαιᾶς Ἑλλάδος⁽³⁾. Οὗτος φέρεται ὡς ἰδρυτῆς εἰς Ἰωάννινα τὸ 1870 τοῦ κτιρίου τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Ἡπείρου, ὅπου τὴν ἡμερᾶν ἡ Ζωσιμαία Βιβλιοθήκη, καὶ διώκτης κάθε καταχραστοῦ τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ πλούτου. Εἰς μίαν στατιστικὴν δημοσιευθεῖσαν τὴν 17/4/1871 εἰς Ἰωάννινα, οἱ ὑπὸ τοῦ Ρασήμ πασᾶ, ἀπὸ 15/4/1870 «ζωγρηθέντες ἢ φονευθέντες ἐντόπιοι λησταὶ ἀνέρχονται εἰς τεσσαράκοντα πέντε»⁽⁴⁾.

Ἐξωμότης χριστιανός, γόνος εὐγενοῦς γαλλικῆς οἰκογενείας, ἐναγκαλισθεὶς τὸν τυχοδιωκτικὸν κατ' ἀρχὰς καὶ ἔπειτα πειρατικὸν βίον ἦτο καὶ ὁ Χαϊρεντὶν Μπαρμπαρόσας, ὁ ὁποῖος κατατρέχων ὅλους ὅσοι παρέπλεον τὴν Ἀσίαν Ὀθωμανούς καὶ ληστεύων αὐτούς, ἀπέκτησε πολὺν πλοῦτον. Ὁ Μπαρμπαρόσας ἀσπασθεὶς τέλος τὸν Ἰσλαμισμόν καὶ λόγῳ τοῦ μίσους του κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ Διβανίου, καὶ τοῦ ἐνεπιστεύθη ὁ ὀθωμανικὸς στόλος κατὰ τῶν Ἰσπανῶν⁽⁵⁾.

Χουσεῖν Κιοπριλῆ

Ἐξωμότης ἐκ χριστιανικοῦ οἴκου τῆς Ἀνατολῆς, ὁ ἐκδόσας τὸ πρῶτον «Νιζάμι Τζεδιδ» ἦτο τὸ νέον σύστημα διὰ τοῦ ὁποῖου ἐκανονίζετο ἐπὶ τῷ ἡπιώτερον τὸ πρὸς τοὺς ραγιαδες διοικητικὸν σύστημα τῆς Τουρκίας⁽⁶⁾.

Κατόπιν ὅλων αὐτῶν τῶν ἐξισλαμίσεων, ἀνωτάτων ἀξιωματούχων τῆς χώρας καὶ ὁμαδικῆς τοιαύτης τοῦ ὄχλου, δικαιολογεῖται διατὶ οἱ Ὀθωμανοὶ τῆς Ἡπείρου καλοῦνται παρὰ τοῦ λαοῦ ρωμιογύριστοι ἢ ρωμιογυρίσματα ἦτοι χριστιανοὶ γυρισμένοι, ἐξισλαμισμένοι, ἢ ρωμιοκουνάριστοι ἦτοι κουναρισμένοι (βρέφη εἰς τὴν κούνια) ἀπὸ ρωμιούς καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐξισλαμισθέντες⁽⁷⁾.

Οἱ κατακτηταὶ τῆς Ἡπείρου ἦσαν Τοῦρκοι τὴν καταγωγὴν, συνεπῶς πιστοὶ καὶ φανατικοὶ ὑποστηρικταὶ τῆς θρησκείας των, ἐνῶ τουναντίον οἱ κατακτηθέντες Χριστιανοί, ἐξισλαμισθέντες ἀργότερον καὶ ἐπικρατήσαντες διὰ τῆς ἰσχύος εἰς τὴν χώραν, ἀντιπροσώπευον ἕνα ὑποπτον μωαμεθανισμόν ἀνάμικτον μὲ χριστιανικὰς δοξασίας. Ἀρκετοὶ μεταξὺ αὐτῶν ἠγνόουν καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς παραδόσεις τῆς

1. Α. Γεωργίου: Πολιτικὸν Κάτοπτρον, σ. σ. 240.

2. Δ. Σαλαμάγκας: Εἰς «Ἡπ. Ἐστία». 1962, σ. 811 καὶ 1963, σελ. 103.

3. Ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 105.

4. Ἐνθ. ἄνωτ., 1959, σελ. 769.

5. Ἀραβαντινοῦ: Χρονογραφία Α', σ. σ. 195.

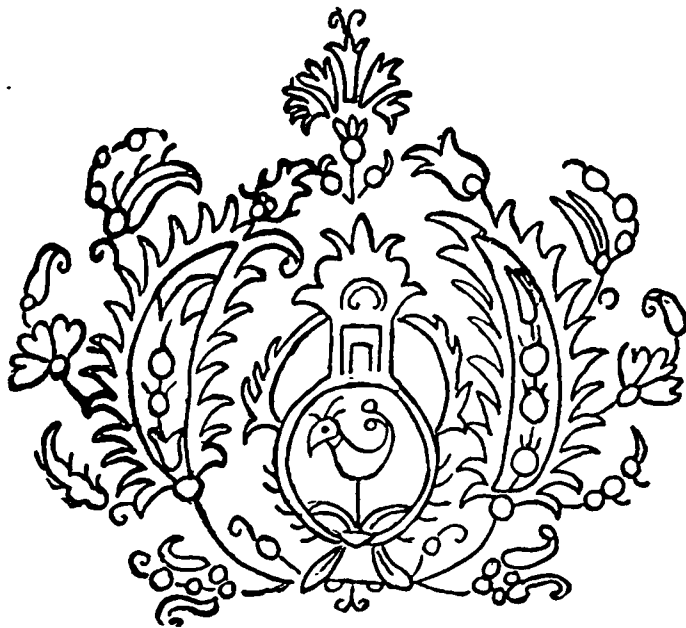
6. Κ. Παπαρρηγοπούλου: Β Β', σελ. 16—17.

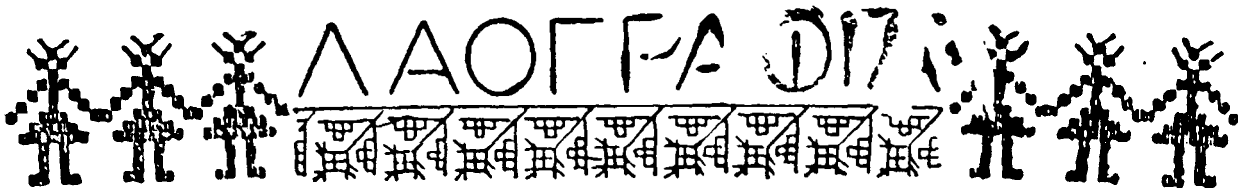
7. Ἀλ. Μαμποπούλου: «Ἡπειρος» Α', σελ. 4, κ. ἐξ., Β', σελ. 10.

μωαμεθανικής θρησκείας και ἦσαν κατὰ ἓνα τρόπον κακοὶ χριστιανοὶ περιβεβλημένοι τὸν μανδύαν τοῦ ἰσλαμισμού. Οἱ Τοῦρκοι τῆς Ἡπείρου κατὰ τόπους μόνον εἶναι μωαμεθανοὶ ἐνῶ, κατὰ τὰ ἦθη, ἔθιμα καὶ χαρακτῆρα δὲν διαφέρουν ἀπὸ τοὺς χριστιανούς, πού θεωροῦν ὡς ἀδελφούς. Ἀποστρέφονται τὴν πολυγαμίαν καὶ τὰς λοιπὰς οἰκιακὰς καὶ κοινωνικὰς συνηθείας τῶν Τούρκων καὶ εἶναι κάτοχοι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας.

Ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸν ὄθεν κόλπον, μέχρι καὶ πέραν τοῦ Γενούσου (Σκούμπη) ποταμοῦ, οἱ Ἕλληγες εἶναι ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων αὐτόχθονες καὶ γηγενεῖς καὶ ὄχι ἀποικοί, οὔτε ξένοι παρεπίδημοι. Εἰς τὴν Ἡπειρον ὄθεν δὲν ἔχομεν «γραικομανίαν», ὅπως μερικοὶ ἀργυρώνητοι καὶ ἀνιστόρητοι ἐπαναλαμβάνουν, ἀλλὰ βαθέως ἐρριζωμένην γνησίαν ἑλληνικὴν ψυχὴν, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς εἰσβολεὺς δύναται νὰ σβῆσῃ, ὅπως ἀπέδειξεν ἡ ἀνδρεία ἀντίστασις τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὸν ἀπαίσιον εἰσβολέα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940, καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτὴν νὰ γράψῃ μίαν ἀπὸ τὰς ἐνδοξότερας σελίδας τῆς.

ΣΩΚΡΑΤΗ Γ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΑ
ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΞΗΡΟΒΟΥΝΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ

Α'. Γ Ε Ν Ι Κ Α

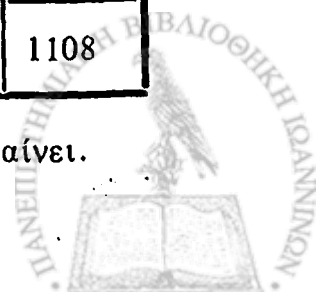
Ἡ παροῦσα ἀναφέρεται εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Ἀνατολικοῦ Ξηροβουνίου. Ἐδῶ εὑρίσκονται τὰ χωριὰ Μονολίθιον, Πλατανοῦσσα, τῆς ἐπαρχίας Δωδώνης τοῦ Ν. Ἰωαννίνων, Διαφνωτὴ καὶ Καρυδέα τῆς ἐπαρχίας Νικοπόλεως καὶ Πάργας τοῦ Ν. Πρεβέζης.

Τὰ χωριὰ αὐτά, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι εἶναι κυριολεκτικῶς σκαρφαλωμένα ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ξηροβουνίου, ὀνομάζονται «Τζιουμερκοχώρια».

Πληθυσμὸς τῆς περιοχῆς κατὰ τὴν ἀπογραφὴν 1961 :

Α/Α	Χωριὰ	Συνοικισμοὶ	πληθ. συν. ἀπογρ 1961	Πληθυσμὸς χωρίου		
				πραγμα- τικός	κατὰ τὴν ἀπ. 1961	ἀπόν.κατ. τὴν ἀπ.
1	Μονολίθιον	Μονολίθιον (κέντρον) Ἅγιος Γεώργιος	240 181			
2	Πλατανοῦσσα	Ξηροβούνιον Πλατανοῦσσα (κέντρ.) Δάφνη	4 653 132	682	425	257
2	Δαφνωτὴ	Μπουκόριον Δαφνωτὴ (κέντρον)	97 327	1407	882	525
4	Καρυδέα (Προφήτης Ἡλίας Καρυδέα (κέντρον) Κάμπος Κάρδαμπος Παλαιοχώριον Πλατανάκης Τσιαπαλέϊκα Φράξος	73 144 66 47 61 43 25 39	557 594	400 425	157 169
		Σύνολον	2132	3240	2132	1108

Τὸ ἔδαφος τῆς περιοχῆς εἶναι ὄρεινόν καὶ συνεχῶς κατολισθαίνει.
Τὸ κλίμα τῆς εἶναι ὑγιεινὸν μὲ ὑγρὸν ὅμως χειμῶνα.

Εικόνα τῆς περιοχῆς θά ἔχωμεν, ἐάν φαντασθῶμεν τοπίον μὲ πάμπολλα ἄγρια φαράγγια, δροσερὲς πηγές, βάραθρα, χαράδρες, πλῆθος καταπράσινους λόφους, ἀδιάβατους τὸν χειμῶνα χειμάρρους, ὀγκῶδεις βράχους ἀκατάστατα σπαρμένους σὲ κυματιστὴ πράσινη θάλασσα,

Πρὸς βορρᾶν ὑψώνεται δεσποτικὰ τὸ ἄδενδρο Ξεροβούνι καὶ στὰ πόδια του κυλάει μὲ θόρυβο τὰ ἀφρισμένα του νερὰ ὁ Ἄραχθος, ὄριον Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας κατὰ τὸ ἔτος 1881.

Οἱ πρῶτοι κάτοικοι ἀσχολήθηκαν πιθανῶς μὲ τὴν κτηνοτροφίαν.

Μετέπειτα δέ, περιορίζοντες τὰ ρουμάνια, κατασκεύασαν τὰ «χωράφια» (ἀγροὺς στηριζομένους μὲ τοίχους ἀντιστηρίξεως ὕψους πλέον τῶν πέντε μέτρων πολλὰς φορές).

Σήμερον ἐδῶ ἔχει ἀναπτυχθῆ ἡ δενδροκομία, ἡ μελισσοκομία καὶ ἡ πτηνοτροφία.

Ἡ περιοχὴ ἐξάγει δαφνόφυλλο, ὀγδοήκοντα περίπου τόνους ἑτησίως, πτηνοτροφικὰ προϊόντα, μέλι ἐκλεκτὸ θυμαριοῦ, τσίπουρο, καρῦδια καὶ καυσόξυλα.

Ἡ παραγωγὴ εἶναι δυσανάλογος τοῦ πληθυσμοῦ καὶ οἱ κάτοικοι, ὡς ἐκ τούτου, ταξιδεύουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας, ἐλάχιστοι δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν, αἴφνης, τοῦ ἔτους 1961 ἀπουσίαζον τῆς μονίμου κατοικίας τῶν 1108 ἄτομα, ποσοστὸν 34,2%.

Κέντρα, μετὰ τῶν ὁποίων ἐπικοινωνεῖ ἡ περιοχὴ, δι' αὐτοκινήτων, εἶναι ἡ Ἄρτα, ἡ Φιλιππιάδα καὶ τὰ Ἰωάννινα.

Μὲ τὰ χωριὰ τῆς «Τζιούμας» (εὐρισκόμενα ἔναντι τοῦ Ἀράχθου) ἡ ἐπικοινωνία γίνεται ὡς ἑξῆς :

Εἰς τὸ Μονολίθιον ὑπάρχουν δύο γέφυρες.

Στὴν Πλατανουῖσα δύο ἀερογέφυρες («οἱ βάρκες»), οἱ ὁποῖες κατασκευάσθησαν ὡς ἑξῆς : Στὶς δύο ὄχθες τοῦ Ἀράχθου τοποθέτησαν οἱ τεχνίτες δύο στηρίγματα.

Σ' αὐτὰ ἔδεσαν στερεὰ ἓνα ἢ δύο συρματόσχοινα. Πάνω σ' αὐτὰ κυλοῦν δύο ξύλινες τροχαλίες («τὰ καρέλια»). Στὶς τροχαλίες στηρίζεται ξύλινο καλάθι, τὸ ὁποῖο ἔχει τὸν δυνατὸτητα νὰ μεταφέρῃ, στὴν ἄλλη ὄχθη τοῦ ποταμοῦ, δύο ἄτομα. Τὸ καλάθι κινεῖται μὲ τὴν βοήθεια σχοινῶν καὶ ἐνὸς χειροκινήτου στροφάλου.

Στὴν Καρυδέα μὲ ἰδιότυπα πριάρια.

Τὰ χωριὰ ἐλευθερώθηκαν ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ τὸ ἔτος 1912.

I. ΜΟΝΟΛΙΘΙΟΝ

Ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, ἐρχόμενος ὁ ἐπισκέπτης, συναντᾷ τὸ χωρίον Καλέντζιον. Ἀπὸ ἐκεῖ τὸ αὐτοκίνητον ἀνηφορίζει καὶ φθάνει στὴν θέσι «Μηλιές».

Ἀπὸ ἐδῶ ἀρχίζει ἡ περιφέρεια τῆς κοινότητος Μονολιθίου.

Τὸ αὐτοκίνητο, σὰν τρομαγμένο μπρὸς στὸ θέαμα τὸ ὁποῖο ἀπότομα παρουσιάζεται ἐμπρὸς του, ἐλαττώνει τὴν ταχύτητά του.

Ὁ δρόμος σὰν ἓνα στενὸ ζωνάρι, ἀγκαλιάζει τὴν κοιλιὰ τοῦ Ξεροβουνίου. Πάνω καὶ κάτω «γκρεμός». Ἀπέναντι σχεδὸν ἀπὸ τίς «Μηλιές», ἐπὶ τῆς περιφερείας τῆς κοινότητος Ραφταναῖοι, δίπλα στὸν Ἄραχθο, ὑψώνεται μετέωρος βράχος τὸ «Μονολίθι», μὲ ἀρκετὸ ὕψος.

Μετὰ τὴν «Μεγάλῃ ὄρσιδα» (ξηρὸς χειμάρρος), συναντοῦμε τὸ «βράχο». Ἐδῶ οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς εἰργάσθησαν, μὲ ἡμερομίσθιον 11 ἔως 14

δραχμές, καὶ ἔσχισαν τὸν μαυρο αὐτὸν γρανίτη καὶ κατεσκεύασαν, ἐκεῖ στὸν «γκρεμό», δημόσιο δρόμο.

Κάτω στὸ βάθος μιᾶς ἀνήλιας χαράδρας κυλάει ἐντελῶς ἀθέατος τὰ νερά του ὁ Ἄραχθος. Σὲ λίγο συναντοῦμε τὴν «Πλάκα». Ἄπο ἐδῶ ἀντικρύζομε τὰ χωριά τῶν Τζουμέρκων καὶ τῆς Τζιούμας, καθὼς καὶ τὸν συνοικισμὸν τοῦ Μονολιθίου Ἅγιος Γεώργιος. «Πλάκα» ἐπίσης ὀνομάζεται καὶ τὸ τμήμα τοῦ ποταμοῦ τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν «Πλάκαν» τοῦ Ξεροβουνίου. Παλαιὰ ἐδῶ, κατὰ τὴν παράδοση, ἦταν γέφυρα ἐκ πορσελάνης «σύρμα» (πέραςμα τῶν κλεφτῶν), ἡ ὁποία κατεστράφη ἄγνωστον πῶς. Πρὶν 250 περίπου χρόνια, κατεσκευάσθη γέφυρα λιθίνη με «μιὰ καμάρα» (ἓνα τόξο). Αὐτὴ «ἔπεσε» (κρημνίσθηκε), λόγῳ τῆς ἀτέχνου κατασκευῆς της. Ἀργότερα, οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς κατεσκεύασαν τὴν σωζομένην σήμερον γέφυραν ἐκ λίθων Ἐπὶ τῶν βάθρων αὐτῆς λέγεται «ὅτι στέριωσαν ἄνθρωπο». Ἄλλοι λένε ἓναν Τοῦρκο καὶ ἄλλοι νέαν ἐπιληπτικὴν ἐκ Μονολιθίου. Πλησίον τῆς γεφύρας, ὑπῆρχε τὸ τελωνεῖον. Σήμερον, νοτιώτερον αὐτῆς, κατεσκευάσθη κρεμαστὴ γέφυρα ἐπὶ τοῦ αὐτοκινητοδρόμου Ἰωαννίνων—Ἀγνάντων. Τὸ αὐτοκίνητο τῶρα κατηφορίζει καὶ σὲ λίγο φθάνει στὸ Μονολίθιον. Τὸ χωριὸ ἐλέγετο Βορδῶ ἢ Βροδῶ. Ὀνομάσθη Μονολίθιον ὡς ἑξῆς :

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, ἐζητήθη παρὰ τῆς ἀρμοδίας ἐπιτροπῆς τοῦ Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν κατάλογος τριῶν ὀνομάτων πρὸς ἐπιλογὴν ὑπ' αὐτῆς τοῦ νέου ὀνόματος τῆς κοινότητος. Εἰς τὸν κατάλογον αὐτὸν ἐγράφησαν τὰ ὀνόματα : Ἁγία Τριάδα (ἔτσι λέγεται ὁ κεντρικὸς ναὸς τῆς κοινότητος), Πλάκα (ἔτσι λέγεται ἡ ἱστορικὴ τῆς κοινότητος τοποθεσία) καὶ Μονολίθιον, πρὸς συμπλήρωσιν ἀπλῶς τοῦ καταλόγου.

Ὁ συντάξας τὸν κατάλογον ἠγνῶει, ὡς φαίνεται, ὅτι ὁ βράχος «μονολίθι» εὑρίσκεται εἰς τὴν περιφέρειαν ξένης κοινότητος.

Πλησίον τοῦ Ἀράχθου, εἰς θέσιν «ἀρμύρες», εὑρίσκεται ὄρυκτὸ ἄλατι, ἀγνώστου ποσότητος. Τὸ ἄλατι τοῦτο μετεχειρίσθησαν οἱ κάτοικοι τῆς Ἠπείρου κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, μετὰ τὸ ἔτος 1803, καὶ κατὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ ἔτους 1917. Ἡ εἴσοδος τοῦ ἀλατορυχείου εἶναι κλειστή.

Τὸ ἄλατι αὐτό, κατὰ τὴν γνώμην μου, εἶναι ὑπόλειμμα κάποιας ἀλμυρῆς λίμνης. Τὴν ἀποψίν μου αὐτὴν ἐνισχύουν καὶ τὰ ἀκόλουθα :

—Εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς περιοχῆς ἀπὸ «Πλάκας» μέχρι Καρυδέας συναντοῦμε «ἀρμύρες» (πηγὲς με ὑφάλμυρα νερά, στοιχεῖα θείου καὶ πετρελαίου).

—Ἐναντι τοῦ Μονολιθίου, εὑρίσκονται τὰ χωριά Κουκούλια καὶ Γοριανά, ἐδῶ εἶναι τὰ κάστρα κάποιας πόλεως πιθανῶς τῶν Ἀθαμανῶν (1), οἱ κάτοικοι τῆς ὁποίας, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἠφανίσθησαν ἐκ τῆς ἔλνοσας (ἀσθένεια ἄγνωστος εἰς τὴν περιφέρειαν, καθ' ὅσον τῶρα οὐδὲν ἔλος ὑφίσταται πλησίον αὐτῆς),

—Ἐὰν παρατηρήσωμεν τὰ πετρώματα Ξεροβουνίου καὶ Τζιούμας, θὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αὐτὰ ἀποτελοῦν μίαν συνέχειαν καὶ ὅτι διεχωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου.

Νοτίως τῶν Γοριανῶν, εὑρίσκεται τὸ χωριὸν Γραικικόν, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἐρμηνεύεται «Κανάλι». Πιθανῶς ἐδῶ ἔγινε ἡ ἔξοδος τοῦ νεροῦ τῆς λίμνης, ὅταν αὐτὴ ἐδέχθη τοὺς ὄγκους τῆς κατολισθήσεως τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ξεροβουνίου.

—Εἰς τὴν Καρυδέαν, ἐντὸς τοῦ συνοικισμοῦ «Φράξος» ἔναντι τοῦ Γραικικοῦ, ὑπάρχει ἡ τοποθεσία «Στόμι» (στόμα - ἄνοιγμα).

1. Οἱ κάτοικοι τῆς Τζιούμας θέλουν ἐδῶ τὴν ΑΘΑΜΑΝΙΑ

—Εἰς ὑψόμετρον μεγαλύτερον τοῦ ἀλατορυχείου συναντῶμεν ὑπολείμματα αἰγιαλοῦ

—Τέλος δὲ ἡ ὕπαρξις αὐτοφυῶν ὕδροβίων φυτῶν.

Τὸ χωριὸν ἀρχικὰ ἦτο χτισμένον εἰς θέσιν «τοῦ Βλάχου». Τὴν τοποθεσίαν αὐτὴν ἐγκατέλειψαν οἱ κάτοικοι, διότι ἐδῶ ζοῦσαν, καὶ ζοῦν σήμερα, πλῆθος δηλητηριώδη ἐρπετά.

Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τοῦ χωριοῦ καὶ τῶν λοιπῶν χωριῶν, μέχρι Καρυδέας, κατάγονται ἀπὸ προγόνους, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐκδιωχθῆ ἐκ τῆς κοινότητος τῶν ὡς ἀνεπιθύμητοι, ὡς λέγεται.

Ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ, μετὰ τὴν ἀποκεφάλισιν τοῦ Τεπελενλῆ Ἀληπασᾶ, ἐγίνε κτῆμα τῆς ὀθωμανικῆς οἰκογενείας Μπερμπίμπεη.

Τὸ Μονολίθι «ξαγόρασαν» (ἀγόρασαν σὲ ὑψηλὴ τιμῆ) οἱ κάτοικοί του τὸ ἔτος 1919 ἀντὶ 35.000 δραχμῶν.

Οἱ σημερινοὶ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ, πλὴν τῶν ἐντοπίων, κατάγονται :

—Οἱ Σκαριωταῖοι ἀπὸ τὴν Σγάρα Καταρράκτου Ἄρτης.

—Οἱ Μεγοῖοι ἐκ τοῦ Βάλτου Ξηρομέρου.

—Οἱ Πανταζαῖοι ἐκ Πλατανούσσης.

—Οἱ Τατσαῖοι ἐκ Πετροβουνίου (ἐκ προγόνων Σουλιωτῶν).

II. ΠΛΑΤΑΝΟΥΣΣΑ

Παλαιὰ ἐλέγετο Ραψίστα καὶ μετέπειτα Κακοραψίστα. Διὰ τὴν δευτέραν τῆς ὀνομασίαν, ἐπικρατοῦν τρεῖς ἀπόψεις :

Ἡ πρώτη, ὅτι ὠνομάσθηκε ἔτσι διὰ νὰ γίνεταί διάκρισις μετὰ τῆς Ραψίστης (Πεδινῆς) Ἰωαννίνων. Ἡ δευτέρα, ὠνομάσθηκε ἔτσι λόγῳ τοῦ ἀνωμάλου τοῦ ἐδάφους τῆς, καὶ ἡ τρίτη, ὅτι οἱ κάτοικοί τῆς ἐφόνευσαν τοὺς Τούρκους στὸ «Καρακόλι» (φυλάκιον), διότι προσεπάθησαν κάποτε νὰ βιάσουν καποια γυναῖκα.

Τὸ χωριὸν ἀρχικὰ ἦτο χτισμένον εἰς θέσιν «Κοτρώνια» καὶ βορείως τοῦ συνοικισμοῦ «Μουτσιάρα», ἐκτεινόμενον μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ Ξεροβουνίου, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία «Φοῦρος». Εἶχε δὲ «μαχαλάδες» (συνοικισμοὺς) στὴ Δάφνη, τὸ Μαχαλά καὶ τὸν Γκλάδετσο. Ἐδῶ στὸν «Γκλάδετσο» πάνω ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη βρύση, ἐναντι τῆς οἰκίας Σωκράτους Δ. Γεωργούλα, εὑρίσκειται ἡ «κασέλα τσ' Ρίνα τ' Κώστα Νάσιου» (τάφος σκαλιστὸς ἐπὶ ἐπιπέδου βράχου). Ὁ τάφος βλέπει πρὸς δυσμὰς καὶ οὐδὲν περὶ τούτου γνωρίζομεν. Εἰς τὴν ἰδίαν τοποθεσίαν εὑρέθησαν καὶ ἄλλοι τάφοι ἐπὶ βράχων ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον κοιλότητες μὲ ἀμμόχωμα. Οἱ σκελετοὶ τῶν νεκρῶν ἦσαν «μεγάλοι καὶ χοντροί». Πρὶν ἀπὸ ὀγδόντα περίπου χρόνια, τὴν τοποθεσίαν αὐτὴν ἐπεσκέφθησαν τρεῖς «Φράγκοι». Αὐτοί, κατὰ τὴν μαρτυρίαν μακαρίτιδος Αἰκατερίνης Γεωργούλα, «φοροῦσαν στρογγυλὰ καπέλα καὶ εἶχαν μακριὰ γένισ». Αὐτοὶ πιθανῶς ἀφήρσαν τὸ περιεχόμενον τοῦ σκαλιστοῦ τάφου. Πρὸ τριάντα περίπου ἐτῶν, ὁ Δημήτριος Γ. Γεωργούλας σκάβοντας «στὴν πέτρα τσ' Ρίνα τ' Κώστα Νάσιου», ἀπεκάλυψε τάφον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνεῦρε διάφορα ἐκ σιδήρου ἀντικείμενα τελείως κατεστραμμένα καὶ ἐν βραχιόλιον ἐξ ὀρειχάλκου.

(Τὸ εὔρημα κατεστράφη ἐξ ἀπροσεξίας τοῦ ἰδίου ἐπὶ τόπου).

Ἐντὸς τῆς περιφερείας τῆς κοινότητος εὑρίσκονται ἀρκετὰ παρεκκλήσια.

Πολλὰ τούτων ἔχουν διακοσμηθῆ μὲ τοιχογραφίες ἐξαιρετικῆς τέχνης.

Πολλὲς ἀπὸ τὶς τοιχογραφίες σώζονται καὶ σήμερον ἄλλες εἰς ἀρίστην, ἄλλες εἰς καλὴν καὶ ἄλλες εἰς μετρίαν κατάστασιν.

Εἰ τὴν Θεοτόκον Μπουκορίου (διαστάσεων 4,50×2, 50×3), ἡ ὁποία ἐξ ὀλοκλήρου φέρει τοιχογραφίες, συναντῶμεν τοιχογραφίες τοῦ ἔτους 1656 εἰς ἀρίστην κατάστασιν. Τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ τούτου ἦτο ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου τοῦ ἁγίου βήματος περίπου 1 μέτρο.

Εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ναοῦ ὑπῆρχον κελλιά μοναχῶν. Ἡ Ἁγία Παρασκευὴ ἔχει τοιχογραφίες οἱ ὁποῖες σώζονται εἰς μετρίαν κατάστασιν. Κατεσκευάσθησαν δὲ αὐτὲς τὸ ἔτος 1734.

Τὰ ὡς ἄνω παρεκκλήσια ἀρχικῶς ἦσαν μετόχια τοῦ μοναστηρίου Ἁγίου Νικολάου Καρυδέας καὶ μετέπειτα τοῦ μοναστηρίου τῶν Γοριανῶν.

Φορητὲς εἰκόνες συναντῶμεν εἰς ὀλόκληρον τὴν περιοχὴν Ἀνατολικοῦ Ξεροβουνίου ὅπως: τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Καρυδέας κατασκευῆς 1856 καὶ 1825 ἀντιστοίχως. Τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς Μονολίθιον κατασκευῆς 1825. Εἰς Πλατανοῦσσαν συναντῶμεν φορητὲς εἰκόνες ἡλικίας 400 ἐτῶν περίπου κατ' ἐκτίμησιν, καθ' ὅσον δὲν φέρουν χρονολογίας. Μὲ χρονολογίαν δέ: Ἅγιος Κωνσταντῖνος 1810.—Ἅγιος Γεώργιος 1812.—Ἰησοῦς Χριστὸς 1828.—Ἅγιος Νικόλαος 1873/6/10. Καὶ ἐν παλαιὸν βιβλίον ἀκολουθία Ἁγίου Βησσαρίωνος ἐκδόσεως πατριαρχικοῦ τυπογραφείου 1800.

Τὸ χωριό, δι' ἐκμετάλλευσιν, ἐκ τῆς οἰκογενείας Μπερμπίμπεη ἠγόρασεν ὁ Δαλέας, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τοῦτο προῖκα εἰς τὸν γαμβρόν ξου Βερωγτῆν, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν σειρὰν του τὸ ἔδωκεν ἐπίσης προῖκα εἰς τὸν Λάμπαν. Ἐξ αὐτοῦ τὸ ἐξηγόρασαν οἱ κάτοικοι τὸ ἔτος 1911 ἀντὶ 3.500 λιρῶν.

Εἰς θέσιν «Χέλια» ὑπάρχει πηγὴ ἐκ τῆς ὁποίας κατ' ἀραιὰ διαστήματα ἐξέρχονται ψάρια καὶ χέλια, τὰ ὁποῖα φθάνουν τοὺς θερινοὺς μῆνας εἰς τοὺς ἀρδευομένους ὑπὸ τῆς πηγῆς ἀγρούς. Νοτίως τῆς πηγῆς ὑπῆρχε καὶ συνοικισμός, τὰ «Χέλια», ὁ ὁποῖος ἠφανίσθη ἐκ κατολισθήσεως τὸ ἔτος 1914. Τότε ὁ ποταμὸς Ἄραχθος ἐστέρεψε ἐπὶ τέσσερες ἡμέρες.

Εἰς θέσιν «Παλαιοδιόφυρο» εὐρίσκεται ἡ βᾶσις κατεστραμμένης γέφυρας. Ἡ γέφυρα κατεστράφη πρὸ 300 περίπου ἐτῶν. Δι' αὐτῆς διήρχετο τὸ «ντερβένι» Τζιούμας—Δαφνωτῆς—Ἄρτης.

Οἱ σημερινοὶ κάτοικοι, πλὴν τῶν ἐντοπίων, κατάγονται:

—Οἱ Μανθαῖοι ἀπὸ τὸ Σούλι.

—Οἱ Μαραῖοι ἀπὸ τὴν Σκλήβανη.

—Οἱ Δραγατακαῖοι ἀπὸ τὸ Σούλι.

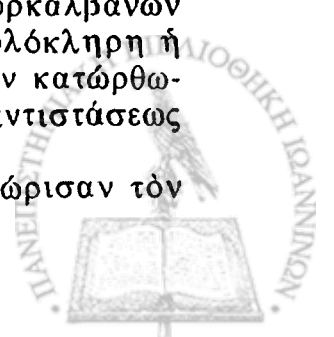
—Οἱ Τριανταῖοι ἀπὸ τὴν Κορίτιανη Σουλίου. (Ἡ φάρα τους μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σουλίου ἠκολούθησεν τὸ τμήμα τοῦ Κουτσονίκα, πολλὰς δὲ γυναῖκες ἐξ αὐτῆς τῆς φάρας ἔλαβον μέρος εἰς τὸν ἀθάνατον χορὸν τοῦ Ζαλλόγγου 1803).

III. ΔΑΦΝΩΤΗ

Ἡ κοινότης ἀπετελεῖτο (παλαιά) ἀπὸ τὰ χωριά Τζοβίστα (Δαφνωτῆ), Πρόγονο καὶ Σκαμνιά Ἄρτης, καὶ ἐλέγετο Τζοβίστα. Ἐκ τῆς σημερινῆς κοινότητος ἀπεσπάθησαν τὰ χωριά Πρόγονο καὶ Σκαμνιά.

Τὸ χωριὸν τοῦτο κἀκεῖ τρεῖς φορές. Δυὸ φορές ὑπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ τρίτην φορὰν τὸ ἔτος 1943, ὅπως καὶ ὀλόκληρη ἡ περιφέρεια, ὑπὸ τῶν Γερμανῶν. Τοῦτοι, καθὼς καὶ οἱ Ἴταλοί, δὲν κατάρθωσαν νὰ κατακτήσουν τὴν περιοχὴν, λόγῳ τῆς ἀποφασιστικῆς ἀντιστάσεως τῶν κατοίκων.

Οἱ κάτοικοι, διὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τοὺς Τουρκαλβανούς, ἀνεγνώρισαν τὸν

Τοῦρκον Μπερμπίμπεη. Ἐκ τῶν ἀπογόνων τούτου ἐξηγόρασαν τὸ χωριὸ τους οἱ κάτοικοι τὸ ἔτος 1908 ἀντὶ τοῦ ποσοῦ τῶν 1000 λιρῶν.

Εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς κοινότητος, κατὰ καιροῦς, εὐρέθησαν τάφοι μὲ ἀνατολικὴν κατεύθυνσιν. «Ὅπως μὲ πληροφορεῖ ὁ Ἡλίας Στίπας» οἱ τάφοι αὐτοὶ ἦσαν κλεισμένοι καὶ ἀπὸ τὶς τέσσερες πλευρὲς τους ἀπὸ μονοκόμματες ἄσπρες πέτρες ποῦ εἶχαν μάκρος ὅσο καὶ οἱ σκελετοὶ τῶν νεκρῶν, οἱ ὅποιοι ἦταν «πολὺ μακριοί».

Ὁ ἴδιος ἀνεῦρεν ἐντὸς τάφου πήλινη στάμνα κοῖ ἵππον, ἐξ ὀρειχάλκου, διαστάσεων 0,30×0,15 μ. Τὸ εὔρημα διετῆρει ὁ ἴδιος εἰς τὴν οἰκίαν του ἕως τὸ ἔτος 1943, ὅποτε καὶ ἀφήρεσαν τοῦτο οἱ Γερμανοὶ ἐπιδρομεῖς. Ἐκ τούτου καὶ τῆς συνηθείας τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς περιφερείας νὰ ἐνταφιάζουν τοὺς νεκροὺς των πλησίον καὶ ἐντὸς, πολλὰς φορές, τῶν κατοικιῶν των (τέτοιος ἦταν ὁ τάφος τῆς Δαφνωτῆς μὲ τὰ ὡς ἄνω εὐρήματα), συνάγεται, ὅτι τὸ χωριὸ ἦταν χτισμένο νοτίως τοῦ κέντρου τῆς σημερινῆς του θέσεως.

Εἰς τὴν τοποθεσίαν «Καστρί» ὑπῆρχε κάστρο τὸ ὅποιον σήμερον εἶναι τελείως κατεστραμμένον. Τοῦτο ἀνήκεν εἰς τὴν πόλιν τῆς Τζιούμας Ἀθμανίαν.

Οἱ σημερινοὶ κάτοικοι, πλὴν τῶν ἐντοπίων, κατάγονται :

- Οἱ Στιπαῖοι ἀπὸ τὸ Ματσούκιον Ἰωαννίνων.
- Οἱ Δροσαῖοι ἀπὸ τὸ Πάτερον Ἰωαννίνων.
- Οἱ Σαγαναῖοι ἀπὸ τοὺς Σελλάδες Ἄρτης.
- Οἱ Παπαγιανναῖοι ἀπὸ τὴν Κλεισούρα Πρεβέζης.
- Οἱ Παιδαραῖοι ἀπὸ τὸ Γλυκόρριζον Ἄρτης.
- Οἱ Πατσουραῖοι ἀπὸ τὸ Κεντρικὸν Ἄρτης (λέγονταν Σφηκαῖοι).

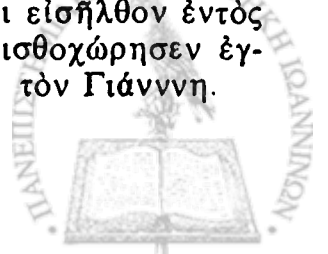
IV. ΚΑΡΥΔΕΑ

Ἔτσι ὠνομάστηκε τὸ χωριὸ τὸ ἔτος 1965. Τὸ πρῶτο ὄνομα τοῦ χωριοῦ, ποῦ ἦταν χτισμένο ἐκεῖ ὅπου σήμερα ὁ συνοικισμὸς «Παλιοχώρι», λεγότανε Κοτιτσά. Ἀργότερα ὠνομάσθηκε Σκούπα, διὰ τὴν ἀκόλουθη αἰτία :

Εἰς τὴν τοποθεσίαν «Κρασοπλή», ὅπου σήμερον τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον Παλαιοχωρίου Καρυδέας, μιὰ μοναχὴ τοῦ μοναστηρίου Ἅγιος Νικόλαος Καρυδέας, καθημερινῶς ἐφοδιασμένη μὲ κρασί, καθότανε κοντὰ σὲ μιὰ στρογγυλὴ πέτρα, εἶδος τραπέζιου, καὶ πουλοῦσε αὐτό. Ἡ πέτρα ἐσώζετο εἰς τὴν θέσιν τῆς (ἄκρον τῆς αὐλῆς τοῦ Σχολείου) μέχρι τὸ ἔτος 1965. Ἀπὸ ἐκεῖ τότε περνοῦσε τὸ «ντερβένι» (ὁδὸς караβανίων).

Τουρκικὴ περίπολος ἐβίασε τὴν μοναχὴ. Τὸ γεγονὸς ἀνέφερεν αὐτὴ εἰς τὸν ἡγούμενον τοῦ μοναστηρίου.

Οἱ μοναχοὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς βιαστὰς καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐκάλεσαν εἰς βοήθειάν των τοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ. Οἱ κάτοικοι εὐχαρίστως τοὺς ἠκολούθησαν. Ἄνευ χρονοτριβῆς οἱ προσβληθέντες ἔφθασαν εἰς τὴν θέσιν «Μπουλιάνα». Ἐκεῖ παραδρόμησαν (ἄλλαξαν δρόμο), διὰ νὰ μὴν τοὺς ἀντιληθοῦν οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἀκολούθησαν τὸ «Παραδρόμι». Εἰς τὴν θέσιν «Λύση» ἐκεῖ συγκεντρώθηκαν ὅλοι καὶ ἔλαβαν τελικὴ καὶ ὀριστικὴ ἀπόφασιν. Βαδίζοντες ταχέως, ἔφθασαν εἰς τὴν θέσιν «Κατσιγιάννη» (μεῖνε Γιάννη). Ἐκεῖ τοποθέτησαν τὴν πρώτη ἐνέδρα. Οἱ λοιποὶ ἐνήδρευσαν εἰς θέσιν «Καρτέρι τοῦ καλόγερου». Οἱ Τοῦρκοι ἀνύποπτοι εἰσῆλθον ἐντὸς τοῦ κλειοῦ καὶ ἐφονεύθησαν ὅλοι, πλὴν ἐνός, ὁ ὅποιος ὀπισθοχώρησεν ἐγκαίρως καὶ ἐφόνευσεν τὸν ἐπικεφαλῆς τῆς πρώτης ἐνέδρας, τὸν Γιάννην.

Οἱ Τούρκοι τῆς Φιλιππιάδος, πληροφορηθέντες τὸ γεγονός ὑπὸ τοῦ διασωθέντος, ἀπέστειλαν στρατιωτικὴν δύναμιν διὰ νὰ τιμωρήσῃ σκληρὰ τοὺς Κοιτσιώτες.

Ἡ δύναμις κάποτε ἔφθασε. Οἱ κάτοικοι ἠμύνθησαν, ὠχυρωθέντες εἰς τὴν τοποθεσίαν «Μπουλιάνα». Ἐκεῖ καὶ σήμερον εὐρίσκει κανεῖς «μολύβια καὶ σφαῖρες». Οἱ κάτοικοι τελικῶς ἐνίκηθησαν καὶ ἐγκατέλειψαν τὸ χωριὸν τοὺς στα χέρια τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι κυριολεκτικῶς τὸ «σκούπισαν» (τὸ ἐσάρωσαν), ἔτσι οἱ νέοι κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ὠνόμασαν αὐτὸ Σκούπα.

Οἱ κάτοικοι, ἀναχωροῦντες διὰ τὴν Πελοπόννησον, «ἔθαψαν» προηγουμένως ὅ,τι πολῦτιμον διέθετον, στὸ πηγάδι τῆς κοινότητος, τὸ ὅποιον εὐρίσκετο εἰς θέσιν «Βαρκὸ τ' Ἀντρέα Γκιζέρη». Ἡ ἀκριβὴς θέσις τοῦ πηγαδιοῦ παραμένει ἄγνωστος.

Εἰς θέσιν «Λάκκες Κλεισούρας» ἦτο νυός, ὁ «Ἀγιάννης». Ἐκεῖ ἐκκλησιάζοντο οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ. Στὸ νεκροταφεῖο τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ὁ Γ. Καπετάνος τὸ ἔτος 1955 ἐντὸς τάφου βρῆκε ὑάλινα ἀντικείμενα, κενὰ περιεχομένου.

Εἰς τὸν αὐλόγυρον τοῦ κατεστραμμένου μοναστηρίου τὸ ἔτος 1924 εὐρέθη τάφος ἐντὸς ριζῶν γηραλέου πριναριοῦ, ἄνευ ἀντικειμένων. Τὸ ἔτος δὲ 1960, διὰν κατεσκευάζετο ἡ «στέρνα» (ὕδατοδεξαμενὴ) τοῦ ναοῦ Ἁγίου Νικολάου εὐρέθησαν τάφοι ἄνευ ἀντικειμένων καὶ αὐτοὶ μὲ ἀνατολικὴν κατεύθυνσιν, εἰς δύο ἀλλεπάλληλες σειρές. Οἱ σκελετοὶ τῆς πρώτης σειρᾶς εὐρέθησαν εἰς βάθος ἐνὸς περίπου μέτρου. Ἄνηκον εἰς μικρόσωμα ἄτομα καὶ εἶχον τοποθετηθῆ ὥστε ἡ κεφαλὴ τοῦ ἐνὸς νὰ εὐρίσκεται ἐπὶ τῶν ποδῶν τοῦ προηγουμένου. Ἐνῶ οἱ σκελετοὶ τῆς δευτέρας σειρᾶς εὐρέθησαν εἰς βάθος πλέον τῶν δύο μέτρων.

Ἄνηκον εἰς ἄτομα μεγαλόσωμα καὶ εἶχον τοποθετηθῆ εἰς θέσιν παρατάξεως. Ἐκ τῶν τάφων συνάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι εἰς τὸ χωριὸν ἔζησαν τοῦλάχιστον τρεῖς γενεές διαφορετικῶν λαῶν.

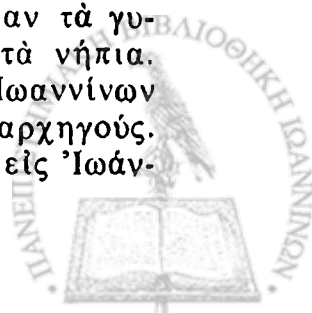
Τὸ χωριὸν ἐκ τῆς οἰκογενείας Μπερμπίμπεη ἠγόρασεν ὁ Λίτρας. Ἐξηγόρασαν δὲ αὐτό, κατόπιν ἀγώνων, οἱ κάτοικοι τὸ ἔτος 1937 ἀντὶ 414.000 δραχμῆς.

Οἱ κάτοικοι

Εἰς τὰς περὶ τῶν κατοίκων διηγήσεις, συναντοῦμε τὸ ἐπώνυμον Παρούσης. Ἡ οἰκογένεια αὐτὴ πιθανῶς κατάγεται ἀπὸ τὸ Σούλι. Αὐτοὶ ἐγκατεστάθησαν μονίμως εἰς τὸν συνοικισμὸν «Φράξος». Ἦσαν τοπικοὶ ὄπλαρχηγοὶ καὶ εἶχαν στενώτατες σχέσεις μετὰ τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἁγ. Νικολάου.

Οἱ Παρουσαῖοι, «ἄνδρες τρομεροί, ποὺ ἔδεναν τὰ μουστάκια πίσω στὸ κεφάλι», ἦταν παλληκάρια μὲ ἑλληνικὴν συνείδησιν καὶ φιλότατους διαθέσεις. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ ἀκολούθου γεγονότος. Περί τὸ ἔτος 1804, ἐπὶ οἰκογένειες Σουλιωτῶν κατέφυγον εἰς τὸν «Φράξον»—Καρυδέας. Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, οἱ Σουλιῶτες αὐτοὶ θέλησαν νὰ λάβουν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ τόπου. Οἱ Παρουσαῖοι, θιγέντες, ἀπεφάσισαν τὴν ἐξόντωσίν των. Ἐνήργησαν δὲ ὡς ἀκολούθως: Μέθυσαν, σὲ κάποιον γλέντι, τοὺς ἄνδρες τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν καὶ τοὺς ἐφόνευσαν ὅλους. Ἐν συνεχείᾳ δὲ ὠδήγησαν τὰ γυναικόπεδα εἰς θέσιν «Σαρμανίτσες» καὶ ἐκεῖ ἐφόνευσαν ἀκόμη καὶ τὰ νήπια.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου, ὁ αἰμοβόρος τύραννος τῶν Ἰωαννίνων ἠθέλησε νὰ καθαρῆσιν τὸ βασίλειόν του ἀπὸ τοὺς διαφόρους ὄπλαρχηγούς. Κατὰ τὴν μέθοδόν του ἐκάλεσεν αὐτούς, δι' ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων, εἰς Ἰωάν-

νινα. Ἐκεῖ τοὺς ἐφυλάκισε καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς βίας καὶ τῶν ὑποσχέσεων ἐπίεξε τούτους νὰ ὑποταχθοῦν ἐθελουσίως εἰς τὰς διαταγὰς του.

Ὅσους δὲν ὑπήκουσαν τελικῶς ἀπεφάσισε τὴν ἐξόντωσίν των διὰ δηλητηριάσεως καὶ τοῦτο ἐπειδὴ οἱ διάφοροι ξένοι τῆς Αὐλῆς του κατηγοροῦν αὐτόν, ἐπειδὴ ἐξετέλει τοὺς ἀντιπάλους του διὰ τοῦ ἀπαγχονισμοῦ.

Μεταξὺ τῶν τελικῶς φυλακισθέντων ἦταν καὶ ὁ Παρούσης.

Ὁ δεσμοφύλακας ἔδωσεν εἰς τοὺς καταδικασθέντας τροφὴν ἀνάμικτον μὲ δραστικὸν δηλητήριον, ἔκλεισε τὸ κελί τους καὶ ἀπεμακρύνθη. Τὸ πρῶτὸ ἐκπληκτος βλέπει στὸ κελί του τὸν Παρούση ὑγιέστατον. Τὸ γεγονός ἀνέφε-
ρεν εἰς τὸν πασάν. Ὁ Ἀλῆς κάλεσε κοντὰ του τὸν Παρούση.

Ἔ! μῆτρο μου, τοῦ εἶπε, πὼς ἔγινε καὶ δὲν πέθανες ἀφοῦ ἐγὼ σὲ πότισα φαρμάκι; Ὁ Παρούσης ὡμολόγησε ὅτι ἐσώθη διὰ τῆς προκλήσεως ἐμετοῦ.

Ὁ Ἀλῆς θαύμασε τὸ παράστημα καὶ τὴν εὐφυΐα τοῦ ἐχθροῦ του.

Τοῦ ἐχάρισεν τὴν ζωὴν του καὶ ἔδωσεν εἰς αὐτόν σύζυγον νέαν ἐκ τοῦ χωρίου Κατσικᾶ Ἰωαννίνων. Ἀργότερα ὁ Παρούσης, ἄρματολὸς πιά τοῦ Ἀλῆ, μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ λάβῃ τὸ φερμάνι τοῦ ἄρματολοῦ ἐκ τῆς Πύλης. Ἔτσι ὠνομάστηκε Πολίτης.

Οἱ λαιποὶ κάτοικοι, πλὴν τῶν ἐντοπίων, κατάγονται :

—Οἱ Λιαπαταῖοι ἀπὸ τὸ Λιάπι τῆς Θεσσαλίας.

—Οἱ Ζιωραῖοι ἀπὸ τὴν Φανερωμένη.

—Οἱ Ζ(ι)ανικαῖοι ἀπὸ τὸ Παχτούρι τῆς Θεσσαλίας.

—Οἱ Κατσαναῖοι καὶ οἱ Πεταλαῖοι ἀπὸ τὰ Κατσανοχώρια.

—Οἱ Φλουδαῖοι ἀπὸ τὴν Ράμια.

—Οἱ Λιτραῖοι ἀπὸ τὰ Πράμαντα.

—Οἱ Νακαῖοι ἀπὸ τὸ Σούλι. Παλαιά, κατοικοῦσαν οἰκογένειες, λίγες βέβαια, εἰς θέσιν «Καλοκαιρινὸς» καὶ εἰς θέσιν «Στόμι».

V. ΚΛΕΦΤΕΣ ΚΑΙ ΑΡΜΑΤΟΛΟΙ

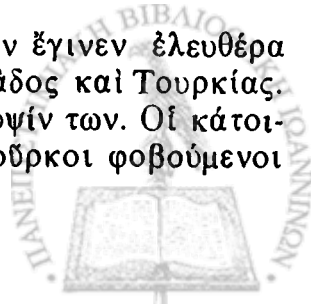
Πρὸ τοῦ ἔτους 1803, ἡ περιοχή ἦτο ἡμιανεξάρτητος καὶ οἱ κάποικοι τῆς δὲν ἐπλήρωναν εἰς τὸν σουλτάνον φόρους. Ὄταν ὁ Ἀλῆς νίκησε τοὺς Σουλιῶτες, ἄρχισε νὰ χτυπᾶ παντειοτρόπως τοὺς διαφόρους ὄπλαρχηγούς, Ἑλληνας καὶ μὴ, οἱ ὅποιοι ἀντιτίθεντο εἰς τὰ δόλια σχέδιά του, καὶ δροῦσαν ἐντὸς τοῦ βασιλείου του, εἰς τὴν Ἠπειρον, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Στερεάν.

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν συναντοῦμε εἰς τὴν θέσιν «Ζιάκα» τῆς Πλατανούσης τοὺς Θεσσαλοὺς Ζιακαίους. Αὐτοί, ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἐντοπίων ὄπλαρχηγῶν, ὠργάνωσαν μικρὰν δύναμιν κλεφτῶν, ἡ ὁποία, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ἡρώων τοῦ ἀγῶνος Κατσαντώνη καὶ Καραϊσκάκη, ἀντέστη εἰς τὰ κατακτητικὰ σχέδια τοῦ Ἀλῆ.

Ἐκ τῶν ἐντοπίων ὄπλαρχηγῶν εἶναι γνωστοὶ οἱ Παρουσαῖοι ἐκ Καρυδέας, ὁ Χρῆστο Φλώρος ἀπὸ τὴν Πλατανούσσα καὶ ὁ καπετὰν Γιαννάκος καταγόμενος, πιθανῶς ἐκ τοῦ χωρίου Σκλήβανη.

Τελικῶς ὁ Ἀλῆς κατῶρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τοὺς ὑπερασπιστὰς τοῦ τόπου καὶ νὰ γίνῃ κύριος τῆς περιφερείας. Καὶ τώρα ὁμοῦ δὲν ἔλειψαν οἱ μικροεπαναστάσεις καὶ οἱ ἀντιδράσεις τῶν ἐντοπίων, οἱ ὅποιοι, σπανίως καὶ κατόπιν πιέσεων μόνον, ἐπλήρωναν τοὺς φόρους.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ, ἡ περιφέρεια καὶ πάλιν ἐγίνεν ἐλευθέρα ἕως τὸ ἔτος 1881, ὅποτε ὁ Ἀραχθὸς ἔγινε τὸ ὄριον Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Τότε ἡ Τουρκία, ὡς ἦτο φυσικόν, ὠργάνωσαν τὴν προκάλυψίν των. Οἱ κάτοικοι διετήρησαν τὴν ἐλευθερίαν των ἐν μέρει, διότι οἱ Τούρκοι φοβούμενοι

ἐξεγέρσεις, ἐφέροντο πρὸς αὐτοὺς ὡς φίλοι μᾶλλον, παρά ὡς κατακτηταί.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ διετηρήθη ἕως τὸν καιρὸν τῆς ὀριστικῆς ἀπελευθερώσεως ταῦ τόπου ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ.

Οἱ κάτοικοι ἔτρεφον μῖσος ἰδιαίτερον κατὰ τῶν Τουρκαλβανῶν, οἱ ὅποιοι πολλάκις ἔβλαψαν τὸν τόπον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς δουλείας.

Τὸ μῖσος τοῦτο φανερώθηκε ὅταν δημιουργήθηκαν ἀντάρτικα σώματα μὲ σκοπὸν νὰ βοηθήσουν τὸ ὑπόδουλο στοιχεῖο τῆς μαρτυρικῆς Βορείου Ἠπείρου, ἐκλέξαντες ἀρχηγούς των τοὺς ὄπλαρχηγούς Νίκο Θύμιο ἀπὸ τὸ Μονολίθιον καὶ τὸν «Καπετὰν Πλακίδα» (Νικόλαον Κολιάκην) ἐκ Πλατανούσσης, ὠργάνωσαν δικό τους ἀντάρτικο σῶμα, τὸ ὁποῖον ἔδρασεν ἕως τὸ ἔτος 1914 εἰς Β. Ἠπειρον,

Β. ΥΛΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ι. Κατοικία

Οἱ κατοικίες, σκαρφαλωμένες στὶς ἀπόκρημες βουνοπλαγιῆς τοῦ Ξεροβουνίου σὰν φωλιῆς ἀγριμιῶν ἢ κρυμμένες μέσα σὲ ὀλόπηχα ρουμάνια, ἀπέχουν ἀρκετὰ ἢ μιὰ τῆς ἄλλης.

Πολλὲς μαζί κατοικίες ἀποτελοῦν ἓνα «μαχαλά» (συνοικισμό).

Οἱ ἄνθρωποι πολὺ παλαιότερα κατοικοῦσαν μέσα στὶς «μπεστοῦρες» (κοιλότητες κάτω ἀπὸ βράχους). Τοῦτο τοῦλάχιστον μαρτυροῦν οἱ ὀλοκάπνιστες ὀροφές πολλῶν κοιλοτήτων ἀνά τὴν περιφέρειαν. Ἄργότερα κατεσκεύασαν ξυλόπλεχτες καλύβες σχήματος ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου, τὶς ὁποῖες στέγαζαν μὲ «στέγη» (ἄχυρο). Μὲ τὴν πάροδο δὲ τοῦ χρόνου κατεσκεύασαν οἰκήματα, τοῦ ἰδίου σχήματος, λιθόκτιστα. Πρῶτα «ξεροτοίχι», ἄργότερα «κλασποτοίχι», καὶ τέλος ἀσβεστόχιστα, τὰ ὁποῖα ἐστεγάζοντο μὲ «πλάκες». Τὰ οἰκήματα αὐτά, τοῦ ἐνὸς δωματίου, ἦσαν κοινὰ δι' ἀνθρώπους καὶ ζῶα. Ἡ «γωνιά» (τὸ τζάκι) βρισκόταν εἰς τὸ μέσον τῆς κατοικίας (π.χ. «τὸ παλιόσπιστο» τῶν Πεταλαίων εἰς Καρυδέαν).

Πρὶν ἀπὸ ἑκατὸ περίπου χρόνια, ἐγιναν οἰκήματα τῶν δύο δωματίων μὲ μικρὰ παράθυρα, ἄνευ ὑαλοπινάκων, τὰ ὁποῖα ἔφερον κάγγελλα ξύλινα. Εἰς τὸ ἐπάνω μέρος τῆς θύρας, ἢ ὁποῖα ἦτο καρφωμένη μὲ «γύφτικα καρφιά», βρισκόταν «ὁ μάνταλος» (αὐτόματος ξύλινος σύρτης). Ἄντι κλειδαριᾶς, συναντοῦμε «τὸν περαστό».

Τύποι κατοικιῶν

—Στρωτὸ (ἄνευ ὑπογείου).

—Κούλια (ὀλόκληρον τὸ οἶκημα ἔχει δεύτερον πάτωμα).

—Στρωτὸ μὲ «κατώϊ» (μισὸ στρωτὸ καὶ μισὸ μέθ' ὑπογείου). Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ κλασσικὸς τύπος,

Ἡ αὐλή

Λεγόταν «ἀστράκι» ἢ «πλακόστρωτο». Εἰς τὸ μέσον αὐτῆς, «γιὰ νὰ κρατᾷ ἴσκιο, ἐφυτεύετο μιὰ μουριά («ἢ σκαμνιά»). Γύρω στὴν αὐλὴ ἦταν τὰ «πεζούλια» (λίθινα συνεχιστὰ καθίσματα). Ἡ συγκέντρωσις τῶν ὑλικῶν διὰ

τὴν κατασκευὴν τῶν οἰκημάτων ἐγίνετο μὲ «μεντάτι» (βοήθεια). Βοηθοῦσαν συνήθως οἱ γείτονες καὶ συγγενεῖς ἰδίως τὶς φεγγαρόλουστες βραδυές.

Ἡ κατοικία

Παρατηρῶντας τὴν πρόσοψι κάθε οἰκίας τοῦ τύπου αὐτοῦ, βλέπομε πάνω ἀπὸ τὴν εἰσοδὸ τῆς τὴν «ποδιά» (ὑπέρυθρον) ἐκ «τσιγκου» (ψευδαργύρου). Εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς εἰσοδοῦ ὑπάρχει μιὰ ἄσπρη ἢ μαύρη μονοκόμματη πέτρα «τὸ θυροστόμι «κατώφλι», εἰς τὰ θεμέλια τῆς θέσεως αὐτῆς σφάζουν ἓνα μαθρον κόκορα, διὰ νὰ διώχνη τὰ κακὰ πνεύματα. Οἱ γωνίες τῆς θύρας λέγονται «λαμπαδιά». Πάνω ἀπὸ κάθε θύρα καὶ κάθε παράθυρο βλέπομε μιὰ ἄλλη μονοκόμματη πέτρα, τὸ «πράκι». Ἐὰν τὸ πράκι εἶναι ξύλινο λέγεται «πλάκωμα». Στὴν κορφή τοῦ τοίχου ἐκεῖ ὅπου στηρίζεται ἡ σκεπή «τσιατή»), ὑπάρχει μιὰ πέτρινη προεξοχή, ἡ «γρεπίδα». Γιὰ νὰ γίνουν τὰ οἰκήματα ἀντισεισμικά, ἐντὸς τοῦ τοίχου τοποθετοῦν τὰ «ξυλοδέματα» (ξύλινες σκάλες ἐπὶ τῶν ὁποίων χτίζουν καὶ καλύπτουν ὀλόκληρη τὴν ἐπάνω ἐπιφάνεια τοῦ τοίχου). Στὶς τέσσερες γωνίες, πάνω ἀπὸ τὸ τελευταῖο «ξυλόδεμα» τοποθετοῦν τέσσερα φιαλίδια πλήρη ἀγιάσματος. Ὅταν τελείωνε ὁ τοίχος οἱ τεχνῖτες κατασκεύαζον τὴν «τσιατή». «Ρίχνουν τὶς γρεντιές, καρφώνουν τὶς τέσσερες μαχές, τὰ ψαλίδια, τὰ πέταυρα καὶ πάνω σ' αὐτὰ βάζουν τὶς πλάκες. Οἱ γρεντιές πρέπει νὰ εἶναι μονές γιὰ νὰ ζοῦν οἱ νοικοκυραῖοι, Ὅταν «γίνονταν ἡ τσιατή οἱ φίλοι, οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ γειτόνες, τοῦ νοικοκύρη, γιὰ νὰ εὐχαριστήσουν τοὺς μαστόρους τοὺς πῆγαιναν δῶρα διάφορα φαγούλατα, κάλτσες, μαντήλια καὶ πετσέτες.

Ἐσωτερικὴ διαρῦθμισι

Τὸ οἶκημα μὲ «μεσοτοίχια» (κανονικοὺς τοίχους) ἢ «τσιατμάδες» (σκελετὸς ξύλινος ἐπιχρισμένος μὲ ἀσβεστοκονίαμα), χωρίζεται στὰ ἀκόλουθα δωμάτια :

1. Κοντοσάλα : Εἶδος διαδρόμου. Ἐκεῖ βλέπομε τὴν «πετσέτα» (προσόψιον), τὸ «γυαλί» (καθρέπτης), τὰ ὑποδήματα καὶ τὶς ὀμβρέλες.

2. Σάλα : Δωμάτιο ὕπνου προοριζόμενον διὰ τὴν φιλοξενίαν ἢ «γιὰ τοὺς νιόπαντρους» οἰκοδεσπότες. Ἐκεῖ ὑπάρχει ἓνα κρεβάτι διπλό, πάνω ἀπ' αὐτὸ στὴ γωνιά τοῦ τοίχου ἢ στεφανοθήκη, δίπλα του δὲ ἓνα τραπέζι μὲ δυὸ καθίσματα καὶ ἡ ραπτομηχανὴ τῆς οἰκογενείας.

3. Τὸ στρωτό : Τὸ δωμάτιον ὕπνου τῶν γερόντων καὶ δι' ὀλόκληρη τὴν οἰκογένεια «τὸ χειμωνιάτικο». Τοῦτο, καθὼς ἡ σάλα καὶ ἡ κοντοσάλα, εἶναι στρωμμένα μὲ ἀσβεστοκονίαμα. Ἐδῶ ὑπάρχει ἡ «γωνιά» καὶ γύρω της σὲ σχῆμα (Π) τὰ γωνολίθια ἢ πυρομάχια.

Μέσα στὸ «μπουχαρί» (καπνοδόχο) κρέμεται ἡ «κρεμαστάλα». Στὸ βάθος τῆς γωνιάς εἶναι ὁ «σταχτολόγος», ὅπου ἡ θέσις τῆς «πυροστιᾶς». Μπρὸς στὴ γωνιά εὐρίσκειται ἡ «μάσια», ἡ τσιμπίδα καὶ ἡ «φυσούνα» (φουσερὸ ἀπὸ καλάμι). Τὸν μπουχαρί καλύπτει ἐν μέρει ἡ «μπουχαροποδιά» (τεμάχιον ὑφάσματος), Στὶς δυὸ πλευρὰς τῆς γωνιάς, τὶς ἀπέναντι, ποὺ λέγονται καὶ «ἀγκωνές» βλέπομε «τὰ μπάσια» (ξύλινα πρόσθετα πατώματα) καὶ στὴν τρίτη πλευρὰ τὰ «σκαμνιά» (χαμηλὰ ξύλινα καθίσματα σχήματος —Π—). Εἰς τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν, συνήθως τοῦ στρωτοῦ, εἶναι τὸ εἰκονιστάσι. Τοῦτο βρίσκεται λίγο πρὸ κάτω ἀπὸ τὸ «ντιβάνι». Ἐκεῖ βλέπομε τὸν προστάτη ἅγιο

τῆς οἰκογενείας καὶ ἄλλα εἰκονίσματα, ἓνα φιαλίδιον μὲ ἀγίασμα, τὸ «θυμιάμα» (λιβάνι) καὶ ἓνα κομμάτι δάφνη ἀπὸ τὸ «Βαῖδ».

* Ἄν τὸ οἶκημα στερεῖται κουζίνας, τότε ἐδῶ τοποθετεῖται τὸ «ἀμπάρι» (ξύλινη ἀποθήκη σιτηρῶν). Ἐδῶ ἐπίσης εὐρίσκεται τὸ χωνευτὸ ντουλάπι καὶ ὁ νεροχύτης στὴν ἀνατολικὴ γωνία. Στὸ νεροχύτη βλέπομε τὴν «βαρέλα» καὶ τὴν «νιφτήρα». Κάτω ἀπὸ τὸ νεροχύτη, εἶναι ὁ «γαστρολόγος» (ἡ θέσις τοῦ γάστρου). Ὁ «γάστρος» εἶναι μεταλλινὸ ἡμισφαίριον μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ὁποίου ψήνεται τὸ ψωμί καὶ οἱ πίτες. Κρεμοῦν τὸ «γάστρο» στὴν «κρεμαστάλα» καὶ ὅταν ρουχῶση (κοκκινίσῃ) ρίχνουν πάνω σ' αὐτὸν τὴ «χῶβολη» (ἀναμμένα κάρβουνα) καὶ σκεπάζουν μ' αὐτὸν ὅ,τι θέλουν νὰ ψήσουν.

Δίπλα στὸ νεροχύτη, εἶναι «ἡ πιατοθήκη ἢ ράφι ἢ ἀράφι». Ἐκεῖ ἀραδιάζονται ὅλα τὰ «ἀγγεῖα» (οἰκιακὰ σκευῆ): τὰ κουτάλια, τὰ πιρουνία, οἱ «κοῦπες» (ποτήρια), τὰ πιάτα, τὰ τεψιά, οἱ «νταβάδε» (πιάτα ἐκ χαλκοῦ) «τὰ σαγάνια καὶ τὰ καπάκια» (χάλκινα σκέπαστρα τῶν ἄλλων σκευῶν). Κάτω ἀπ' αὐτὰ εἰς τὸ δάπεδον εὐρίσκεται τὸ «ἀλευροσάκκι» καὶ πάνω σ' αὐτὸ βλέπομε τὸ σκαφίδι, τὸ πλαστήρι καὶ τὴν «ξύστρα». Δίπλα στὸ νεροχύτη, στὴ γωνία, εὐρίσκεται ἀναποδογυρισμένη ἡ «μπούτα μὲ τὴ φούρλα» (ὄργανον ἀποβουτυρώσεως τοῦ γάλακτος). Δίπλα στὸ τζάκι καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη «τις ἀγκωνές», βλέπομε τὶς «θωρίδες ἢ μπολίτσες» (ντουλάπια χωνευτὰ 0,40x0,30 μ.). Εἰς ὕψος ἐκ τοῦ δαπέδου περίπου 0,60 μ. «σ' αὐτὲς οἱ γερόντοι κλειδώνουν τὸ καφὸμπρικο, τὶς κίκαρες (φλιτζάνια), τὸν κόμπο (τις οἰκονομίας τους), τὴν καπνοσάκκουλα, τὸν σουγιὰ μὲ τὴ λωρίδα, καὶ ὄχι σπάνια διάφορα φονικὰ ὄργανα».

4. Ὀ ν ω ν τ ἄ ς, τ ὸ κ ἄ τ ω, τ ὸ κ α λ ὸ: Ἐναντι τῆς εἰσόδου τοῦ δωματίου τούτου βλέπομε, στὴ γωνία τὴν ἀνατολική, τὸ διπλὸ κρεβάτι, στὴν ἄλλη δὲ γωνία ὁμοίως ἓνα κρεβάτι. Εἰς τὸ μέσον τοῦ δωματίου εἶναι τὸ τραπέζι μὲ τὸ κεντητὸ τραπεζομάντηλον, πάνω σ' αὐτὸ εἶναι τὸ ἀνθοδοχεῖο, μιὰ σταχτοσιγαροθήκη, οἱ φωτογραφίες καὶ διάφορα ἄλλα μικροαντικείμενα. Ἐναντι τοῦ τραπεζίου ὑπάρχει «ἐξώπορτα», ἡ ὁποία ὁδηγεῖ στὸ «μπαλκόνι μὲ τὰ κάγκελα» (ἐξώστης). Δίπλα στὴν εἴσοδο κολλημένες στὸ μεσότοιχο εὐρίσκονται «οἱ κασέλες» (σεντούκια). Πάνω ἀπ' αὐτὲς εἶναι ἡ «κρεμάστρα» (μιὰ σανίδα ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔχουν καρφώσει καρφιά καὶ σ' αὐτὰ κρεμοῦν τὰ γιορτινὰ τους φορέματα, τὰ «καλά»). Τὰ φορέματα εἶναι σκεπασμένα μὲ ἓνα καθαρὸ ἄσπρο σεντόνι. Συνέχεια ἀπὸ τὶς κασέλες στὴ βόρεια γωνία εὐρίσκεται ὁ «γιοῦκος» (διπλωμένα μὲ χάρι τὰ «προικιά»). Ἐδῶ βλέπομε «τσιόλια» μονόχρωμα ἢ καταστόλιστα ὅπως: ἡ φλοκιστὴ, γίνεται ἀπὸ πρόβειο μαλλὶ καὶ ἔχει φλόκους. Ζυγίζει δεκαπέντε περίπου κιλά καὶ γύρω εἶναι στολισμένη μὲ «τὸ κλειδί τῆς Πόλης». Τὸ χεράμι, συνήθως κόκκινον, οἱ κουβέρτες, ἑλαφρὰ σκεπάσματα (διαφόρων ἀποχρώσεων) μονόχρωμα. Τὰ σεντόνια, ἡ στρωτὴ, ἀπὸ μαλλὶ πρόβειον, χωρὶς φλόκους, συνήθως δίχρωμη. Ἡ τράϊα γίνεται ἀπὸ μαλλὶ ἀνάμικτον πρόβειον καὶ γιδίσιον, ἢ καραμελωτὴ ἀπὸ πρόβειον μαλλὶ στολισμένη μὲ παλύπλοκα σχέδια διαφόρων ἀποχρώσεων. Τὰ τσιόλια ἄλλοιῶς λέγονται καὶ «βελέτζες». Τὸ δωμάτιον αὐτὸ εἶναι στρωμένον μὲ τὴ «στρώση», τὸν διάδρομον καὶ τὰ «τάπετα» (παραλληλόγραμμα μάλλινα στρωσίδια μὲ πρὸς σὲ κάθε κρεβάτι. Τὰ ὑπόλοιπα δωμάτια στρώνονται μὲ τὰ «κουρελιά».

Τὰ κρεβάτια, τὰ παλιὰ χρόνια, ἦταν ξύλινα. Πάνω τους εἶχαν ἓνα στρώμα γεμισμένον μὲ ροκόφυλλα (φύλλα καρπῶν καλαμποκιοῦ), «τὸ στρωμάτσο». Ἐπίσης ἓνα σεντόνι, τὸν κρεβατόγυρον καὶ στὸ μέσον ἓνα μαξιλάρι μάλλινον ὑφασμένον στὸν ἀργαλειὸ (καταστόλιστον), τὸ ἔλεγαν «προσκέ-

φαλο». Μέσα σ' αὐτὸ ἦταν τὸ «σοπάνι» (σάκκος ἐκ βαμβακεροῦ ὑφάσματος), τοῦτο ἦτο γεμᾶτο μὲ «ρετζούλια» (κουρέλια). Στὰ παραθυρόφυλλα κρεμοῦν τὰ «κουργινάκια» καὶ στὰ παράθυρα ἐσωτερικῶς τὶς κουρτίνες. Σὲ κάποιο σημεῖο τοῦ τοίχου κρέμεται ἡ λάμπα καὶ στὴν ὀροφή, παλαιά, κρεμότανε τὰ φροῦτα («πωρκά»).

Στὸ δωμάτιο τοῦτο γίνεται καὶ ἡ ὑποδοχὴ ἐπίσημων.

5. **Κ α τ ῶ ῖ** : Δωμάτιο μὲ δικά του «κουφώματα» (πόρτα καὶ παράθυρα). Τοῦτο εὑρίσκεται κάτω ἀπὸ «τὸ καλὸ» καὶ ἐπικοινωνεῖ μὲ αὐτὸ μὲ μιὰ ἐσωτερικὴ καταπακτὴ, «τὴν γκλαβανή». Εἶναι ἡ ἀποθήκη τοῦ σπιτιοῦ παὶ τὸ «ἐργαστήρι του». Ἐκεῖ βλέπομε τὶς πατάτες, τὰ κρεμμύδια, τὰ βαρέλια μὲ τὸ κρασί ἢ τὸ τυρί, τὰ «ἄσκια μὲ τὴν πρέντζα», τὶς «βεδοῦρες» (ξύλινα δοχεῖα), τὴ στάμνα μὲ τὸ βούτυρο, τὸν ἀργαλειό, τὴν ἀνέμη, τὰ λανάρια καὶ τὰ «ράγκαλα» (διάφορα ἀντικείμενα εὐτελοῦς ἀξίας).

· Β ο η θ η τ ι κ ο ἰ χ ῶ ρ ο ι

α) **Τ ὸ « μ α ε ι ρ ε ι ὀ »** : κουζίνα.

β) **Ἡ ἄ χ ε ρ ῶ ν α** : λιθόκτιστο εὐρύχωρο οἶκημα μὲ δύο πατώματα. Εἰς τὸ ἰσόγειον μένουν τὰ ζῶα, εἰς τὸ δεῦτερο πάτωμα ἀποθηκεύουν τὴν τροφή τους. Ἡ στέγη τοῦ συνήθως κατασκευάζεται ἀπὸ τσίγκο. Τὰ ζῶα μένουν στὸ «μαντρί» τους χωρισμένα κατὰ εἶδη.

γ) **Ἡ μ ο ν ὀ π λ α τ η** : στέγη ἐπικλινῆς ἐκ ψευδαργύρου ἢ «στέγη», ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς μιᾶς πλευρᾶς τοῦ ἀχυρῶνος.

δ) **Ἡ ἄ θ ε μ ο ν ι ᾶ** : φυτεύουν στὴ γῆ πάσσαλον ὕψους ὡς ἕξη μέτρα καὶ γύρω του, μὲ τέχνη, μαζεύουν τὶς ζωοτροφές, ὅσες δὲν χωροῦν «στὴν ἀχερῶνα».

ε) **Τ ὸ γ υ ρ ο β ὀ λ ι** : Ἀθεμονιά τῆς ὁποίας τὸ κάτω μέρος εἶναι κενὸν καὶ χρησιμεύει ὡς ἀποθήκη καυσίμων ὑλῶν.

στ) **Ἡ μ π ἰ μ τ σ α** : Ὑπόγειος κρύπτη θολοσκεπῆς γνωστὴ μόνον εἰς ἄτομα τῆς ἰδίας οἰκογενείας. Κατεσκευάζετο διὰ νυκτερινῆς ἐργασίας.

ζ) **Κ ο ὑ ρ ν α ἢ κ ο τ ἔ τ σ ο ς** : Ἡ κατοικία τῶν πουλερικῶν. Συναντῶμεν δύο τύπους, ξύλινες ἐπὶ δένδρων ἢ λιθόκτιστες ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

II. ΕΝΔΥΜΑΤΑ—ΥΠΟΔΜΗΜΑΤΑ—ΚΑΛΩΠΙΣΜΟΣ

Α'. Ἄ ρ ρ ἔ ν ω ν

Οἱ ἄρρηνες ἐφόρουν τὴν φουστανέλαν (λευκὴν), τὰ κόκκινα «τσαρούχια» μὲ τὴν μαύρη φούντα, τὶς «ἄσπρες κάλτσες», τὶς ὁποῖες ἔδεναν κάτω ἀπὸ τὰ «γόνατα» μὲ ἓνα δέμα τὸ ὁποῖο κατέληγε σὲ «φούντα». Τὸ «σιλιάχι» (ζώνη ἐκ δέρματος), τὴν «φανέλλα», τὸ «μπισιλι» (κεντητὸ γυλέκο) καὶ κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ «κοντὸ» (πουκάμισο). Οἱ γέροι δὲν ἔκοβαν τὰ μαλλιά τους καὶ ὅλοι φοροῦσαν κόκκινες σκούφιες μὲ μαῦρες φούντες. Οἱ νέοι στὸ σιλιάχι εἶχαν τὸ μαχαίρι καὶ τὸ «κουμπούρι» (πιστόλι). Πολλοί, ἀντὶ τῆς ἄνω στολῆς, ἐφόρουν τὸ «μαντεῖον» (μάλλινο μπλε φόρεμα ὁμοιάζον μὲ μπεσιλι καὶ φουστανέλαν συγχρόνως). Τὴν ἰδίαν στολὴν φέρουν καὶ οἱ γαμπροί.

Β'. Θηλέων

Ἐφόρουν μακρὸ ἔγχρωμο φόρεμα (ἑνὸς χρώματος) τὸ «φουστάνι» καὶ κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ «μεσοφόρι ἢ πουκάμισο ἢ κότελο». Τὸ φουστάνι ἔφερε μακριὰ μανίκια καὶ ἐπὶ τοῦ στήθους στολίδια. Στὴ μέση ἔζωναν τὴν ποδιά. Ἐφόρουν μάλλινες κάλτσες, «τσαρούχια» κόκκινα μὲ φούντες καὶ στὸ κεφάλι τοὺς μαῦρο μαντήλι, τὸ «τσεμπέρι».

Τὰ μαλλιά τοὺς τὰ ἔπλεκαν κοτσίδες. Ἡ νέα ἔρριχνε τὴ μιὰ τῆς «κόσσα» ἔμπρὸς καὶ ἔδενε στὸ τέλος φούντα ἀπὸ ὕφασμα, τὸ «φιόγκο». Ἡ νύφη φοροῦσε τὴν ἰδίαν στολὴν καὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς τὴν «ὀμπόλια» (μετάξινο διάφανο προσωπεῖον).

Γ'. Παίδων

Μέχρις ἡλικίας 14 ἐτῶν ἦτο κοινή. Ἐφόρουν ἓνα φουστάνι, ἔκοβαν στὰ ἄρρενα τὰ μαλλιά, καὶ τὰ θήλεα στὴ «μέση» ἔφόρουν ζώνη ἢ ποδιά καὶ ἔπλεκαν τὰ μαλλιά κοτσίδες. Ἡ κεφαλή τῶν ἦτο ἀκάλυπτη καὶ τὰ πόδια τῶν γυμνά.

Δ'. Καλλωπισμὸς

Οἱ γυναῖκες πάνω ἀπὸ τὴν στολὴν τῶν ἔφόρουν περιλαίμια, ἐπὶ τοῦ στήθους τῶν τὰ «τσαπράζια» καὶ τὰ «γκρέπια» (στολίδια ἀπὸ πολύτιμα μέταλλα), ἐπίσης βραχιόλια, δακτυλίδια καὶ σκουλαρίκια.

Διὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν στολιδίων τοὺς μετεχειρίζοντο τὸ ἀσημόχορτο.

Διὰ τὴν τακτοποίησιν τῶν μαλλίων τοὺς μετεχειρίζοντο «τὸ γυαλί» (τὸν καθρέφτη), τὸ χτένι καὶ τὸ ξάγκλι ἢ ξάγκλιο.

Τὸ πρῶτο ἦτο κατασκευασμένο ἐκ κοκκάλου, τὸ δεύτερον ἐκ ξύλου.

Προτοῦ τακτοποιήσουν τὰ μαλλιά τοὺς, ἐλούζοντο μὲ σαποῦνι ἢ μὲ «ἀλυσίβα» (σταχτόνερο). Μὲ ἀλυσίβα καθάριζαν καὶ τὰ ροῦχα τοὺς, τοποθετοῦσαν αὐτὰ σὲ ἓνα ξύλινο ἀνοικτὸ δοχεῖο (καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη) «τὴν μπουγάδα». Κάτω ἀπὸ τὸ δοχεῖο αὐτὸ ἔβαζαν τὴν «σκύφα» (ξύλινο σκαλλιστὴ σκάφη). Πάνω στὴν μπουγάδα τοποθετοῦσαν ἓνα ἄσπρο ὕφασμα τὸ «μπουγαδόπανο» στὸ ὁποῖο ἔρριχναν ἄλευρον ἀραβοσίτου. Ζέσταιναν νερὸ σὲ μιὰ κατσαρόλα καὶ ὅταν ἄρχιζε νὰ βράζει πρόσθεταν σ' αὐτὸ στάχτη ἀπὸ τὸν γαστρολόγο. Γύριζαν μὲ τὴν κατσαρόλα τὸ νερὸ μέσα στὸ μπουγαδόπανο καὶ ἔτσι καθάριζαν τὰ ροῦχα. Ἐν συνεχείᾳ ἔβγαζαν τὰ ροῦχα ἀπὸ τὴν μπουγάδα ἓνα-ἓνα καὶ τὰ «ξέβγαζαν» (τὰ ἔπλεναν μὲ κρύο καθαρὸ νερὸ) καὶ τὰ κρεμοῦσαν στὴ «λιάστρα» (ἓνα τεντωμένο σύρμα) ἢ πάνω στοὺς φράχτες.

Ἡ μπουγάδα ἦταν χωριστὴ γιὰ τὰ ἀσπρόρουχα καὶ «ξεχωριστὴ» γιὰ τὰ ὑπόλοιπα.

Τὰ τσιόλια τὰ ἔπλεναν στὴν «νεροτροβιά», τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τὸ Πάσχα καὶ τὸ πανηγύρι. Μὲ ἓνα τσιόλι σκεπάζονταν ὅλα τὰ ἄτομα μιᾶς οἰκογενείας (χωριστὰ βέβαια οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά).

III. ΤΡΟΦΕΣ

1 Ἄρτος: «ἄλψο» (ἄραβόσιτος ἄνευ ζυμαρίου). Ἄνεβατό: (ἄραβόσιτος μετὰ ζυμαρίου «Κλούρα στ' θράκα» (ἄλιψο τὸ ὁποῖο ψήνουν στὰ κάρβουνα)). «Κλούρα με γκοτσόφλα» (ἢ ὡς ἄνω κουλούρα τυλιγμένη σὲ φύλλα κουτσουπιᾶς). «Σμειγὸ» (ἄραβόσιτος ἀνάμικτος με σῖτον εἰς ἀναλογίαν 1: 2). «Καθάριο» (ἀπὸ καθαρὸ σιτάρι). «Ροκίσιο» (ἀπὸ καθαρὸν ἄραβόσιτον).

2) Πίτες: Ἡ «καθαρόπια (γίνεται ἀπὸ ἄλευρον σίτου, αὐγά, τυρὶ καὶ λάδι). «τυρόπια λαχανόπια, γαλατόπια, κρεατόπια. κ.ἄ. «Γίνοντα εἴτε σκέτες εἴτε με «πέτρα» (τυλιγμένες μέσα σὲ φύλλα) ἀπὸ σίτινο ζυμάρι).

3 Τὸ μαγειρευμένο φαγητὸ λέγεται μαγέρεμα ἢ προσφᾶϊ.

4 Φαγητά: Μαγειρεύουν ὄσπρια, καὶ ὅ,τι γενικὰ μαγειρεύουν στὴν Ἡπειρο. Ἐδῶθ' ἀναφέρω μερικὰ φαγητά, τὰ ὁποῖα περισσότερο μαγειρεύονταν ἐδῶ παλαιότερα.

—«Φασούλια γρίλια» (φασόλια ἡμιβρασμένα ἄνευ ζωμοῦ, σ' αὐτὰ πρόσθεταν λάδι, ρίγανι καὶ ἄρκετὸ ἀλάτι).

—«Τ' γανστό»: (ἄλιψο ψωμὶ βρασμένο με γάλα, αὐγά, πρέντζα καὶ βούτυρο).

«Γόμοσμα»: (βράζουν λαχανικὰ τὰ «στραγγίζουν» καὶ τὰ ἀνακατεῦν με ἄλιψο ψωμὶ).

—«Λάχανα ἀλευρωμένα»: (βράζουν λαχανικὰ στὰ ὁποῖα προσθέτουν ἀλεύρι ἄραβοσίτου).

—«Μεμελόνια»: (ἀναμιγνύουν ἄλευρον σίτου με νερό. Κόβουν τὸ ζυμάρι μικρὰ κομμάτια, ὅπως τὸν τραχανά, καὶ τὸ βράζουν ἀμέσως).

—«Μπαζίνα»: (βρασμένο καλαμποκάλευρο).

—«Μούστα»: (μίγμα ἄρτου ἐξ ἄραβοσίτου καὶ βούτυρο).

—«Τραχανᾶς καὶ κουρκούτη».

—«Πετμέζι»: (γλύκισμα ἐκ γλεύκουσ σταφυλιῶν βρασμένο).

—«Προσφορές»: («λειτουργιές»). Πρέπει νὰ γίνονται ἀπὸ καθαρὰ ὕλικά, καθαρὸς ἀνθρώπους καὶ νὰ σφραγίζονται με τὴν «μαργαρίτα».

5. Ροφήματα:

—Τσαϊ τοῦ βουνοῦ καὶ «τήλιο» (ἄνθη φλαμουριᾶς).

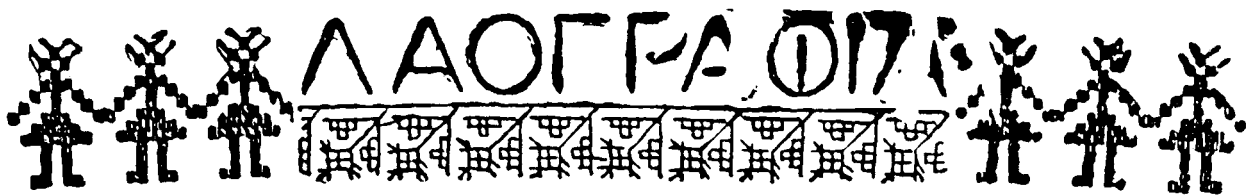
—Κρανοζούμι: (βρασμένα κράνα, καρποὶ κраниᾶς ξηροί).

—Κουμπλοζούμι: (ζωμὸς ἀπὸ ξηρὰ κορόμηλα).

—Γκορτσοζούμι: (ζωμὸς ἀπὸ βρασμένα ξηρὰ ἀχλάδια).

(Συνεχίζεται)

ΝΙΚΟΥ ΧΡ. ΤΣΑΚΑ

ΠΑΡΓΑ-ΣΤΕΡΙΑ*

(ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ)

Α' Βραβείον τῆς ἐν Ἀθήναις Γλωσσικῆς Ἑταιρείας

κα πεντεφιόρι (τό) καὶ μπρόκολα (ἦ)=τὸ κουνουπίδι. Ἡ δεύτερη ὀνομασία, χωρὶς νὰ εἶναι πολὺ εὐχρηστὴ, εἶναι φερμένη ἀπὸ τὴν Κέρκυρα ὅπου λέγεται καί: μπρόκολο (τό).

κα πέτα (ἦ)=σκάλα τοῦ μαλλιῦ, βόστρυχος.

κα πετάνιος (δ)=(ἐκτὸς ἀπὸ τὸν κυβερν. σκάφους) ὁ ὑπενωμοτάρχης, ἐπειδὴ, κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ληστείας, τὰ διάφορα ἀποσπάσματα διοικοῦσαν ὑπενωμοτάρχες.

κα πίκι (τό) ἑκατοστὸ τοῦ ρωσικοῦ ρουβλιῦ. Μονάδα μετρήσεως στὰ τυχερὰ παιγνίδια.

κα πίστρι (τό)=σκοινένιο σύστημα χαλιναγωγίσεως τῶν ὑποζυγίων. Ἐνῶ τὸ πέτσινο=γκέμι (τό). Ἄλλ. λ. καπιστράνα (ἦ)=καπίστρι μεγάλων ὑποζυγίων. ἀπὸ τὴν Ἴτ. λ. capistro.

καπιτάλι (τό) καὶ καπιτάλιο (τό) (Ἴτ. λ. capitale =κεφάλαιο. πρβλ. «δὲν ἔχω καπιτάλια γι' αὐτὴ τὴ δουλειά», «πᾶνε μαζὺ τὰ κέρδη μὲ τὰ καπιτάλια».

κάπλανος (δ)=ἔξυπνη καὶ καταφερτζοῦ γυναίκα, ἐνῶ στὴν τουρκικὴ (ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται) σημαίνει τίγρης.

καπνούρα (ἦ)=διάχυτος στὴν ἀτμόσφαιρα καπνός.

καπονιέρα (ἦ)=κλούβα γιὰ ἐκτροφὴ πουλερικῶν (Ἴτ. capponara)=μονοουχεμένος κόκκορας=κάπων, (carone).

κάπος (δ)=ἀρχηγός, ἐπὶ κεφαλῆς ὁμάδος ἐργατῶν κ.λ.π. (ἀπὸ τὴν Ἴτ. λ. capo).

καπότιο (τό)=τὸ κέρδισμα ὄλων τῶν «γραμμένων» χαρτιῶν, στὸ χαρτοπαίγνιο, ἰδίως στὰ παιγνίδια τρίλιο καὶ δίλιο (τό),

ὄπως ἡ (ἀ)ναπολιτάνα στὸ κραχτό, τὸ τζενεράλε στὶς κούπες (κούπα(ἦ)). μάλλινο πανωφόρι μέχρι πάνω ἀπὸ τὰ γόνατα|προφυλακτικὸ κατὰ τὸν συνουσιασμό, πιδ συνηθισμένο ὡς καπότα (ἦ).

καπούλια (τὰ) καὶ κάπουλα (τὰ)=τὸ πεινὸ μέρος τοῦ ἀλόγου ποὺ ἐξέχει ἀπὸ τὸ σαμάρι. Ἄλλ. λ. συνφ. πανωκάπουλα (τὰ) ἐπιροκῶς.

καπριτσιό (τό)=ἰδιοτροπία, παραξενιά (Ἀπὸ τὴν Ἴτ. capriccio) Ἄλλ. λ. καπριτσιόζος, (δ) καπρισιώνω—μαι (ρ), καπριτσιόζικος (δ).

καρά=πρῶτο συνθετικὸ σὲ πολλὰς λέξεις ἐπιτείνοντας τὴ σημασία τοῦ μαῦρος (τουρκ. λ. karās=μαῦρος) π.χ. καραμαυριάς (δ), καρασεβνιάς, ποὺ συνταντιέται ἐπίσης σὲ πολλὰ ἐπίθετα (Καραγιάννης, Καρανικόλας κλπ.

καρά—γιαπὶ (τό)=τουρκ. λ. σκελετὸς ἀπὸ τοιμέντο ἢ τοίχους καὶ πρὶν ἀκόμη γίνονιν σοβατίσματα, σκεπὴ κλπ. τὸ ἴδιο καὶ γιαπὶ (τό) ἀπλῶς.

καραγκιοζιλίκι (τό)=πρᾶξι ποὺ δημιουργεῖ δυσμενῆ σχόλια, ἀτιμωτικῆ.

καράκαλος (δ)=πουλλὶ μὲ ἀσπρόμαυρο πτέρωμα καὶ μελωδικὴ φωνή.

*καράκόλι (δ)=τουρκ. λ. ἀστynomικὸς σταθμός, σκοπιὰ.

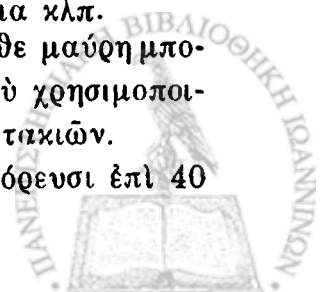
καρακοῦσι (τό) ἀρρώστεια τῶν ὑποζυγίων μὲ πρήξιμο καὶ παράλυσι τῶν πῶσων ἄκρων.

καράμπαμπας (δ)=μικρὸ ντεπόζιτο ὅπου οἱ καφετζῆδες κρατᾶνε πάντα ζεστὸ νερὸ γιὰ τοὺς καφέδες, τσάγια κλπ.

καραμπογιά (ἦ)=κάθε μαύρη μπογιά καὶ ἰδιαίτερα ἐκείνη ποὺ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὴ βαφὴ τῶν μουστακιῶν.

καραντίνα (ἦ)=ἀπαγόρευσι ἐπὶ 40

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγ. Τόμου σελ. 603.

ἡμέρες τῆς ἐπικοινωνίας πληρωμάτων καὶ ἐπιβατῶν πλοίου πὺ ἐρχόταν ἀπὸ λιμάνια στὰ ὁποῖα εἶχαν παρουσιαστῆ λοιμώδεις ἀρρώστειες καὶ ἐπιδημίες. Ἴτ. quarantina, **κα ρ α ο ὕ λ ι** (τὸ)=τουρκ. λ. σκοπιά. φρουρά, βάρδια. Πρβλ. «τοὺς πῆραν μυρωδιὰ τὰ καραούλια κι' ἄρχισαν τὰ ντουφεκίδια» [ἐνέδρα «βάνω καραούλι», «στήνω καραούλι»].

κα ρ ἄ ρ ι (τὸ)=τουρκ. λ. ἀναλογία, ἰσορροπία. [ὑπομονή. πρβλ. «κάνε καράρι κι' ὄλα θὰ φτιάκουνε», «δὲν κάνει καράρι»]—παίρνω=σταθμίζω, ὑπολογίζω. πλβλ. «αὐτουνου κανέννας δὲ μπορεῖ νὰ τοῦ πάρη καράρι». [ἔρχομαι σὶδ—=τελειώνω, γίνομαι ἔτοιμος. πρβλ. «ἐσὺ χτύπα μὲ τὸ γουδί, κι' ἄμα ἔρθη σὶδ καράρι βάλτο σὶδ πιάτο»].

***κα ρ α ρ ν α μ ἔ ς** (ὀ)=τουρκ. λ. ἀπόφασι. Πρβλ. «καίμακάμης ἔβγαλε καραρναμὲ νὰ φύγουν οἱ γύφτοι».

κα ρ ἄ ς (ὀ)=τουρκ. λ. μαῦρος [—rās (ὀ)=ἄλογο μαύρου χρώματος. Πρβλ. «ὀ καρἄς μου», «ἄγόρασα ἕναν καρἄ»].

κα ρ α τ ἄ ρ ω (ρ)=καραδοκῶ, περιμένω τὴν κατάλληλη εὐκαιρία. Πρβλ. «τὸν καρατάρησε καὶ τοῦ τὴν ἔδωκε μέσ' στὴν πόρτα τοῦ καφενέ».

κα ρ ἄ φ λ α (ἦ)=φαλάκρα. καραφλὸς καὶ καραφλιάρης (ὀ).

κα ρ β ἔ λ ι (τὸ)=στρογγυλὸ ψωμὶ ψημένο στὴν πλάκα [ὀ ἐπιούσιος].

κ ἄ ρ γ α=ἐπίρρ. (Ἴτ. carga) ὄσο χωράει ἕνα δοχεῖο, πάρα πολὺ. Ἄλλ. λ. καργάρω (ρ). παρατ. ἐκαργάριζα,—ζες—ζε,—ραμε,—ρατε,—ριζαν ἦ—ρατε. Μελλ. θὰ καργάρω. Ἄορ. ἐκαργάρησα. καργαρισμένος καὶ καργάδος (ὀ).

κα ρ δ ο κ α ψ ἰ λ α (ἦ)=κάψιμο, φλόγωσι τῆς κοιλιᾶς, στομαχιοῦ ἢ οἰσοφάγου, διότι μαζὺ συγγέονταν μὲ τὴν καρδιά.

κα ρ κ α λ ἄ ω (ρ)=χρησιμοποιοῖται γιὰ τὸ ξεφωνητὸ τῶν κοτιτῶν δταν γεννᾶνε τ' αὐγὸ.

κα ρ κ α λ ἔ τ σ ι (τὸ)=ὀ κοκκύτης [μικρὴ ἀκρίδα πὺ κάνει, τρίβοντας μεταξὺ τους τὰ πόδια της, ἕνα χαρακτηριστικὸ ἦχο κὰρ—κὰρ—κὰρ, ἰδίως κατὰ τὶς νύχτες].

κα ρ κ α λ ἰ δ ι (τὸ)=μικρὸς πράσινος βάρταχος τῆς στεριᾶς πὺ καρκαλάει τὴ νύχτα.

κ ἄ ρ λ α ς (ὀ)=ἐπίθ. ἀνόητος, βραδυκέφαλος. Πρβλ. «μωρὲ κάρλα, μὲ τί παιδάκι σου πῆγες νὰ νὰ βάλης;»

κα ρ ο ὕ τ α (ἦ)=ξύλινο αὐλάκι γιὰ τὴ διαπεραίωσι ἀρδευτικοῦ ἢ ἄλλου νεροῦ ἀπὸ χαράδρες καὶ ἀδιάβατα γενικῶς σημαία [καλοῦπι γιὰ τὸ χύσιμο τοῦ ντόπιου σαπουνιοῦ].

κα ρ ο ὕ τ ι (τὸ) βλ. καρούτα.

κα ρ π ἔ τ α (ἦ)=ριχτὸ ἔνδυμα, ζακέτα.

κα ρ σ ι=ἐπίρρ. τουρκ. λ. ἀπέναντι, κατάφαστα. Πρβλ. «ἀντίκρ' εἶναι τὰ σπίτια μας, καρσὶ τὰ μπουχαριά μας.

κα ρ τ ε ζ ἰ ν ι (τὸ)=τὸ τέταρτο τῆς Ἑνετικῆς λίτρας (μονάδος μετρήσεων ὑγρῶν) (quarto).

κα ρ τ ο ὕ τ σ ο (τὸ)=τέταρτο τῆς λίτρας (ἐπὶ μετρήσεως ὑγρῶν). Περισσότερο εὐχρηστὴ εἰς τὰς Ἰονίους ὄπου ἀκόμη ἰσχύει δικό τους μετρικὸ τῶν ὑγρῶν σύστημα, ἦτοι: καρτούτσο, λίτρα (ἦ), ξέστα (ἦ) καὶ βαρέλι (τὸ). Πρβλ. «σάλτ' Ἀντροῦτσο, σάλτ' Ἀντροῦτσο, βάλε μας κι' ἕνα καρτούτσο». (Ἄπὸ τὴν Ἴτ. λ. quartuccio).

***κα ρ τ σ ι μ α τ ζ ἦ ς** (ὀ)=τουρκ. λ. λαθρέμπορος.

κα ρ υ δ ο π (ι) ν ἰ γ ω (ρ)=πνίγω ἕναν σφίγγοντάς του τὸ καρῦδι (μῆλο τοῦ Ἀδάμ).

κα ρ φ ἄ κ ι (τὸ)=ἐμπυημένο σπειρὶ πὺ βγαίνει στὰ ἄκρα τῶν δακτύλων μὲ τρομεροὺς πόνους καὶ παραμορφωτικὰς συνέπειες.

κα ρ φ ο τ ἔ ψ ι (τὸ)=πολὺ τσιγκούνης, σπαγγοραμένος. Πρβλ. «αὐτουνου δὲν τοῦ παίρνεις καταφλάνα, εἶναι καρφοτέψι».

***κα σ α μ π ἄ ς** (ὀ)=τουρκ. λ. περιφέρεια, πόλι. Πρβλ. «κασαμπᾶ Ἀμερῖκα, μὲ παμπὸρ μὲ καίκα».

κα σ ἔ λ λ α καὶ **κα ρ σ ἔ λ λ α** (ἦ) ὀ,τι καὶ καναβέτα (βλ. λ.).

***κα σ ἰ ἔ ρ ο ς** (ὀ) Ἴτ. λ. (cassiere) ταμίας, θησαυροφύλακας.

κα σ μ ἄ ς (προφ. καζμᾶς) (ὀ)=τουρκ. λ. ἐργαλεῖο τοῦ σκαφτιά, ἀπὸ τὴ μιὰ μὲ αἰχμὴ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μὲ ἄρκετὰ πλατεῖα λεπίδα.

κα σ ο ὕ ν α (ἦ) καὶ **κα σ ο (ύ) ν ι** (τὸ)=πρόχειρο μπαοῦλο ἀπὸ σανίδες, χρησιμοποιούμενο γιὰ μεταφορὰς [—νὰ (ἦ)=χοντρόκωλη γυναῖκα.

κάσσα (ή)=δι και κασούνι. Ίτ. λ. cassa [φέρετρο [σιδερένιο χρηματοκιβώτιο, ταμείο.

κασσάρι (τδ)=δρεπανόσχημο κοφτερό όργανο με τδ όποιο οι γυναίκες κόβουν μικρά κλαριά στο λόγγο. Τδ τσιαλοκόπι άλλων Ήπειρ. Ίδ.

κάσσαρο(ς) (τό, δ)=Ίτλ. cassero. Ξύλινο κιβωτιόσχημο κατασκεύασμα που προστατεύει τη μηχανή του καϊκιού ή την είσοδο δπου μένουν για ύπνο οι ναύτες. άλλιώς ταμπούκιο (της πρύμης, της πλώρης).

Ποβλ. «άπ' άρμπουρο να γεμιστή
σε κάσσαρο να πέση,
σαν τδ γιαλι να ραϊστή,
σαν τδ κερλ να λυώση».

*καστόρα (ή) (πρόφ. kachτόρα)=άχερώνας. Από την Άλβ. λ. kachor=χορτάρι, άχερο.

κάστουλα (ή) (Άναγραμματισμός της Ίτ. λ. scatola=κουτί) σημαίνει και στο Π. Ι. κουτί και ειδικότερα τδ σπιροκούτι. Ποβλ. «νόμου 5—6 σπύρα και λίγη κάστουλα, νάχω για τδ δρόμο». Και σκάτουλα (ή).

καστραβέτσι (τδ)=άγγοური.

κάστρια (ή)=παιδικό παιχνίδι φτιαγμένο από χοντρό κλαρι κουφοξύλιās ή συκιās, που του έχει αφαιρεθή ή έσωτερική ψύχα και δια μέσου αυτού κινείται άλλο ξύλο, που εκτοξεύει μπάλλες από χαρτί, κοπριές κλπ.

κατακα(η)μένος (δ)=πολύ καμένος [ταλαιπωρημένος, δυστυχισμένος. Στους ξενητεμένους Ήπειρώτες γενικά αποδίδουν τδ άκόλουθο ανέκδοτο: "Όταν πάνε για καζάντιο, παρουσιάζονται κακομοιριασμένοι, δειλοί και άτολμοι και σε σχετική έρώτησι (άπό που είσαι) άπαντάνε κλαψιάρικα: «Άπό την κατακαημένη Ήπειρο». Άφου «πιαστούνε» από λεφτά κι' άν τύχη να τους κάνουν την ίδια έρώτησι, άπαντάνε με θάρρος και δυνατά: «Άπό την εΰανδρο Ήπειρο».

κατακλείδι (τδ) τδ τελευταίο από τά πλευρά (άλλιώς κουταλάκια (τδ) ποβλ. «μου πέσανε τά κουταλάκια από τδν κόπο». δέν όρίζω τά κατακλείδια μου».

κατακραή (ή) (Άπό τδ κραυγάζω)=

όμαδική άποδοκιμασία, δυσανασχέτισι ποβλ. «αυτή ή κατακραή του κόσμου δέ θα του βγή σε καλό.»

καταντάω (ο)=καταλήγω. Κατάντια και καταντιά (ή)=άσχημη κατάληξι, τέλος. Ποβλ. «θα του δοΰμε κι' αυτουνου την κατάντιά του» [στο μαγείρεμα=αΰξάνομαι. Ποβλ. «κρίμα στα λεφτά, αυτό τδ ρύζι δέν καταντάει.

κατάποδο και ύστερο (τδ)=τά μετά τδν τοκετό έξερχόμενα σάρκινια έξαρθήματα του νεογεννήτου. Κατ' έθιμο πρέπει να θάβεται σε μέρος που να άνήκει στον πατέρα του νεογνού.

καταρραχιάς (δ)=άνθρωπος άφύσικος που σαν άερικό τριγυρίζει τις νύχτες στις κορφές των βουνών (καταρράχια).

καταρράχτης (δ)=καταπακτιή σε πάτωμα και συνήθως στη κορφή της σκάλας από τδ ένα πάτωμα προς τδ άλλο. Ή γκλαβανή άλλ. Ήπειρ. Ίδ.

καταροή (ή)=δυνατό συνάχι με ύπερβολικόν κατάρρουν. Συνθ. σαν κατάρα. Ποβλ. «μπά! που να σόρθη κακιά καταροή».

κατατόπι (τδ) στον πληθ, πάντοτε κατατόπια (τδ)=οί λεπτομέρειες που άφορούν μιá τοποθεσία, ένα σπίτι κλπ. ποβλ. «στείλε έναν άλλονε γιατί δέν ξαίρω τά κατατόπια».

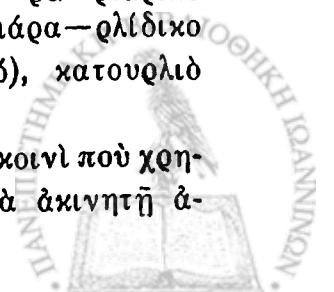
κατεβάζω (ο) παθαίνω κήλη. καταβασμένος (δ) και σπασμένος (δ)=έκεινος που έπαθε κήλη.

κατής (δ)=εΰχρηση πολυ άκόμη και σήμερα τουρκ. όνομασία του ειρηνοδίκη. Ποβλ. «καλημέρα, κατή έφέντη».

κατοικέύω (ο)=άντι κατοικώ. Ποβλ. «έκει να πάη τδ κακό κι' έκει να κατοικέψη».

κατουρίστρα (ή)=δημόσια άποχωρητήρια. Ή λέξι χρησιμοποιείται και σαν τοπωνύμιο. Ποβλ. «έπιασα ένα λαυράκι στην Κατουρίστρα». Συναφείς λ. κατούρημα (τό), κατουράω (ο), κατουρημένος (δ), κατουρισίδι (τό), κατουριάρης—ρα—ριαρικο (δ, ή, τδ) και κατουρλής—ολιάρα—ολιδικο (δ, ή, τό), κατουροκάνατο (τό), κατουρλιό (τδ) κλπ.

κατόχι (τδ)=κομμάτι σκοινι που χρησιμοποιεί δ τσαγγάρης για να άκίνητη ά-

νάμεσα στὰ πόδια του τὸ παπούτσι, προκειμένου νὰ καρφώση (μὲ τὴ βοήθεια τοῦ κατσαπρόκου) (βλ. λ.) τὶς ξυλόπροκες.

κατράμι (τὸ)=Ἴτ. catrame ἢ πίσσα [—συγκριτικὸ μαυρίλας π.χ. «μαῦρος κατράμι», «νύχτα σκοτεινὴ ἄν κατράμι». Ἄλλ. λ. κατραμώνω (ρ), κατράωμα (τὸ) κατραμισιὰ (ἦ)=τὸ πέρασμα μὲ ἓνα «χέρι» κατράμι.

κατραπακιὰ (ἦ)=χαστοῦχι στὸ μέτωπο ἢ στὸ πάνω μέρος τοῦ κεφαλιοῦ. Ἄλλ. λ. κατραπακώνω (ρ) καὶ κατραπακιάζω (ρ). Πρβλ. «τοῦ μπῆκε σὶς κατραπακιές», «τὸν κατραπάκωσε».

κατρέφτης (ὁ)=καθρέπτης. Ρ. κατρεφίζω—μαι.

*κάτρο—τζετζεσῆ (τὸ)=ἡ παραμονὴ τοῦ Ραμαζανιοῦ,

κατσαβουλιὰ (ἦ)=ἔ,τι καὶ ζαβουλιὰ (βλ. λ.). Ἄλλ. λ. κατσαβουλιάρης—ραρικο (ὁ, ἦ, τὸ).

κατσαπρόκι (τὸ) καὶ κατσαπρόκος (ὁ)=μικρὸ τσιγγαράτικο σουβλί, μὲ τὸ ὁποῖο ἀνοίγουν τρύπες στὸ σολόδεσμα καὶ ὕστερα μπήγουν τὶς ξυλόπροκες: [χαρακτηρισμὸς κοντοῦ ἀνθρώπου».

κατσίβελος (ὁ)=γύφτος, τουρκόγυφτος. γύφτισσα=κατσιβέλα (ἦ). πρβλ.

—σᾶς πήραμε σᾶς πήραμε
μὴ ὁμορφὴ κοπέλλα,
—Μᾶς πήρατε μᾶς πήρατε
μὴ παληοκατσιβέλα.

κατσίδα (ἦ)=κασίδα. κασιδιάρης (ὁ), κασιδιάζω (ρ). κασιδιασμένος (ὁ). κασιδης (ὁ).

*κατσιέτα (ἦ)=ἔ,τι καὶ καπέτα (βλ. λ.).

κάτσιμο (τὸ) καὶ κασιδ (τὸ)=τεμπελιά, ἀργία, ξαπλωταριό.

κατσούλα (ἦ)=κωνικὸ κάλυμμα τῆς κάπας (βλ. λ.) ἀλλὰ καὶ ὁποῖο κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ. πρβλ. «τοῦ μπῆκε ὁ διάολος κατσούλα». Ρ. κατσουλώνω.=σκεπάζω τὸ κεφάλι μὲ κατσούλα· γιὰ δὲ τὰ ὑποζύγια σημαίνει ὅτι μαζεύουν τ' αὐτιά, ἐνδεκτικὸ ὅτι εἶναι ὄγρια καὶ δαγκάνουν ἢ κλωτσᾶνε.

καυγᾶς (ὁ) τουρκ. λ. φιλονεικία, δαρμός. Ἄλλ. λ. καυγαδίζω (ρ.) καυγατζῆς (ὁ), καυγατζιδικός (ὁ).

καυδόλιο (τὸ)=ἀποβλακωμένος ἀπὸ

σεξουαλικὲς καὶ ἄλλες καταχρήσεις.

καύκαλο (τὸ)=ἔ,τι καὶ καρβοῦχι καὶ μετφ. ἀνθρώπινο κρανίο.

καύλα (ἦ)=ἐντονος ἐρωτικὸς πόθος. Ρ. καυλώνω. καυλι (τὸ)=ἡ βάλανος, καὶ ἀντίστοιχα γιὰ τὸ θηλυκὸ. καυλόσπειρο (τὸ)=ἀκμή.

καύτρα (ἦ)=τὸ καμένο μέρος κάθε φυτηλιοῦ,

καφάσι (τὸ)=ξύλινο δοχεῖο γιὰ τὴ μεταφορὰ φρούτων [ξύλινο δικτυωτὸ μὲ τὸ ὁποῖο ἐκάλυπταν τὰ παράθυρα τῶν τούρκικων σπιτιῶν γιὰ νὰ μὴ φαίνονται οἱ γανούμισσες [τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ κεφαλιοῦ.

καφενές (ὁ)=καφενεῖο. πρβλ.

«Παργινοπούλα πέρασε
μ' ὄλες τσί' νοστιμάδες
ταράχτηκε ὁ καφενές,
μὲ μπέηδες μὲ πασσάδες»

καφέτσι (τὸ μπρῆχι (βλ. λ.) τοῦ καφέ. Καὶ

καφόμπρικο (τό). σχετ. λ. καφεκοῦτι (τὸ) καφετιέρα (ἦ).

*καφτάνι (τὸ)=τουρκ. λ. μανδύας.

καχπέ (ἦ)=τουρκ. λ. πόρνη, λεγομένη καὶ καρακαχπέ (ἦ)=διάσημη πόρνη.

κάψα (ἦ)=μεγάλῃ ζέστη. Ρ. καψώνω, καψωμένος (ὁ).

καψίλα (ἦ)=ἔ,τι καὶ καίλα [πρώην δασώδης περιοχὴ ποῦ ἔχει καιαστραφῆ ἀπὸ πυρκαϊά. Ἄλλ. λ. καψαλίζω (ρ), καψαλι(α)-σμένος (ὁ), καψαλιάρης (ὁ).

καψαρὸς καὶ καψερὸς (ὁ)=δύστιχος, καημένος (ἐνδεικτ. συμπόνιας).

καψοῦλι (τὸ)=καψύλιο, δυναμίτη, φυσιογγιοῦ κλπ.

κελάρω (ρ)=παρατηρῶ μὲ προσοχή, ἐντοπίζω. Πρβλ. «τὸν κελάρησα μέχρι ποῦ τὸν ἔκανα τσακωτὸ νὰ κλέβῃ».

κελεμπέκι (τὸ)=εἶδος ὀξυᾶς.

κελεποῦρι (τὸ)=ἀγορὰ σὲ τιμὴ εὐκαιρείας, εὐρημα, ἀνέλπιστο κέρδος. κελεπουρτζῆς (ὁ)=ἐκμεταλευτής. Τουρκ. λέξεις.

κεμέρι (τὸ)=δερμάτινη ζώνη μὲ ὑποδοχὴ γιὰ τὰ νομίσματα ἀξίας. Καὶ πορτοφόλι, γενικά.

κενέφι (τὸ)=τουρκ. λ. ἀποχωρητήριο.

κενώνω (ρ)=μοιράζω τὸ φαί ἀπὸ τὴν κατσαρόλα στὰ πιάτα. πρβλ. «στρῶσε

τὸ τραπέξι ὄσπου νὰ κενώσω». Κένωμα (τδ)=ἡ ἐνέργ. τοῦ κενώνω.

κεραμιδιδ—δαριδ (τδ)=τοποθεσία με κατ'ἀλληλο γιὰ κεραμουργία χῶμα ὄπου στήνουν τοὺς φούρνους τους οἱ κεραμοποιοί. [Παργινὸ τοπωνυμίου ἀπὸ παλαιὸν κεραμιδάδικο [μεγάλῃ καταστροφῇ εὐθραύστων ἀντικειμένων. πρβλ. «τάκανε κεραμιδαριδ».

κεραντζάνα (ἦ)=καλοκαιρία, εὐδία (Ἰτ. chiágrice, chiágrizza).

κερατᾶς καὶ κιαρατᾶς (δ)=ἀπατημένος σύζυγος. Ἄλλ. λ. κερατώνω (ρ), ἀρχικιαρατᾶς (δ), κερατόπιστος (δ), μπάσ—κιαραιᾶς (δ), κερατόμουρι (τδ), κερατάνθρωπος (δ), κερατένιος (δ)=καὶ με σημασία ἐγκαρδιότητος πρβλ. «ἄειντε, κερατένιε, δὲν πειράζει ξαίρεις πὺ σ' ἀγαπάω». Ἐπίσης πολλὰς ἄλλας λέξεις π.χ. κερατόπαιδο, κερατόκαιρος, κερατομιλέτι (τδ)=ἄτιμη φυλὴ κλπ., κλπ.

*κερέμι (τό), κἀνω — =εὐδοκῶ, εὐαρεστοῦμαι. Τουρκ. λ.

*κερεστὲς (δ)=τουρκ. λ. ἀσβέστης. [τὸ ὑλικὸν κάθε βιοτεχνίας. πρβλ. «ὁ Κώστας (καφετζῆς) βάνει καλὸν κερεστὲ στὸν καφέ».

κέρμα καὶ κόρμα (ἦ)=πολὺ ἀπαχὸν κρέας. πρβλ. «μοῦχωσε ὁ Μπίνος ἓνα παληοκρέας, ντὶπ κέρμα». —παληάνθρωπος «τόνε ξαίρω τὶ κόρμα εἶναι αὐτή».

*κερχανᾶς (δ)=τουρκ. λ. πορνεῖο.

*κερχανατζῆς (δ)=τουρκ. λ. ἐπιρρεπὴς στὶς γυναῖκες, μπορδελόβιος.

κεσάτι (τδ)=τουρκ. μεγάλη ἀπραξία μιανοῦ μαγοζιοῦ, πρβλ. «μεγάλα κεςάτια, μπάρμπα, βαρᾶμε μῦγες»,

*κέσμι (τδ)=τουρκ. λ. κατ' ἀποκοπήν. πρβλ. «πῆρα κέσμι τὴ δουλειὰ κι' ἔπεςα ὄξω».

κεφ(ι)λῆς (δ)=τουρκ. λ. εὐδιάθετος. κέφι (τδ)=εὐδιάθεσία, ὄρεξι γιὰ γλέντι.

κιάλω (ρ)=δ, τι καὶ κελάρω.

κιამέτι (τδ)=τουρκ. λ. καταστροφῇ, συντέλεια. πρβλ. «χαλάζι, βροχὴ κι' ἀστροπελέκια πὺ γίνκε τὸ κιამέτι».

κιάρι (τδ)=τουρκ. λ. τὸ κέρδος. πρβλ. «θὰ δῆς μεγάλο κιάρι».

*κιατίπης (δ)=τουρκ. λ. γραμματεὺς δικαστηρίου. Μπάσ' κιατίπης (δ=)

πρῶτος γραμματεὺς, ἀρχιγραμματεὺς.

κιβοῦρι (τδ)=τουρκ. λ. τάφος. Πρβλ. «κιβοῦρι τοῦ Ἑλληνα» (Ἀρχαῖος τάφος, κοντὰ στὰ σπίτια τοῦ Ρίστα). [θὰ σοῦ κἀνω τὸ κιβοῦρι=θὰ σὲ σκοιῶσω.

κιγκλίδι (τδ)=ράμμα μαζεμένο σὲ μεγάλους κύκλους.

κίκαρα (τδ καὶ ἦ)=μεγάλον φλυτζάνι (τοῦ καφέ, τοῦ τσαγιοῦ). Ἰτ. λ. chicchera.

κίλιμι (τδ)=τουρκ. λ. μικρὸς τάπητας ἀπὸ γνέμα φτιαγμένος σὲ ἀργαλειῷ.

κινάρι (τδ)=ἐλαιόκτημα π.χ. «ἔχω ἓνα κινάρι ἐληὲς στὰ «Γλούπια», ἓνα στὸ «Βενέτικο» καὶ δυὸ στὸ «Μπογκό».

κινάω (ρ)=κινῶ. παρατ. ἐκίναγα. Μέλλ. θὰ κινήσω κλπ.

κιντέρι καὶ γκιντέρι (τδ)=τουρκ. λ. στενοχώρεια. πρβλ.

«ἔλα σιμά μου κάτσε,
πιάκε τὸ χέρι μου
καὶ ρῶτα τὴν καρδιά μου
ποιδ ν' τὸ γκιντέρι μου»

κι' δλες ἢ κι' δλας=φρ. προσδιορίζουσα τὸν χρόνον, εὐκαιρία, ἀντίθεσι πρβλ. «πότε τὸ κατάφερες κι' δλες, νόμου κι' δλες (μετὴν εὐκαιρία αὐτῇ) μὴ κόυπα κρασί», «δὲ φτάνει πὺ μούφαγες τὰ λεφτά μου, θυμώνεις κι' δλες».

κιοπέκ(ι) (τδ)=τουρκ. λ. σκύλος πρβλ. «σιχτιρ κιοπέογλου κιοπέκ».

κιδόρης (δ)=)τουρκ. λ. τυφλός, ἀόματος.

*κιδόσες (δ)=τουρκ. λ. σπανός.

*κιοσὲς (δ)=γωνία. Τουρκ. λ.

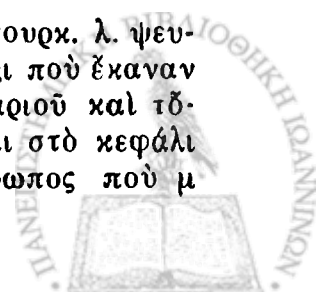
κιοσιέκια (τὰ)=ἱμάντες πὺ δένουν τὰ πόδια τῶν μικρῶν ἀλόγων γιὰ νὰ τὰ μάθουν ρεβάνι. Τουρκ. λ.

κιοτιῆς (δ) τουρκ. λ. δειλός, ἀναντρος, φοβιτσιάρης. Ρ. κιοτεύω.

κίον=ἐπίρρ. ἐπαναλαμβάνεται σὲ κάποιον πὺ ἐδείλιασε καὶ κρύφτηκε πρβλ. «τῶσκασες μωρέ; κίου! κίου! κίου!»

κιοῦγκι (τδ)=τουρκ. λ. σωλήνας ἀπὸ πηλὸν, χρησιμοποιούμενος γιὰ ὕδρευσι ἀποχέτευσι κλπ.

*κιοουλιάμπης (δ)=τουρκ. λ. ψευτοπαλληκαρᾶς. Ἰδίως μία τάξι πὺ ἔκαναν τοὺς παλληκαράδες τοῦ πιζαριοῦ καὶ τῶν δειχναν δένοντας ἓνα μαντιῆλι στὸ κεφάλι σὰν τοὺς βεδουίνους. [ἄνθρωπος πὺ μ

καλὸ ντύσιμο προσπαθεῖ νὰ δείξῃ ὅτι εἶναι πλούσιος ἐνῶ εἶναι ἀδέκαρος.

κιοῦπι (τὸ)=τουρκ. λ. πιθᾶρι.

κιουπροῦ (δ)=τουρκ. λ. γέφυρα κιουπροῦ μαχαλᾶς (δ)=Παργινὴ συνοικία.

κισμέτι (τὸ)=τουρκ. λ. μοῖρα, τυχερό, πεπρωμένο. πρβλ. «τῶχα κισμέτι», «ἦτανε κισμέτι», «τοῦρθε τὸ κισμέτι στὴν πόρτα καὶ τῶδιωξε».

*κιαταμπι (τὸ)=ἔθιμο ἀλλὰ καὶ θεία ἐπιταγή, βούλησι.

κιατάπι (τὸ)=τουρκ. λ. βιβλίο. Οἱ τοῦρκοι τῆς Πάργας συνήθισαν νὰ δοκίζονται στὰ τέσσερα βιβλία (τὰ Εὐαγγέλια). πρβλ. «βάλαί, μπίλιαί μὰ τὰ τέσσερα κιατάπια».

κλάνω (ρ)=ξεφυσᾶω (πέρδομαι). Ἄλλ. λ. κλανιὰ (ἦ), κλανιάρης (δ), κλάσιμο (τὸ) κ.ἄ. πρβλ. «κῶλος ποὺ κλάνει γιατρό δὲ βάνει», «ἔκλασ' ἦ νύφη σκόλασ' ὁ γάμος». «πέρσου ἔκλασε φέτος βρώμησε», ἀλλὰ λένε τοῦ κουφοῦ ἀλλὰ κλάν' ὁ κῶλος» κλπ., κλπ.

κλάπα (ἦ)=ρεξές (βλ. λ.) γιὰ ἐξώφυλλα παραθυριοῦ ποὺ περιστρέφεται σὲ «θηλυκό» μπιηγμένο σὲ μουργιόνι (βλ. λ.).

κλαπακίζω(ρ)=φλυαρῶ, λέγω ἀνοησίες. Ἄλλ. λ. κλαπάκισμα (τὸ), κλαπακιώρω (ἦ).

κλαπάτσα (ἦ)=ἡ ἀρρώστεια τῶν προβάτων διστομίαισις.

κλειδί τῆς πόλης (τὸ)=τὸ σχῆμα τοῦ Μαιάνδρου ποὺ ἦταν καὶ εἶναι ἀπαραίτητο σὲ κεντήματα, κουβέρτες, χαλιὰ κλπ.

κλειδοπίνακο (τὸ)=δοχεῖο ξύλινο ἀποτελούμενο ἀπὸ δύο ἡμικυκλικά καπάκια, κλείνει ὑδατοστεγῶς καὶ χρησιμεύει γιὰ τὴν μεταφορὰ στὴν ἐξοχὴ ρευστῶν φαγιῶν.

κλειδὸς (δ)=δ,τι καὶ κλειδοπίνακο (βλ. λ.).

κλειστὸ (τὸ)=ἐνδυμα τῆς παλαιᾶς Παργινῆς στολῆς.

κλερονόμος (δ)=κληρονόμος. κλερονομᾶω (ρ), κλερονόμος (δ) κ.τ.τ. πρβλ. «καὶ κλερονόμος θὰ γενῶ σ' αὐτὴ τὴν ἐμορφιά σου».

κλέφτη—παλληκᾶρι (τὸ)=παιδικὸ παιγνίδι ποὺ τὰ παιδιά χωρίζονται σὲ δύο ομάδες=κλέφτες καὶ παλληκᾶρια πρβλ. «παίζουμε τὸ κλέφτη—παλληκᾶρι;»

κλέφτης (δ)=ἄλλη ὀνομασία τοῦ κουμπάρᾶ (θέσις τοῦ κωτισιοῦ (στὸ δῶνυμο παιγνίδι) ποὺ δὲν κερδίζει οὔτε χάνει (οὐδέτερη).

κλόδα, κρόδα καὶ κόρα (ἦ)=ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ ψωμοῦ κλπ. πρβλ. «νὰ βρῆ νὰ φᾶῃ μιὰ κλόδα ψωμί».

κλούβ(ἦ δ)ιος (δ)=βρώμικος (δρος γιὰ τὰ βρωμ. αὐγά. Μετφ. ἄνθρωπος χωρὶς μυαλὸ (μὲ κλούβιο κεφάλι).

κλουβοῦκι (τὸ)=τενεκεδένιο δοχεῖο μὲ συρμάτινη τσίπα γιὰ τὴ διατήρηση τῶν φαγητῶν.

κλύδωνας (δ) πληθ. κλυδῶνοι (οἱ)=τελετὴ τῶν ἀνυπάντρων κοριτσιῶν τὴν παραμονὴ τοῦ Ἁΐ—Γιαννιοῦ τοῦ «Ριγανᾶ» γιὰ νὰ προμαντέψουνε ποῖον θὰ πάρουνε ἄντρα. [κουβέντες χωρὶς καμμιά σημασία πρβλ. «αὐτὰ νὰ τὰ πῆς στὸν κλύδωνα».

κλυτσινάρια (τὰ)=ποδάρια ἀδύνατα καὶ στραβά.

κλώθω (ρ)=μετατρέπω τὸ μαλλὶ σὲ κλωστή, γνέμα. Ἄλλ. λ. κλώσιμο (τό), κλώσμα (τό), κλωθογυρίζω (ρ)=περιστρέφω, προσπαθῶ νὰ ἀποφύγω κάτι, κλωθογύρισμα (τό).

κλωνί (τὸ)=ἓνα ἀπὸ ὁμοειδῆ πράγματα π.χ. κλωνὶ στᾶρι, «κλωνὶ δάφνη», «κλωνί (λίγη) ζάχαρη», «κλωνί διάλεμα»=παρεῖα ἀπὸ σεσημασμένα ἄτομα.

κόβω κρέας=παθαίνω θλάσι λινός, περὶ τὰ πλευρὰ καὶ τὴ μέση κυρίως. Οἱ παληοὶ κομπογιαννίτες (τζεράχηδες) ἐθεράπευαν τὸ «κόψιμο» μὲ γιαιτροσόφια καὶ «μέτρομα».

κογκεύω (ρ)=θίγω, ἀκουμπᾶω, χτυπῶ. πρβλ. «ἀστραπὴ ποὺ τὸν ἔκαψε καὶ τὸν ἐκόγκεψε».

κόζα ἢ κόζια ἢ κόσια (ἦ)=μεγάλο δρεπάνι χωρὶς δόντια ποὺ χρησιμεύει γιὰ τὸ κόψιμο τοῦ χόρτου.

κόθρος καὶ κρόθος (δ)=ξύλινος γύρος τοῦ κόσκινου, πυκνάδας, στηθαῖο μπαλκονιῶν καὶ κάθε περιφραγμα.

κοιλοπονιάρια (ἦ)=ἀρρωστιάρια.

κόκα (ἦ)=Ἄλβ. λ. τὸ κεφάλι (Ἄλβ. κο'κ).

(Συνεχίζεται)

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΡΟΜΠΕΡΤ ΜΠΕΡΝΣ

ΤΑΜ Ο' ΣΑΝΤΕΡ

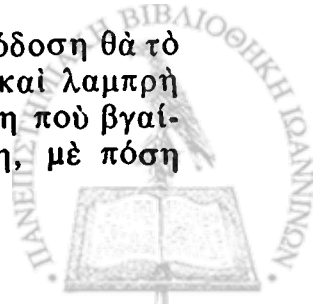
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ὁ Ρόμπερτ Μπέρνς (1759—1796), γεννημένος στὸ Ἀλλουγουαίη εἶναι ὁ σημαντικώτερος σκωτσέζος ποιητής. Τὸ μεγολύτερο μέρος τῆς σύντομης ζωῆς του τὸ πέρασε σὰν φτωχὸς χωρικός, στὰ πατρικὰ χώματα τοῦ Εἰρσαί-ερ, μὲ στερήσεις καὶ βάσανα. Ἦταν ὁμως τόσο γνήσια ἡ ποιητικὴ του φύση, ὥστε ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μὲ τὴν πενιχρὴ μόρφωση, ποὺ πάλαιψε ὅλη του τὴ ζωὴ μὲ τὴν ἀρρώστεια καὶ τὴ φτώχεια, νὰ κερδίση τὸν ὑψηλὸ τίτλο: Σαίκσπηρ τῆς Σκωτίας, ἕναν τίτλο ποὺ δίκαια τὸν ἀπόχρησε.

Ὁ Μπέρνς ἔζησε βαθιά, καὶ ἀξιοποίησε μὲ ἔνταση τὸν πλοῦτο ἐκεῖνο τῶν βιωμάτων, ποὺ ὁ λαὸς του ἐδημιούργησε, κατὰ τὴν διάρκειά τῶν σκληρῶν τοῦ ἀγῶνων γιὰ ἐπιβίωση, μέσα σ' ἕναν τόπο φτωχό, μὲ ὀρεινὴ διάπλαση καὶ τραχὺ κλίμα. Ἡ ἀπομόνωση ὁμως μέσα στὴ βόρεια περιοχὴ καὶ ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴν ὑπαρξή, ἔδωσαν στὸ λαὸ αὐτὸ τὰ ἀθάνατα χαρακτηριστικὰ του, ποὺ τὰ σέρνει ἀκόμη σήμερα, σὲ μιὰ ἐποχὴ φυλετικοῦ συγκρητισμοῦ, σὲ ὅλα τὰ κλίματα τῆς γῆς. Ἡ παράδοση καὶ τὸ φολκλόρ, γεννήματα τῆς σκληρῆς ἐπιμονῆς ἑνὸς λαοῦ νὰ ζῆ στὰ ἴδια χώματα, καὶ νὰ δημιουργῆ τὴν ἱστορία του ἐκεῖ, καλλιεργῶντας τα μὲ πυκνὴ ἀγάπη, πλουτίζουν τὴ ζωὴ μὲ μιὰ σπάνια ἔνταση, μὲ ἕναν ἐξαισιό συναισθηματικὸ πλοῦτο, μὲ ἕνα τέτοιο πλέγμα ψυχικῶν δεσμῶν μὲ τὸν συγγενή, τὸν γείτονα, τὸν συντοπίτη, ὥστε ὅλα αὐτὰ στέκουν σὰν ἀντίρροπο στίς δύσκολες συνθηκὲς ζωῆς, καὶ ἀποτελοῦν τὸ θέλητρό της. Εἶναι κάτι, ποὺ δὲν μετριέται βέβαια μὲ τὸν πῆχυ καὶ τὴ μίζουρα, ποὺ ἔχει ὁμως οὐσιαστικὸ βάρος γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ ἀποφάσισε νὰ μὴ ζῆ πιά σὰν σκέτο ζῶο, μιὰν ἀπόφαση ποὺ τὰ τελευταῖα χρόνια ἄρχισε φαίνεται νὰ τὴν ξεχνάει. Ἰδιαίτερα στὸν τόπο μας, ὅπου ἕνα πλῆθος ἀνθρώπων τῶν πόλεων, ἀκόμη ὁμως καὶ τῆς ὑπαίθρου, προπάντων νέοι, ἀκοῦν μὲ περιφρονητικὴ συγκατάβαση τὸ λαϊκὸ τραγούδι, στρέφουν περιφρονητικὰ τὰ νῶτα στὸ λαϊκὸ χορὸ καὶ γελοῦν μὲ τὸ δημοτικὸ μουσικὸ μέλος, ἀφιονισμένοι ἀπὸ τὸ ξένο ἐμπόρευμα. Καὶ ὁμως αὐτὰ τὰ περιφρονημένα στοιχεῖα τοῦ λαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ, μὲ ὑπέροχη καλλιτεχνικὴ οὐσία, στάθηκαν ἐπὶ αἰῶνες ἡ τέρψη τῶν προγόνων τους, ὅταν ἀγωνίζονταν γιὰ τὸ ψωμὶ καὶ τὴν ἐλευθερία.

Ὁ Μπέρνς, σὰν γνήσιο παιδί τῆς γῆς, ἐνοιῶθε μέσα του ἐντατικὰ τὶς ψυχικὲς ἐκεῖνες διεργασίες, ποὺ προκαλεῖ τὸ διαπότισμα τῆς ὑπαρξῆς ἀπὸ τὰ ἀθάνατα καλλιτεχνικὰ στοιχεῖα τῆς ὁμαδικῆς λαϊκῆς δημιουργίας. Καὶ σὰν μεγάλος καλλιτέχνης, τὰ μετουσίωσε, χωρὶς νὰ θίξη τὴν αὐθυπαρξία τους, σὲ προσωπικὴ ποίηση μὲ πανανθρώπινη ἔκταση.

Στὸ ὄνομαστὸ ποίημα: Τὰμ ο' Σάντερ, ποὺ σὲ ἑλληνικὴ ἀπόδοση θὰ τὸ βρῆ ὁ ἀναγνώστης πρὸ κάτω, ὁ Μπέρνς μᾶς δίνει μιὰν ἀβίαστη καὶ λαμπρὴ σύζευξη τοῦ προσωπικοῦ ποιητικοῦ τόνου μὲ τὴν ρωμαλέα ποίηση ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὴ ζωὴ ἑνὸς ὀλόκληρου λαοῦ. Καὶ θὰ ἴδῃ μὲ πόση τέχνη, μὲ πόση

φραστική εὐφορία καὶ μὲ τὴ πηγαῖο χιοδμορ συμπλέκονται τὰ ἑτερογενῆ αὐτὰ καλλιτεχνικὰ συστατικά, γιὰ νὰ δώσουν τὴ μορφή τοῦ ἄξιου, τοῦ γενναίου, τοῦ ἀθάνατου Τὰμ ο' Σάντερ.

Ὁ Σπένσερ εἶπε, ὅτι ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἑγγλων εἶναι πολιτισμὸς ἐμπόρων. Γιὰ τοὺς Σκωτσέζους ὅμως εἰδικὰ ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτὸς δὲν ἔχει ἀξία. Ὁ πολιτισμὸς τῶν Σκωτσέζων, εἶναι πολιτισμὸς τῶν Σκωτσέζων. Δὲν ἔχει ἀρμεχθῆ ἀπὸ τοὺς μαστοὺς τῆς, σὲ οἰκουμενικὴ κλίμακα, συναλλαγῆς, ὅπως τῶν πιὸ νότιων συμπατριωτῶν τους. Γι' αὐτὸ ὁ Σκωτσέζος, ὅπου, χρονικὰ ἢ τοπικὰ, καὶ νὰ βρίσκεται, μισθοφόρος τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ἑνδεκάτου, ἔμπορος ἢ πειρατῆς στὶς θάλασσες καὶ στὶς στεριές, πιονιέρος στὸν Νέο Κόσμο, τραπεζίτις τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἐργάτης, πολεμιστῆς ἢ ἄστὸς δὲν ξεχνάει ποτέ. Δὲν ξεχνοῦν ποτέ, ὅλοι αὐτοὶ οἱ Μὰκ τοῦ παρόντος καὶ τῆς ἱστορίας τὴ φουστανέλα τους, τὴν καλτσοδέτα τους, τὴ γκάϊδα, τὸν Οὐῶλτερ Σκῶττ, τὸν παρά, τὸ σκωτσέζικο οὐῖσκυ, καὶ προπάντων τὸν γραφικὸ, τὸν ζύπνιο, τὸν ἀξιαγάπητο ἀδελφὸ τους: τὸν Τὰμ ο' Σάντερ.

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

Υ. Γ.

(Στὴν Κα Ἑλλη Κρίς χρωστάω θερμότες εὐχαριστίες, γιὰ τὴν ἰδιώματός, δὲν θὰ μπορούσα ποτέ, χωρὶς σφάλματα καὶ σοβαρὲς παρερμηνείες νὰ τὰ βγάλω πέρα μὲ τὶς δυσκολίες τοῦ κειμένου ποὺ θέλησα νὰ ἀπιδώσω στὴ γλώσσα μας).

Τὰ μ ο' Σάντερ

Ὅταν ἀδειάζουν τὰ δρομάκια οἱ γυρολόγοι,
καὶ σμίγουν οἱ γειτόνοι νόφιοι ἀπὸ τὴ δίψα·
ὡς ἀργογέρνει στὸ παζάρι ἐπάνω ἢ νύχτα,
καὶ ἀρχίζει ὁ κόσμος πιά νὰ παίρνει δρόμο,
ἔμεῖς ἀπανωτὲς τραβᾶμε κοῦπες μύρα,
κι ὅσο ρουφᾶμε, τόσο μπαίνουμε στὸ κέφι.
Τότε ποιὸς λογαριάζει τὰ μακρὰ τὰ μίλια,
— τσουλίθρες, ρέμματα χαλιάδες, κατηφόρες, —
ποὺ στέκουν μεταξὺ μας καὶ τοῦ σπιτικοῦ μας,
ὅπου ἢ κυρὰ μᾶς καρτερεῖ, στυφή, κατσούφα,
μὲ σμιχτὰ φρύδια, σὰν τοῦ δρολαπιοῦ τὰ γνέφια,
μὲ τὴν ὀργὴ στὸ γκόρφο, γιὰ νὰ μὴ κονώση.
Τό ζῆσε αὐτὸ πικρὰ ὁ ἄξιος Τὰμ ο' Σάντερ,
ὡς γύριζε ἀπ' τὸ Ἔϊρ μιὰ νύχτα καβαλλάρης·
τὸ μπόργο, τὸ Ἔϊρ, ποὺ ἄλλο δὲν τοῦ παραβγαίνει
σὲ ἀντρειωμένα παιδιὰ καὶ δροσερὲς κοπέλλες.

Ἄχ! Τόμ, νᾶχες μυαλὸ καὶ γνώση γιὰ νὰ νοιώσης

τῆς πιστῆς σου τῆς Καίτης τὶς χρυσὲς ὀρμήνεις.
 Ἀλήθεια, στὸ εἶπε, μὲ τὸ νῖ καὶ μὲ τὸ σίγμα,
 πὼς εἶσαι φαπλατᾶς, μπεκοῆς, λογάς, ἀγύρτης·
 πὼς ἀπὸ τὸν Νοέμβρη, ὡς τὸν ἅη Δημήτρη,
 ξεμέθυστος δὲν στάθηκες παζάρι μέρα·
 πὼς μὲ τὸν Μυλωνᾶ, σὰν ἄλεθες στὸ μύλο,
 τῶτσουζες ὥσπου νὰ σωθοῦν τὰ ἔρμα τὰ γρόσια·
 πὼς γιὰ κάθε καρφί, στὸ πέταλο τοῦ ἀλόγου,
 συντροφικὰ γινόσταν τάπα ἐσὺ κι' ὁ ἀλμπάνης·
 πὼς καὶ τῆ μέρα τοῦ Θεοῦ, στὸν ἅγιο του Οἴκο
 μὲ τὸν Τζῶν Κίρκτον τᾶπινες, ὥσπου νὰ φέξη.
 Γρήγορα, ἀργά,—σοῦ τῶχε προφητέψει ἡ Καίτη,
 τουμπανιασμένο θὰ σὲ βροῦν, στοῦ Νιοῦν τὸ ρέμμα,
 ἢ μπλεγμένο μὲ στρίγγλους στὰ βαθειὰ σκοτάδια,
 στοῦ Ἀλλοους τὴν παλιὰ ἐκκλησιά, τὴ στοιχειωμένη.

Δακρύζω ἀληθινά, κυράδες μου ὄλο γλύκα,
 καθὼς ἀνανογιέμαι τὶς σοφὲς κουβέντες,
 τὶς συμβουλές, πλούσιες σὲ γνώση καὶ σὲ μάκρος,
 πὸν ἐσεῖς μᾶς δίνετε, κι' ἐμεῖς τὶς ἀψηφᾶμε.

Μὰ ξεμακραίνω. Τὸ λοιπόν, μιὰ κάποια νύχτα,
 φαρδιά, πλατιά τῶστρωσε ὁ Τὸμ στὸ παραγώνι,
 καὶ δίπλα του ἢ φωτιά πὸν σπιθίζει μὲ μπρῖο.
 Ἀφριζε ἢ μπύρα μὲσ' στὰ ξέχειλα ποτήρια,
 καὶ πλάϊ του θρονιασμένος ἦταν ὁ Τζῶν Σάντερ,
 φίλος παλιὸς καὶ γκαρδιακὸς καὶ διψασμένος,
 καὶ πὸν τὸν ἀγαποῦσε ὁ Τὸμ σὰν ἀδελφὸ του,
 τὶ βδομάδες ἀκέρηες, τᾶτσουζαν ἀντάμα.
 Κύλαγε ἢ νύχτα μὲ βουή καὶ μὲ τραγούδι
 καὶ ὄλο πιὸ νόστιμη τοὺς φαίνονταν ἢ μπύρα.
 Ἡ ξενοδόχισσα κι' ὁ Τὸμ γλυκοβλεπόνταν :
 σημάδι γιὰ εὔνοιες μυστικὲς πλούσιες-σὲ γλύκα.
 Χωρατὰ πιπεράτα ἀράδειαζε ὁ Τζῶν Σάντερ·
 τοῦ κάπελα τὸ πλούσιο γέλιο ἔκανονάρχει.
 Ἀς μάχονταν, ἄς οὔρλιαζεν ἔξω τὸ ἀγριοκαίρι·
 ὁ Τὸμ γιὰ τέτοια τσακιστὸ παρὰ δὲ δίνει.
 Ἡ Ἐγνοια, πὸν ὀργισμένη τέτοιο κέφι ἐθώρει,
 πνίγηκε ἀπ' τὸ κακό της μέσα στὸ ποτήρι.
 Ὡς πετάει τὸ μελίσι γλύκες φορτωμένο,
 ἔτσι κυλοῦσαν αὐτὲς οἱ ὥρες μὲ εὐφροσύνη.
 Μπορεῖ οἱ Ρηγάδες νὰ εὐτυχοῦν· μὰ ὁ Τὸμ νικαίει
 σὲ κάθε τῆς ζωῆς ἀναποδιά καὶ ἀμάχη.
 Μὰ μοιάζουν οἱ χαρὲς τὶς σκόρπιες παπαροῦνες :
 ρέβουν τὰ πέταλα σὰν γλίξης τὸ λουλούδι.
 Μοιάζουν τὸ χιόνι πὸν ἀργοπέφτει στὸ ποτάμι,
 σὰν στίγματα λευκά, πὸν εὐθὺς σβήνουν γιὰ πάντα.
 Μοιάζουν φυλὴ, πὸν ὀρμάει ἀπ' τοῦ Βορῖα τὰ μέρη,
 τόσο γοργά, ὅπου ἢ ματιὰ δὲν τὴν προφταίνει.
 Μοιάζουν στοῦ τόξου τ' οὐρανοῦ τὰ ὠραία πλουμίδια,

πὸ μέσα στὴν ἀνεμικὴ μεμιᾶς χωνεύουν.
 Μὰ ποιὸς τὸν χρόνον ἢ τὴν παλλίροια θὲ νὰ δέση;
 Ἦλθε ποιά ἢ ὥρα : ὁ Τὸμ χρωστᾶει νὰ πάρῃ δρόμο.
 Τὴν ὥρα αὐτὴ, κορφὴ στῆς νύχτας τὴν καμάρα,
 τὴν μαύρη ὥρα αὐτὴ ὁ Τὸμ καβαλικεύει
 καὶ ξεκινᾶει· μὰ τέτοια νύχτα δὲν ταιριάζει
 ὁ ἀμαρτωλὸς νᾶναι μακρὰ ἀπ' τὸ σπιτικό του.

Φύσαγε ὁ ἄνεμος σὰν νᾶταν τὸ στερνὸ του
 κροτάλιζε ἢ νεροποντὴ, μέσα στὴ μπόρα·
 ρούφαγε ἢ σκοτεινιὰ τῆς ἀστραπῆς τὴ λάμψη·
 μουκάνιζε ἢ βροντὴ βαθειά, συρτά, ἴντονᾶτα.
 Μιὰ τέτοια νύχτα παγανὸ παιδὶ τὸ νοιώθει
 πὼς παστρικὲς δουλειὲς μαγγάνευε ὁ Ξαπέδω,

Μὰ στὴν ψαριά φοράδα στρογγυλοστημένος,
 πὸ τὸ ποδᾶρι τῆς δὲν τῶχε ἄλλη στὸν κόσμον,
 τραβάει ὁ Τὸμ, μέσα ἀπὸ βάλτους, λασποτόπια,
 καταφρονῶντας κερανοῦς, βροχὴ καὶ ἀνέμους,
 πότε χουφτιάζοντας τὸν γιορτινὸ του σκοῦφο
 ἢ ψιλοτραγουδῶντας σκωτικὲς μπαλλάντες·
 πότε μὲ φρόνιμη ἔγνοια βλέποντας τριγύρω
 μὴ τοῦμποῦν τὰ στοιχεῖα, χωρὶς νὰ πάρει κάβο.
 Γιατὶ σιμώναν πιά στοῦ Ἄλοους τὸ ξωκλήσι
 δπου ὄρνια, ξωτικά, μαζὶ κρώζουν τὴ νύχτα.
 Περνοῦσε ὁ Τὸμ ἀπ' τὴν ποριά, τὸ ρέμμα, ἐκεῖ δπου
 παλιά, τὸν γυρολόγο ἐκούπωσε τὸ χιόνι.
 Προσπέρασε καὶ τὴ σημύδα καὶ τὸ βράχο,
 δπου ἔσπασε, πιωμένος, τὸ λαιμὸ του ὁ Τσάρλυ.
 Διάβηκε ἀπ' τὰ παλιούρια, στοὺς σωροὺς τῆς πέτρας,
 ἐκεῖ ποῦ βρῆκαν κνηγοὶ τὸ νεκρὸ νήπιο.
 Χώθηκε μέσ' στοὺς βάλτους, δίπλα στὸ πηγᾶδι,
 δπου φουρκίστηκε, παλιά, τοῦ Μάγκο ἢ μάννα.
 Τώρα μπροστά του ὁ Ντὴν τᾶγρια νερά του σέρνει.
 Θεριεύει ἢ μπόρα καὶ μονγκρίζει μέσ' στὰ δέντρα
 καὶ γλύφει τῆς κορφῆς τῆς ἀστραπῆς ἢ λάμψη,
 καθὼς κυλᾶ ἢ βροντὴ, σιμώτερα ὀλοένα.
 Σάφνον, μέσα στὰ δέντρα τὰ βουερά, φαντάζει
 τοῦ Ἄλοους ἢ ἐκκλησιὰ ὀλόβολη νὰ καλεῖ,
 τί ἀπὸ κάθε ρωγμὴ ξεχύνονταν οἱ λάμπεις
 κι' ἄκουγες τὸν ἀχὸ ἀπὸ πλούσιο χαροκόπι.

Ἦ ! μωρὲ Βάκχε, ἀλήθεια, πόσο μᾶς γκαρδιώνεις!
 Κίντυνα, ποιὸς κοντὰ σὲ σένα λογαριάζει :
 Μιᾶς δεκάρας ποτὸ εὐθὺς φτερὰ μᾶς δίνει
 καὶ ἀναντρανίζουμε τὸν ἴδιο τὸν Ξαπέδω.
 Στὰ μηλίγγια τοῦ Τὸμ βροντοῦσε τόσο ἢ μπόρα
 πὸ δὲν τοῦ καίγονταν καρφὶ γιὰ τὴν πλάση δλη.
 Μά, νά ! κολώνει ἢ ἄξια Μάγκη ξαφνιασμένη·
 τὴν βιάζον δμως χαλινὸ καὶ φτεροιστήρι

καὶ ξανὰ γιὰ τὸ φῶς τὸ ἀλλόκοτο κινάει.
Καί, ὦχοῦ! τῶρα τὸν Τὸμ φριχτὸ ξαφνιαίνει διῶμα.

Στρίγγλες, θωρεῖ, καὶ στρίγγλους στὸ χορὸ πιασμένους.
Δὲν ἦταν κοτιγιὸν τῆς Φράντζας, μόδα νέα
μὰ πλίπιζες, συρτὸς καὶ πηδηχτὸς καὶ τσάμης,
ποὺ φλογίζουν τὶς φτέρνες καὶ φτερὰ τοὺς δίνουν.
Σὲ κάποια παραθύρα, κατὰ τὸν λεβάντε
θρονιαίνει, μὲ εἰδὴ σκύλου, ὁ Βεελζεβούλ, ὁ γέρος,
κι' ὄλους τοὺς εὐφραίνει, σὰν ἄξιος μουζικάνος·
γιατὶ ζούπαε τὴν γκαίδα, ποὺ ἔσκουζε μὲ τέμπο,
ἔτσι, ποὺ τρίζαν οἱ σκεπὲς καὶ τὰ δοκάρια.
Σὰν διάπλατες ντουλάπες, νεκροκάσσεσ στέκαν
τριγύρω, δείχνοντας νεκροὺς σαβανωμένους,
ποὺ ὄλοι βρεθῆκαν ἀπὸ πονηροῦ συνέργεια,
κερὶ ἀναμμένο νὰ κρατοῦν στὸ κρῦο τοὺς χέρι.
Καὶ ἔδειξε ἡ φλόγα τοὺς στὸν Τὸμ τὸν ἀντρειωμένο
ἀνάκατα στὴν "Ἁγία Τράπεζα ριγμένα
ἐνὸς φονιά τὰ ὀστᾶ στὰ σίδερα τῆς φούρκας·
δυὸ νήπια, ὅπου τ' ἅγιο βάπτισμα δὲν ξέραν·
κάποιον κλέφτη, ποὺ μόλις εἶχαν ξεκρεμάσει
κι' ἀνάδινε τὴν ὑστερνὴ πνοὴ ἀπ' τὸ στόμα·
πέντε μπαλντάδες, βουτηγμένους σὲ ἄλικο αἶμα,
καὶ ἄλλα τόσα χατζάρια, σύνεργα τοῦ φόνου·
μιὰ καλτσοδέτα, ποὺ μωρὸ παιδί εἶχε πνίξει·
ἓνα μαχαίρι, ποῦχε χύσει πατρικὸ αἶμα,
—γιατὶ εἶχε σφάζει ὁ γιὸς τὸν ἴδιο τὸ γονιὸ του,
καὶ εἶχαν κολλήσει γκριζες τρίχες στὴ λαβὴ του.—
Εἶδε ἄλλα, φριχτὰ τύσο, ποὺ παγώνουν τὸ αἶμα
καὶ εἶναι ἁμαρτία βαρεῖα καὶ νὰ τὰ μνημονέψεις.
Καθὼς κοιτοῦσε ὁ δόλιος Τὸμ σὰν ξωπαρμένος,
τὸ γλέντι καὶ τὸ κέφι ἀξάιναν καὶ φουντώναν.
"Ὅλο πιὸ δυνατὰ φουσοῦσε ὁ μουζικάνος·
πιὸ σβέλτα οἱ χορευτὲς ριχνόνταν καὶ πετοῦσαν,
ἐκάναν φουρλες καὶ κουρτάλιζαν τὰ χέρια.
"Ἔτσι, ποὺ οἱ βάβες οἱ ἴδιες ἄψωναν καὶ ἰδρώναν,
ὥσπου κάνοντας πέρα ροῦχα, μεσοφόρια,
στὸ χορὸ μπαίναν μὲ μιὰ σκέτα πουκαμίσα.
"Ὁχοῦ! καῦμένε Τὸμ· νᾶταν ἀρχοντοπούλες
τροφαντὲς, τρανταχτὲς στὰ δεκαοχτῶ τοὺς χρόνια,
μὲ πουκαμίσεσ, ὄχι ἀπὸ λερὶ φανέλλα,
μὰ ἀπὸ λινό, νᾶταν, πανί, λευκὸ καὶ φίνο,
τὸ θαλασσὶ μου τὸ βρακὶ τὸ κατηφένιο,
τὸ βρακὶ μου, γαλάζιο στὶς καλὲς του μέρες
θὰ τόβγαζα ἀπ' τὰ σκέλια, γιὰ νὰ τὸ χαρίσω
στὰ τρυγονάκια μου γιὰ μιὰ ματιὰ μονάχα.
Μὰ ὄχι δά, σὲ γριὲς στυφὲς καὶ ξεδοντιάρεις
στεγνοπαῖδες στρίγγλες, σιχασιὰ τοῦ κόσμου,
ποὺ ριχνόνταν μὲ ἀγκλίτσεσ στοῦ χοροῦ τῆ μάχη!
σοῦ ἀνακατεύουω τὴν ψυχὴ τέτοια τσαλίμα.

Μὰ ἤξερε ὁ Τὸμ καλὰ τὸ τι ἔβαζε στὸ μάτι.
 Ἦταν μιὰ κόρη κοννιστή, ζωγραφιὰ ἀτόφνυ,
 πὸν πρωτομπήκε στὸ συνάφι αὐτὴ τῆ νύχτα.
 Χρόνια, τοῦ ποταμοῦ τὴν μελετοῦσαν οἱ ὄχτες·
 —γιατὶ περίσσα ζωντανὰ εἶχε θανατώσει·
 εἶχε βουλιάξει σύψυχα πολλὰ καράβια:
 στάρια, κριθάρια θησαυρὸ εἶχε ἀφανίσει
 καὶ πότισε πικρὲς λαχτάρες τὸν ξωμάχο.—
 Ἦ κοντὴ πουκαμίσα ἀπὸ γερὸ λινάρι
 τοῦ Πάσλυ πὸν τὴν εἶχε ἀπὸ μικρὸ κορίτσι,
 λίγο λειψή, σωσιὰ τῆς ἔρχονταν στὸ μάκρος·
 μὰ τὴν καμάρωνε, γιατί ἦταν ἡ καλή της.
 Ἔ! ποῦ νὰ στοχαστῆ ἢ προεστῆ, ἢ γιαγιά της,
 δταν γιὰ τὴ Νανὰ ἀποχτοῦσε αὐτὸ τὸ ροῦχο
 γιὰ δυὸ λίρες σκωτζέζικες,—ποῦ νάβρισκε ἄλλες;—
 πὼς στὸ στριγγλοχορὸ θ' ἀνέμιζε μιὰ νύχτα.

Μάζεψε, Μοῦσα μου, δωπέρα τὶς φτεροῦγες.
 Ποῦ νὰ βρῆς λόγια, γιὰ νὰ πῆς τὸ πὼς ριχνόταν,
 τί γερή, ἀληθινά, τῆ σβέλτα ἦτανε βρωμα·
 καὶ πὼς ὁ δόλιος Τὰμ τὴν κοίταε μαγεμένος,
 θαρρῶντας πὼς τὰ μάτια του ἔγιναν πιὸ πλούσια.
 Ζαλοβροντίστηκε κι' ὁ ἴδιος ὁ Ξαπέδω,
 καὶ σειόνταν καὶ ἐφυσσοῦσε μὲ ὄρεξη καὶ ἀξιάδα.
 "Ὡσπου ἀπ' τ' ἀπάνωτὰ τσακίσματα καὶ σκέρτσα
 ἔχασε ὁ ἄμοιρος ὁ Τὸμ τὰ λογικά του,
 καὶ φωνὴ βγάξει: γειά, κοντὸ πουκαμισάκι!

Καὶ τότε ἀξάφνου ὀλόπηχτο ἔγινε σκοτάδι.
 Καὶ πρὶν προφτάσει αὐτὸς τὰ γκέμια νὰ χουφτώση,
 ρίχνεται ἀπάνω του τὸ πονηρὸ σινάφι.
 Ὡς τὸ μελίσσι ὀρμάει, μὲ βούϊσμα ὀργισμένο,
 δταν σμάρι ἐχθρικό τοῦ μπαίνει στὸ γκουβέλι·
 ὡς γίνεται ὁ λαγὸς καπνός, σὰν ἀπαντήση
 ἀξάφνου μπρὸς του τὸν θανάσιμον ἐχθρό του·
 ὡς ὀρμάει πρόθυμα ὁ κόσμος στὸ παζάρι,
 δταν ἀκούει στριγγιὰ φωνή: πιάστε τὸν κλέφτη,
 τρέχει κι ἡ Μάγγυ, μὲ τὶς στρίγγλες καταπόδι·
 καὶ οὐρλιάζαν ἔτσι, πὸν σὲ κόβει κρύος ἰδρώτας.

Ἔ! καλὰ σοῦγινε, βρὲ Τάμ, καλὰ νὰ πάθης·
 σὰν ρέγγα νὰ ψηθῆς στῆς Κόλασης τῆ θράκα.
 Ἄδικα ἢ Καίτη καρτερεῖ τὸ γυρισμὸ σου,
 καὶ γρήγορα γιὰ σένα μαῦρα θὰ φορέση.

Σφίξου, καῦμένη Μάγγυ, βάλ' τὰ δυνατά σου·
 τί ἂν σοῦ γίνῃ νὰ μπῆς στοῦ γεφυριοῦ τὴν κάπια,
 τοὺς τραβᾶς ὕστερα τῆ γλώσσα γιὰ περγέλιο,
 γιατί ἅμα δοῦν νερὸ τρεχούμενο, δειλιάζουν.

Μὰ πρὶν προφθάσῃ νὰ πατήσῃ τὴν καμάρα,
δὲν εἶχε ἢ δόλια Μάγκυ οὐρὰ γιὰ νὰ κουνήσῃ.
Γιατὶ ἡ Νανά, πρώτη μπροστὰ σ' ἄλλους τοὺς ἄλλους,
πῆρε τὴν ἄξια τῆ φοράδα καταπόδι,
πασκίζοντας, μὲ ἄγριο θυμό, τὸν Τὰμ ν' ἀδράξῃ,
Λαγάριαζε ἡ κυρὰ χωρὶς τὸν ξενοδόχο:
ρίχνεται ἡ Μάγκυ καὶ γλυτώνει τὸν ἀφέντη
μὰ ἡ γκρίζα τῆς οὐρὰ εἶχε ἀπομείνει ὀπίσω.
Καὶ ἡ σκρόφα ἡ λάμια τῆς χουφτώνει τὰ καπούλια
καὶ τῆς ἀφήνει κολοβὰ τὰ πσινά τῆς.

Τώρα ἂν διαβάσῃ μάννας γιὸς τῆ γραφῆ τούτη,
κομπόδεμα νὰ κάμῃ αὐτὸς τῆ διδαχῆ τῆς.
Καὶ ὅποτε θάχῃ τὸ μυαλό του στὴν κανάτα,
ἡ ξορέξι του θάναί ἡ κοντοφορεμένες,
ἄς τὸ σκεφθῆ: ἡ χαρὰ συχνὰ ἀκριβὰ κοστίζει.

Ἐπίδοση: ΑΡΣΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

Πάργα

Γαλάζιο κῶμα γλυκοφίλησε τὴν ξέρα
καὶ σκόρπισε στὴν ὥρια σου ἀγκάλη
ἀνάλαφρη, μεθυστικὴ τὴν ζάλῃ
τοῦ πόντου τὴν ἐρωτικὴ. Καὶ βέρα

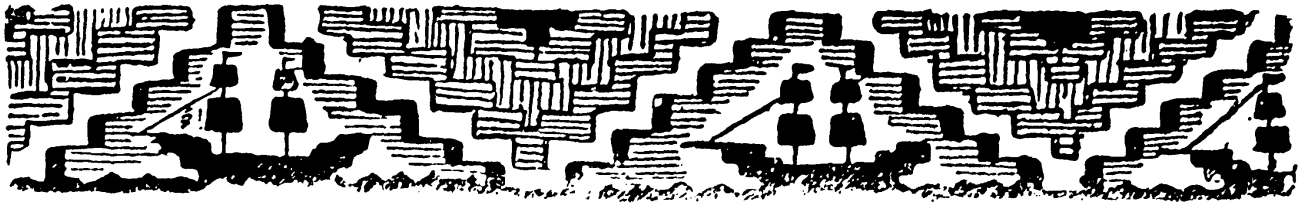
ὀλόχρυση, τοῦ ἡλίου θυγατέρα,
τὸ Ἴόνιο γιὰ πάντα ἔχει βάλλει
πυρόξανθο φλογάτο περιγιάλι.
Χαρμόσυνο τραγούδι τοῦ ἀγέρα

τὸ ὄνομά σου Πάργα. Μὰ τὸ αἶμα
ἐπύργωσεν, ἀψήλωσε τὸ βλέμμα
σὰν πούλησε στοὺς ἀπιστοὺς ὁ ξένος

τὴν γῆ τὴν καρπερή. Ἀρματωμένος
φουσέκια καὶ σπαθιά, ξανὰ δεσπότης
ὁ Ἕλληνας ὁ πρῶτος, ὁ Σουλιώτης!..

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

ΠΑΝΟΥ ΓΡΑΙΚΟΥ

Η ΤΡΕΛΑ

ΣΑΝ ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΟΥ ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΥ

ΚΑΙ ΣΑΝ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

ΜΕΛΕΤΗ*

Ο ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ ΤΟΛΜΑ

Ὁ Ὑπερρεαλισμὸς δὲν ἔπесе ξαφνικά, σὰν βροντὴ σὲ ξάστερο οὐρανό, οὔτε γεννήθηκε μιὰ ὠρισμένη ἡμερομηνία, οὔτε τὸν ἐπέβαλε ἓνας ἄνθρωπος, μὲ μιὰ κάποια πράξη του. Τὸ πρῶτο Μανιφέστο τοῦ Ὑπερρεαλισμοῦ, ποὺ ἐδημοσίευσε ὁ Ἀντρέ Μπρετόν στὰ 1924, δὲν εἶναι ἡ ἀρχὴ ἀλλὰ τὸ τέλος μιᾶς ἐπώσης ποὺ ἡ σύλληψή της τοποθετεῖται στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα.

Ἄν ἡ Ἐπιστῆμη βγῆκε ἀπὸ τὴν Ποίηση, ὅπως λέγει ὁ Γκαίτε, μὲ τὴ σειρά της καὶ ἡ Ἐπιστῆμη γεννᾷ Ποίηση. Ὁ Ὑπερρεαλισμὸς δὲ θὰ μποροῦσε νὰ εἶχε γεννηθεῖ, ἂν δὲν προὔπηρχε ὁ Φρόϋδ καὶ ἡ Ψυχανάλυση μὲ δλα τὰ παρακλάδια της, ὁ Αἰνστάϊν μὲ τὴ θεωρία τῆς Σχετικότητας, ὁ Πλάνκ μὲ τὴν θεωρία τῆς Ἀσυνέχειας, ὁ Χάϊζενμπεργ μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς Ἀβεβαιότητας, ὁ Μπεργκσόν μὲ τὴ φιλοσοφία τῆς ἐνόρασης, ἡ παρακμὴ τοῦ Ντετερμινισμοῦ καὶ ἡ ἀναγνώριση τῆς σημασίας τοῦ Τυχαίου.

Παράλληλα πρὸς τοὺς προδρόμους αὐτοὺς στὸ ἐπιστημονικὸ πεδίο, ὑπῆρξαν προδρόμοι καὶ στὸ λογοτεχνικὸ πεδίο, ὅπως ὁ Μπωντελαίρ, ὁ Μαλλαρμέ, ὁ Ρεμπώ, ὁ Λωτρεαμόν, ὁ Πῶλ Βαλερύ, ὁ Ἐλιοτ, ὁ Ἀπολλιναίρ καὶ ἄλλοι.

Ὅμως καμμιά γέννηση δὲν ἐπέρχεται ἀνώδυνα· καὶ ὁ πόλεμος ποὺ μιὰ μορφή του εἶναι καὶ ἡ ἐπανάσταση, εἶναι ἡ μαμμὴ ποὺ ξεγεννάει κάθε ἐποχὴ ποὺ ἐγκυμονεῖ κάποιο νέο κίνημα. Ἔτσι ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος ἔπαιξε γιὰ τὸν Ὑπερρεαλισμὸ τὸ ρόλο τῆς μαμμῆς ποὺ γέννησε πρῶτα τὸν Ντανταϊσμὸ ἀπὸ ὅπου γεννήθηκε πιά, μὲ τόσες μεσολαβήσεις, ὁ Ὑπερρεαλισμὸς.

Ὁ Ὑπερρεαλισμὸς ἔχει κάθε λόγο νὰ ἀνάγει τὴν καταγωγὴ του περισσό-τερο στὴν Ἐπιστῆμη καὶ στὴ Φιλοσοφία (ποὺ κι αὐτὴ Ἐπιστῆμη εἶναι) ἀπὸ κάθε ἄλλο κίνημα τέχνης, γιὰτὶ ὁ ἴδιος εἶναι λιγώτερο ἓνα κίνημα τέχνης καὶ περισσό-τερο μιὰ θεωρία, μιὰ φιλοσοφία, ποὺ πασχίζει νὰ χαράξει στὸν ἄνθρωπο νέ-ους κανόνες ζωῆς. Ἡ Τέχνη γιὰ τὸν ὑπερρεαλιστὴ καλλιτέχνη δὲν εἶναι τελικὸς σκοπός, ἀλλὰ μέσο, γιὰ νὰ φθάσει σ' ἓνα ἄλλο τελικὸ σκοπὸ, ποὺ εἶναι ἡ γνώση τοῦ ἀληθινοῦ καὶ τοῦ ἀπόλυτου, ἡ κατάκτηση τῆς ἀπόλυτης ἐλευθερίας, ἡ ἀπαλ-λαγὴ ἀπὸ κάθε συμβατικότητα καὶ ἀναγκαιότητα κοινωνικὴ καὶ ἡ δημιουργία γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἐνὸς καινούργιου τρόπου ζωῆς.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, Τόμου σελ. 264.

Τὸ καλλιτεχνικὸν ταλέντο, αὐτὴ ἢ προϋπόθεσις γιὰ κάθε καλλιτεχνικὴ δημιουργία, καταργεῖται σὰν πρόληψις. Κάθε ἄτομο ποῦ εἶναι ποτισμένο μὲ τὴν ὑπερρεαλιστικὴν πίστιν, εἶναι ἱκανὸν γιὰ ὅλα, ἄρα καὶ γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴν δημιουργίαν.

Δὲν χρειάζονται, κατὰ συνέπειαν, εἰδικοί τεχνίτες, προικισμένοι, τάχατες, ἀπὸ τὴ φύσιν μὲ κάποιο εἰδικὸν στοιχεῖο στὸ αἷμα τους, ποῦ τὸ λένε ταλέντο, γιὰ νὰ ὑπάρξουν ἔργα τέχνης⁽¹⁾, ἀλλὰ χρειάζονται ἀπλῶς ὑπερρεαλιστὲς καὶ μόνο ὑπερρεαλιστὲς καὶ τίποτε ἄλλο.

Ἄλλὰ μὲ ποῖον τρόπο θὰ κατωρθώσουν οἱ πιστοὶ τοῦ Ὑπερρεαλισμοῦ νὰ ἀξιοθοῦν αὐτῆς τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως, δίχως καμμιά ἄλλη ἐκπαίδευση καὶ εἰδίκευση ἐξὸν τῆς σουρρεαλιστικῆς τους πίστεως; Ὁ Ὑπερρεαλισμὸς καθώρισεν αὐτὰ τὰ μέσα, περιορισμένα σὲ μικρὸ ἀριθμὸν ἄλλωστε, καὶ τὰ ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν κάθε πιστοῦ. Τὰ μέσα αὐτὰ δὲν ἀπαιτοῦν γιὰ νὰ ἀποδώσουν, παρὰ ἀφοσίωσιν. Νὰ δοθῇ δηλ. ὁ κάθε ὑπερρεαλιστὴς ὁλοκληρωτικὰ, μὲ ὅλο του τὸ εἶναι, στὸ νέο δόγμα.

Τὰ μέσα αὐτὰ εἶναι: Τὸ χιούμορ, τὸ θαυμασιόν, τὸ ὄνειρον, ἡ τρέλα, τὰ ὑπερρεαλιστικὰ ἀντικείμενα, τὸ θεσπέσιον πτώμα, καὶ ἡ αὐτόματη γραφή.

Ἐδῶ δὲ θὰ κάμουμε λόγον, παρὰ μόνο γιὰ τὸ τέταρτον ἀπὸ τὰ ὑπερρεαλιστικὰ μέσα, τὴν τρέλαν, ἀκολουθώντας τὴν συνέχειαν τῆς μελέτης μας. Καὶ μόνο ἔμμεσα καὶ παρεμβατικὰ, ὅπου θὰ τὸ καλεῖ ἡ οἰκονομία τοῦ νοήματος, θὰ κάμουμε λόγον καὶ γιὰ τὴν αὐτόματην γραφήν.

Η ΤΡΕΛΑ

Ὁ Ἀντρέγιερ εἶπε: «μὴν παίζετε μὲ τὴν τρέλαν». Γιατὶ μπορεῖ, προσποιούμενος κανεὶς τὸν τρελὸν νὰ καταλήξῃ πραγματικὰ τρελός. Μπορεῖ, προχωρώντας στὸν κατήφορον τῆς τρέλας, νὰ μὴν μπορεῖ νὰ πάρῃ ἔπειτα τὸν ἀνήφορον πρὸς τὴν ἰσορροπίαν.

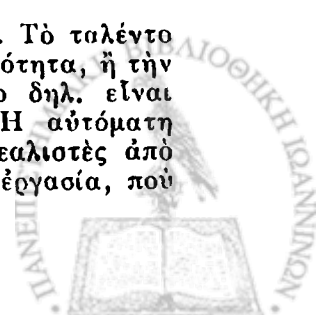
Οἱ Ὑπερρεαλιστὲς δὲν σταμάτησαν μπροστὰ σ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον. Προχώρησαν μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἀποκαταστήσουν ὠρισμένα παραληρήματα. Διατηρώντας τὴν ἐπαφὴν μὲ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ἐπιδοθήκανε σὲ ἓνα εἶδος δα ν ο η τ ι κ ῆ γ υ μ ν α σ τ ι κ ῆ, ποῦ τοὺς ἐπέτρεψε νὰ ὑποκριθοῦν τὴν τρέλαν, ἐνῶ διατήρησαν τὴν ἱκανότητα νὰ ξαναγυρῶσιν εἰς τὴν κανονικὴν στάσιν.

Στὴν περίπτωσιν αὐτῇ, ῥόλον ἀσφαλιστικῆς δικλείδας ἐπαιξε τὸ χιούμορ, γιατί αὐτό, δίνοντας συνείδησιν τοῦ γελοίου ποῦ θὰ εἶχαν πραγματικοὶ ταυτισμοί, στάθηκε ὁ φύλακας τῆς ἀκεραιότητος τοῦ πνεύματος, καὶ γιὰ τοῦτο τὸ βλέπουμε νὰ εἶναι ἀχώριστον ἀπὸ ὅλες τὰς ὑπερρεαλιστικὰς ἐκδηλώσεις.

Ἔτσι, ὁ Ἀντρέ Μπρετόν καὶ ὁ Πῶλ Ἐλυάρ κατώρθωσαν νὰ ἀποκαταστή-

1. Οἱ Ὑπερρεαλιστὲς, ποῦ μιλοῦν ἔτσι γιὰ τὸ ταλέντο, πέφτουν εἰς τὸ λάθος νὰ παίρουν τὸ αἷτιον γιὰ ἀποτέλεσμα. Ἐπειδὴ μὲ τὴν τεχνικὴν τῆς αὐτόματης γραφῆς, μερικὰ ἐξαιρετικὰ ταλέντα, ὅπως ὁ Βαλερύ, ὁ Μπρετόν, ὁ Ἀραγκόν, μᾶς ἔδωσαν ἀξιόλογα ἔργα, ἔβγαλαν τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ταλέντο εἶναι περιττό, ἀφοῦ μπορεῖ ν' ἀντικατασταθῇ μὲ τὰς ὑπερρεαλιστικὰς τεχνικὰς. Ἐνῶ τὸ σωστὸν εἶναι ὅτι οἱ ὑπερρεαλιστικὰς τεχνικὰς ἀποδώσανε σὲ ἀποτελέσματα, χάριν τοῦ ταλέντου ποῦ διέθεταν ἐκεῖνοι ποῦ χρησιμοποίησαν αὐτὰς τὰς τεχνικὰς.

Καὶ μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτῇ, δὲν πρέπει νὰ ξεχνῶμε τί θὰ πεῖ ταλέντο. Τὸ ταλέντο δὲν πρέπει νὰ τὸ συγχέουμε μὲ τὴν ἐμπνευσιν ἢ τὴν καλλιτεχνικὴν δημιουργικότητα, ἢ τὴν ἰδιοφυίαν. Τὸ ταλέντο θὰ πεῖ δουλειά. Δουλειά καὶ πάλιν δουλειά. Τὸ ταλέντο δηλ. εἶναι ἡ δύναμις ἐκεῖνη ποῦ κάνει ἀπὸ τὸν ἐργάτη τῆς τέχνης, ἓνα σκλάβον τῆς. Ἡ αὐτόματη γραφή καὶ οἱ ἄλλαι τεχνικὰς τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ, δὲν ἀπαλλάξαν τοὺς ὑπερρεαλιστὲς ἀπὸ τὴν ἐξαντλητικὴν δουλειάν ποῦ ἀπαιτεῖ ἡ τέχνη. Καὶ χωρὶς αὐτὴν τὴν ἐπίμονον ἐργασίαν, ποῦ κατέβαλαν οἱ δημιουργοὶ τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ, ὑπερρεαλισμὸς δὲ θὰ ὑπῆρχε.

σουν, όπως είπαμε, ώρισμα παραληρήματα, όπως την πνευματική αναπηρία, την όξεια μανία, τη γενική παράλυση, το έρμηνευτικό παραλήρημα, την πρώιμη παραφροσύνη, και αποδείξανε την πλαστικότητα που έχει το ανθρώπινο πνεύμα, την ικανότητά του να υποτάσσεται κατά βούληση, σε μια διαταραχή διάρκειας, χωρίς αυτό να είναι ικανό να βάλει σε κίνδυνο την ικανότητά του σε ισορροπία.

Η άσκηση αυτή έδωσε στους πιδ πάνω συγγραφείς την ευκαιρία να διαπιστώσουν πόσο μεγάλος είναι ο πλούτος των έφοδίων που διαθέτει ο νους και στάθηκε το πρώτο βήμα προς μια ευρύτερη έλευθερία, που επιτρέπει να απαλλαγεί κανείς από όλους τους περιορισμούς ενός δήθεν κοινού νου.

Είναι φανερόν πως εκείνο που έκαμε τους 'Υπερρεαλιστές τόσον επίμονους στην αναζήτηση της δρασης του τρελού, είναι ή βεβαίωση του Φροΐδ, ότι οί άρρωστοι αυτοί ξεύρουν πολύ περισσότερα πράγματα από τους ισορροπημένους ανθρώπους, σχετικά με την έσωτερική πραγματικότητα και μπορούν να μάς τα αποκαλύψουν, ενώ χωρίς αυτούς θα ξμειναν άδιαπέραστα. Σ' αυτό το σημείο μπαίνει το έρώτημα, με ποιό τρόπο ή ποιό μέσο ο υπερρεαλιστής θα πετύχει αυτή την ψευδοταύτιση με τον παράφρονα, που θα του δώσει την ευχέρεια να υποκλέψει την δρασή του ;

Ο 'Αντρέγιεφ, παρουσιάζει τον ήρωά του, τον Κερζεντζέφ, να κάνει ένα φόνο. Κριτικάροντας όμως ξπειτα ο ίδιος την πράξη του, λέει : «Να σκοτώσεις έναν άνθρωπο δέν είναι παίξε—γέλασε». Ο υπερρεαλισμός δέν πρόκειται βέβαια να υιοθετήσει αυτή τη μέθοδο⁽¹⁾. Γιατί έχει στη διάθεσή του, τώρα, ένα άλλο όργανο, τον ψυχικό αυτόματισμό. Και είναι ο ψυχικός αυτόματισμός ή «αλήθινή» λειτουργία της σκέψης, έκφρασμένης είτε γραπτά, είτε προφορικά, είτε εικαστικά, είτε με οποιοδήποτε άλλο τρόπο, και απαλλαγμένης από κάθε λογικό έλεγχο και από κάθε ήθικό φραγμό. Έτσι, με τον τρόπο αυτόν, ο άνθρωπος ξαναγυρίζει στην πρωτόγονη φύση του, όπου, έλευθερωμένος από κάθε συμβατικότητα, από κάθε επίδραση του πολιτισμού, ξαναβρίσκει όλη του την πρωτόγονη ψυχική δύναμη.

Η αυτόματη γραφή. Ο ψυχικός αυτόματισμός, έκδηλωμένος με το γραπτό λόγο, μάς δίνει το κύριο μέσο με το οποίο έξυπηρετείται κυρίως ή υπερρεαλιστική λογοτεχνία.

Ο λογοτέχνης, πραγματοποιώντας μια χαλάρωση όλης της ένέργειας έλέγχου, συγκεντρώνεται στον έαυτό του όσο γίνεται πιδ αυστηρά, και απαλλαγμένος από κάθε έξωτερικό έρεθισμό, παραδίνεται σ' ένα γρήγορο γράψιμο, κατά τρόπο τέτοιο, που το κριτικό του πνεύμα να μην έχει πάνω του καμμία επίδραση. Έτσι, το γράψιμο αυτό, καταναίει, όπως λέει ο Μπρετόν, «ή μιλημένη σκέψη».

Την πρώτη εφαρμογή της μεθόδου έκαμαν οί Μπρετόν και Σουπώ, που αφήνοντας να μιλήσει το άσυνείδητό τους, έγραψαν ταυτόχρονα, αλλά χωριστά ο ένας από τον άλλο, το βιβλίο «Τα μαγνητικά πεδία». Κάθε μέρα έγραφαν από ένα κεφάλαιο. Τα δυό γραψίματα είταν σχεδόν παρόμοια και μόνο ή αλλαγή της ταχύτητος έδινε διαφορετικά κείμενα⁽²⁾.

Το βιβλίο αυτό, ισχυρίζονται οί συγγραφείς του, είναι γόνιμο σε λαμπρές παρομοιώσεις, άπροσδόκητες και χιουμαριστικές. Μάς δίνουν, σαν δείγμα, τις έπόμενες.

1. Κι' ως λέγει ο Α. Μπρετόν «ή πιδ άπλή υπερρεαλιστική πράξη συνίσταται να βγεις στο δρόμο με τα πιστόλια στα χέρια και ν' αρχίσεις να πυροβολείς στην τύχη, όσο μπορείς, πάνω στο πλήθος...»

2. Και ο υπερρεαλιστής ποιητής Νίκος Γκάτσος έγραψε έτσι, μέσα σε μια νύχτα, το πολύστιχο ποίημα «'Αμοργός», που τον κατέταξε εύθύς ανάμεσα στους κύριους εκπρόσωπους της υπερρεαλιστικής ποίησης στην Ελλάδα.

- I. «Ἡ φυλακή μας εἶναι κτισμένη με ἀγαπητὰ βιβλία ἀλλὰ δὲν μποροῦμε πιά νὰ δραπετέψουμε ἐξ αἰτίας ὄλων αὐτῶν τῶν παθητικῶν ὁσμῶν ποῦ μᾶς ἀποκοιμίζουν...»
- II. «Ὅλος ὁ κόσμος μπορεῖ νὰ περάσει ἀπὸ αὐτὸν τὸν ματωμένο διάδρομο, ὅπου εἶναι κρεμασμένες οἱ ἁμαρτίες μας, χαριτωμένος πίνακας, ὅπου παρὰ ταῦτα κυριαρχεῖ τὸ γκρίζο».

Τὸ νόημα τῶν φαινομενικῶν ἀσυνάρτητων αὐτῶν φράσεων εἶναι φανερό. Μ' ὄλο ποῦ δὲν κάνουμε ἐδῶ ἀξιολόγηση, πρέπει ἐπίσης νὰ παρατηρήσουμε ὅτι καὶ ἡ ποιητικὴ οὐσία, μ' ὄλο ποῦ φαίνεται νὰ πηγάζει ἀπὸ ἓνα ταλέντο ποῦ ἔχει ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τοὺς φραγμοὺς τῆς τεχνικῆς, κάνει αἰσθητὴ τὴν παρουσία της. Ἀφήνοντας, ὡστόσο, τὸ ζήτημα τῆς ποιητικῆς οὐσίας, κατὰ μέρος, περιοριζόμεστε νὰ ἐρμηνέψουμε τὸ νόημα, γιὰ ὄσους δὲν τὸ βρίσκουν ἀρκετὰ φανερό ἢ διατηροῦν ἀμφιβολίες.

Τὸ νόημα τοῦ I.

«Ἡ γνώση μας τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἡ κολτούρα μας, ὄλος μας ὁ πνευματικὸς καὶ ψυχικὸς κόσμος, εἶναι μιὰ φυλακή, ἀφοῦ ἡ ἐλευθερία μας, εἶναι περιορισμένη ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἀγωγή μας. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δραπετέψουμε ἔξω ἀπὸ τὸ γνωσεολογικὸ ἑαυτὸ μας, ἔξω ἀπὸ τὸ πιστεύω μας, ἔξω ἀπὸ τὸ «ἐκ παραδόσεως» ἠθικὸ μας Ἐγώ. Γιατὶ οἱ τοῖχοι τῆς φυλακῆς μας εἶναι κτισμένοι με βιβλία, δηλ. με ἰδέες, με διδαχές, με πνευματικὰ ὕλικά. Ὅλα αὐτὰ, ἀναδίδονται σὰν ὁσμές κάποιου ἀναισθητικοῦ καὶ μᾶς ἀποκοιμίζουν. Καὶ αὐτὸ σημαίνει πὼς ὄχι μόνο δὲν μποροῦμε νὰ δραπετέψουμε, ἀλλὰ οὔτε τὸ θέλουμε, γιὰτὶ τὰ δεσμὰ μας, μᾶς εἶναι ἀγαπητὰ.»

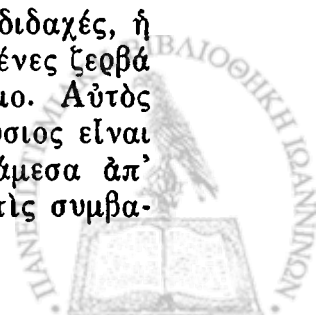
Βλέπουμε ἔτσι, πὼς ἡ φυλακὴ τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ ἔχει εὐρύτερη ἔκταση ἀπὸ τὴ φυλακὴ τοῦ Καβάφη. Ὁ Καβάφης εἶναι φυλακισμένος στὸν ἑαυτὸ του καὶ τὰ τεῖχη ποῦ τὸν περικλείουν εἶναι οἱ ψυχονευρωτικὲς του ἀνωμαλίες. Ὁ κόσμος με τὸν ὁποῖο τὸν ἄφησαν ἔξω εἶναι ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων με τὸν πολιτισμὸ της, τὶς συμβατικότητές της, τὶς ἀναγκαιότητές της. Γιὰ τὸν ὑπερρεαλιστὴ, φυλακὴ εἶναι ἡ σύγχρονη κοινωνία με ὄλο της τὸν πολιτιστικὸ ἐξοπλισμὸ. Τὰ τεῖχη εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ σύγχρονος πολιτισμὸς καὶ ὁ ἐλεύθερος χῶρος ποῦ ἀτενίζει ὁ ὑπερρεαλιστής, εἶναι ἡ πρωτόγονη φυσικὴ κατάσταση στὴν ὁποία ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος θέλει νὰ ξαναγυρίσει κατὰ πῶς τὸ τραγουδεῖ ὁ Σεφέρης.

ὦ! πὶὸ κοντὰ στὴ ρίζα τῆς ζωῆς μας
ἀπὸ τὴ σκέψη μας κι' ἀπὸ τὴν ἔνια.

ὦ! ν' ἀπαλύνει ξάφνω τὴν ἀφή μας
τὸ δέγμα τῆς σιωπῆς ποῦ μᾶς στενεύει
νὰ λησμονήσουμε, θεοί, τὸ κρῖμα
ποῦ ὄλο πληθαίνει κι' ὄλο μᾶς βαραίνει
νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὴ γνώση κι' ἀπ' τὴν πείνα.

Τὸ νόημα τοῦ II.

«Οἱ ἁμαρτίες μας, δηλ. οἱ γνώσεις μας ἀπὸ διαβάσματα καὶ διδαχές, ἡ παραδοσιακὴ μας ἀγωγή, οἱ δεσμοὶ μας με τὸν πολιτισμὸ μας, κρεμασμένες ξερβὰ δεξιά, σὰν κατάδικοι ἀπὸ τὶς ἀγχόνες τους, σχηματίζουν ἓνα διάδρομο. Αὐτὸς ὁ διάδρομος εἶναι περισσότερο ἢ λιγώτερο μακρὺς, ἀνάλογα πόσο πλούσιος εἶναι καθένας μας σὲ ἁμαρτίες. Καὶ ὄλος ὁ κόσμος μπορεῖ νὰ περῶσει ἀνάμεσα ἀπ' αὐτόν, γιὰτὶ κανένας μας δὲν εἶναι δίχως ἁμαρτίες δηλ. δεσμοὺς με τὶς συμβα-

τικότητας του πολιτισμού μας. Χαριτωμένη εικόνα, αλλά κάπως θλιβερή, να τη συλλογιστεί κανείς».

Οι σουρρεαλιστές είναι βέβαια ένθουσιασμένοι με τὰ ἐπιτεύγματά τους και διακηρύττουν τὶς ἀρχές τους σὲ μανιφέστα, κηρύγματα, συνέδρια, περιοδικὰ, βιβλία κλπ. Ὑπάρχουν ὅμως και κείνοι πὺ ἔχουν ἀντίθετη γνώμη και τοὺς καταπολεμοῦν. Στὴν Ἑλλάδα ἡ καταδίωξη ἔφτασε μέχρι ἐμπάθεια και μισαλλοδοξία.

Ἀφήνοντας κατὰ μέρος αὐτὴ τὴν ἑξαλλή πολεμική, ἄς δοῦμε τι λέγει ἕνας ἐπιστήμονας και πνευματικὸς ἄνθρωπος, ἰ. νευρολόγος ψυχίατρος Φ. Σκούρας, με ὄλο τὸ κύρος τῆς εἰδικότητάς του και με ὄλη τὴ σοβαρότητα και ἀμεροληψία τῆς Ἐπιστήμης.

«Ὁ ψυχικὸς αὐτοματισμὸς, γιὰ τὸν ὁποῖο ἐνθαρρύνονται οἱ ὁπαδοὶ τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ, εἶναι προῖδὸν κατώτερης ψυχικῆς ὑφῆς, προῖδὸν δράσεως τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν σὲ κατώτερο ψυχολογικὸ ἐπίπεδο, ὅπου κυριαρχοῦν οἱ παραστατικοὶ μηχανισμοί, ἀπαράλλακτα ὅπως συμβαίνει στὸ ὄνειρο».

Και συνεχίζει πὺ κάτω.

«...ὁ ὑπερρεαλισμὸς σὰν τεχνοτροπία αὐτοματικῆς, συνειρμικῆς διατυπώσεως τῶν ποιητικῶν βιωμάτων, μᾶς θυμίζει τὶς νοσηρὲς και ἀνώμαλες καταστάσεις, ὅπου κυριαρχοῦν οἱ αὐτοματικοὶ μηχανισμοὶ τῆς σκέψης, οἱ παντοδύναμοι και ἀσυγκράτητοι μηχανισμοὶ τοῦ συναισθηματικοῦ και ἔνστικτου αὐθορμητισμοῦ: ἡ ὄνειροπόληση, ἡ ρέμβη, ὁ ὕπνος, οἱ τοξικὲς οὐσίες, τὸ ἀλκοόλ, τὸ χάσις. Τέλος, ὠρισμένες ψυχοπάθειες σὰν τὴ Σχιζοφρένεια, διέπονται ἀκριβῶς ἀπὸ μιὰ τέτοια ἀνάλογη διαδογὴ ἀσυνάρτητων και ἀσυσχέτων ψυχικῶν περιεχομένων, πὺ χωρὶς κανένα εἰρημὸ ἢ ἄλλη μεταξύ τους λογικὴ συνέπεια, διατρέχουν τὸ πεδίο τῆς συνηδήσεως (...). Ὁ ὑπερρεαλιστὴς ἀπομονώνεται ἀπὸ τὸ περιβάλλον πὺ ζεῖ, μένει ξένος και ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τὸ σύνολο, κινεῖται μέσα στὸ δικὸ του ὄνειρικὸ κόσμο, ὅπως ὁ Σχιζοφρενικὸς».

(Φ. Σκούρα. «Ἀγωνία—Τέχνη—Συγκίνηση»).

Γιὰ ἐνίσχυση και ἀπόδειξη τῶν ἀπόψεών του, ὁ Σκούρας, παραθέτει και ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ σουρρεαλιστικὴ συλλογὴ ποιημάτων, πὺ περιλαμβάνει «αἰνιγματικά ὄσο και παράδοξα λογοτεχνικά δημιουργήματα σὰν τὸ ἀκόλουθο»:

- II. «Οἱ δρόμοι ταχύτητος μέσα σὲ σάκκους μηχανῶν πὺ ἀναζητοῦν τὰ ἐργαλεῖα τους, πὺ γίναν τσουρέκια...»
- V. Τὸ πρόσωπο σκασμένο σὰν ἠφαίστιο πὺ παρακοιμήθηκε και κάνει ἀσκήσεις γυμναστικῆς.
- VI. Τὸ κραγίδν πὺ φαντάσθηκε πὺς εἶταν κιθάρα κουρασμένη νὰ σιωπᾷ.
Και τὰ καρᾶβια πὺ γυρεύουν θέση γραββάτας.
Μέσα σὲ ἀποθήκες σὲ σχῆμα ξεπετωμένου ζωντανοῦ βωδιοῦ γιὰ νὰ ποδοχτυπᾷ ὁ ἥλιος ἀπὸ ἀνυπομονησία και νὰ φωνάζει σὲ ὄλους τοὺς ἀνήλιαγους πὺ δὲν ἀπόκαμαν νὰ τὸ ἐπαναλάβουν...»

Και ἐπιλέγει, ὁ Σκούρας. «Ἐὰν τὸ παραπάνω κατασκευάσμα εἶναι λογοτεχνία, ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἀμφιβάλω γιὰ κάθε παρόμοια ἀπόπειρα χᾶῶδη και ἀσυνάρτητη».

Ἀπὸ πρώτη ἀποψη, δὲν ἔχει ἄδικο ὁ συγγραφέας—γιατρός.

Ἄν ὅμως κυττάξουμε πὺ προσεκτικὰ αὐτοὺς τοὺς στίχους, και ὄχι μόνο

χωρίς προκατάληψη ἐπειδὴ εἶναι ὑπερρεαλιστικοί, ἀλλὰ καὶ χωρὶς βιασύνη στὴ διατύπωση συμπερασμάτων, ἴσως στὸ τέλος ἀναγκαστοῦμε νὰ παραδεχτοῦμε πὼς καὶ εἰρμὸς λογικὸς ὑπάρχει καὶ δὲν εἶναι ἄμοιροι ποιητικῆς συγκίνησις. Γιὰ νὰ μὴν τοὺς ἐπαναλαμβάνουμε, θὰ τοὺς ὑποδηλώσουμε μὲ τὴν ἀρίθμησή τους.

II. Νὰ, ἐπὶ τέλους, ποὺ μπορέσαμε νὰ ἀποκτήσουμε τὶς ταχύτητες ποὺ ποθούσαμε, στὴ στεριά, στὶς θάλασσες, στὸν ἀέρα, μὲ αὐτὲς τὶς μηχανές, ποὺ εἶναι τόσο καλοβαλμένες μέσα στὰ σακκιά τους (λοκομοτίβες, πλοῖα, ἀεροπλάνα) καὶ ποὺ ἀποροῦν κι' οἱ ἴδιες πὼς γεννήθηκαν καὶ πᾶνε ψάχνοντας νὰ βροῦν τὰ ἐργαλεῖα ποὺ τὶς ξεγέννησαν. Μὰ δὲν τὰ βρίσκουν γιατί αὐτὰ ἔχουν γίνει πιά τσουρέκια στὰ τραπέζια τῶν βιομηχάνων ποὺ τὶς παράγουν, τῶν μηχανικῶν ποὺ τὶς σχεδίασαν καὶ τῶν τραπεζιτῶν ποὺ χορηγῆσαν τὰ χρήματα γιὰ νὰ τὶς φτιάξουν.

Ὁμολογῶ, πὼς θαυμάζω εἰλικρινὰ αὐτὴ τὴ συμπυκνωμένη ποιητικὴ ἔκφραση ἑνὸς νοήματος ποὺ διαφορετικὰ χρειάζεται μεγάλη φλυαρία γιὰ νὰ εἰπωθεῖ.

V. Τὸ πρόσωπο. Δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει τίνοσ εἶναι. Μπορεῖ νὰ εἶναι τοῦ δουλευτῆ τῆς γῆς, ποὺ εἶναι ὀλη μέρα ἐκτεθειμένο στὸν ἥλιο, στὴ βροχή, στὸν ἄνεμο. Μπορεῖ τοῦ θεατρίνου, ἢ τῆς μεγάλης κυρίας ἢ τῆς κοκότας, ποὺ τὸ ἔχει καταφάγει τὸ ξενύχτι, τὸ φτιασίδι, τὸ πιετό, ἢ δουλειά. Ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι ἡ ζωντανὴ παρομοίωση. Τὸ πρόσωπο αὐτὸ μοιάζει ἠφαίστειο, ποὺ οἱ ἄνθρωποι τὸ νόμισαν σβησμένο (παρακοιμήθηκε) καὶ ποὺ οἱ καιρικὲς συνθηκὲς τοῦ διαβρώσανε τὶς πλαγιὲς κι' ἔκριναν τοὺς ἀνθρώπους νὰ ξεθαρρέψουν καὶ νὰ τὶς κατοικήσουν καὶ καλλιεργήσουν. Μὰ νὰ τώρα ποὺ ὁ κοιμισμένος γίγαντας ἀρχίζει νὰ ξυπνάει καὶ μὲ προδρομικὰ σημάδια, ποὺ θυμίζουν ἀσκήσεις γυμναστικῆς, εἰδοποιεῖ τοὺς ἀνύποπτους ἀνθρώπους πὼς εἶχαν λογαριάσει χωρὶς τὸ ἀφεντικό.

VI. Τὸ κραγιόν. Μιὰ λέξη ποὺ ἦταν μιὰ ὀλόκληρη εἰκόνα. Μπορεῖ νὰ ὑποδηλώνει μιὰ ὀμορφή δεσποινίδουλα, μπορεῖ καὶ μιὰ ὄριμη κυρία. Μιὰ κιθάρα πότε κουράζεται; Ὅταν μένει κρεμασμένη στὸν τοῖχο ἀχρησιμοποίητη ἢ δταν βρίσκεται σὲ χρῆση; Καὶ μιὰ γυναῖκα συνηθισμένη νὰ μιλεῖ ἢ νὰ τραγουδᾷ, πότε κουράζεται; Ὅταν ἀκούγεται πολὺ ἢ δταν δὲν ὑπάρχει ἀκροατήριον νὰ τὴν χειροκροτήσῃ;

Τὰ καράβια γυρεῦουν θέση γραββάτας. Μιὰ εἰκόνα γεμάτη ἀνοιχτοὺς ὀρίζοντες καὶ γαλάζιο. Τὰ καράβια μὲ τὰ πανιά τους μαζεμένα ψηλὰ στὸ πάνω ὀρίζοντιο μαστιούνι, φαίνονται ἀπὸ μακρὰ σὰ νὰ ἔχουν φορέσει τὴ γραββάτα τους. «Θέση γραββάτας». Θὰ μπορούσε αὐτὴ ἡ φράση νὰ εἶναι καὶ ναυτικὸ παράγγελμα.

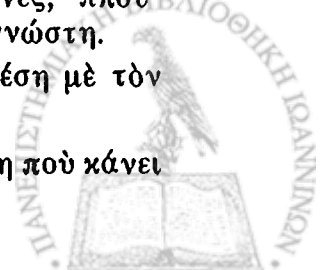
Καὶ ἡ τελευταία εἰκόνα ποὺ περισσότερο διαισθανόμαστε τὸ νόημά της παρὰ ποὺ μπορούμε νὰ τὸ ἐκφράσουμε. Χωριάτες ποὺ κατοικοῦν σὲ σταύλους ἀνήλιαγους, σὰν βώδια, ξεπετσωμένοι ζωντανοὶ ἀπὸ τὴ σκληρὴ δουλειά, ἐνῶ ἀπὸξω ὁ ἥλιος ποδοχτυπᾷ καὶ τοὺς φωνάζει πὼς δὲν ἀπόκαμαν μὲ τὴ μοῖρα τους καὶ δὲν ἔχουν μάτια νὰ δοῦν τὸ φῶς.

Ὁ γιατρὸς Σκούρας ἐρωτᾷ ἂν εἶναι λογοτεχνία αὐτή.

Βέβαια ἔχει μιὰ ἀσάφεια, τὴν ἀσάφεια καὶ τὴν ἀποσπαστικότητα τοῦ ὄνειρου, ποὺ δίνει αὐτόματη γραφή, γιατί τὸ κείμενον εἶναι προῖον αὐτόματης γραφῆς. Ἀλλὰ δὲν μπορούμε νὰ ἀρνηθοῦμε ὅτι ὑπάρχει εἰρμὸς καὶ ὅτι εἶναι γεμάτη νόημα, πλούσια σὲ εἰκόνας, γιατί ὁ σουρρεαλισμὸς ἐκφράζεται σὲ εἰκόνας, πλούσια σὲ ἐπεκτάσεις, ποὺ βάζει σὲ ἰσχυρὴ κίνηση τὴ φαντασία τοῦ ἀναγνώστη.

Τὸ ἂν εἶναι «ποίησις» αὐτό, εἶναι ἄλλο ζήτημα, ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὸν ἰντελεκτουαλισμό.

Μὲ αὐτὰ δὲ θέλουμε νὰ ἀρνηθοῦμε τὴν ἐπιστημονικὴ τοποθέτηση ποὺ κάνει

ὁ γιατρός Σκούρας τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ, ἀφοῦ κι' οἱ ἴδιοι οἱ ὑπερρεαλιστὲς δὲν τὴν ἀρνοῦνται, οὔτε νὰ ἀμφισβητήσουμε τὴν ἀκριβεία τοῦ συμπεράσματός του:

«Χρειάστηκε αἰώνων ἐξέλιξη γιὰ νὰ περάσει ὁ ἄνθρωπος τὴν ὄνειρική αὐτὴ διάνοηση, τὴν ὁποία διατηρεῖ ἀκόμα κατὰ τὸν ὕπνο, γιὰ νὰ φτάσῃ στὴ συγκεκριμένη ἰδεοκινητικὴ διατύπωση μὲ τὸν ἑναρθρο λόγο. Χρειάστηκε αἰώνων πολιτισμὸς γιὰ νὰ μπορέσῃ ὁ ἄνθρωπος στὴ συνεχῆ καὶ ἀνιούσα πορεία του πρὸς τὴν «ἐγκεφαλοποίηση» νὰ δημιουργήσῃ συνειδητὴ καὶ αὐτόβουλη σκέψη, ἀνεξάρτητη ἀπὸ παραστάσεις καὶ σχήματα μὲ μόνη τὴ δύναμη τῶν λεξικῶν συμβόλων τοῦ γραπτοῦ καὶ τοῦ ἑναρθρου λόγου...».

Δὲν ἀρνοῦνται οἱ ὑπερρεαλιστὲς πῶς θέλουν νὰ ἀνεβοῦν τὸ ποτάμι κατὰ τὴν ἀντίθετη φορά. Αὐτὸ θέλουν ἀκριβῶς, νὰ πᾶνε πρὸς τὶς πηγές. Νὰ διανύσουν τὸ δρόμο τῆς ἐξέλιξης πρὸς τὴν ἀφετηρία. «Πρὸς τὴν τρανὴ ἀφετηρία», ὅπως λέει καὶ κάποιος Γιαννιώτης ποιητῆς, πρὸ δυστυχῶς σῶπασε πρόωρα. Μὰ ὄχι γιὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴ συνειδητὴ καὶ αὐτόβουλη σκέψη καὶ τὸν ἑναρθρο λόγο, γιὰ νὰ τὰ ἀντικαταστήσῃ μὲ παραστάσεις καὶ σχήματα καὶ μὲ τὸν ἀναρθρο λόγο, ἀλλὰ νὰ προσθέσῃ στὴ δύναμη ἔκφρασης τοῦ ἀνθρώπου τὸν πλοῦτο τοῦ ἀσυνειδήτου καὶ μιὰ νέα ὄραση. Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ, γενιέται τὸ ἐρώτημα, ποῖος ἀπὸ τοὺς δυὸ παραβιάζει ἀνοιχτὲς πόρτες. Ἡ Ἐπιστήμη πρὸς ἀποκαλύπτει τὶς ἐπιδιώξεις τοῦ Ὑπερρεαλισμοῦ, ἢ ὁ Ὑπερρεαλισμὸς πρὸς ἀνεκάλυψε, ἔστω καὶ ἀόριστα, τὸν κόσμον στὸν ὁποῖο θέλει νὰ ξαναγυρίσῃ; Ἡ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα, σήμερα πιά, εἶναι ἄσκοπη. Γιατὶ ὁ ὑπερρεαλισμὸς ἔχει ἀποδόσει ὅ,τι εἶταν μπορετὸ καὶ ἔχει γίνει ἡ ἀφετηρία μιᾶς ἐξέλιξης πρὸς ἄλλη κατεύθυνση, πρὸ οὔτε μποροῦσαν νὰ τὴν ὑποψιαστοῦν οἱ πρῶτοι ὑπερρεαλιστὲς. Ὁ ὑπερρεαλισμὸς, πρὸ ἔχει ἀνακόψῃ τὴν πορεία του, βρίσκεται στὴ βάση τῆς μοντέρνας τέχνης πρὸ ἔχει δικούς της προσανατολισμούς, καὶ μόνον σὰν ἐπιβίωση παραμένει ἡ ὑπερρεαλιστικὴ τέχνη, εἴτε μὲ τὰ ἔργα πρὸ εἶχαν παρουσιαστῆ στὸν καιρὸ τῆς, εἴτε μὲ κάποιους μύστες τῆς πρὸ ἔξακολουθοῦν νὰ τῆς μένουν πιστοί. Μιὰ τέτοια περίπτωσις, εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ ποιητῆ καὶ ζωγράφου Νίκου Ἐγγονόπουλου.

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Εἶπαμε, στὸ προηγούμενο κεφάλαιο, ὅτι ὁ Ὑπερρεαλισμὸς εἶναι περισσότερο μιὰ βιοθεωρία καὶ μιὰ φιλοσοφία, πρὸ ἐπιδιώκει νὰ δώσῃ στὸν ἄνθρωπον ἕνα νέο τρόπο ζωῆς, πρὸ ἕνα κίνημα τέχνης.

Γιὰ τὸν ὑπερρεαλιστὴ καλλιτέχνη, ἡ τέχνη δὲν εἶναι τελικὸς σκοπὸς, ἀλλὰ μέσο γιὰ τὴ διερεύνηση τοῦ πεδίου του καὶ τὴν ἐπίτευξη ἑνὸς ἄλλου τελικοῦ σκοποῦ⁽¹⁾.

1. Ὁ Ἄντρέ Μπρετόν στὸ διάστημα 1922-24 διέγραψε πολλὰ μέλη ἀπὸ τὴν ὑπερρεαλιστικὴ Ὅμαδα του, γιὰ τὴν παρασύρθησαν ἀπὸ τὴ λογοτεχνικὴ δόξα, ξεχνώντας ὅτι ἡ ὑπερρεαλιστικὴ δράσις εἶναι ἀνιδιοτελής.

Στὰ 1925 διέγραψε τὸν Πέτρο Ναβίλ, σοβαρὸ στέλεχος καὶ διευντὴ τοῦ περιοδικοῦ «Ὑπερρεαλιστικὴ Ἐπανάστασις», γιὰ τὴν φάνηκε νὰ ξεχνᾷ τὴν ἀρχὴ ὅτι ὁ πραγματικὸς καλλιτέχνης χρειάζεται πάρα πολὺ τὴν ἀνεξαρτησία του.

Στὰ 1929 καταδίκασε πολλοὺς ὁπαδούς του γιὰ ματαιοδοξία, ἀνάμεσα σ' αὐτούς τὴν Ἄντωνίν Ἀρτώ, πρὸ, γιὰ λόγους ἐπίδειξης, ἀνέβασε τὸ «Ὀνειρο» τοῦ Στρίμπεργκ μπροστὰ στὴ Σουηδικὴ πρεσβεΐα τοῦ Παρισιοῦ.

Διέκοψε τὶς σχέσεις του, μὲ τὸν Φίλιππο Σουπώ, σοβαρὸ στέλεχος τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ γιὰ τὴν ἔδειχνε πολὺ μεγάλον ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν λογοτεχνία, καθὼς καὶ μὲ τὸν Ροβέρτο Ντε-

Ἄλλὰ ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν πηγαίνει κατὰ κεῖ πού θέλουν οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ δραματιστές, ἀλλὰ κατὰ κεῖ πού ὠθοῦν τὰ οἰκονομικὰ κίνητρα, γιατί ὁ ἀνθρώπος εἶναι πρῶτα - πρῶτα χόμο ἐκονόμικους καὶ ἡ κοινωνία μιὰ οἰκονομικὴ ὀργάνωση. Αὐτὴ τὴν ὀργάνωση ὑπηρετεῖ ἡ τεχνολογία καὶ τὴν ἐξωρατίζει ἡ Τέχνη.

Ἡ ἀποτυχία τοῦ Ὑπερρεαλισμοῦ, στὸ βασικὸ του σκοπὸ, εἶταν ἀπὸ κατασκευὴ ἀναπόφευκτη. Καὶ δὲν ἀπόμεινε, σὰν ἦρθε ἡ κρίση, παρὰ ὅ,τι εἶχε χτιστεῖ ἀπὸ τὴν Τέχνη. Καὶ αὐτὸ ἰδὸ «ὅ,τι» δὲν εἶταν μεγάλα πράματα. Ὅμως τότε φάνηκε ποιά εἶταν ἡ οὐσιαστικὴ συμβολὴ τοῦ Ὑπερρεαλισμοῦ.

Ὁ Ὑπερρεαλισμὸς ἀποτελέσει τὸ θεμελιακὸ ὑπόβαθρο πού πάνω του οἰκοδομήθηκε ἡ μοντέρνα τέχνη. Γι' αὐτὸ, μὴ πού ὁ Ὑπερρεαλισμὸς σὰν καλλιτεχνικὸ κίνημα δὲν ἔχει συνέχεια, πάντι μᾶς εἶναι παρῶν, πάντα μᾶς θυμίζει τὴν παρουσία του, καὶ γι' αὐτὸ, ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ, ἀναβιώνει, ἂν ὄχι αὐτὸς ὁ ἴδιος, τοῦλάχιστον ἡ θύμησή του. Ἐτσι εἶδαμε μιὰ ἐκδήλωση ἀναβίωσης στὸ Παρίσι στὰ 1964, μὲ μιὰν ἀναμνηστικὴ Ἐκθεση ζωγραφικῆς στὴ Γκαλερί Σαρπαντιέ, Ἐπανέκδοση τῶν Μανιφέστων τοῦ Ἀντρέ Μπρετόν, ἔκδοση μιᾶς ἀνθολογίας ἀπὸ τὸν οἶκο Σεγκέρος καὶ μιὰ Ἱστορία τοῦ Ὑπερρεαλισμοῦ γραμμὴν ἀπὸ τὸν Μωρίς Ναντιώ. Ἀλλὰ αὐτὲς οἱ ἐκδηλώσεις μᾶλλον ἔδωσαν ἀφορμὴ νὰ γραφοῦν στίς ἐφημερίδες ἕνα εἶδος νεκρολογίας γιὰ «τὸ κίνημα πού ἀνήκει πιά σὶδὸ παρελθόν», παρὰ πού στάθηκαν ἐνέσεις γιὰ τὸ ξαναζωντάνεμά του⁽¹⁾.

Στὴ χώρα μας, ὅπου ὅλα τὰ κινήματα πού σεμειώνονται στὸ Ἐξωτερικὸ φτάνουν πάντα μὲ τὴν καθιερωμένη καθυστέρηση, σὰν μοναδικὴ ἐκδήλωση, ἔχουμε τὴν ἐπανέκδοση στὸ τέλος τοῦ 1966 τῶν ποιητικῶν Συλλογῶν τοῦ Νίκου Ἐγγονόπουλου, «Μὴ ν ὀμιλεῖτε εἰς τὸν ὀδηγόν» καὶ «Τὰ κλειδοκύμβαλα τῆς σιωπῆς», σ' ἕνα τόμο ἀπὸ τὸν οἶκο «Ἰκαρος». Κι' αὐτὴ ἡ ἐπανέκδοση μᾶς δίνει τὴν ἀφορμὴ γιὰ τίς ἐπόμενες σκέψεις.

ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ

Ὁ ἑλληνικὸς ὑπερρεαλισμὸς ἐσημείωσε τὴν ἀκμὴ του ἀπὸ τὸ 1935 ὡς τὰ 1943 μὲ κύριους ἐκπρόσωπους τοὺς ποιητὲς Ὀδυσσεὰ Ἐλύτη, Ἀντρέα Ἐμπειρίκο, Νίκο Ἐγγονόπουλο καὶ Νίκο Γκάτσο. Ἡ ποιητικὴ τοῖς παραγωγή καλύπτει σὲ μᾶς τίς ἀπαιτήσεις γιὰ μιὰ ὀλοκληρωμένη ὑπερρεαλιστικὴ ἐκπροσώπηση τῆς γραμματείας μας, ὥστε ὅλες οἱ ἄλλες ἐκδηλώσεις τῆς ἴδιας ἐποχῆς ἢ καὶ μεταγενέστερες νὰ μὴν πολυλογαριάζονται⁽²⁾.

Ἐκεῖνο, πού χαρακτηρίζει τοὺς ποιητὲς αὐτοὺς, εἶναι ὅτι ἔθεσαν τὴν αὐτόματη γραφὴ στὴ διάθεση τοῦ ταλέντου τους. Ὁ ὑπερρεαλισμὸς τους δὲν πηγαίνει πιδ πέρα ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὴν ὑπερρεαλιστικὴ τεχνολογία. Ὑπερρεαλιστικούς προβληματισμοὺς δὲν παρουσιάζουν.

Προειμένου γιὰ τὴν προσπάθεια νὰ γνωρίσουν τὸ Σύμπαν τοῦ τρελοῦ, νὰ διεισδύσουν στίς πρωτόγονες πηγὲς καὶ νὰ ξανοίξουν τοὺς ἄλλους οὐρανούς, τὰ

σὸς, γιατί ἔδειχνε μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν αὐτόματη γραφὴ, παραμελῶντας τὰ ἄλλα καθήκοντα τοῦ ὑπερρεαλιστῆ. Ἀκόμα διεφώνησε μὲ τοὺς ὑπερρεαλιστὲς τοῦ κύκλου τοῦ περιοδικοῦ Grand Jeu γιατί θεωροῦσαν τὸν ὑπερρεαλισμὸ, ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ καὶ μυστικοπαθῆ του ἵποψη, καθὼς καὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους σημαίνοντες ποιητὲς καὶ ζωγράφους, πού ξεχνοῦσαν τὸν κύριο σκοπὸ τοῦ ὑπερρεαλιστικοῦ κινήματος καὶ δὲν ὑπερασπιζόντουσαν ἀρκετὰ τὴν ἀνεξαρτησία τους ἀπέναντι στὴν κοινωνία.

1. Βλ. τὸ ἀρθρο «Ἡ περιπέτεια τοῦ Ὑπερρεαλισμοῦ» τοῦ Μάρκ Ἀλύτ, λογοτεχνικοῦ συντάκτη τοῦ «Φιλολογικοῦ Φιγκαρό», πού δημοσιεύθηκε καὶ στὴν «Καθημερινή» τῆς 27-8-1964.

2. Ἀντρέα Καραντώνη «Εἰσαγωγή στὴ νεώτερη ποίηση».

μέρη τοῦ ἄλλουνοῦ κόσμου, κανένα ἐνδιαφέρον. Δὲν τοὺς ἐνδιαφέρουν ἐκεῖνα ποὺ ξέρουν μόνον οἱ τραγοί, δὲν ἀναζητοῦν τὴν ὄραση ποὺ δίνει ἡ παραφροσύνη.

Γι' αὐτὸ καὶ στὸ ποιητικὸ τους ἔργο δὲ βρίσκουμε ἀνάλογα θέματα. Μοναδικὴ ἐξαιρέση ὁ Νίκος Ἐγγονόπουλος σ' ἓνα καὶ μόνον ποίημά του, ποὺ περιέχεται στὴ Συλλογὴ «Τὰ κλειδοκύμβαλα τῆς σιωπῆς» καὶ ἐπιγράφεται «Πρωῖνὸ τραγούδι»⁽¹⁾.

Ἴδου τὸ ποίημα.

Ἐρώτησα κάποτες γιατί τάχατες
ἢ τραγικὴ καὶ σεμνὴ παρθένα ποῦ
λέγονταν Πουλχερία
Τὴν παραμονὴ τοῦ γάμου της
σφουγγάρισε προσεκτικὰ ὄλο τὸ σπῆτι
καὶ τὴν ἐπομένη ἀπέθανε;
Μιὰ ποῦ καθάρισε καὶ νοικοκύρεψε τὰ πάντα
γιατί δὲ χάρηκε κι' αὐτὴ
τις μακρὲς λευκὲς νιαντέλες
τοὺς λευκοὺς πολὺπλοκοὺς φαρμπαλάδες
καὶ τὰ πολύχρωμα μεγάλα φτερά τοῦ γάμου;
Γιατὶ ἐναπόθεσε ἔτσι σιωπηλὰ
χάμω στὰ σανίδια
τῆ μεγάλη κίτρινη πεταλούδα
καὶ τὰ χάρτινα λουλούδια
ποῦ εἴταν μέσα στὸ κεφάλι της;
τὸ μπαλασαμωμένο πουλι
ποῦ εἴτανε μέσα στὸ κλουβί
τοῦ θώρακά της;
Γιατί;

Ὡς ἐδῶ τὸ ποίημα εἶναι σαφέστατο καὶ κανονικότατο, τουλάχιστο ὅσον ἀφορᾷ στὸ νόημα. Μιὰ κοπέλα, ποῦ εἶναι ἄλλωστε ἱστορικὸ πρόσωπο⁽²⁾ καὶ ὀλη ἢ ἱστορία πραγματικὴ, ἐτοιμάστηκε γιὰ τὸ γάμο της. Ἀλλὰ τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου της, λίγο πρὶν σιεφανωθεῖ, πέθανε. Τὸ ἐπεισόδιο, ὅσο σπάνιο καὶ ἀναπάντεχο κι' ἂν εἶναι, τίποτα δὲν τὸ ἀποκλείει νὰ συμβεῖ. Τὸ θέμα, λοιπόν, τοῦ ποιήματος, δὲν εἶναι τὸ περιστατικὸ αὐτό. Θέμα τοῦ ποιήματος εἶναι τὸ «Γιατί»; Βέβαια προ- κείται γιὰ ἓνα ἐρωτηματικὸ ποῦ θὰ μείνει ἀναπάντητο. Καὶ τοῦτο, γιατί, γιὰ τὸν καθένα «λογικὸ» ἄνθρωπο, ὑπάρχει ἓνας συμβιβασμὸς μὲ τὸ «παράλογο». Ἀλλὰ γιὰ τὸν γονιὸ ποῦ χτυπιέται ἀπὸ τὸ ἀδόκητο, τὸ περιστατικὸ αὐτὸ δὲν εἶναι οὔτε κανονικὸ, οὔτε φυσικὸ. Εἶναι ἀδιανόητο καὶ οὔτε ὁ νοῦς, οὔτε ἡ καρδιὰ μποροῦν νὰ τὸ νταγιαντήσουν.

Ὁ ποιητὴς μᾶς παρουσιάζει τὴν εἰκόνα τοῦ νεκρικοῦ θαλάμου τὴν ὥρα ποῦ ἢ τραγικὴ κοπέλα, μέσα στὸ νεκροκέρββατό της, περιστοιχίζεται ἀπὸ τοὺς πενθοῦν- τες γονιούς, συγγενεῖς καὶ φίλους.

Ἀνάμεσα σ' αὐτούς, ὁ πατέρας τῆς κοπέλας, ὄλο καὶ στριφογυρίζει μέσα στὸ μυαλό του, αὐτὸ τὸ φοβερὸ ἐρώτημα, τὸ «γιατί». Ὅπου, πάνω στὴν πιὸ κρί- σιμη στιγμή, τὸ κατάπληκτο κάλεσμα στὸ ξόδι τῆς νεκρῆς, βλέπει τὸν πατέρα νὰ σηκώνεται καὶ νὰ καταγγέλει: Νὰ γιατί πέθανε ἡ κοπέλα μου!

1. Περιλαμβάνεται κατὰ προτίμηση σ' ὅλες τὶς νεώτερες Ἀνθολογίες.

2. Βλ. τὴν ἠμεῖωση τῆς σελ. 136 «Τὰ κλειδοκ. τῆς σιωπῆς» Β' Ἔκδοσις 1966.

διότι πρέπει να έχει ο στρατιώτης
 τὸ τσιγάρο του
 τὸ μικρὸ παιδί τὴν κούνια του
 κι' ὁ ποιητὴς τὰ μανιτάρια του.
 Διότι πρέπει να έχει ὁ στραδιώτης
 τὴν πλεκτάνη του
 τὸ μικρὸ παιδί τὸν τάφο του
 ὁ ποιητὴς τὴ ροκάνα του.
 Διότι πρέπει να έχει ὁ στραθιώτης
 τὸ σκεπάρνι του
 τὸ μικρὸ παιδί τὸ βλέμμα του
 ὁ ποιητὴς τὸ ροκάνι του.

Νὰ γιὰ ποῖο λόγο πέθανε ἡ σεμνὴ κοπέλα Πουλεχερία τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου της.
 Ἐρμηνεύοντας, ὁ Ἀντρέας Καραντώνης, αὐτὸ τὸ ποίημα, γράφει «...ὁ ποιη-
 τὴς στὸ τραγικὸ «γιατί;» ποὺ ἔγραψε ὁ ἴδιος δίπλα στὴ νεκρὴ κόρη τῶν στίχων
 του, ἀπαντᾷ μὲ μιὰ σειρὰ παραλογισμῶν, σὰ νὰ θέλει νὰ ὑποδηλώσει ἀκριβῶς
 τὸ ἀκατανόητο τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς».

Καὶ προσθέτει πρὸς κάτω: «Αὐτὴ τὴν ἀπάντηση τοῦ ποιητῆ μπορούμε νὰ
 τὴν πάρουμε καὶ σὰν καυστικὴ εἰρωνεία ἐναντίον ὄλων τῶν φιλοσοφικῶν δοξασιῶν
 ποὺ κοιτᾶζουν νὰ δώσουν λογικὲς λύσεις στὰ αἰώνια προβλήματα τῆς ζωῆς. Ὁ
 ποιητὴς δὲ δίνει καμμιά λύση, ἐκφράζει ὅμως τόσο πρωτότυπα τὴν τραγικότητα
 τῶν προβλημάτων αὐτῶν καὶ ἀνανεώνει μέσα μας τὸ λυρικό τους ἐνδιαφέρον».

Μὲ τὴν ἐρμηνεία αὐτὴ ὁ Καραντώνης δείχνει πῶς τοῦ διαφεύγει τὸ κύριο
 καὶ τὸ οὐσιαστικὸ σ' ἓνα ὑπερρεαλιστικὸ ποίημα. Ὅτι δηλ. ὁ πατέρας ποὺ μιλεῖ,
 ἔχει χάσει τὰ λογικά του καὶ τὰ λόγια του, εἶναι λόγια ἐνὸς παράφρονα, ὄχι φιλο-
 σοφικοὶ ἐμπαιγμοὶ τοῦ ποιητῆ, οὔτε ἐκφραση εἰρωνείας μπροστὰ σὲ μιὰ κατάσταση
 ποὺ δὲν ἐπιδέχεται καμμιά εἰρωνεία. Ὅτι αὐτὸ τὸ στοιχεῖο τοῦ διαφεύγει τοῦ
 κριτικοῦ, φαίνεται, ἂν ἀναλογισθοῦμε ὅτι ἡ ἐρμηνεία του ἔχει γενικὴ ἐφαρμογή,
 ἄσχετα σὲ ποιά Σχολὴ ἢ σὲ πιά τεχνοτροπία ἀνήκει τὸ ποίημα. Ἄν δηλ. ἀνήκει
 στὸ Ρομαντισμὸ ἢ στὸ Συμβολισμὸ, ἢ σὲ ὁποιαδήποτε ἄλλη. Καὶ τότε ποῖο εἶναι
 τὸ ἰδιαίτερο ποὺ τὴν προσαρτᾷ σ' ἓνα ὑπερρεαλιστικὸ ποίημα;

Γιὰ νὰ δόσουμε μιὰ ἐρμηνεία, ποὺ νὰ προσιδιάζει σ' ἓνα ὑπερρεαλιστικὸ
 ποίημα, πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψη πῶς ὁ ποιητὴς ὀδεύει ἐντεχνα καὶ συστημα-
 τικὰ πρὸς μιὰ ὑπερπραγματικὴ λύση.

Ἐκεῖνο, ποὺ δὲ μᾶς εἶπε μὲ τὴν ἐρμηνεία του ὁ Καραντώνης, τὸ εἶπε ἀμέ-
 σως τὸ κάλεσμα τῶν λυπημένων: «ὁ καῦμενος ὁ γέρος δὲν ἀντέξε». Αὐτὴ τὴ
 φράση μετουσίωσε ποιητικά. Ἐνας παραδοσιακὸς ποιητὴς θὰ τιλοφοροῦσε τὸ
 ποίημα «Ὁ τρελὸς πατέρας» ἀντὶ «Πρωῖνὸ τραγούδι».

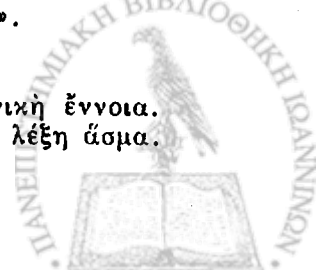
Ἔρωαιό τραγούδι!(¹).

Τὸ ὅτι ὁ πατέρας τῆς Πουλεχερίας σ' αὐτὴ τὴν εἰκόνα παρουσιάζεται τρε-
 λός, αὐτὸ φαίνεται, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀσυναρτησίαν ποὺ λέει, καὶ ἀπὸ χαρακτηριστικὰ
 τῆς τρέλας συμπτώματα: ἡ γλῶσσα του τραυλίζει. «Ὁ στρατιώτης»—«ὁ στρα-
 διώτης»—«ὁ στραθιώτης». Ὅσο κι' ἂν αὐτὲς οἱ λέξεις ἔχουν ἢ κάθε μιὰ διαφο-
 ρετικὴ σημασία(²), ἐδῶ δείχνουν τὸ σύμπτωμα μιᾶς παθολογικῆς κατάστασης.

Ἡ σκέψη του λέει καὶ ξαναλέει τὸ ἴδιο πρᾶγμα: ὁ στρατιώτης τὸ τσιγάρο
 του—ὁ στραδιώτης τὴν πλεκτάνη του—ὁ στραθιώτης τὸ σκεπάρνι του».

1. Ἐδῶ ἔχει τὸ λόγο τὸ ὑπερρεαλιστικὸ χιούμορ: τραγούδι, κατὰ τραγικὴ ἔννοια.
 Ἡ λέξη συγγενεῦει στὸ νόημα περισσότερο μὲ τὴ λέξη τραγωδία, παρά μὲ τὴ λέξη ἄσμα.

2. Βλ. τὴ Σημείωση τῆς σελ. 138 στὴ Β' ἔκδοση, 1966.

«Τὸ μικρὸ παιδί τὴν κούνια του—τὸ μικρὸ παιδί τὸν τάφο του—τὸ μικρὸ παιδί τὸ βλέμμα του. κλπ.

Ἄλλὰ ὁ ὑπερρεαλιστὴς ποιητὴς θέλει νὰ μεταβιβάσει τὸ λόγο γιὰ τὴ μοίρα του, στὸν ἴδιο τὸν ψυχοπαθῆ. Ὁ Καραντώνης μᾶς λέγει: «Ὁ ποιητὴς ἀπαντᾷ μὲ μιὰ σειρά παραλογισμῶν». «Αὐτὴ τὴν ἀπάντητη τοῦ ποιητῆ...».

«Ὁ ποιητὴς δὲ δίνει καμμιά λύση...» «Λησμονεῖ δηλ. ὁ Κ. διὲ βρισκόμαστε στὰ χρόνια τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Τυπάλδου, τότε πού οἱ ποιητὲς ἔβαζαν τὶς δικές τους σκέψεις στὸ στόμα τοῦ τρελοῦ καὶ τὸν μετέβαλαν σὲ γνωστικό, κι' ἔπειτα χρειάζοντουσαν νὰ μᾶς εἰδοποιήσουν πῶς αὐτὸς πού μιλεῖ δὲν εἶναι γνωστικός, ἀλλὰ τρελλός.

Ὁ Σολωμός:

Δυὸ ἀδελφία δύστυχα κοιμοῦνται κάτου
τὸν ἀνεξύπνητο ὕπνο θανάτου

Κι' ἔχασε ἡ μάνα τους τὰ λογικά.

Ὁ Τυπάλδος:

«Τὰ λογικά σου ἐθόλωσε ἡ μαύρη συμφορά».

Ὁ Ἀνώνυμος τοῦ Παλαμᾶ:

Κι' ἐκείνη ἀπόνετη καὶ μαρμαρένια

Γιὰ πάντα ἀλαφρωμένη ἀπὸ τὴν ἔννια...».

Ὁ Ἐγγονόπουλος δὲ μᾶς λέγει πούθενά διὲ ὁ πατέρας τῆς Πουλχερίας ἔχει χάσει τὰ λογικά. Ὅμως ἡ τρέλα κάνει τὴν παρουσία της κατὰ τὸν πιὸ τραγικὸ τρόπο. Μιλᾷ μόνη της. Δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ ἀναγγελεθῆ. Ἡ εἰκόνα τῆς τρέλας στέκει μπροστά μας ὀλοζώντανη καὶ μᾶς γεμίζει φρίκη.

Ὡστόσο, ὁ ὑπερρεαλισμὸς δὲν μένει ἱκανοποιημένος μὲ τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ. Γιατὶ ἐκεῖνο τὸ «Γιατί»; δὲν εἶναι ὁ κύριος στόχος του, ὁ κύριος ἀντικειμενικός του σκοπός, τὸ κύριο θέμα. Τώρα, μὲ θαυμαστὴ τέχνη, ἀληθινά, ὁ ποιητὴς μικραίνει μέχρι μηδενισμοῦ τὸ ἀνάστημα τοῦ Γιατί. Αὐτὸ τὸ Γιατί, μπροστά στη νέα συμφορά, ὄχι μόνο τὸ ξεχνᾷμε, ἀλλὰ οὔτε θέλουμε κἄν νὰ τὸ σκεπτόμαστε. Ἀποσύρουμε μὲ τρόπο τὸ ἐρώτημα σὰ βέβηλο, γιατί μπροστά μας ἔχουμε τὸ χειρότερο. Ὅχι πιά νὰ θάψουμε μιὰ νεκρή, ἀλλὰ νὰ οἰκονομήσουμε ἕναν τρελό. Ἡ δεύτερη συμφορὰ πού ἐπληξε τὸ σπῆτι τῆς Πουλχερίας εἶναι χειρότερη ἀπὸ τὸ θάνατό της. Καὶ τῆς δεύτερης αὐτῆς συμφορᾶς ὄλοι γνωρίζουμε τὸ «γιατί».

Ἄν ἡ πρόθεση τοῦ ποιητῆ ἐξαντλοῦνταν ὡς ἐδῶ, θὰ προσέφερε, στὴ θέση μιᾶς «λύσης», μιὰ παρηγοριά. Ἄν ἀναλογισθοῦμε τὸ χειρότερο, ἢ συμφορὰ πού μᾶς βρῆκε εἶναι γιὰ «εὐχαριστῶ». Ἀλλὰ ἔτσι δὲ θὰ εἶχαμε ξεπεράσει τὸ δρόσημο τοῦ Ἀντρέγεφ.

Στὸ «Βίο τοῦ παπᾶ Βασίλη», ἡ χτυπημένη ἀπὸ τὸν ἄδικο χαμὸ τοῦ γιοῦ της μισότρελη παπαδιά, προβάλλει τὸ δικό της «γιατί»; Ἀλλὰ ἐνῶ τὸ «γιατὶ» τοῦ πατέρα τῆς Πουλχερίας εἶναι βίαιο, ἐχθρικό, ἐπιθετικὸ καὶ μοιάζει σὰ νὰ στρέφεται ἐνάντια σὲ κάποιον πού δὲν κατονομάζει, ἀλλὰ τὸν προσδιορίζει καὶ τὸν ἐντοπίζει στὸ χῶρο μὲ ἕνα εἶδος ὑπερρεαλιστικῆς συντεταγμένες: στρατιώτης—μικρὸ παιδί—ποιητὴς, λέξεις πού, στὸ λεξιλόγιο τοῦ τρελοῦ, ἔχουν διαφορετικὸ νόημα ἀπὸ τὸ κοινό, τὸ «γιατὶ» τῆς παπαδιάς εἶναι ἡμερο, ταπεινό, εἰρηνικό, σὰν προερχόμενο ἀπὸ ἄνθρωπο θρησκευόμενο:

— «Γιατὶ Κύριε; Γιατί; Ἐλεγε καὶ ξανάλεγε θλιμμένα, καθῶς κοίταζε θαμπά, ἀπὸ τὸ παράθυρο πού τὸ ἔδεχνε ἡ χινοπωριάτικη βροχή».

Μὲ τὸν τρόπο αὐτόν, ἡ παπαδιά φαίνεται σὰ νὰ θέλει νὰ ἐξευμενίσῃ τὸν κακὸ δαίμονα γιὰ νὰ πάψῃ τὴν ἀντιδικία του, στὴ θεραπεία τοῦ κακοῦ, πού σχε-

διάζει μέσα στο μυαλό της. Για την παπαδιά, η λύση βρίσκεται στο να βάλει στη θέση του Βασιλάκη που πνίγηκε, ένα δεύτερο Βασιλάκη, από το φυσιολογικό δρόμο.

Για τον πατέρα της Πουλχερίας, που σαν λογικό άτομο θα βρισκόταν βυθισμένο σε μια άφατη θλίψη, ο ποιητής φυλάει μιαν άλλη λύση: την τρέλα. Από δω και πέρα, ο άτυχος πατέρας θα ζει μέσα σ' ένα καινούργιο κόσμο, που τον αγαπάει, δε θέλει να τον άρνηθει, δε θέλει να τον αλλάξει με κανέναν άλλο.

Πραγματευθήκαμε το θέμα «ο τρελός στη λογοτεχνία», από το Σολωμό ίσαμε τον Έγγονόπουλο. Είδαμε όχι μόνο με ποιό τρόπο οι διάφοροι λογοτέχνες το χειρίζονται, αλλά και ποιές έπεξεργασίες είναι δυνατό να δεχτεί ένα τέτοιο θέμα κάτω από τις διάφορες τεχνικές. Την τεχνική της έξωτερικής περιγραφής του Σολωμού και του Τυπάλδου, την τεχνική του Συμβολισμού του Δοστογιέβσκη, την τεχνική του ρεαλισμού του Άντρέγιεφ και τέλος την τεχνική του Ύπερρεαλισμού.

Η αλήθεια είναι, ότι ένα μισο αιώνα δραματικές προσπάθειες των συγγραφέων, δεν κατάφεραν να μās κάνουν σοφώτερους, ούτε πάνω στο φαινόμενο «τρέλα», ούτε σχετικά με την έκφραση του ψυχοσυναισθηματικού κόσμου του τρελού. Είναι όμως έξ ίσου αλήθεια, που πρέπει να την πούμε, ότι, ανάμεσα σε όλες τις λογοτεχνικές τεχνικές, η τεχνική του Ύπερρεαλισμού ανιαποκρίνεται πιδ ολοκληρωμένα στην προσπάθεια να γίνει το θέμα «τρέλα» αξιόλογο αντικείμενο της λογοτεχνίας και να τύχει σε ύψηλο επίπεδο λογοτεχνικής έπεξεργασίας.

ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΤΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Εικόνα I.

N. Έγγονόπουλου «Τα έτερόκλητα».

Η εικόνα παρουσιάζει μισοερειπωμένο δωμάτιο. Στο σανιδένιο πάτωμα φυτρώνουν τριαντάφυλλα. Στον μισογκρεμισμένο τοίχο σώζεται το τζάκι κι από πάνω ένας καθρέφτης. Στον τοίχο είναι γραμμένοι τέσσερις άριθμοι και το σύμβολο του θετικού άπειρου. Από μια τρύπα διακρίνεται ένα θαλασσινό τοπείο κι από το χείλος του τοίχου ο ουρανός μ' ένα σύνεφο. Από ένα καρφι κρέμεται ένα πλαστικό χέρι. Στη μέση του δωματίου είναι μια γοργόνα από πλαστικό ύλικό (κούκλα). Τα χέρια της έχουν μεταμορφωθεί σε ταινίες που κυματίζουν στο κενό. Είναι επίσης ένα αντίκιο μπουστο από πλαστικό (κούκλα) τοποθετημένο πάνω σ' ένα ξύλινο ύπόβαθρο. Παριστάνει άντρα που παίζει βιολι και φορεί σκληρό στο κεφάλι. Υπάρχουν ακόμη μια τρύπια καρέκλα μ' ένα δοχείο στην τρύπα, ένα ζευγάρι μπότες με σπειρούνια και ένα κομμάτι μπουρι με άντανεμική κουκούλα. Άλλα διάφορα μικροαντικείμενα.

Ο καλλιτέχνης μās παρουσιάζει μια σύνθεση από έτερόκλητα πράγματα για να μās πει ότι το ώραίο μπορεί να προκύψει όχι μόνον από τη συμβατική συμφωνία και άρμονία, αλλά και από την άταξία και δυσαρμονία. Άλλωστε, ως μην ξεχνούμε ότι ο όρισμός του τεχνητού ωραίου είναι άταξια δυσαρμονία και δυσανολογία.

Άλλά πέραν από το θέμα της όμορφιάς, τα αντικείμενα έχουν και ένα νόημα. Έχουν ένα νόημα σχετικό με τον άνθρωπο, αλλά και ένα νόημα άπόλυτο, δηλ. άσχετο με τον άνθρωπο.

Ένα χέρι, είναι ένα μέλος του ανθρώπινου σώματος, όπως το βλέπουμε στον άνθρωπο που παίζει βιολι. Τα χέρια όμως της γοργόνας μās θυμίζουν την εικόνα που θα βλέπαμε αν τα κοιτάζαμε μέσα στη θάλασσα. Το χέρι που κρέμεται στον τοίχο εκφράζει ένα τρίτο νόημα. Άποσπασμένο από το κορμί, γίνεται ένα σύμβολο, που μπορεί να σημαίνει, λ. γ. «δώσε».

Εικόνα II.

Ἄς φαντασθοῦμε τώρα ἕναν πίνακα, πὸν μᾶς τὸν προτείνει ὁ Ἰσίδωρος Doucasse, πὸν τὸν ἀναφέρει ἐπανειλημένα στὰ ποιήματά του ὁ Ἐγγονόπουλος, μού φαίνεται μὲ σκωπτικὸ πνεῦμα, προσθέτοντας «κόμης ντὲ Λωτρεαμόν». «Πάνω σ' ἕνα τραπέζι ἀνατομίας, μιὰ ραπτομηχανὴ καὶ μιὰ ὀμπρέλα».

Τὸν πίνακα ἐρμηνεύει ὁ ζωγράφος «Μὰξ Ἔρνστ»... μιὰ προκατασκευασμένη πραγματικότητα, πὸν ὁ ἀφελὴς προορισμὸς δίνει τὴν ἐντύπωση διὰ ἔχει μιὰ γιὰ πάντα σταθεροποιηθῆ (μιὰ ὀμπρέλα) ὅταν βρίσκεται κοντὰ σὲ μιὰ ἄλλη πραγματικότητα πολὺ μακρυνὴ καὶ ὄχι λιγώτερο βλακώδη (μιὰ ραπτομηχανὴ) σὲ ἕνα μέρος ὅπου καὶ οἱ δύο πραγματικότητες θὰ αἰσθανόντουσαν ἔξω ἀπὸ τὸν τόπο τους (πάνω σ' ἕνα τραπέζι ἀνατομίας), θὰ ξεφύγει, χάρη σ' αὐτὸ τὸ γεγονὸς, ἀπὸ τὸν ἀφελὴ προορισμὸ τῆς καὶ τὴν ταυτότητά τῆς· θὰ περάσει ἀπὸ τὸ ψεύτικο ἀπόλυτό τῆς, μὲ τὴ λοξοδρόμηση μιᾶς σχετικότητας, σ' ἕνα νέο ἀπόλυτο, ἀληθινὸ καὶ ποιητικόν». (Πρέπει σ' αὐτὴ τὴν ἐρμηνεία νὰ προσθέσουμε μερικὲς ἐξηγήσεις, γιὰ νὰ γίνει ἀντιληπτὴ στοὺς ἀναγνώστες μας).

(1) «ἀφελὴς» προορισμὸς μιᾶς ὀμπρέλας, εἶναι νὰ προστατεύει ἀπὸ τὴ βροχὴ ἢ ἀπὸ τὸν ἥλιο. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ ἀφελὴς προορισμὸς μιᾶς ραπτομηχανῆς εἶναι νὰ ράβει. Ὅταν αὐτὰ τὰ ἀνόμοια πράγματα βρεθοῦν τὸ ἕνα δίπλα στὸ ἄλλο, χάνουν τὸν προορισμὸ τους. Καὶ ὅταν καὶ τὰ δύο βρεθοῦν σὲ ἕνα ξένο περιβάλλον, χάνουν τὴν ταυτότητά τους καὶ γίνονται τρία ἀντικείμενα ἄσχετα μὲ τὸν προορισμὸ τους, γίνονται ἀντικείμενα «νεκρῆς φύσης» μὲ τὰ ὁποῖα ἀσχολεῖται ἡ ζωγραφικὴ. Ἔτσι ἀποκτοῦν ἕνα νέο ἀπόλυτο πὸν εἶναι ὀληθινὸ καὶ ποιητικόν, χάρη στὴ μεσολάβηση τῆς Τέχνης).

Εικόνα III.

Σπύρου Βασιλείου «Ραπτομηχανὴ καὶ ἄλλο παράταιρα». (1967).

Μιὰ καὶ διατυπώθηκε ἡ συνταγὴ, εἶναι τώρα εὐκόλη ἡ παραγωγὴ ὑπερρεαλιστικῶν πινάκων. Τὸ τραπέζι ἀνατομίας ἀντικαθίσταται μὲ μιὰ ραπτομηχανὴ πὸν τὴν περιβάλουν πλῆθος παράταιρα ἀντικείμενα.

Μποροῦμε ἔτσι νὰ συνεχίσουμε ὡς τὸ ἄπειρο. Ὅπως λέγει ὁ Ἐγγονόπουλος: «Καὶ ἔτσι διὰ τὰ ἄλλα».

ΠΩΛ Σ. ΚΟΝΚΛΙΝ

Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΓΕΡΟΣ ΤΗΣ ΚΙΘΑΡΑΣ

Στὸ περιοδικὸ «The Washington Star» τῆς Ἀμερικῆς, δημοσιεύθηκε (στὶς 5 Μαρτίου 1967) ἓνα ἐμπεριστατωμένον κριτικὸ ἄρθρον τοῦ ἐγκύρου μουσικοκριτικοῦ Paul S. Conklin, ἀφιερωμένον σ' ἓναν Ἑπειώτη, τὸν Σοφοκλῆ Παπαδόπουλο, ποῦ θεωρεῖται ἓνας πράγματι μεγάλος δάσκαλος καὶ καλλιτέχνης τῆς κιθάρας ἐκεῖ. Ἐπειδὴ ἡ περίπτωσις αὐτὴ ἐνδιαφέρει γενικώτερα τὴν Πατρίδα μας καί, εἰδικώτερα, τὴν Ἑπειρο—ποῦ τῆς προσδίδει ξεχωριστὴ τιμὴ—, καταχωροῦμε παρακάτω τὸ ἐν λόγῳ ἄρθρον γιὰ τὸ ἔργο καὶ τὴν βαρῦτητα τῆς προσφορᾶς τοῦ στὴν Ἀμερικὴ τοῦ Σοφ. Παπαδόπουλου.

«Γιὰ 10ετίες ὁ Σοφοκλῆς Πάπας κράτησε—παίζοντας—ζωντανὴ τὴν κιθάρα σὰν ὄργανο κλασσικῆς μουσικῆς. Τὸ Σχολεῖο του εἶναι μίᾳ Μέκκα καὶ ἡ ἐπίδρασίς του παραμένει δυνατὴ».

Στὸ πρῶτον φύλλον τοῦ Λευκώματος, κατεστραμμένου πιά ἀπ' τὰ χρόνια, τὸ ὁποῖον ἄρχισε νὰ κρατᾷ πρὶν 40 χρόνια, ὑπάρχει μίᾳ φωτογραφία τοῦ Σοφοκλῆ Πάπα (Παπαδοπούλου), ὅταν ἦταν νέος μουσικός.

Κάθεται ἐκεῖ, λικνίζοντας μίᾳ κιθάρα, εὐλύγιστος καὶ λεπτός, βαθειὰ σκεπτικός, μὲ σκοδρα μάτια, μίᾳ χαιτίτῃ μαύρων μαλλιών καὶ προφίλ ἐνὸς Βαλεντίνου.

Τὰ χρόνια ἐξασθένησαν τὰ μαλλιά τοῦ Πάπα, ἔτσι ποῦ δὲν ὑπάρχει πιά τίποτε ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ μίᾳ ἀσημένια κλωστή. Τὸ σῶμα του ἔχει παχύνει καὶ τὸ προφίλ τοῦ Βαλεντίνου πέταξε. Ὁ δεξιὸς του ἀντίχειρας ἔγινε δύσκαμπτος ἀπ' τ' ἀρθριτικὰ καὶ δὲν ἐμφανίζεται πλέον στὴν σκηνὴ σὲ Κονσέρτα. Ἀλλὰ παραμένει ἀληθές, ὅτι εἶναι ὁ μόνος γνωστός δάσκαλος τῆς κιθάρας στὴν πόλι.

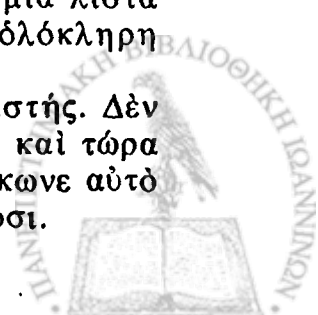
Ἀλλὰ μὴν ἀπατάσθε. Τὸ μόνον ποῦ ἔχεις νὰ κάνης, εἶναι τὸ νὰ παρακολουθήσῃς αὐτὸν τὸν 73άρη Ἑλληνα μετανάστη, πῶς ἀνεβαίνει πηδῶντας στὶς σκάλες τοῦ καταστήματός του στὴν ὁδὸ Ἐμ, γιὰ νὰ ἀντιληφθῆς ὅτι ἡ ζωτικότης τοῦ Πάπα παραμένει ἀναλλοίωτη. Καὶ τὸ μόνον ποῦ ἔχεις ἀκόμα νὰ κάνης, εἶναι νὰ ρωτήσῃς γύρω, γιὰ νὰ ἀνακαλύψῃς, ὅτι οἱ ἐμπειρογνώμονες τῆς κιθάρας τούτου τοῦ τόπου ἐκτιμοῦν τὸν Σ. Πάπα περισσότερο παρὰ ποτέ.

Ὁ Πάπας ἔχει ἀσκήσει μίᾳ βαθειὰ ἐπίδρασι στὸν μουσικὸ κόσμον τῆς Οὐάσιγκτον, ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ Κάλβιν Κούλιτζ.

Προσέξατε τὸν Τσάρλυ Μπέρνε, κιθαρίστα κονσέρτων καὶ Τζάζ, ὅταν μιλάει γιὰ τὸν πρῶτον δάσκαλό του.

Ἐπῆρξε μίᾳ ἐποχὴ, ὄχι πολλὰ χρόνια πρὶν, ποῦ, ἂν κάνατε μίᾳ λίσταν τῶν 2 ἢ 3 κιθαριστῶν, ποῦ ἀσκοῦσαν τὴν μεγαλύτερη ἐπίδρασι σὲ ὀλόκληρη τὴ χώρα, τὸ ὄνομα Πάπας θὰ ἦταν ἐκεῖ μέσα.

Καθὸσον ἀφοροῦσε τούτῃ τὴν περιοχὴ, αὐτὸς ἦταν ὁ κιθαριστής. Δὲν εἶχε ἰσάζιον. Ἡ κλασσικὴ κιθάρα εἶναι σήμερον δημοφιλῆς ἐδῶ, καὶ τώρα ὑπάρχουν πολλοὶ καλοὶ παίκται κιθάρας, ἀλλὰ γιὰ πολὺ καιρὸ σήκωνε αὐτὸ τὸ βᾶρος μόνος του. Ἦταν ὁ κρῖκος μας μὲ τὴν κλασσικὴ παράδοσι.

Ὁ Πάπας ἔφθασε σὲ τούτη τὴν χώρα τὸ 1914, σὲ ἡλικία 21 ἔτους. Ἦταν ἤδη δάσκαλος τῆς κιθάρας τότε, ἔχοντας μάθει θεωρία ἀπ' τὸν πατέρα του, ποὺ ἦταν διδάσκαλος καὶ βιολιστής, καὶ πρακτικὴ ἀπὸ ἓνα Ἴταλὸ δάσκαλο στὸ Κάιρο, ὅπου παρακολούθησε σχολεῖο. Ὁ Πάπας ἀνεζήτησε μιὰ καριέρα στὴν γεωργία σὲ τούτη τὴν Χώρα, ἀλλὰ παρεξέκλινε λόγῳ τοῦ πολέμου. Ὅταν ἦταν στὸ Στρατό, ἀνεκάλυψε, ὅτι ἄρεσε στὸν κόσμον νὰ τὸν ἀκούη, ὅταν ἔπαιζε κιθάρα. Ἴσως, εἶπε μὲ τὸ μυλό του, νὰ μποροῦσα νὰ κερδίσω τὴν ζωὴ μου μὲ τὴν μουσικὴ μου. Ἡ γεωργία ξεχάστηκε καὶ ὁ Πάπας ἀνοίξε ἓνα Στούντιο τὸ 1922.

Μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, οἱ ἐπιτεύξεις του κάνανε μιὰ ἐπιβλητικὴ λίμα: Ὅταν τὰ ράδια δὲν ἦταν παρὰ συσκευές ἀπλές μὲ κρύσταλλο, συχνὰ παρουσιαζότανε σὲ ἐκτελέσεις ἔργων στὸν παλιὸ σταθμὸ τῆς Οὐάσιγκτον. Ἐγραφε γόνιμα σὲ φιλολογικὲς ἔφημερίδες καὶ κρατοῦσε μιὰ μεστή γνώσεων στήλη στὸ μουσικὸ περιοδικὸ Κρετσέντο. Ὄργάνωσε καὶ διηύθυνε τὴν πρώτη Ὀρχήστρα τῆς πόλεως, ἀπαρτιζομένη ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ ἔγχορδα ὄργανα, ἔχοντας ὀρισμένη θέσι γιὰ τὴν τοποθέτησι τῶν δακτύλων πρὸς παραγωγὴν ἤχων. Ἰδρυσε τὸν Σύλλογο Κιθάρας τῆς Οὐάσιγκτον, ποὺ τώρα ἀριθμεῖ περισσότερα τῶν 100 μελῶν. Ἰδρυσε μιὰ ἐκδοτικὴ Ἐταιρεία Μουσικῶν βιβλίων. Παρουσιάστηκε ὡς σολίστ μὲ τὴν Ἐθνικὴ Συμφωνικὴ Ὀρχήστρα. Ἦταν μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία ἐξέλεξε τοὺς νικητὰς τοῦ εἰς Ἴσπανίαν Παγκοσμίου Διαγωνισμοῦ Κιθάρας τὸ 1961. Ἐχει διδάξει 100άδες μαθητῶν καὶ εἶχε τὴν ἱκανοποίησι νὰ δῆ μερκοὺς ἀπ' αὐτοὺς νὰ ἐμφανίζονται σὲ ἐκτελέσεις ἔργων μὲ μεγάλη ἐπιτυχία.

Εἶναι ἄνθρωπος ποὺ ἀναβράζει καὶ ποὺ δὲν γνωρίζει τί θὰ πῆ δειλία. Μιλάει γιὰ τὸ Σχολεῖο του μὲ ζέσι: «Εἶναι ἡ μοναδικώτερη θέσις τοῦ εἶδους τῆς σ' ὄλον τὸν κόσμον».

Διακόσιοι μαθηταὶ παίρνουν μαθήματα ἀπ' τὸν Πάπα καὶ οἱ 6 Καθηγηταὶ τοῦ Σχολείου του ὑπῆρξαν μαθηταὶ τοῦ ἰδίου. Οἱ μαθηταὶ του κυμαίνονται ἀπὸ ἡλικίας 4 ἕως 75 χρόνων, ἐπαγγέλματος ἀπὸ Ψυχιάτρους ἕως ὀδηγοὺς φορτηγῶν καί, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, ὑπῆρξαν ἀνάμεσα στοὺς μαθητὰς του ἓνας Ἴταλὸς Στρατηγός, ἀρκετοὶ Πρεσβευταί, κόρες καὶ γιοὶ ντουζίνας διασῆμων κατοίκων τῆς Οὐάσιγκτον, ὁ Διευθυντὴς Ὀρχήστρας Ἀλβίνο Ρέϋ καὶ ἀριθμὸς μουσικῶν, οἱ ὁποῖοι ἀνεδείχθησαν εἰς ἀρτίστας Κοντσέρτων. Ἐνας ἀπ' τοὺς μαθητὰς του χρησιμοποίησε εἰσιτήριον διαρκείας ἀπ' τὸ Μόντρεαλ, παίρνοντας τὸ νυχτερινὸ τραῖνο μιὰ φορὰ τὸν μῆνα.

Ἡ διδασκαλία γίνεται σ' ἓνα στενὸ τρίοροφο κτίριο τῆς ὁδοῦ Ἐμ, ἀριθ. 1816, τῆς Οὐάσιγκτον, τὸ ὁποῖο εἶναι παραφορτωμένον μὲ μουσικὰ φυλλάδια, δίσκους καὶ ὄργανα. Κιθάρες κάθε εἶδους εἶναι σωριασμένες καὶ κρεμασμένες παντοῦ.

Στοὺς τοίχους τοῦ μικροῦ ἀκατάστατου γραφείου του εἶναι μιὰ συλλογὴ ἀπὸ ἐξωτικὰ καὶ παλαιὰ ὄργανα. Μεταξὺ αὐτῶν, ἓνα ἑλαφρὸ σὰν φτερὸ μανδολίνο, καμωμένον στὴν Νεάπολι πρὶν 200 χρόνια, ἓνα μακρὸ Σαμιζέν (Ἰαπωνικὴ Κιθάρα) ἀπὸ τὴν Ὀκινάβα, ἓνα Ἀφρικανικὸ Χάριο φτιαγμένον ἀπὸ δέρμα ζῴου, μιὰ Ἀφρικανικὴ Ἄρπα μὲ κεφάλι ἑνὸς Ἰνδιάνδου χαραγμένον στὸ λαιμὸ τῆς, ἓνα Λαβοῦτο τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀναγεννήσεως (300 χρόνων) στολισμένον μὲ μαργαριταρόρριζα, μιὰ Βιενέζικη Κιθάρα φτιαγμένη γιὰ μιὰ Πριγκήπισσα τῶν Ἀμβούργων ἀπὸ κάποιον ὄνοματι Στώφφερ, ὁ ὁποῖος ἦταν στὴν Κιθάρα ὅτι ὁ Στραντιβάριους στὸ Βιολί.

Ἐχει μείνει χῶρος γιὰ τὶς φωτογραφίες τῶν παιδιῶν καὶ ἐγγονῶν τοῦ

Πάπα και για πορτραίτα με αφιέρωσι ενός υπερώου γνωστών Κιθαριστών, διδασκάλων τῆς Κιθάρας και ταλαντούχων ἐρασιτεχνῶν :

Ἄντρες Σεγκόβια, Σ. Σάντμπουργκ, Σ. Μοντίγια, Νάνση Ἄμες, Λές και Μαίρη Πῶλ, Βούρλ Ἴβες, Α. Γκοντφρέυ, Κ. Μέριλ κ. ἄ.

Ὁ Πάπας χαιρεται και ἐκτιμᾷ περισσότερο τὴν μακρόχρονη φιλία του με τὸν Σεγκόβια, τὸν ὁποῖον συνήντησε τὸ 1928, ἀκολουθώντας τὸν Ἴσπανὸ στὸ ντεμπούτο του στὴν Νέα Ὑόρκη.

Ἀρχικῶς συνηντήθησαν οἱ δύο τους στὴν Γαλλία, ὅταν ὁ Σεγκόβια δὲν μιλοῦσε Ἀγγλικά και ὁ Πάπας δὲν μιλοῦσε Ἰσπανικά. Ὁ σύνδεσμός τους ἔγινε με τὰ χρόνια πολὺ στενός. Κατὰ τὶς συχνές του ἐπισκέψεις σὲ τούτη τὴν χώρα, ὁ Σεγκόβια πάντα καταφέρνει νὰ περάσῃ τοῦλάχιστον μιὰ βραδυὰ στὸ σπίτι τοῦ Πάπα.

Ὁ Πάπας ὁ ἴδιος διδάσκει τὴν μέθοδο Σεγκόβια, ἡ ὁποία εἶναι μιὰ ἐπεξεργασία τῆς κλασσικῆς Ἰσπανικῆς μεθόδου Σ' αὐτὴν περιέχεται ἓνας εἰδικὸς τρόπος τοῦ νὰ κρατᾷς τὸ ὄργανο, τοποθέτησις τῶν χειρῶν και χρήσις τῶν δακτύλων, ρεπερτόριον και ἔκφρασις εἰς τὴν μουσικότητα.

Ὁ Πάπας λέει γιὰ τὸ φίλο του : «Εἶναι ἓνας ἐμβριθῆς τύπος και ἓνας μεγάλος διερμηνεύς».

Ὁ θαυμασμός δὲν εἶναι μονόπλευρος. Ἀπὸ τοὺς 21 μαθητᾶς, ποὺ πήρανε μαθήματα ἀπ' τὸν Σεγκόβια στὴ Σχολὴ ἐφηρμοσμένων Τεχνῶν τῆς Βορείου Καρολίνας, τὸν περασμένο Ἀπρίλιο, ἔξ ἦσαν μαθηταὶ τοῦ Πάπα, και ἓνας ἦταν μαθητῆς ἑνὸς μαθητοῦ.

Ὁ Σεγκόβια, κατὰ τὸν Πάπα, θεωρεῖ τὴν ἠλεκτρικὴ κιθάρα σὰν βδελυγμία. Ἐγὼ δμως ὄχι, λέει ὁ Πάπας, τὶς πουλᾷ κιόλας. Ἀλλὰ και ὁ Σεγκόβια ἀντιφάσκει, γιὰτὶ ὁ ἴδιος ἔχει πῆ ὅτι εἶναι καλύτερα νὰ παίξῃς ἄσχημα παρὰ καθόλου».

Ὁ Πάπας παίρνει μιὰ ἀγαθὴ ὄψι, ὅταν μιλάει γιὰ τὸ γεγονός, ὅτι φρενητιώδης μουσικὴ προτιμᾶται ἀπὸ τὴν νέα γενεά.

«Δὲν ἔχω ἀμφιβολίες, ὅτι τελικὰ αὐτὸ θὰ γίνῃ μιὰ εὐλογία γιὰ τὴν κλασσικὴ κιθάρα. Τὸ ἐνδιαφέρον ἀνάμεσα στοὺς νεαροὺς γιὰ τὴν κιθάρα αὐξάνεται ταχέως και τὸ ρόκ—ἐντ—ρόλλ—εἶναι μερικῶς υπεύθυνον γι' αὐτό. Δὲν ὑπάρχει κίνδυνος ν' ἀντικατασταθῇ ἡ κλασσικὴ μουσικὴ ἀπὸ τὸ ρόκ—ἐντ—ρόλλ. Ἀντιθέτως, τὰ παιδιὰ σύντομα θὰ ἀνακαλύψουν, ὅτι τὸ ρόκ—ἐντ—ρόλλ δὲν τοὺς δίνει ἀληθινὴ ἱκανοποίησι, και θὰ ἐπιστρέψουν στὴν κλασσικὴ κιθάρα. Ἐχομε ἄρκετοὺς μαθητᾶς τώρα οἱ ὁποῖοι παίζουν ἐπαγγελματικῶς με ὀρχήστρες ρόκ—ἐντ—ρόλλιστῶν, ἀλλὰ οἱ ὁποιοὶ μελετοῦν παραπλευρῶς τὴν κλασσικὴν κιθάρα.

Προφητεύω ὅτι οἱ δουλειές θὰ πηγαίνουν ὄλο και καλύτερα.

“Όταν θαρθεῖ τὸ καλοκαίρι,,

“Όταν θαρθεῖ τὸ καλοκαίρι,
μὲ τὶς ἀχνιστὲς στάλες τῆς ὀμίχλης
στὸ μέτωπο τοῦ κουρασμένου ὀρίζοντα,
μὴν πεῖς ὅτι τὸ περίμενες στὸ μουράγιο!..

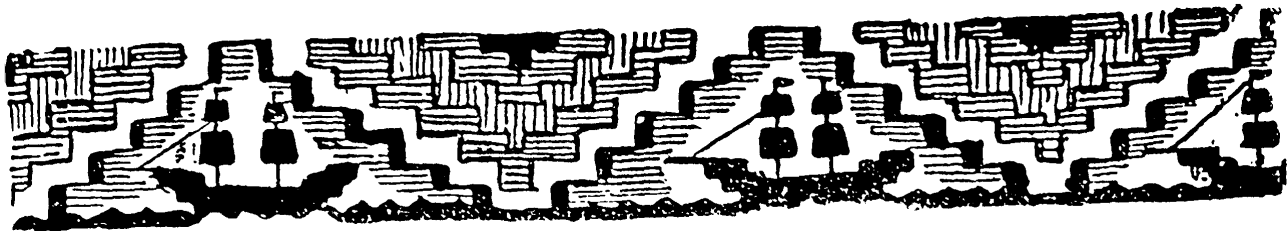
Τὰ δικά μας καλοκαίρια
εἶχαν ἓνα ἠδονπαθὲς λαχάνιασμα
στὰ κοραλλένια χεῖλη,
εἶχαν μιὰν ἀνεμῶνα καρφωμένη στὶς μποῦκλες σου
κι’ ἓνα πράσινο σειρήτι ἐλπίδας τυλιγμένο
στὰ λευκὰ χαγιάτια τῶν σπιτιῶν.

Τὰ δικά μας καλοκαίρια,
εἶχαν ἓνα δικό τους τραγούδι γιὰ τὴν ὥρα τοῦ δειλινοῦ,
εἶχαν μιὰν ἄγκυρα γιὰ τὸ φουντάρισμα τῆς λύπης
κι’ ἓνα φτωχικὸ σήμαντρο τοῦ “Αἰ-Νικόλα,
γιὰ τὴν ὥρα τῆς ἐσπερινῆς προσευχῆς.

“Όταν θαρθεῖ τὸ καλοκαίρι,
μὲ τὴ θρασύτητα τῆς νιότης ζωγραφισμένη στὸ πρόσωπο,
πὲς πὼς οἱ ὑποσχέσεις σου
σκεπάστηκαν ἀπ’ τ’ ἀδιάκοπα φτερουγίσματα τῶν γλάρων.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΑΡΔΑΡΗΣ

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ

ΜΑΝΘΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

Ἔνας ἄγνωστος Ἡπειρώτης ποιητής—1665;—1748

Γιὰ τὸ Μάνθο Ἰωάννου, τὸν ἀξιολογώτερον ἴσως Ἡπειρώτη ποιητῆ τοῦ 17 αἰῶνα, γνωρίζουμε ἐλάχιστα, ὅσα ὁ σεβαστὸς συμπατριώτης, ἀκαταπόνητος δὲ ἀναδαφίτης τοῦ Βενετικοῦ Ἀρχεῖου Κ. Μέρτζιος ἔγραψε τελευταῖα, προλογίζοντας τὴ δημοσίευση τῆς διαθήκης του. (Μ Ἑλληνομν. Τ. Β' σελ. 74—77). Σ' αὐτὰ θὰ προσθέσουμε καὶ κάποιες περὶ τοῦ προσώπου τοῦ ποιητῆ εἰδήσεις, πὺ ἀλιεύσαμε μετὰ προσεχτικὴ ἀνάγνωση τοῦ ἔργου του, σὲ τρόπο ὡστε μαζί μ' ἐκεῖνα πὺ ὁ ἴδιος σ' αὐτῇ τῇ διαθήκῃ του ἀναφέρει καὶ μὲ μιὰ περιορισμένη παρουσίαση τῶν ποιήσεών του, νὰ δυνηθοῦμε νὰ σχηματίσουμε ἀμυδρὴ μὲν, ἀρκετὰ ὅμως κατατοπιστικὴ εἰκὼνα του.

Ὁ Μ. Ἰωάννου γεννήθηκε στὸ χωριὸ Λιόκου τῶν Γραμμενοχωριῶν γύρω στὰ 1665 καὶ πέθανε «εἰς βαθὺ γῆρας» στὴ Βενετιὰ στὶς 19(11)1748. Γραφὴ καὶ ἀνάγνωση στοιχειώδη φαίνεται νὰ διδάχθηκε ἀπὸ κάποιον χωριανὸ ἢ κοντοχωριανὸ του ἱερωμένο, γιὰτὶ παιδεία ἀνώτερη δὲν ἐγεύθηκε ὁ ποιητής. Μᾶς τὸ δείχνει ἡ ἰδιόχειρη ὑπογραφή του στὸ τέλος τῆς διαθήκης —«μάνθος Ἰωανῖς βεβεονο τανοθεν»— ἀλλὰ τὸ ἐξομολογεῖται κι ὁ ἴδιος στὸ «Περὶ τῆς σκλαβιάς τοῦ Μωρέος» μακρὸ στιχοῦργημά του:

*«Κι ὄλοι μὲ συμπαθήσετε ὡς εἶναι συνθημένη (ἢ ἱστορία)
ὄτι σπουδὴ δὲν ἔλαβα νὰ ἔχω μαθημένη...».*

Φαίνεται πὺς ἡ ζωὴ τοῦ ποιητῆ, ὡς τὴν ἐποχὴ τοῦλάχιστον (μετὰ τὸ 1715) πὺ ἐγκαταστάθηκε ὀριστικὰ στὴ Βενετιὰ, ἦταν γεμάτη περιπέτειες.

*Ἐγὼ σκλάβος ἐπιάστηκα εἰς τοὺς Ἀρβανιτάδες
γλήγορα ξεσκλαβώθηκα καὶ πάλι μ' ἐσκλαβῶσαν
εὐχαριστῶ τοὺς χριστιανοὺς ὄπου μ' ἐλευθερῶσαν.*

Τὸ τρίτον ἦτο θλιβερόν ἀπὸ τὸ Σερασκέρι...» (ἐννοεῖ τὴν τρίτη αἰχμαλωσία του στὸ Μωριά τὸ 1715 ἀπὸ τὸν Τοῦρκο ἀρχιστράτηγο, πὺ θὰ τραγουδήσῃ ἀργότερα). Τρεῖς φορές λοιπὸν σκλαβώθηκε ὁ Μάνθος καὶ τὶς τρεῖς κατάφερε, ὕστερα ἀπὸ ἀμολόγητα βάσανα καὶ λαχτάρεις, νὰ γλυτώσῃ. Ἡ τελευταία του ὅμως αἰχμαλωσία, πὺ μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα σ' αὐτὸ τὸ ποίημά του περιγράφει, ἦταν ἡ ὀδυνηρότερη. Γιατὶ κατ' αὐτῇ ὁ ποιητής ἔχασε καὶ τὴν οἰκογένειά του, πὺ δὲν φαίνεται νὰ ξαναντάμωσε, δημιούργησε, καθῶς συμπεραίνω, νέα στὴ Βενετιὰ, ὅπου μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του διέμενε.

*«Μάνθος ἔγραψε τὸ παρὸν με θλιβερὴ καρδιά
ὄτι εἶχα τέσσαρα παιδιά καὶ εἶναι στὴ σκλαβιά...
Μ' ἐγὼ αὐτὰ τὰ ἔχασα ὄλα ἐξ ἀμαρτίας...»*

Καὶ παρακάτω :

*«ἡ συμφορὰ μ' ἔκαμε κι ὁ πόνος τῶν παιδίων
νὰ γράφω μὲ πολὺν καῦμόν τῆς συμφορᾶς τὸν βλον...»*

Τίς εἰκασίες μου, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐδημιούργησε καινούργια μετὰ τὴν ἐγκατάστασή του στὴ Βενετιὰ οἰκογένεια, στηρίζω στὸ ὅτι ἐκεῖ ἔφθασε μοναχός του καὶ μετὰ πολλοὺς κινδύνους, ὅτι ἡ ἀναφερόμενη στὴ διαθήκη γυναίκα του Αἰκατερίνη «θυγατέρα τοῦ καπετάν Τζανῆ ἀπὸ Τριπολιτζᾶν», ἦταν νέα, ἀφοῦ ἀξιώνει αὐτὴ νὰ φυλάγῃ τὴν «τιμὴν του», τὰ δυὸ παιδιὰ του, Ἰωάννη (ὄνομα τοῦ πατέρα του) καὶ Μαρία, ἄγαμα, καὶ κουμπάροι του οἱ μόνιμα ἐγκατεστημένοι στὴ Γαληνότατη Πολιτεία Γιαννιώτες μεγαλέμποροι καὶ εὐεργέτες Πᾶνος καὶ Ζαχαρίας Μαρουτζαῖοι. Σημειῶνω μὲ τὴν εὐκαιρία πὼς ὁ Ἄραβαντινὸς ἀναφερόμενος στὸν ποιητὴ (Βιογρ. Συλλογὴ σελ. 73), οὐδεμία περὶ τῆς ζωῆς του πληροφορία παρέχει, εἰκάζει δὲ ὅτι ὁ «συγκαταριθμούμενος μεταξὺ τῶν ἐλεοθετῶν τῆς πόλεως Ἰωαννίνων Ἰωάννης Μάνθου ὑπῆρξεν υἱὸς του».

Γιὰ βιοπορισμό, πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Μωρέως καὶ κατὰ τὴ μετ' αὐτὴν διαμονή του στὴ Βενετιὰ, πιστεύω, πὼς ὁ Ἰωάννου ἀσκούσε τὸ ἐμπόριο, κατ' ἐξοχὴν ἀσχολία τῶν ἀποδήμων Ἑπειρωτῶν τῆς ἐποχῆς. Τὸν καιρὸ μάλιστα πὺ πιάστηκε αἰχμάλωτος στὸ Μωριά, παρατήρησε πὼς:

*«Καὶ πλέον ὅταν εὗρισκαν κανέν' καλοντυμένον
οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὸν θυμὸν τὸν εἶχανε κομμένον...
καὶ τὸ μαχαίρι ἔβγαλα καὶ ἔσχισα τὰ ροῦχα...»*

γεγονὸς πὺ πείθει γιὰ τὴν καλὴ, ἀφοῦ κι αὐτὸς ἦταν καλοντυμένος, οἰκονομικὴ του κατάστασις.

Μᾶς εἶναι δύσκολο νὰ ἐξηγήσουμε πὼς βρέθηκε ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὴν Ἑπειρὸ στ' Ἀνάπλι, ὅπου τὸ 1715 μὲ τὴν εἰσβολὴ τῶν Τούρκων στὴν ἐνετοκρατούμενη Πελοπόννησο σκλαβώθηκε. Τὸ πιθανώτερο φαίνεται πὼς ἦταν καιρὸ ἐγκατεστημένος ἐκεῖ μὲ τὴν πολυμελῆ οἰκογένειά του, ἡ ὁποία ἐπίσης τότε αἰχμαλωτίσθηκε καὶ τὴν ὁποία τόσο ἐθρήνησε ὁ κακόμοιρος ὁ Μάνθος. Πρὸς τὸν ἥσυχον καὶ εὐημεροδυντὰ ὑπὸ τοὺς Ἑνετοὺς Μωριά θὰ μετοίκησε φεύγοντας ἴσως τὸν προηγηθέντα μακροχρόνιο Ἑνετοτουρκικὸ πόλεμον ἀπὸ τὸν ὁποῖο πολὺ δεινοπάθησε καὶ ἡ Ἑπειρὸς (δὲς καὶ Σάθα: Τουρκ. Ἑλλάς, σελ. 317, 329, 340, 391, 392, 422). καὶ κατὰ τὸν ὁποῖο δυὸ φορές σκλαβώθηκε κι ὁ ἴδιος ἀπὸ τοὺς Ἀρβανιτάδες, καθὼς λέγει, κι ἀνέκτησε τὴν ἐλευθερίαν του μὲ τὴν ἐπέμβαση πλουσίων ἢ ἰσχυόντων χριστιανῶν.

Μὲ τὴν εἰσβολὴ τῶν Τούρκων στὸ Μωριά, ἀρχίζει ἡ τρίτη καὶ χειρότερη περιπέτεια τοῦ ποιητῆ, γιὰ τὴν ὁποία θὰ μιλήσουμε διεξοδικώτερα κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ σχετικοῦ ποιήματός του. Θὰ πρέπει ὁμως προκαταβολικὰ νὰ τονίσουμε πὼς ἡ ἔμπρακτὴ φιλοπατρία, ἡ προσήλωσις στὶς θρησκευτικὰς παραδόσεις, ἡ φιλανθρωπία, ἡ ἀξιοπρέπεια, ἡ τιμιότητα καὶ ὅλες ἐκεῖνες οἱ ἀξέχαστες ἀρετὲς μὲ τίς ὁποῖες κοσμοῦνταν οἱ ἀπόδημοι Ἑπειρωτῆς τῶν χρόνων ἐκείνων, ἀναπηδοῦν γνήσιες μέσα ἀπὸ κάθε γραμμὴ αὐτῶν τῶν κειμένων του—τῆς διαθήκης του δηλ. καὶ τῶν ποιήσεών του.

Ὁ πλήρης τίτλος τῆς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Μάνθου, πὺ ἐκδόθηκε τὸ 1779 στὴ Βενετιὰ ἀπ' τοὺς Γλυκῆδες καὶ ἀνατυπώθηκε στὴν ἴδια πόλιν τὸ 1784 ἀπὸ τὸ Δ. Θεοδοσίου ἔχει τίτλον: «Ἱστορία περὶ τῆς συμφορᾶς καὶ σκλαβίας τοῦ Μωρέως καὶ στιχουργαὶ πολλῶν ἄλλων ὑποθέσεων συντεθεισὰ παρὰ Μάνθου Ἰωάννου ἐξ Ἰωαννίνων περιοχῆς Λιόκου καὶ προσετέθη ἐν τῷ

τέλει κανόνιον τοῦ εὐρίσκει ποίαν ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος ἄρχεται ὁ κάθε μήνας ἀποθ' Ἑνετίησιν 1779 παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων (σχ. 16ον σελ. 127)». Ὁ δὲ τίτλος τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1839, τὴν ὁποία ἔχω ὑπ' ὄψι μου, εἶναι: Συμφορὰ καὶ αἰχμαλωσία Μωρέως στοιχολογεῖσα παρὰ Μάνθου Ἰωάννου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων μὲ προσθήκην ἄλλων ἀξιολόγων ὑποθέσεων καὶ ἀφιερωθεῖσα τῷ ἐντιμωτάτῳ καὶ εὐγενεῖ «Ἰωάννει Δημητρίῳ. Ἐν Βενετία ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς τυπογραφίας τοῦ Φοίνικος 1839».

Στὸ μακρὸ τοῦτο στιχοῦργημά του ὁ ποιητὴς ἱστορεῖ σὲ ἄφθονους ζευγαρωτοὺς δεκαπεντασύλλαβους τὰ κατὰ τὴ νικηφόρα ἐκστρατεία (1715) τῶν Τούρκων πρὸς ἐκδίωξη τῶν Βενετσιάνων ἀπὸ τὸ Μωριά καὶ τὴν κατὰ τὴν ἄλωση τοῦ Ἀναπλιοῦ αἰχμαλωσία αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του. Τοῦ ποιήματος προτάσσεται ἔμμετρος ἀφιέρωσις (σελ. 2-4) καὶ ἀκολουθεῖ τὸ προοίμιον (σελ. 5-8), ὅπου ὁ ποιητὴς ἐκθέτει, «πῶς ἐπαρακινήθη νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ Μωρέως» πῶς δηλ. ταξιδεύοντας μετὰ τὴν ἀπόδρασή του ἀπὸ τοὺς Τούρκους μὲ πλοῖο πρὸς Βενετία, κινδύνεψε ἔξω ἀπὸ τὸ νησί τῆς Ἀδριατικῆς Λίσσα νὰ πέσῃ στὰ χέρια πειρατῶν καὶ πῶς φθάνοντας σῶος στὴ Βενετία ἀποφασίζει: «Καὶ τώρα ποὺ ἐγλύτωσα τοὺς πόνους μου νὰ γράψω κι ἀπὸ τὸ βάθος τῆς καρδιάς νὰ θυμηθῶ νὰ κλάψω».

Ἀμέσως παρακάτω εἰσέρχεται στὴν ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων τῆς ἐκστρατείας (σελ. 9-52), διηγούμενος ἀρχὴ - ἀρχὴ πῶς ὁ Μέγας Βεζύρης πῆρε ἀπὸ τὸν Σουλτάνο τὴ διαταγὴ νὰ ἐκστρατεύσῃ, τίς προετοιμασίαις τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου καὶ τὸ γιορτερὸ ξεκίνημα. Τὸ ἀσκέρι φτάνει στὴ Λάρισα καὶ ἀπὸ κεῖ προχωρῶντας καὶ ἀβγαταίνοντας ἔρχεται στὴ Θήβα, ὅπου ὁ Βεζύρης προστάζει νὰ προσευχηθῇ καὶ νὰ μετρηθῇ. Συνεχίζοντας ἀπὸ κεῖ τὴν πορεία του διαβαίνει τὸν ἰσθμὸ καὶ πολιορκεῖ τὸ Κάστρο τῆς Κόρθος, ποὺ μέσα σὲ μιὰ βδομάδα παραδίδεται:

*Κι αὐτὸ τὸ κάστρο ἔβαλε τὴν ἄσπρη του παντιέρα
καὶ πάτο (συμφωνία) ἐγύρισε τοὺς Φράγκους νὰ γλυτώσῃ
καὶ τοὺς Ρωμαίους ἄδικα ὄλους νὰ τοὺς σκλαβώσῃ...».*

Μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Κορίνθου καὶ τὸν ἀξανδραποδισμό τοῦ πληθυσμοῦ τῆς, ποὺ μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα περιγράφει ὁ ποιητὴς, οἱ Τούρκοι κατευθύνονται πρὸς Νότον καὶ πολιορκοῦν τὸ Ναύπλιο, πρωτεύουσα τοῦ Μωριά, ὕστερα ἀπὸ ἄρνηση τῶν Βενετῶν νὰ τὸ παραδώσουν. Πρῶτα πέφτει μὲ προδοσίαν τὸ Παλαμίδι καὶ ἀκολουθεῖ σὲ λίγο ἡ ἄλωση καὶ τοῦ Ναυπλίου καὶ τότε:

*«ἄλλος τὴ μάνα ἔπαιρνε κι ἄλλος τὴ θυγατέρα
—ὦ οὐρανὲ σκοτείνιασε ἐκείνη τὴν ἡμέρα—
τὸ πῶς ἐξεχωρίζοντο μανάδες θυγατέρες
καὶ τὰ παιδιά τὰ μικρὰ δὲν εἶδαν τοὺς πατέρες...».*

Μετὰ τὸν ἀξανδραποδισμό κι ἐδῶ τοῦ πληθυσμοῦ, τὴν ἄγρια σφαγὴ καὶ τὴ λεηλασία τῆς πόλης, ποὺ μὲ ἰδιαίτερη ζωντάνια καὶ αἴσθημα ἐκθέτει ὁ ποιητὴς, οἱ Τούρκοι τραβοῦν πρὸς τὴν Πάτρα, τῆς ὁποίας τὸ κάστρο παραδίνεται χωρὶς ἀντίσταση ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς, ἐπισύροντας τὴ δίκαιη κατάρα καὶ τὸ ἀνάθεμα τοῦ ποιητῆ.

Ἀναφέρει σὲ συνέχεια γιὰ τὴν ἀνάρμοστη πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἴδιος, συμπεριφορὰ τοῦ ἐπισκόπου Βυτίνας, ποὺ ὄχι

μόνο δὲν περίθαλψε τοὺς δυστυχημένους αὐτούς, ἀλλ' οὔτε καὶ τοὺς παρηγόρησε κἄν ὁ ἀνάξιος δεσπότης :

*«πὸ ἕκαμε τὸν ἀσκητὴν ἄς εἶν' εὐλογημένος
μὰ ἰμένα ψωμί δὲν μοῦ ἔδωσε ὅπου ἤμουν σκλαβωμένος,
τοῦ λύκου τὸ περπάτημα καὶ τζ' ἀλεπούς τὴ γνώμη,
καλόγερον ψευδ' ἀσκητὴν ἄλλον δὲν εἶδ' ἀκόμη...»*,

Μετὰ τὴν παράδοση καὶ τῆς Μεθώνης καὶ Κορώνης συντελεῖται σὲ βραχὺ χρονικὸ διάστημα ἡ ὀλοκλήρωση τῆς κατάληψης τοῦ Μωριᾶ, τοῦ ὁποῖου τὴν ἔνδοξη παλιὰ ἱστορία ἀναθυμᾶται μὲ πόνο ὁ ποιητὴς καὶ τὸ ποίημα τελειώνει μὲ τὸν «θρῆνον εἰς τὸν τρισάθλιον Μωρέαν».

*«Ἐπρεπε τώρα τὸ λοιπὸν νὰ μαραθοῦν τὰ δένδρα
ὄλα νὰ κλάφουν τὸ Μωριᾶ ὅτι ἦταν μιὰν ἀφέντρα,
ἢ ἡμορφάδα του ἦταν σὰν τοῦρανοῦ τ' ἀστέρια
καὶ τώρα παραδόθηκε στ' ἀγαρηνοῦ τὰ χέρια...»*.

Ἐδῶ ἐπίσης ἀναφέρει πὺς αἰχμαλωτισθεὶς φυλακίσθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὸ Παλαμίδι καὶ πὺς ἐνῶ τὴν ἐπόμενη θὰ τὸν παλούκωναν, κατῶρθωσε λύνοντας τὰ δεσμά του μὲ τὴ βοήθεια τῆς Παναγίας νὰ δραπετεύση καὶ νὰ γλυτώση «μὲ ἄλλους δυὸ ἀντάμα», παίρνοντας τὸ δρόμο γιὰ τὴ Βενετία.

Μετὰ τὸ ποίημα «Περὶ τῆς σκλαβίας τοῦ Μωρέως» ἀκολουθοῦν :

«Στίχοι εἰς διαφόρους ὑποθέσεις» Στιχολογίες, καθὼς τις ἐπιγράφει, δέκα τὸν ἀριθμὸ, τῶν ὁποίων δίνω μόνο τοὺς τίτλους.

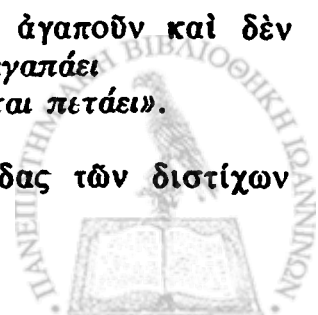
- «Στιχολογία Α' (σελ. 53 - 60). Περὶ Ἱερουσαλὴμ, γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ κλπ.
» Β' (σελ. 61 - 62). Περὶ μελλούσης κολάσεως.
» Γ' (σελ. 62 - 66). Περὶ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν αὐτοῦ ἀνδραγαθημάτων
» Δ' (σελ. 66 - 72) Περὶ Κων)νου τοῦ τῶν Χριστιανῶν Βασιλέως.
» Ε' (σελ. 73 - 74) Περὶ ὠραιότητος Βενετίας.
» ΣΤ' (σελ. 74 - 77). Περὶ τοῦ πῶς ὁ Καίσαρας ἐφθόνησε τὴ Βενετία.
» Ζ' (σελ. 77 - 79). Περὶ Γυναικῶν «ὅπου διαβάζει καυτὴ ἀφορισμένη» ἠθικοὺς πολλοὺς κι ἐνδιαφέροντες σὰν τοῦτον ἐδῶ :

*«Κάλλια νὰ ἐμπιστευθῆς τὰ πλέον κακὰ θηρία
παρὰ ποτὲ τῆς γυναικὸς τὴν καθαρή καρδιά,
θολὸ ποτάμι ἄπεχε καὶ τὴ φωτιὰ ἀναμμένη
καὶ τὴ γυναίκα τὴν κακὴ ὄντ' εἶναι θυμωμένη»*.

Στιχολογία Η' (σελ. 79 - 82). Περὶ γυναικῶν ὄντας πᾶν στὴν ἐκκλησία»
ὅπου : *ἐκεῖ πὸν συμμαζώνονται πολλὲς στὴν ἐκκλησία
κι ὕστερα νὰ πάγη καμμία μὲ μόδα φορεσιὰ
ἀφήνουν κι εὐλάβειες καὶ τὸ προσκύνημά τους
καὶ ὄλες διὰ τὴν αὐτὴν εἶναι τὸ μίλημά τους...»*.

Στιχολογία Θ' (σελ. 82 - 83). Περὶ τῶν νέων ὅπου ἀγαποῦν καὶ δὲν ἔχουν σολδία» ὅπου : *Ὅποιος δὲν ἔχει σολδία καὶ κοράσια ἀγαπάει
σὰν τὸν λαγὸν δίχως φτερὰ τοῦ φαίνεται πετάει»*.

Καὶ Στιχολογία Ι' (σελ. 83 - 84). Τέλος τῆς φυλλάδας τῶν διστίχων ἱστορικῶν».

Μετά τις Στιχολογίες ακολουθούν (σελ. 85 - 86): «Παρεκβολαί ἐκ τῆς ἠθικῆς ἀνθολογίας» καὶ ἀμέσως (σελ. 87 - 118), στίχοι κοντοσύλλαβοι (τροχαϊκοί) εἰς διαφόρους ὑποθέσεις ἦτοι: «Περὶ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Μωρέως, Περὶ ὑπερηφανείας, φιλαργυρίας, κακῆς ὑπανδρείας, περὶ λαιμαργίας, Τούλας καὶ ἀληθείας» ὅπου διαβάζουμε:

*«Τὶ παρανομία νὰ πάρῃ ἢ γιὰ τὸ παλληκάρι
μὴτ' ὁ γέρος ἔχει χάρη μικρὴ κοπέλλα νὰ πάρῃ
ἢ παροιμία τὸ γράφει παρομοιάζει μὲ τὸ λάφι...*

ὁποῖος ψυχάει τὸ ραβδί του ἄς μισάει τὸ παιδί του...

*γυναίκα χήρα μὴν πάρῃς ἐπειδὴ ὅταν κοιμᾶται
τὸν πρῶτον ἄνδρα θυμᾶται...*

*Τούρκος δίχως ἀδικία κι ἀκριβὸς χωρὶς σολδία
ποταμὸς χωρὶς γεφύρι σπῖτι δίχως παραθύρι*

*ὁ ψεύτης τὴν ἀλήθεια λέγει καὶ παιδί δίχως νὰ κλαίῃ
πόλεμον δίχως σολδάτους καὶ Φραγκιά δίχως ἀβοκάτους.*

Ἡ Τουρκία μὲ καμπάνες κι ἡ Φραγκιά δίχως ποντάναις

*Τέχνη δίχως τὴν ψευτία Μάης δίχως τὴν κλεψιά
πρόβατα δίχως μαλλί κι ἔμορφες δίχως φίλι...».*

Σὰν ποιητῆς ὁ Μ. Ἰωάννου, παρ' ὅ,τι δὲν ξεπερνάει τὴν ἔμμετρη χρονογραφία, στὸ ἀξιολογώτερο ἰδίως ἀπὸ τὰ ποιήματά του, τὴν ἱστορία τῆς σκλαβίας τοῦ Μωρέως, κατορθώνει νὰ μεταδίνει στοὺς ἀναγνώστες τὴ συγκίνησή του, ὁ λόγος ἀπλὸς κυλάει γοργὸς καὶ οἱ ἄφθονες εἰκόνες του δὲν ὑστεροῦν σὲ ζωντάνια καὶ χρώματα. Εἶναι ἀκαλλιέργητος βέβαια καὶ ὁ στίχος του ἀκατέργαστος, γράφει στὴν κοινὴ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς, καθὼς ὁ ἴδιος τὸ δηλώνει: «Ρωμαίϊκα τὴν ἔγραψα καθὼς τὴν ἐδιαβάξεις». Αἰσθητικὴ ἀξία δὲν μπορούμε βέβαια νὰ ζητήσουμε ἀπὸ τὸ ποίημά του τοῦτο, πού παραμένει ἀφήγησις πολὺστιχη χωρὶς πνοή καὶ ἔξαρση (Δημαρᾶ: Ἱστορία Ν. Ε. Λογοτεχνίας, σελ. 127). Παρὰ τὶς ἀτέλειές του ὁμοίως αὐτές, τὸ ποίημα σὰν κείμενο διατηρεῖ μοναδικὴ ἱστορικὴ σημασία. Ἱστορεῖ γεγονότα πού εἶδε μὲ τὰ μάτια του ὁ ποιητῆς μὴ ἐπιδεχόμενα ἀμφισβήτηση.

*«Ἐγὼ στ' Ἀνάπλι βρισκομουν
καὶ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου τὸν θρηῆνον πὸ ἐγίνῃ».*

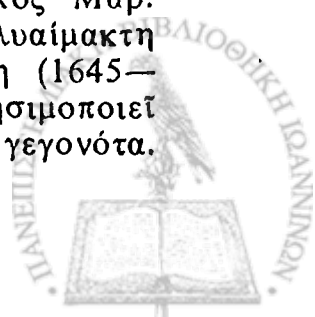
Προσεχτικὸς καὶ εὐσυνείδητος, ἐξακριβώνει τὶς πληροφορίες του, ὅσο τοῦ εἶναι δυνατό, σὰ νὰ γράφει ἱστορία καὶ ἀποφεύγει νὰ καταχωρεῖ ἀνακρίβειες:

*«Καὶ τώρα ὅσα ἔγραψα δὲν εἶν' ἀμφιβολία
ὅτι πολλὰ ἐξέταξα μὲ πᾶσα προθυμία...»* βεβαιώνει, πρᾶγμα πού δίνει στὰ λεγόμενά του τὸ βάρος τῆς ἱστορικῆς μαρτυρίας.

Τέτοιες σὰν τοῦ Μάνθου πολὺστιχες ριμάδες χρονογραφικῆς ὕφης ἔγραψαν καὶ ἄλλοι σύγχρονοὶ τοῦ λαϊκοῦ ποιητῆς, καθὼς ὁ Κρητικὸς Μαρ.

Τζάνε Μπουνιαλᾶς, ἐμπνευσμένες ἀπὸ τὴν μακρόχρονη καὶ πολυαίμακτη προσπάθεια τῶν Τούρκων νὰ πάρουν ἀπὸ τοὺς Ἐνετοὺς τὴν Κρήτη (1645—1669), τὴ ριμάδα δὲ αὐτή, καθὼς καὶ τοῦ δικοῦ μας Ἰωάννου, χρησιμοποιεῖ ὁ Σάθας σὰν βασικὲς ἱστορικὲς πηγές ἀναφερόμενος στὰ σχετικὰ γεγονότα.

(δὲς καὶ Σάθα ὁ.π., σελ. 223 κ. κ. καὶ σελ. 444 κ. κ.).

Γενικώτερα δὲν λείπει τοῦ ποιητῆ μας, προικισμένου ἀναντίρρητα στιχουργοῦ, ἢ κοινωνικῆ μὲν μορφωσῆς, σὲ λεπτὴ παρατηρητικότητι καὶ ἢ εἰρωνικὴ διάθεσι, στὰ ἠθικοῦ περιεχομένου στιχουργήματά του, τὰ ὁποῖα γι' αὐτὸ καὶ διότι ἦταν ὅλα στὴν κοινὴ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς γραμμένα, ἔγιναν εὐχάριστα στὸν καιρὸ του καὶ ἀργότερα λαϊκὸ ἀνάγνωσμα καὶ ἐσημείωσαν πολλὰ ἐκδόσεις.

Ὑστερα ἀπὸ τὰ παραπάνω, ἡ γνώμη τοῦ Μέρτζιου, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποῖα ὁ ποιητὴς στὸ περὶ τῆς σκλαβίας τοῦ Μωρέως ποίημά του, «ἔχει καὶ μερικὰς ἀνακριβείας καὶ δὲν πρέπει νὰ λαμβάνεται ὡς ἀθηντικὴ πηγὴ ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς» δὲν ἀνταποκρίνεται στὰ πράγματα.

Δὲν ἔχω βέβαια ὑπ' ὄψιν τὴ σχετικὴ ἐργασία του μὲ τὴν ὁποῖα ἐλέγχει ὠρισμένες ἀνακριβείας τοῦ Μάνθου μὲ βάση τὰ ἔγγραφα τοῦ Βενετικοῦ Ἀρχείου, πιστεύω ὅμως, ὅτι ὁ ποιητὴς ἱστορώντας τὰ γεγονότα, εὐρίσκειται πλησιέστερα ἀπ' αὐτὰ τὰ ἔγγραφα πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὴν ἱστορικὴν.

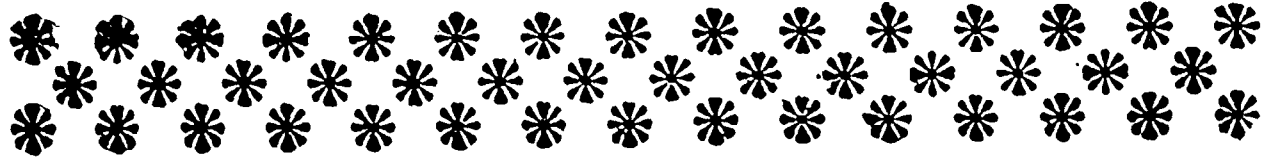
Οἱ συντάχτες τῶν ἐπισήμων αὐτῶν κειμένων, κύριοι ὑπεύθυνοι τῆς Βενετικῆς ἡτίας στὸ Μωριά, μακριὰ ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι ἀντικειμενικοὶ στὴν ἐκθεσὴ τῶν συμβάντων, προσπαθοῦν νὰ ἀποσεισούν τις βαρεῖες τοὺς εὐθύνες, δικαιολογώντας ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους μπροστὰ στὴν Ἀριστοκρατία. Παιθομολογεῖται, ἄλλωστε, πὼς οἱ Βενετοὶ στὸν πόλεμον αὐτὸν δὲν ἐδείχθησαν ἀντάξιοι τῶν πολεμικῶν τοὺς παραδόσεων καὶ ἰδιαίτερα τοῦ ἔπους ποὺ ἔγραψαν στὴν Κρήτη καὶ τὴν Πελοπόννησον τὸν προηγούμενον αἰῶνα (ΙΖ'). Ἀπὸ τις πρῶτες ἀκόμα κρούσεις τοὺς μὲ τοὺς Τούρκους στὸ Μωριά τὸ 1715 καὶ παρὰ τὴν καταφανῆ ἰσχὺ τῶν φρουρίων τοὺς, ἐσκέφθησαν τὴ συνθηκολόγησιν μὲ πρῶτον ὄρον τὴ σωτηρία τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πλούτου τοὺς, παραδίνοντας ἀδίστακτα συμμάχους καὶ πληθυσμὸν βορὰ τῶν ἀγρίων κατακτητῶν.

*«Ὁ Μπράντης καὶ ὁ Τούκαρης οἱ δύο κολονέλλοι
αὐτοὶ ἦταν ποὺ παράδωκαν τοῦ Τούρκου τὸ καστέλλι...».*

Καταγγέλλει ὅλος ἀγανάκτησιν ὁ ποιητὴς γιὰ τὸ κάστρο τῆς Πάτρας καὶ κάτι ἀνάλογον ἔχει νὰ πῆ καὶ γιὰ τὰλλα κάστρα τοῦ Μωριά, ποὺ πρόσβαλλον οἱ Τούρκοι. Ἡμπορεῖ βέβαια νὰ ὑπάρχουν στὸ ποίημα καὶ ἐλάχιστες ἀνακριβείες ὀφειλόμενες μᾶλλον στὴ φύσιν τῶν γεγονότων καὶ τὴ θέσιν τοῦ ποιητῆ, ὁ ἔλεγχός τοὺς ὅμως μὲ βάση τὰ ἔγγραφα τῶν ἐνόχων ἢ συνηγόρων τοὺς δὲν εἶναι ὁ ἐνδεδειγμένος.

Θὰ ἀδικούσαμε λοιπὸν—τὸ λιγώτερον—τὴ μνήμην τοῦ ποιητῆ μας, αὐτόπτη καὶ αὐτήκοον τῶν συμβάντων μάρτυρα, προσπαθώντας νὰ μειώσουμε τὴν ἱστορικὴ ἀξία τοῦ ἔργου του, μὲ ἀμφίβολης ἀντικειμενικότητος τεκμήρια καὶ γιὰ ἓναν ἀκόμη λόγον, ποὺ πολλοὶ ὡς τώρα ἱστορικοὶ τὸ χρησιμοποίησαν σὰν κατὰ πάντα ἀξιόπιστη καὶ ἀθηντικὴ πηγὴ.

ΑΘ. ΖΙΑΓΚΟΥ

Ἡ Γάκαινα

Ὁ Πανάγαθος Θεὸς πρέπει νάχει ἀναπάψη τὴν ψυχὴ του στὰ εἴκοσι τρία χρόνια πού βρῖσκεται στὸ μνημόρι του, κάτω ἀπὸ τὸ μεγάλο κυπαρίσσι τῆς ἐκκλησιᾶς τοῦ Ἀη-Νικόλα μας, πνιγμένο στὰ βούζια ἀπὸ τὴν ἀνοιξη ὡς τὸ χινόπωρο καὶ πρὸ σταυρὸς δὲν φαίνεται.

Θὰ τὴν ἔχει στείλῃ ὁ Κύριος, πιστεύω, τὴν ψυχὴ του, σὲ τόπο γλοερό, σὲ τόπο ἀναπάψεως... Τὴν ψυχὴ τοῦ Νικόλα ὁ Παντοδύναμος πρέπει νὰ τὴν δέχτηκε μὲ συμπάθεια πολλή, κείνη τὴν χινοπωριάτικη μέρα τοῦ 1944, πού πέταξε μ' ὄλα τῆς τὰ γεράματα, γιὰ ν' ἀνεβῆ ἐκεῖ ψηλά, μιὰ πού ἐδῶ (σὲ τούτη τὴ γῆ πού τὴν πατοῦμε κι ὄλοι μέσα θὲ νὰ μποῦμε), ὅπως συνείθιζε νὰ λέη ταχτικά. Τὸν ὑπηρετήσε μ' ὄλη του τὴν ταπεινὸσύνη πού μᾶς παραγγέλει στὰ Θεία Του γράμματα. Κι ὁ Νικόλας τὰ γράμματα αὐτὰ τάξερε καλά, γιὰ τὴν διάβαζε στὸ ψαλτήρι κάθε Κυριακὴ καὶ γιορτῆ, σὰν ξερβὸς ψάλτης πού ἦταν.

Ἀπὸ γράμματα ἤξερε τόσα ὅσα χρειάζονταν οἱ Τσιφλικιώτες νὰ τὸν παζαρέψουνε δάσκαλο στὰ παιδιὰ τους κείνα τὰ χρόνια πού ὁ τόπος μας ἦταν ὑποταγμένος στὸ Τούρκικο.

Τώρα στὰ γεράματά του, ἄσχετα ἂν πολλοὶ χωριανοὶ δὲν καταλάβαιναν καὶ δὲν ξεχώριζαν, ὅπως ἔλεγαν, ἵποτε ἀπὸ τὴν ψαλτικὴ του—δὺ δόντια τοῦχαν ἀπομείνει τοῦ δόλιου... τί νὰ σοῦ κάμει...—πάλι καλά πού στέκονταν στὸ ψαλτήρι καὶ ἀποδείκνυε στὸ δεξιὸ ψάλτη καὶ στὸν παπὸ ἀκόμη τὴ σειρά πούπρεπε ν' ἀκολουθοῦνε τ' ἅγια γράμματα τῶν βιβλίων.

Γύρισε τόπους πολλοὺς ὁ Νικόλας στὰ νειάτα του, περπάτησε τὶς ξενητιὲς ὄλες... Ἄ! ἐδῶ νὰ στεριώση... Ἄ! ἐκεῖ νὰ σταθῆ... δὲν ριζοβόλησε πουθενά... Ἄνυπόταχος καθὼς ἦταν, μέχρι τὴν ὥρα τοῦ θα-

νάτου του, δὲν πιάστηκε σὲ ξένη δούλεψη.

—Ἐγὼ δὲν πιάστηκα ποτὲ δούλος, μᾶς ἔλεγε μὲ καμάρι, σὰν πιάνονταν καὶ μᾶς διηγόνταν τὶς ἱστορίες τῆς ζωῆς του. Μὲ δικὲς του δουλειὲς περπάτησε πολιτεῖες καὶ χωριὰ τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Κρήτης... γιὰ τὸ μικρὸ καζάντιο... Ὅταν ἀποθυμοῦσε τὴ Νικόλαινα καὶ τὶς κοπέλλες, πού τὶς εἶχε ἀφημένες στὸ χωριὸ νὰ τὰ βγάλουν πέρα μὲ τὴ φτώχεια καὶ τὶς θερμοσιῆς, ἔπαιρνε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ καὶ τοὺς βαροῦσε τηλεγραφο ἀπὸ τὰ Γιάννενα σὰν ἐφθανε, γιὰ νὰ βγοῦν νὰ τὸν καρτερέσουν.

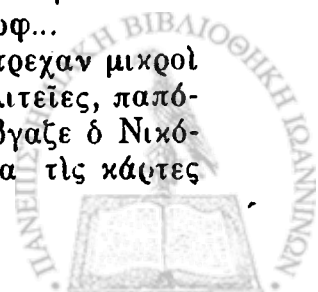
Κάθε φορὰ πού γύριζε, κουβαλοῦσε καὶ τὰ σύνεργα τῆς δουλειᾶς του στὸ χωριό. Πότε λατέρνα, πότε λωταρία, ἄλλοτε τὴ μύστρα μὲ τὰ ψιλικὰ του καὶ τὴν τελευταία φορὰ, πού ἦρθε κι' ἔκατσε κι' ἀπόκατσε, ἔφερε τὸ πανόγραμμα!

Φορτωμένος ἕνα πράσινο κασόκι μὲ τὰ δὺ πέτσινα λουριά περασμένα ἀπὸ τὶς πλάτες, χτυπώντας μονότονα ἕνα κουδουνάκι, καλοῦσε τὸν κοσμάκη στὰ σοκάκια τοῦ χωριοῦ νὰ θαμάξουν στὸ πανόγραμμα τόπους πού δὲν ἀντίκρυσαν τὰ μάτια τους.

Τὸ πανόγραμμα ἦταν ἕνα ξύλινο κιβώτιο πού ἀπὸ δὺ μεγεθυντικὸς φακοὺς ἔβλεπαν οἱ δὺ «μουστουρίδες» διάφορες κάρτες πού τὶς πρόβαλλε ὁ Νικόλας ἀπὸ τὸ ἔσωτερικὸ μέρος τοῦ κιβωτίου.

—Ἐλάτε νὰ ἰδῆτε, νὰ θαμάξετε τὴν πόλη καὶ τὴν Ἁγία Σοφία! Νὰ ἰδῆτε τὸν Κωνσταντῖνο Βασιλιᾶ πού μπαίνει καβαλάρης στὰ Γιάννενα, νὰ ἰδῆτε τὴν Κυρὰ Φροσύνη καὶ τὴν Κυρὰ Βασιλικὴ. Νὰ θαμάξετε τὸ παπὸρι τὸν Ἀβέρωφ...

Φώναζε ὁ Νικόλας, κι' ἔτρεχαν μικροὶ μεγάλοι νὰ ἰδοῦν τόπους, πολιτεῖες, παπὸρια, βασιλιάδες. Ἐβαζε κι' ἔβγαζε ὁ Νικόλας κι' ἐξηγοῦσε εὐσυνειδήτητα τὶς κάρτες

στούς γεμάτο άπορία και θαυμασμό θεατές, πού έκδήλωναν τὸ θαυμασμό τους κάθε δευτερόλεπτο μὲ συνεχόμενα τθοῦ..., τθοῦ..., τθοῦ..., Παναγίτσα μου.. τθοῦ..., τθοῦ..., τθοῦ..., τί βλέπουν τὰ μάτια μου...

Κεῖνο όμως πού τραβοῦσε τὸν κόσμο τοῦ χωριοῦ, κι' ἰδίως τὶς γυναῖκες, ἦταν στὸ τέλος τοὺς ἔβγαζε τὴ «Γάκαινα».

Ἡ Γάκαινα, χωριανή, χρόνια στὴν Ἀθήνα πού τὴν εἶχε πάρει ὁ Γάκης, πού θαρῶ δούλευε στὸ φωταέρι, εἶχε ἔρθει τὸ προηγούμενο καλοκαίρι στὸ χωριὸ γιὰ λίγες μέρες. Τὴν εἶδαν οἱ χωριανές μὲ κείνο τὸ ντύσιμο και τὰ φιασιδώματα και δάγκασαν τὰ χεῖλη τους, τράβηξαν τὰ μάγουλά τους, ἔκαναν τὸ σταυρὸ τους πρὸς τὴν ἀνατολή...

— Παναγίτσα μας, τί ἀντροπῆς ντύσιμο εἶν' τοῦτο, τί μαλλιά κομμένα και τὰ μανίκια ὡς τὶς πλάτες... τί κοκκινάδια και φιασιδία...

Ὁ Νικόλας λοιπόν, ἀνάμεσα στὶς ἄλλες πολλὰς και διάφορες κάρτες του, εἶχε

κι' αὐτὴ τὰν κάρτα μὲ τὴ γυναῖκα καθισμένη κρατώντας τὸ μπουκέτο μὲ τὰ τριαντάφυλλα και ἔχοντας ἓνα γλυκὸ χαμόγελο πάντα στὰ χεῖλη.

Ἡ κάρτα αὐτὴ παρουσιάζονταν στὸ πανόραμα γιὰ τὴ «Γάκαινα»... Χτυποῦσε λοιπόν τὸ κουδουνάκι του ὁ Νικόλας λέγοντας:— Ἐλάτε νὰ ἰδῆτε τὴ Γάκαινα, ἔλάτε νὰ τὴ θαμάξετε ντυμένη στὰ Βρωπαϊκά... Κι' οἱ γυναῖκες ἄρχιζαν τὰ τθοῦ..., τθοῦ..., τθοῦ..., σχώρα μας Θεουλάκη μας, ἀντροπὴ δὲν ἀπόμεινε στὸν κόσμο κεῖ στὴν ἔρημη τὴν Ἀθήνα, ἀντροπὴ δὲν ἀπόμεινε...

Και τὴν εἶχαν θαμάξει τὴ Γάκαινα δὲλες οἱ νιές οἱ χωριανές, τὴ Γάκαινα τῆς κάρτας, μ' ἓνα αὐγὸ γιὰ πληρωμὴ τοῦ Νικόλα, τοῦ Νικόλα πούχε κείνο τὸ θαυμαστὸ κουτὶ μὲ τὶς δυὸ γυάλινες βίγλες πού τῶλεγε «πανόραμα...».

Ὁ Θεὸς ἄς τοῦ ἀναπάψη τὴν ψυχὴ. Δὲν ἀδίκησε κοσμάκη, τουναντίο, μ' ἓνα αὐγὸ ὄλοι κι' ὄλες εὐχαριστήθηκαν, γιὰτὶ εἶδαν τὴ Γάκαινα στὰ Βρωπαϊκά ντυμένη...

Τὸ Πρόβλημα

Ἀπ' τὴν ἀρχὴ τὸ πρόβλημα φαινόταν πὼς εἶναι δύσκολο. Τρεῖς ὥρες τώρα μᾶς εἶχε καθηλώσει στὰ θρανία ἀμίλητους, ἐνῶ ὁ καθηγητὴς μὲ νευρικές κινήσεις πηγαινοέρχονταν μπροστὰ στοῦ μαυροπίνακα τ' ἀβέβαια σχέδια. Καὶ ξαφνικὰ—ἐπιτέλους!—«Ἴδου ἡ λύσις τοῦ προβλήματος: Σύμφωνα μὲ τὸ Εὐκλείδειον ἀξίωμα...», λέγει ὁ καθηγητὴς. (Μὰ μόνο σύμφωνα μὲ τὸ Εὐκλείδειο ἀξίωμα...).

ΒΑΣΙΛ. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

ΔΩΔΩΝΗ

Σπάζει τὸ φλοιὸ τῆς γῆς ἢ ζωντανὴ ἀνάσα
τῆς νεκρῆς πολιτείας.

Αὐτὴ ἡ ἀνάσα

ποῦ γεννᾷ παληοὺς καρδασμοὺς κι' ὄνειρα
καὶ μὲ φέρνει ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων
στοὺς πρόποδες τοῦ Τόμαρου.

εὐλαβικὴ προσκυνήτρα στὰ δωδωναῖα χῶματα.

Πλανιέται ἢ ἄχνα μιᾶς περασμένης ἐποχῆς
καὶ ἡ ψυχὴ τυλίγεται

μέσα στὸ μαγνάδι τοῦ παρελθόντος.

Σύζευξη ἐξάγνισης μὲ τὸ πνεῦμα τῆς σιωπῆς.

Μιὰ δέσμη ἀπὸ ἀναμνήσεις,

δεμένες μὲ τὶς ἀποστάσεις τοῦ χρόνου,

ἀργοφιλεῖ τὴν πανάρχαια Δωδώνη

μὲ τὶς πεταλιδίσιες χαρὲς καὶ τὰ μεγάλα ὄραματα.

Ὀλόλευκες πέλλιες μὲ μεταφέρνουν στὰ ἱερά τους φτερά.

Κελαρύζουν τὰ νερὰ τῆς πηγῆς.

Ἀκούω τὸ θροῖσμα τῶν φύλλων τῆς ὑψικορμῆς
κι' ἁγίας Βελανιδιάς.

Ἀνασηκώνονται οἱ ταφόπετρες τῆς σιωπῆς

καὶ μιὰ ζωντανὴ πολιτεία ἀναδύεται

μέσα στὸ μυστήριό τῶν ἴσκιων.

Κασσανδρική ἐκσταση μὲ καταλαμβάνει.

Πύρρος, βασιλεὺς τῶν Μολοσσῶν, Δωδωναῖος—Πελασγικὸς Ζεὺς,

Διώνη, μαντικὴ δρυς, χρησμοί, μυθικὴ Πυθία

κι' ἀκόμα προσκυνητὲς Ἴναχος, Ἡρακλῆς, Νεοπτόλεμος, Ἴώ,

Ἰάσων... μηνύματα καὶ σύμβολα, ξύπνημα τοῦ Δωδωναίου Πνεύματος.

Ἡ κλεψύδρα τῶν αἰώνων σταλάζει τὰ λαμπερά της διαμάντια

πάνω στ' αἰτώματα τοῦ ἱεροῦ χώρου,

ἐνῶ κατάπληκτος ὁ σύγχρονος κόσμος μετρᾷ τὰ φύλλα

καὶ τὶς ρίζες τῆς μαντικῆς δρυὸς

ποῦ μᾶς ἐνώνει μὲ τὸν ἴδιο παλμὸ

μέσα στὸν ἀντίλαλο τῶν αἰώνων...

ΑΝΘΟΥΛΑ Α. ΖΟΛΔΕΡ

Ὁ Ἑβραῖος τοῦ Μαναός

Βρέθηκες μονάχος σὶ τὸ πράσινο χάος,
 στὰ θολὰ κύματα τοῦ ποταμοῦ καὶ τοῦ μίσους,
 κάτω ἀπὸ τὰ χρυσὰ βλέφαρα ἐνὸς σταυροῦ,
 ξερριζωμένε τῆς πιὸ μεγάλης συμφορᾶς,
 περιπλανώμενε τῆς ἀτέλειωτης ἀναζήτησης,
 μὲ τὴν κατάρα σὰν ἓνα σιδερένιο πουλὶ πάνω στὸν ὄμο σου,
 μὲ τὸν θρῆνο μέσα στὴ μαύρη σου φλέβα.
 Βρέθηκες ἔρημος μέσα στὴν ἄγρια βοή,
 χωρὶς τὸ χρυσὸ φῶς μιᾶς πατρίδας,
 χωρὶς τοὺς ἀνθρώπους τῆς αἰώνιας φυλῆς,
 χιλιάδες μίλλια μακρὰ ἀπὸ ἓνα ὄνειρο,
 ἀπὸ τὸ πάθος τῆς πίστης σου,
 καὶ μέσα σου δὲν χλώμιασε ἡ μορφή τῆς Ἱερουσαλήμ,
 δὲν ἔσβυσαν ποτὲ τὰ κερὰ τῆς Χανούκας,
 δὲν θάμπωσε τὸ μεγάλο τους μήνυμα,
 μέσα σου σὰν μιὰ μνήμη ἀκατάλυτη,
 ζεῖ πάντοτε ἡ Παλαιστίνη...

Κάκιοι

Τὰ πράσινα γαμπὰ δάχτυλα τῶν ἐρήμων,
 ἀσάλευτα στὴ βουβή τους ἀνάταση,
 βασανισμένα ἀπ' τὴν πικρὴ ἀγωνία τους
 ἔχουν κάτι ἀπ' τὴν ἀκινήσια τῆς πάμπας,
 ἀπ' τὴν δύσκολη ἀνάσα τῶν ἄμμων,
 ἀπ' τὴν ἀπελπισία καὶ τὴν ὀδύνη τῶν γυμνῶν
 [ὀριζόντων,
 ἔχουν κάτι ἀπὸ ἓναν θεὸ σκληρό, ἀδέκαστο,
 ποὺ ὑψώνει τὰ χέρια τῆς τιμωρίας,
 κάτω ἀπ' τὴν κρυστάλλινη διαύγεια,
 μιᾶς μπίλλιας γαλάζιας...

ΖΗΣΗΣ ΣΤΑΛΙΟΣ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ Η ΚΡΙΤΙΚΗ

Ξεκινώντας απ' τις αντιδράσεις, που προκάλεσε ή θαυμάσια εκείνη μελέτη περί κριτικής του κ. Άρσ. Γεροντικού—δημασιεύθηκε στο προπροηγούμενο τεύχος της «Ηπειρωτικής Έστιας» και κυκλοφόρησε και ως ξεχωριστό βιβλίο,—κάνουμε κάποιες σκέψεις που θεωρούμε αναγκαίο να τις εκθέσουμε κι' εδώ:

Τὰ βιβλία, σὰν γεγονότα που χαρακτηρίζουν και που σημαδεύουν τὴν πνευματικὴ ζωὴ ἑνὸς τόπου, πρέπει νὰ παρουσιάζονται και νὰ κρίνονται. Μόνον ἔτσι—ἄλλωστε—ὀλοκληρώνεται και ἡ προσφορά τους. Ἐν τούτοις, ὅμως, ἡ ἔλλειψη ἐπαγγελματικῆς κριτικῆς ἀπ' τὴ μιὰ, κι' ἀπ' τὴν ἄλλη ἢ πληθώρα τῶν συγγραφέων (ἰδίως στὴ λογοτεχνία), περιορίζουν τὴν δυνατότητα μιᾶς ὑποφερτῆς, ἔστω, κριτικῆς παρουσιάσεως, σὲ τέτοιο βαθμὸ, πού τὰ τρία τέταρτα τῶν βιβλίων—καί, πολλές φορές, ὄχι τῶν ἀσημάντων ἢ τῶν μετρίων—πού ἐκδίδονται κάθε χρόνο στὴ χώρα μας, νὰ μὴ παίρνουν θέση στὴν πνευματικὴ ζωὴ και κίνηση. Ἔτσι, ἡ δικαίωση—τοῦλάχιστον ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων μας—ἐνὸς βιβλίου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὶς γνωριμίες, τὶς εὐνοϊκὲς περιστάσεις και, ἀκόμα ἀκόμα, ἀπ' τὴν τύχη. Πρᾶγμα ὀλότελα ἀσυγχώρητο. Καί τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι, ὄχι μονάχα ἡ ἀπογοήτευση και ἡ πικρία τῶν συγγραφέων, ἀλλὰ και ἡ ἀνάσχεση κι' ἡ ζημία αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς.

Οἱ διαπιστώσεις τούτες, πού εἶναι κοινὸς τόπος και γιὰ τὸν πιὸ ξένο στὴν κίνηση τοῦ βιβλίου, ὀρθώνουν γιὰ τὰ περιοδικὰ ἓνα φοβερὸ πρόβλημα. Μπροστὰ στὸν ὄγκο τῶν ἔργων, πού περικλείουν ὄνειρα, θυσίες οἰκονομικὲς και, καμμιά φορά, καταδικασμένες προσδοκίες, ὅσοι ἔχουν τὴν εὐθύνη ἐνὸς περιοδικοῦ, καταλαμβάνονται ἀπὸ δέος και βρίσκονται σὲ πλήρη ἀδυναμία νὰ κάμουν, ἔστω και τὸ παραμικρὸ, γιὰ νὰ κρατήσουν αὐτὴν τὴν πνευματικὴ ἀνθηση κοντὰ στοὺς φῶς τῆς δημοσιότητος. Καί ἀνακύπτει τὸ ἐρώτημα: Τί πρέπει ἢ τί μπορεῖ νὰ γίνει, ἀφοῦ ἡ προαιρετικὴ κι' ἡ φιλοφρονητικὴ κριτικὴ δὲν δύνονται νὰ καλύψουν παρὰ ἓνα μικρὸ μέρος ἀπ' τὶς ἀπαιτήσεις τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς στὸν τομέα τῶν βιβλίων;

Ἐδρiscόμενοι ἀνάμεσα στὸν ὄγκο τῶν βιβλίων και στὴν συνείδηση εὐθύνης μας γιὰ τὴν τύχη τους, νομίζουμε, πὼς θὰ πρέπει νὰ ἀποτολμήσουμε—ριψοκινδυνεύοντας, ἔστω—νὰ ζητήσουμε μιὰ πρωτοβουλία ἐξω ἀπ' τὰ καθιερωμένα: Νὰ γίνουν, ὅσοι ἔχουν τὰ ἐφόδια, τὴν ἱκανότητα και τὴν πείρα, ἐπαγγελματῆαι κριτικοί. Διότι, ἔτσι μονάχα θὰ ἀναληφθεῖ κάποια ὑποχρέωση γιὰ τὴν ἐγκαιρὴ και τὴν ὑπεύθυνη κριτικὴ παρουσίαση, καθ' ὅσον ὁ κριτικὸς, πληρωνόμενος, θὰ ἔχει γι' αὐτὸ και ἠθικὴ και νομικὴν ὑποχρέωση. Μάλιστα, ἔτσι μονάχα θὰ ἐξοικονομηθεῖ και ὁ ἀναγκαῖος χρόνος—πού, τῶρα, διατίθεται γιὰ ἄλλη ἐργασία—γιὰ τὴν ἄσκηση συστηματικῆς κριτικῆς. Διαφορετικά, πόσοι ἀπ' τοὺς διανοουμένους, πού καταπιάνονται μὲ τὰ βιβλία και τὴν κριτικὴ, ἔχουν στὴν διάθεσή τους τόσο περίσσευμα χρόνου, ὥστε νὰ διαβάσουν και νὰ κρίνουν ὀλόκληρες δεκάδες βιβλίων; Ἡ μήπως ἡ ἀπασχόληση τούτη δὲν εἶναι μιὰ ἐργασία πολύμοχθη πού δὲν τὴν κάνει ὅποιος κι' ὅποιος; Ἄλλωστε, τὸ νὰ πληρώνεται ἡ πνευματικὴ ἐργασία, εἶναι και θεμελίωση γιὰ τὴν δημιουργία τῶν προϋποθέσεων ἐκείνων, πού θὰ ὀδηγήσουν σὲ μιὰ παράδοση ηὔξημένης εὐθύνης, εἰδικευμένης κριτικῆς και, ὀπωσδήποτε, στὸ αἶσθημα ἐνὸς καθήκοντος τόσον ἀπέναντι τῶν συγγραφέων, ὅσον και ἀπέναντι τῆς ἴδιας τῆς ὑπογραφῆς τοῦ κριτικοῦ. Γιατί, ἔχοντας κανεὶς ὑπ' ὄψη του πὼς ὁ κρίνων κρίνεται και σὰν κριτικὸς και σὰν ἠθικὴ ὄντοτητα, πιστεύουμε πὼς δὲν θὰ ριψοκινδυνέψει τὴν ὑπογραφή του ἀντὶ μιᾶς πληρωμῆς, καθ' ὅλα νόμιμη, ἠθικῆς και δικαίας.

Ρίχνοντας, λοιπόν, αὐτὴν τὴν ἰδέα, πιστεύουμε πὼς προσφέρουμε τοῦλάχιστον μιὰ συζήτηση γιὰ τὸ ἀνοιγμα ἐνὸς δρόμου. Καί, γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ὑποθέτομε πὼς δὲν θὰ μείνει χωρὶς κάποια συνέχεια.

Δ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΗΛ. ΠΟΥΛΙΤΣΑΣ

(Βιογραφικά, Ἀθήνα, 1966)

Ὁ Παναγιώτης Πουλίτσας, ἓνας πνευματικὸς πρεσβύτες πού, ἐπὶ τόσες δεκαετίες, λαμπρύνει τὴ νεώτερη ἐκπαιδευτικὴ, πνευματικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ζωὴ τῆς χώρας μας, εἶναι ὄντως ἓνα μεγάλο κεφάλαιο στὸν ἐθνικὸ βίον τῶν τελευταίων πενήντα κρίσιμων χρόνων. Γιατί, οἱ τέτοιοι ἄνθρωποι, πού ἐλευκάνθησαν ἀναλωνόμενοι στὴν ὑψηλὴ διακονία τῆς ἰδέας γιὰ μιὰν αἰγλήεσαν ἄνθηση τῆς νεώτερης Ἑλλάδας, σημαδεύουν τὸν χρόνο καὶ ὀροθετοῦν γιὰ τοὺς ἐπιγενομένους. Ἔτσι, ὁ Παναγ. Πουλίτσας, Ἀκαδημαϊκός, τ. Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας καί, πρό παντός, ἓνας ἀληθινὰ μεγάλος δακρύων Ἑλληνας πρὸ τῆς προσφοράς τῆς Μιᾶς καὶ Ἀδιαιρέτου Ἠλείρου, εἶναι ὁ ἴδιος μιὰ ὀλόκληρη ζωσα ἐποχὴ, πού ἤδη ἔχει διαστάσεις καὶ βάρος ἱστορικῆς ἀξίας. Θυμίζει κάτι ἐπικὸ καὶ μαζί κάτι ἐντελῶς ἐφέστιο, ἔτσι πού, ὁ ὠραῖος αὐτὸς ἀσκητικὸς τύπος, νὰ συνιστᾷ τὴν ἐνσάρκωση τῆς ἑλληνικῆς πνευματικῆς ἀκτινοβολίας καὶ τῆς θερμῆς τῆς ὑψηλόφρονος ἐθνικῆς μας παραδόσεως. Ὁ Παναγ. Πουλίτσας, ὅπως δὴποτε, εἶναι ἡ ἀπειραχτὴ μορφὴ τοῦ Νεοἑλλήνα πού, κάτω ἀπ' τὸ βᾶρος τῆς κρισιμότητος τῶν χρόνων καὶ πού, ἀνάμεσα ἀπ' τὰ καπνίζοντα ἐρείπια καὶ τοὺς μακρυνοὺς ὀραματισμοὺς, ἔφερον ἄσβεστη τὴν δάδα τῆς πνευματικῆς παλινοστήσεως καὶ τῆς πατρογονικῆς ἠθικῆς γιὰ τὴν θεμελίωση μιᾶς ἑλληνικῆς ἰθαγένειας στὴν ζωὴ μας. Τὴν μεγάλη αὐτὴ ἀποστολὴ, ὁ Παν. Πουλίτσας, τὴν ἐχάραξε μὲ τὴν ἴδια του τὴν ἀτομικὴ ζωὴ. Καί, τώρα, ὕστερα ἀπὸ πορεία ἑνὸς αἰῶνα παρὰ λίγο (εἶναι 86 χρόνων), ὁ ὠραῖος καὶ πολίος τὴν κεφαλὴ σεβαστὸς αὐτὸς πνευματικὸς μας πρεσβύτες, ἔχοντας τὸν φωτεινὸ στέφανο τῆς δικαίωσης, ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναλώνεται. Ὡς Πρόεδρος τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἐταιρείας (Ἀρσάκειον), ὁ Παν. Πουλίτσας ἔγινε ὁ θεματοφύλακας τῆς ὠραίας καὶ ὑψηλόφρονος παραδόσεως πού ἔφτιαξαν οἱ Μεγάλοι Ἐθνικοὶ Εὐεργετὰς τῆς πατρίδος μας. Ἔτσι, ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἐταιρεία, ὄχι μονάχα σὰν ἱστορία καὶ σὰν κλέος, ἀλλὰ σὰν σύγχρονο ἐκπαιδευτικὸ καὶ πνευματικὸ Ἰδρυμα, εἶναι ἀπ' τὶς ἐθνικῆς ἐκείνης κληροδοσίες πού δεσπάζουν στὸν δημόσιο βίον τῆς χώρας μας. Γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὴν καθαρὰ ἐκπαιδευτικὴ δραστηριότητά της, ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἐταιρεία εἶναι σχεδὸν ἡ μοναδικὴ ἀπ' τὰ παρόμοια Ἰδρύματα πού ὑποθάλλει, προσέχει καὶ ἐνισχύει γενικώτερα τὴν πνευματικὴ ἄνθηση πού ἐκπηγάζει ἀπ' τὴν ἐθνικὴ μας παράδοση καὶ πού διατηρεῖ τὴν ἱστορικὴ μνήμη τοῦ Γένους μας. Κι' αὐτὴ ἡ πνευματικὴ Ἀντίληψη εἶναι ἡ μεγάλη συνέπεια ἑνὸς Ἰδρύματος πού στήθηκε μὲ τὴν πίστη, μὲ τὴν ἑλληνικὴ συνείδηση καὶ μὲ τοὺς ὀραματισμοὺς τῶν εὐεργετῶν στοὺς ζοφεροὺς χρόνους τῆς δουλείας. Αὐτὸν τὸν ἱερὸν ἰδρῶτα τὸν φύλαξε καὶ τὸν ἀξιοποίησε ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἐταιρεία. Καί τώρα, στὴν ἐλεύθερη πατρίδα, τὸν ἔκαμε κεφάλαιο καὶ θεμέλιο. Δὲν τὸν ἄφησε νὰ εἶναι μονάχα μιὰ λαμπρὴ σελίδα στὴν ἱστορία μας. Κι' αὐτὴ ἡ ἐπιτυχία ὀφείλεται, κυρίως, στὸν Παναγ. Πουλίτσα, πού, ἐπὶ εἴκοσι χρόνια, εἶναι Πρόεδρος τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἐταιρείας.

Αὐτὸ τὸ κεφάλαιο, πού συνιστᾷ γιὰ τὰ χρόνια μας ὁ Παν. Πουλίτσας, τὸ ἔχομε τώρα καὶ στὴν βιβλιογραφία μας. Πρόκειται γιὰ μιὰ σεμνὴ, χωρὶς θεαματικότητα καὶ στίλβουσες φράσεις ἔκδοση πού, μὲ τὸν ἀσκητικὸ τίτλο: «Βιογραφικὸν Σημεῖωμα Παν. Ἡλ. Πουλίτσα». Ἡ κ' Ἑλένη Βουραζέλη—Μαρινάκου (Γυμνασιάρχης καὶ διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφ. Σχολῆς τοῦ Πανεπ. Ἀθηνῶν) συνέλεξε ἐδῶ ὅλα τὰ στοιχεῖα ἀπ' τὴν ζωὴ, τὴν δράση, τὰ ἔργα καὶ τὴν μακρόχρονη διακονία στὴν ἐπιστήμη καί, γενικώτερα, στὴν ἰδέα τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως καὶ δικαιοσεως τῆς Ἑλλάδος τοῦ Παν. Πουλίτσα καί, μὲ συγκινητικὴ εὐλάβεια, ἐπιμελήθηκε αὐτὸν τὸν τόμο. Γι' αὐτό, ἡ ἐργασία τούτη, πού ξεχωρίζει γιὰ τὸ ἠθος, τὴν μεθοδικότητα καὶ τὴν ἑλλειψη ἐπιδείξεως, εἶναι μιὰ ὠραία καὶ πολὺτιμη ἀποθησαύριση πού, ὅπως δὴποτε, πρέπει νὰ πάρει μιὰ ξεχωριστὴ θέση στὴν ἑλληνικὴ βιβλιογραφία.

ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Κ Ρ Ι Τ Ι Κ Η
ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Εὐαγγέλου Ἀθ. Μπόγκα: «Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠλείρου», Ἰωάννινα 1966.

Ἡ ὀλιγόχρονη καὶ πολὺμορφη δραστηριό-

τητα τῆς Ἐταιρείας Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν, πού ἡ φήμη της ξεπέρασε τὸν ἑλληνικὸ χῶρο καὶ ἔφτασε στὰ ξένα νὰ μιλήση, μὲ ἔργα κι ὄχι λόγια, γιὰ τὸ Νεοελληνικὸ δαιμόνιο, μᾶς ἔδωσε μιὰ σειρά ἀπ' ἀξιόλογα βιβλία Ἠπειρωτικῶν θεμάτων. Ἐνα ἀπ' αὐτὰ εἶναι τοῦ συγγραφέα Εὐαγγέλου Ἀθ. Μπόγκα «Τὰ γλωσσικὰ

ιδιώματα της 'Ηπείρου» (βορείου, κεντρικής και Νοτίου) Τόμος Βος, σελίδες 264. 'Εκδόσεις 'Εταιρείας 'Ηπειρωτικών Μελετών. 'Ιωάννινα 1966.

«Οί λέξεις είναι παρμένες, είτε από αφηγήσεις κατοίκων, πού κατάγονται από τὰ παραπάνω μέρη, είτε και από βορειοηπειρωτικά δημοσιεύματα... κ. ἄ». Αὐτὰ ἀναφέρει στὴν εἰσαγωγή τῆς πολὺμοχθῆς προσφορᾶς ὁ κ. Μπόγκας, σὰν πηγὴ τῆς ἐργασίας του καὶ μᾶς γνωρίζει στὴ συνέχεια περισσότερες λεπτομέρειες σχετικές. Ἡ ζωντανὴ παράδοση καὶ τὰ γραπτὰ μνημεῖα εἶναι ἡ πηγὴ στὸν σ. Ὡστε ἔχομε μιὰ φυσικὴ καὶ σίγουρη ἀφειτηρία.

Πρόκειται γιὰ μιὰ σοβαρὴ προσπάθεια, μὲ ἀπαιτήσεις εἰδικῶν γνώσεων, ἀγάπης γιὰ τὴν ἐργασία, μεθόδου, μόχθου καὶ κόπου γιὰ πολὺ χρόνο. Ὅλες οἱ παραπάνω δυσεῦρετες προϋποθέσεις κοσμοῦν τὸν σ. Αὐτὸ μαρτυρεῖ τὸ ἔργο του καὶ δὲν ἀποτελεῖ λεκτικὴ αὐθαιρεσία ἢ διαπίστωση.

'Ἐτσι σὰν συνέχεια τοῦ Αου τόμου (σελίδες 460), ἔρχεται ὁ Βος τόμος μὲ τὶς 264 σελίδες σοβαρῆς προσφορᾶς, μὲ ἀρκετὴ πληρότητα—ἄς μὴ ξεχνᾶμε καὶ τὶς δυσχέρειες τοῦ ἔργου—πὺ εἶναι μιὰ συνθετικὴ ἐργασία σὲ ἀμφίβολο καὶ ἀβέβαιο ἔδαφος. Ἀναμένομε καὶ τὴν ἐκδοσὶ τοῦ Γου τόμου μὲ παράλληλη ἐργασία καὶ στὰ ὑπόλοιπα 'Ηπειρωτικὰ διαμερίσματα.

Τὸ ἔργον ἔχει ἐπιστημονικὴν βαρῦτητα, προσφέρει πολλὰ στὴν ἐρευνα τῆς Νεοελληνικῆς Γλωσσολογίας ἀπὸ τὸ λεκτικὸ θησαυρὸ τῆς 'Ηπείρου, πὺ κρατήθηκε ἀνόθευτος καὶ ζωντανὸς μέχρι τῶν ἡμερῶν μας στὴν ὀμιλουμένη ἰδιωματικὴ γλῶσσα καὶ, πὺ θὰ παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ στὸ ἐξῆς, λόγω τῆς ἀναπτύξεως τῶν συγκοινωνιακῶν κ. ἄ. πολιτιστικῶν μέσων τῆς ἐποχῆς μας.

Ὁ σ. τὸ γλωσσάριό του, κλιμακωμένο κατὰ περιοχές, παρουσιάζει ἀπόλυτα ἀλφαβητικά. Μετὰ τὴν ἰδιωματικὴ λέξι, παραθέτει σύντομη ἐρμηνεία καὶ στὴ συνέχεια ἀναφέρει μιὰ φράσι ἢ δίστιχο ἢ παροιμία ἢ παροιμιακὴ ἔκφρασι, ἀκόμη κατάρες ἢ εὐχές, πὺ ζωντανεύουν τὸ ἐννοιολογικὸ περιεχόμενον τῆς λέξεως. Πολλὰς φορὲς μᾶς γνωρίζει ἐτυμολογικὰς ἀλήθειες, πὺ μᾶς πλησιάζουν στὴ λειτουργικότητα τῆς λέξεως. Γενικὰ στὴν προσπάθειά του ὁ σ. ἐπέτυχε νὰ μᾶς φέρῃ σὲ γνωστικὴ ἐπικοινωνία μὲ τὸν ἰδιωματικὸ Ἡπειρωτικὸ Θησαυρὸ.

Πρέπει νὰ ὑπογραμμίσωμε, ὅτι ἡ ἐργασία τοῦ σ. ἔχει βάθος τοὺς ἐπιστημονικοὺς κανόνες ἐργασίας τοῦ «Ἱστορικὸ Λεξικὸ τῆς Ἑλληνικῆς Γλῶσσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν». Ἡ πολυλογία, πὺ ἐπιφέρει φθοροποιὸ σύγχυσι, λείπει, οἱ ἀνούσιες ἐξηγήσεις ἐπίσης. Λακωνικά, μᾶς προσφέρεται ἡ λεκτικὴ οὐσία. Ἴσως ἐπιβάλλεται κάποια περισσότερη βᾶσανος στὸ λεξιλόγιο, γιατί σ' ὄρισμένες λέξεις, δὲν ἐξαντλεῖται ὄλο τὸ ἐννοιολογικὸ πλάτος μὲ τὴν ἐρμηνεία, πὺ δίνεται, οὔτε μὲ τὰ σχετικὰ βοηθητικὰ μέσα, φράσεις, παροιμίαι κ.λ.π.

Παρὰ τὴν ἀνωτέρω λεπτομέρεια ἢ ἐργασία

τοῦ λογίου κ. Εὐαγγ' Ἀθ. Μπόγκα εἶναι ἔργον οὐσίας καὶ ἡ προσφορὰ του ξεπερνᾷ τὰ ὄρια «τοῦ σήμερα» καὶ ἐπεκτείνεται στὴν περιοχὴ «τοῦ πάντοτε». Θερμὰ συγχαρητήρια καὶ ζῆλογνωμοσύνη χρεωστοῦμε στὸν ἀκάματο πνευματικὸ ἐργάτη τοῦ τόπου μας, πὺ τόσο κοπίασε καὶ μᾶς ἔδωσε ἓνα ἔργο πνοῆς τοῦ Ἡπειρωτικοῦ πολιτισμοῦ.

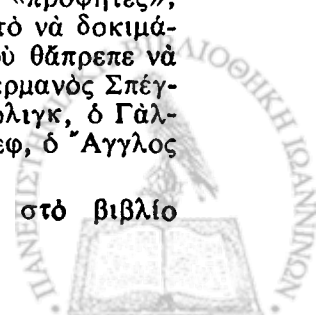
Γ. Οὐσκατέσκου. Μετάφρασι Γ. Δ. Χουρμουζιάδη: «Προφήτες τῆς Εὐρώπης».

Οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι, μὲ πνευματικὸ μόχθο ξεσκέπασαν τὸ «φαίνεσθαι» ἀπὸ πολλὰς περιοχὰς τοῦ «εἶναι» καὶ μᾶς πλησίασαν στὴν ἀλήθεια τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς. Τὸ ἔργο τους, πάντοτε πρόσφορο γιὰ πολιτιστικὴ προκοπή, δὲν πρέπει νὰ εἶναι μουσειακὸν ἀπόκτημα ἢ νὰ πλαισιώνῃ πληροφοριακὰ λίγες στήλες ἐγκυκλοπαιδείας, τόσο ἀνάρπαστης στίς ἡμέρας μας, ἀλλὰ πρέπει νὰ διαβάζεται. Ἡ ἐπικοινωνία ὅμως αὐτὴ προϋποθέτει εἰδικὰς γνώσεις τοῦ ἀναγνώστου καὶ ἀναγνωστικὸ κέφι. Ἄνετα καὶ γόνιμα πραγματοποιεῖται ἡ ἐπαφή μὲ τὸ πολὺμορφο καὶ πλούσιο σὲ ἰδέαι ἔργο τῶν φιλοσόφων ἀπὸ τὰ μεγάλα πνεύματα, διότι κατέχουν ἠρωικὸ πνευματικὸ ὄπλισμό, γιὰ νὰ πάρουν μιὰ σοβαρὴ, ὑπεύθυνη καὶ καρποφόρα θέσι ἀπέναντί τους, Ἐτσι, μὲ τὶς πνευματικὰς αὐτὰς γέφυρας, τὰ πνευματικὰ δυναμάρια, οἱ πολλοὶ ἐπιτυγχάνομε μιὰ ὑψηλὴ θεώρησι, ξένη ἀπὸ τὴν παρανόησι καὶ τὴν παρερμηνεία, πὺ διαφορατικὰ θὰ ἔμεινε στὴν περιοχὴ τῆς ὑποψίας, τῆς ἐπιπολαίας γνωριμίας ἢ ἀκόμη τῆς ἀγνοίας.

Μιὰ σύγχρονη προσωπικότης τῶν Εὐρωπαϊκῶν γραμμάτων εἶναι ὁ Γεώργιος Οὐσκατέσκου, καθηγητῆς τῆς Φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βαρκελώνης καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν τῆς Μαδρίτης. Ἐνα ἀπὸ τὰ πολλὰ του ἔργα εἶναι οἱ «Προφῆτες τῆς Εὐρώπης» (σελίδες 160. Ἐκδόσεις «Βάκων» Β. Κοντοῦ. Ἀθήνα 1967), πὺ χαρήκαμε τελευταῖα χάρι στὴ λαμπρὴ μετάφρασι τοῦ κ. Γ. Δ. Χουμουρτζιάδη.

Ὁ μεταφραστῆς στὸν πρόλογό του μᾶς λέει καὶ τὰ ἐξῆς: Τὴν πνευματικὴ κρίσι—μὲ τὸ ποτικὸ καὶ πνευματικὸ ἀδιέξοδο, πὺ θὰ ἐμπόδιζε τὴν κανονικὴ πορεία τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν τόσο ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ἐπιβίωσὴ τῆς ἐνότητά—τὴν πρόβλεψαν, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ αἵωνα μας, μερικὰ πνευματικὰ παιδιὰ τῆς, πὺ σκύψανε μὲ πόνο στὴ μελέτη τῶν πολλῶν καὶ δύσκολων προβλημάτων τῆς. Ἀνάμεσά τους ξεχωρίζουν πέντε σοφοὶ ἀληθινοὶ «προφῆτες», τόσο τῶν δεινῶν πὺ ἦτανε γραφτὸ νὰ δοκιμάσει ἀκόμα, ὅσο καὶ τοῦ δρόμου πὺ θάπρεπε νὰ πάρει γιὰ τὴν σωτηρία τῆς: Ὁ Γερμανὸς Σπέγκλερ, ὁ Γερμανολιθουανὸς Κάιζερλιγκ, ὁ Γάλλος Μπέρξον, ὁ Ρῶσος Μπερντιάεφ, ὁ Ἀγγλὸς Τούνμπη.

Μὲ τοὺς ἀνωτέρω ἀσχολεῖται στὸ βιβλίον

του ό Γ. Ούσκατέσκου. Ἡ προσφορά του ἔχει χαρακτηῖρα ἐπί μέρους δοκιμίων, πού παρὰ τὴν φιλοσοφική τους ὑψηλότητα, διαβάζονται εὐχάριστα, γιατί κινούνται στὴν περιοχὴ τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς πληρότητος, πού δημιουργεῖ γνήσιο διαφέρον. Ὁ σ. διέγνωσε σωστά τις προτιμήσεις του σημερινοῦ ἀναγνώστου στὶς βιογραφίες, ἔτσι παρουσιάζει στὴν ἐργασία του ἕνα ταιριαστό σύμπλεγμα φιλοσοφικῶν θεωριῶν καὶ τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς τῶν φιλοσόφων. Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ προσφορά του ἔχει μοτίβο βιογραφικό. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ζωντανεύει τὴν προσφορά του καὶ τὴν πλουτίζει μὲ φυσικὴ ἐποπτικότητα.

Ἡ λαμπρὴ ἐργασία ἀρχίζει μὲ τὸν Ὁσβαλντ Σπέγκλερ, πού εἶναι γνωστός ἀπὸ τὸ σημαντικώτερο ἔργο του «Ἡ παρακμὴ τῆς Δύσης». Τὰ μικρὰ δοκίμια, πού ἀναφέρονται σ' αὐτὸν εἶναι δέκα. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρομε : «Προφητεία καὶ Ἱστορία», «Τὸ πεπρωμένο τοῦ Δυτικοῦ πολιτισμοῦ», «Ἀπολλώνεια, Φαουστική καὶ Μαγική ψυχὴ».

Συνεχίζει μὲ τὸν Χέρμαν Κάιζερλιγκ, ὅπου τὸ ἔργο του κατοπτρίζει τὴν περιπέτεια τοῦ Φιλοσόφου. Οἱ ἐργασίες, πού ἀνάγονται σ' αὐτὸν, εἶναι ἑννέα. Ξεχωρίζουν «Ἔργο καὶ ἀνθρώπινη περιπέτεια», «Ζωὴ καὶ πνεῦμα», «Ἐνταση καὶ ρυθμός».

Ἀκολουθεῖ ὁ Ἑρρίκος Μπέρξον, τὸν ὁποῖον ἀναγνωρίζει ὁ σ. ὡς «δάσκαλο τῶν φιλοσόφων». Τὸν παρουσιάζει μὲ ὀκτώ ἐργασίες. Ξεχωρίζουν : «Μπέρξον καὶ Πλωτίνος», «Προσωπικότητα τοῦ Μπέρξον», «Ὁ Μπέρξον καὶ ὁ Χριστιανισμός».

Στὴ συνέχεια γνωρίζομε τὸν Νικόλαο Μπερντιάνεφ. «Ἀπὸ τίς προσωπικότητες πού ὀδηγήσανε τὴν ἀνθρώπινη σκέψη κοντύτερα στὰ μυστικά τῆς κρίσιμης ἐποχῆς μας, ὁ Μπερντιάνεφ εἶναι ἴσως ἡ πιὸ σημαντικὴ» μᾶς τονίζει ὁ σ. Μᾶς γίνεται γνωστός μὲ ἑννέα μικρὰ δοκίμια. Ἀναφέρομε : «Πνευματικὴ αὐτοβιογραφία», «Φιλοσοφία τῆς ἐλευθερίας», Νέος ἀνθρωπισμός».

Τελειώνει ὁ σ. μὲ τὸν Ἄρνολντ Τούνμπε, τὸν γνωστὸ Ἄγγλο φιλόσοφο καὶ Ἱστορικό. Μᾶς τὸν γνωρίζει σὲ δεκάξι ἐπί μέρους ἐργασίες : Ὑπογραμμίζομε «Τούνμπε ὁ τυχερός», «Πόλωση πρόκληση—ἀπάντηση», «Ἰδέα τῆς παρακμῆς» καὶ «Ὀντολογία καὶ ἱστορικὴ ὑπαρξή».

Ἡ ὅλη λαμπρὴ ἐργασία εἶναι «ὄντως», ποιτικὴ προσφορά τοῦ πνεύματος, τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ ὑπόμνησι μέρους τῆς ὅλης ἐργασίας καὶ ἀπόλυτα τεκμηριώνει ἡ ἀναγνωστικὴ ἐπαφὴ μας.

Ἡ μετάφραση τοῦ κ. Γ. Δ. Χουρμουζιάδη σὲ μιὰ ζωντανὴ καὶ καλλιεργημένη νεοελληνικὴ προσφέρει ἕνα ἄνετο, εὐχάριστο καὶ συνολικὰ ἄρτιο κείμενο, πού σὲ συναρπάζει. Σφιγγόμε θερμὰ τὸ χέρι τοῦ μεταφραστοῦ γιὰ τὴν ἐπίμονη μεσίτευσί του, πού μᾶς ἔκανε κοινωνοὺς μὲ τις κορυφές τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Βαγγέλη Σκουβαρά : «Στηλιτευτικά Κείμενα»

Αὐτὸς ὁ συμπαθητικὸς, ὁ νόον τετράγωνος, Βαγγέλης Σκουβαράς, πού περιφέρει τὴν ἀκατάβλητη πνευματικὴ του δραστηριότητα στὶς αἴθουσες διδασκαλίας τῶν Γυμνασίων ἢ στὰ γραφεῖα τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχαίου, εἶναι ἕνας ἄνθρωπος πού πρέπει νὰ προσεχθῆ ἀπὸ ὅσους πονοῦν τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν παιδεία μας, ἰδιαίτερα ὁμως ἀπὸ τὴν Πολιτεία, γιατί στὴν τελευταία μονάχα περίπτωση ἡ προσοχὴ παύει νὰ ἔχη μονάχα θεωρητικὴ σημασία.

Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἔχει προσόντα πολλά: α) Εἶναι γερὸς φιλόλογος, προικισμένος ὁμως μὲ σπάνιο γλωσσικὸ αἰσθητήριο. Γι' αὐτό, δὲν εἶναι μόνον ἱκανὸς νὰ χειρίζεται μὲ καταπληκτικὴ ἄνεση καὶ τὴν δημοτικὴ καὶ τὴν καθαρῆουσα· πλουτίζει τὴν νέα μας γλῶσσα, ἀντλώντας ἀπὸ τὸν θησαυρὸ τῆς ἀρχαίας ἐν εὐστοχία, μὲ νέες λέξεις, πού ξέρει νὰ ἐκτιμῆση τὸν χυμὸ τους, τὸ μουσικὸ τους βάρος καὶ τὴν εἰδικὴ τους στιλπνότητα. Αὐτὸ τὸ διαπίστωσα καὶ στὰ γραπτὰ του καὶ στὶς ὁμιλίες του. β) Ἔχει ἀληθινὴ ἐπιστημονικὴ συνείδηση. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὸν τρόπο πού ἐξαντλεῖ τις πηγές καὶ βασανίζει τὰ κείμενα, πού τοῦ προσφέρουν τὸ πρῶτο ὑλικό. Γι' αὐτό, ἐνῶ τὰ λογοτεχνικά του προσόντα τὸν κάνουν ἱκανὸ νὰ γράψῃ ἱστορικὸ κείμενο, γητευτικὸ σὰν μυθιστόρημα, ἢ αὐστηρὴ ἔγκυψη στὶς πηγές καὶ οἱ κριτικὲς του ἱκανότητες ἀποδιώχνουν ἀπὸ τὸν ἀναγνώστη τὴν ὑπόψια, ὅτι τὸ ἔργο νοθεύεται εἴτε ἀπὸ ὑπερτροφικὴ φαντασία εἴτε ἀπὸ ἀναιμικὴ κρίση. γ) Ἐφρόντισε νὰ ἐντοπίσῃ τοπικὰ ἢ χρονικὰ τὰ διαφέροντά του. Τὸν ἀπασχολεῖ σχεδὸν πάντα ἡ Θεσσαλομαγνησία τοῦ 18ου αἰῶνα. Βαθιοὶ δεσμοὶ συναισθηματικοὶ τὸν συνδέουν καὶ μὲ τὸν τόπο καὶ μὲ τὴν ἐποχὴ. Εἶναι τὰ γενέθλιά του χῶματα, στοὺς κρίσιμους καιροὺς, ὅπου ὠρίμαζε ὁ σπὸρος τῆς ἐλευθερίας. Καὶ γι' αὐτό ἀκριβῶς,—δηλαδὴ ἐπειδὴ τὰ γεγονότα τῆς Θεσσαλομαγνησίας εἶναι ἡ ἐνδειξὴ ἐν μικρῷ ἐνὸς γενικώτερου ἑλληνικοῦ φαινομένου—ἀποκτᾶ εὐρύτερη σημασία τὸ ἱστορικὸ ἔργο τοῦ Σκουβαρά. Καὶ ἀκόμη περισσότερο γιατί στὶς σελίδες του διαλέγονται οἱ δυὸ βασικὲς ροπὲς τῆς τότε ἑλληνικῆς ζωῆς : ὁ πόθος τῆς ἀπελευθέρωσης, ἀπὸ τὸν ξένο ζυγὸ στὴν ὑπαίθρο καὶ μιὰ ἐκδηλῆ συντηρητικὴ ἐπιρροὴ στὶς πόλεις, καὶ προπάντων στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου τὸ ἄγρυπνο μάτι τοῦ κυρίαρχου ἀναγκάζει τὸν ὑπήκοον νὰ κατατρίβεται σὲ μικρόχαρες ἔριδες καὶ προσωπικὰ πάθη ἢ νὰ σπαταλεῖ τὴν ἀγωνιστικὴ του ὀρμὴ σὲ γελοῖες, ἐν πολλοῖς, αἰρέσεις, ὅπως ἐκείνη τῶν Αὐξεντιανῶν.

Σ' αὐτὰ τὰ συμπεράσματα κατέληξα διαβάζοντας, ὕστερα ἀπὸ τόσες ἄλλες ἐργασίες, τὴν τελευταία διατριβὴ τοῦ Σκουβαρά, πού εἶναι συγχρόνως καὶ διατριβὴ ἐπὶ διδακτο-

ρία: Στηλιτευτικά κείμενα τοῦ ἸΗ' αἰῶνος κατὰ τῶν Ἀναβαπτιστῶν. Μέσα στὶς σελίδες αὐτῆς τῆς πραγματείας, τῆς γραμμένης σὲ ἄσπογη καθαρεύουσα, ἀνάμεσα στὶς ἔμμετρες λογομαχίες, ὅπου δοκιμάζουν ποιητικά τους δῶρα μέτριοι στιχοπλόκοι, ἐξαιρέτοι ὅμως συχνὰ ἄνθρωποι,—ὅπως ἐκεῖνος ὁ λαμπρὸς Πατριάρχης Καλλίνικος,—μπόρεσα νὰ διαπιστώσω, μέσα στὸ χάος τῶν λιβέλλων, τῶν ἀφορισμῶν, τῶν ὑβριστικῶν λογοπαγνίων, καὶ μιὰν ἄλλην ἀρετὴ τοῦ Σκουβαρά: τὸ καλῆς ποιότητος χιοῦμορ, πρᾶγμα ποῦ σπανίζει στὸν τόπο μας, ὅσο σπανίζουν οἱ φώκιες στὶς θάλασσές μας. Τὸ χιοῦμορ αὐτό, ποῦ τόσο ἡ καθαρεύουσα βοηθάει στὴν ἐκκόλαψή του, ὅπως μᾶς δίδαξε ὁ Ροῖδης, βαστάει πρᾶγματι ἀπὸ παλιὰ γερὴ ρίζα. Εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ὥρισε ὁ Σαΐκσπηρ στὸν Ἑρρίκο τὸν τέταρτο: *A jest with a sad brow.*

Ἔτσι λοιπὸν μὲ ἐπιστημονικὴ ἐμβριθεία, συγκρατημένο παθος καὶ γνήσιο χιοῦμορ, μᾶς δίνει ὁ Σκουβαράς τὴν μικρὴ του ἱστορία, φύση ὁμοειδῆς μὲ τὸν λαμπρὸν ἐκεῖνον ἱερωμένο, τὸν τίμιον, τὸν πατριώτη, τὸν πανέξυπνον Πατριάρχη, ποῦ ἀνάφερα παραπάνω.

Ἄξιον λοιπὸν ὁ Σκουβαράς. Καὶ πρέπει νὰ ἐκτιμηθῆ κατ' ἀξίαν, ἀν δὲν θέλουμε ἀκόμη μιὰ φορὰ νὰ ἀποδείξουμε, ὅτι στὸν τόπο μας ἡ Ἄξια καὶ ἡ Ἀναγνώρισή της εἶναι ποσὰ ἀντιστρόφως ἀνάλογα.

ΑΡΣ. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

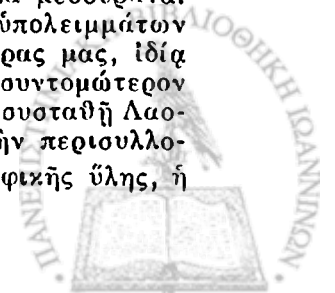
Τάσου Παπαποστολόου: «Λαογραφικὰ τῆς Εὐβοίας», Ἀθήνα 1966. Ἑπαινος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν μὲ χρηματ. ἐνίσχυοιν (2.000) δραχμῶν.

Μελετῶντας τὸ ἐν θέματι ἔργον, τὸ ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς διαιρεῖ σὲ ἑπτὰ μέρη, μεταφέρεται κανεὶς πνευματικὰ στὸ ὁμορφο νησί τὴν Εὐβοία. Ἐκεῖ συναναστρεφόμενος τοὺς Εὐβοεῖς μιᾶς, ἀκαθαρίστου εἰς χρόνον, περασμένης ἐποχῆς, ζεῖ μέσα σὲ ἐλάχιστον μονάχα χρόνον τὸ καταστάλαγμα τῆς ζωῆς πολλῶν μαζί γενεῶν. Ζεῖ μιὰ ζωὴ γεμάτη ἰδανικά μὲ κοινωνικὴ πρόοδο ζηλευτὰ ἐπιμιλημένη. Ἀκούει γιὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Ληψὸ (Αἰδηψοῦ), ἕναν ὁμορφο καὶ μὲ βάθος θρύλο, ὁ ὁποῖος ξαναζωντανεῖται μὲ μικρὰς παραλλαγὰς τὴν ἱστορία τῆς συζύγου τοῦ Λῶτ (Π.Δ. γεν. 1926) ποῦ διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς τιμωρεῖ παραδειγματικὰ τὴν ἀνυπακοή. (Τὸν ἴδιον θρύλον θὰ βροῦμε σὲ πολλὰ ἀκόμη μέρη τῆς Πατρίδος μας, ὅπου πιστεύεται ὅτι ἡ Δύναμις τοῦ Θεοῦ ἀφάνισε πόλεις ἀμαρτωλῶν). Βλέπει τίς σκευρωμένες, ἀπ' τίς καουχίες τοῦ ἀποκλεισμοῦ, γριές Ὠρεώτισσες, φορτωμένες γραφικὰ ἀσκιὰ γεμάτα νερό, νὰ ξανατυλίγουν μὲ μεγάλη περίσκεψιν ἕνα σχοινί, ὅμοιον τοῦ μίτου τῆς Ἀριάνης, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ὁποῖου προσπαθοῦν νὰ ἐπιστρέψουν στὸ ἰδιότυπο, τὸ παραμυθένιον τους κά-

στρο. Τοὺς Ἐλοπίτες πάλι νὰ ρίχνουν σ' ἕνα πῆλινο κόκκινον γυαλιστερό αὐλάκι, μακρὸ ὡς τὴ θάλασσα, τὸ ξανθοκόκκινον κρασί τους καὶ τίς τοιγγάνες μὲ τὰ γραφικὰ τους κουστούμια, στὸ Μαντούδι, νὰ ζητοῦν μὲ τὸν πειστικόν, τὸν παθιάρικον τρόπο τους «μαντοῦ» (ψωμί). Μαθαίνει ὅτι κάποιος σοφὸς τράγος, στὴ Στενή, βοηθημένος ἀπ' τὸ ἔνοστικτο τῆς αὐτοσυντηρήσεως, ἀνακαλύπτει τὸ νερὸ καὶ λίγο ξέμακρον ἀκούει τοὺς Κουμιῶτες νὰ χιτίζουν τὴν πόλιν τους, τὴν Κύμη, μ' ἀρχηγὸ τους ἕναν καταδιωγμένο Κρητικόν. Ἐπίσης μαθαίνει πῶς κάποτε τὰ «οκαλικατζούρια» σωφρόνισαν, κάπου στὸ νησί, μιὰ κακόψυχη γριὰ πεθερὰ κι ὅτι ὁ πρῶτος πρωτοχρονιάτικος ἐπισκέπτης κάθεται θέλοντας ἢ μὴ δίπλα στὸ τζάκι «στὴν πάνω γωνιά», μέσα σὲ ἕνα κοφίνι γεμάτο ἄχυρο. Ἀκούει τὰ μεσάνυχτα τὰ δύο ἀδικοχαμένα κριάρια νὰ χτυπιοῦνται μὲ λύσσα πάνω στὸ γεφύρι τῶν Ὠρεῶν καὶ τίς νεράιδες τὴν ἴδια ὥρα νὰ φωνασκοῦν στὸν Πάντερμο. Ἀκόμη βλέπει μὲ ἀνείπωτη κρῦα ἀνατριχίλα τὸν πρωτομάσταρα νὰ «στεριῶνῃ» ἄπονα καὶ ἄκαρδα τὴν ἀνύποπτη πανώρημα Ἀγιώτισσα Ντούμινα, στὸ ὁμόνυμο γεφύρι. Παρακολουθεῖ τὸ ἀλάτισμα καὶ πλύσιμο τοῦ νεογεννήτου, τὴν κρυφὴ λαχτήρα τῆς νύφης ποῦ περιμένει τὸ παλληκάρι νὰ τὴν πάρῃ ἀνάλαφρα ἀπ' τὸ «μαστό», ποῦ βρίσκεται περὶ τεχνὰ κλεισμένη, γιὰ νὰ τὴν κάμῃ γυναῖκα του καὶ «τὰ ξεχώματα» τοῦ πατέρα στὰ ψυχὰ. Νοιώθει τὰ τραγούδια νὰ ἀγγίζουν μαλακὰ τὰ φυλλοκάρδια του κι αἰσθάνεται τὸ βαθύτερον νόημα τῶν παροιμιῶν, αἰνιγμάτων καὶ προλήψεων· βλέπει μπροστά του μηχανεὺς τοπικῆς ἐπινοήσεως καὶ κατισοκευτῆς, νὰ ἐπεξεργάζονται ἰσάξια τῶν συγχρόνων, τὰ τοπικὰ προϊόντα. Τέλος βλέπει τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους ντυμένους τίς ὁμορφες καὶ γραφικὲς τοπικὲς τους φορεσιές, μὲ τὰ πάμπολλα ἐξορτήματα καὶ στολίδια, ποῦ μαρτυροῦν πλοῦτο, εὐημερία, γοῦστο καὶ προηγμένον πολιτισμόν.

Τὸ ἔργον ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως ἄξيان διὰ τὴν Εὐβοίαν εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται, ἀλλὰ καὶ μιὰν σημαντικὴν προσφορὰν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἑλληνικὴν λαογραφίαν, ποῦ καθημερινῶς, λόγω τῆς μὴ ἀρτίας ὁργανώσεώς της, χάνει, μὲ τὸν θάνατον κάθε ἡλικιωμένου ἀνθρώπου, πολὺτιμες σελίδες τοῦ ζωντανοῦ παρελθόντος μας. Δυστυχῶς, περιοχὲς ὀλόκληρες τῆς πατρίδος μας ἔχασαν, ἐν μέρει ἢ καθ' ὅλοκληρίαν, τὴν ἱστορία τους καὶ τὴν κοινωνικὴν τους συνέχειαν, ἐπεὶδὴ δὲν βρέθηκε κάποιος, ἔστω μὴ εἰδικός, νὰ ἀσχοληθῇ ἐγκαίρως μὲ τὸν λαὸ τους καὶ τὴ ζωὴ τους. Ἔτσι τὰ κοινωνικὰ αὐτὰ σύνολα ἔχρισαν τὴν πνευματικὴν τους κληρονομία καὶ θεωροῦνται τώρα ἄχρωνα, γκεμιομένα στὴ γῆ μόλις, ἀπ' τ' ἄδεια μεσοῦρα.

Πρὸς σωτηρίαν λοιπὸν τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ πνευματικοῦ πλοῦτου τῆς χώρας μας, ἰδίᾳ τῆς ὑπαίθρου, εἶναι ἀνάγκη τὸ συντομώτερον εἰς τὴν ἔδραν ἐκάστου Νομοῦ νὰ συσταθῇ Λαογραφικὸν Κέντρον, μὲ σκοπὸν τὴν περισυλλογὴν τῆς σωζομένης εἰσέτι λαογραφικῆς ὕλης, ἢ

όποια αποτελεί βασικόν ἔθνικόν κεφάλαιον, συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας προσώπων ειδιχῶν καὶ ὑπευθύνων εὐσυνειδήτων.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΣ

Κώστα Γ. Τσάντα: «Παιχνίδια με τὴ μπάλλα», Ἰωάννινα, 1967.

Ἀνάμεσα στὰ πολλὰ βιβλία, πού κυκλοφοροῦν κάθε χρόνο στὸν τόπο μας, πρέπει νὰ ξεχωρίζονται κάμποσα πού, λόγω τῆς πρωτοτυπίας τοῦ θέματος ἢ τοῦ κενοῦ πού ἔρχονται νὰ καλύψουν, συνιστοῦν ὡποδὴποτε μιὰ εὐπρόσδεκτη καὶ θετική προσφορά. Ἐνα τέτοιο βιβλίο—μοναδικὸ μάλιστα στὸ εἶδος του—εἶναι καὶ μιὰ πολύμοχθη, πολυδάπανη καὶ ὄντως θαυμάσια τυπωμένη ἐργασία τοῦ καθηγητοῦ Σωματικῆς Ἀγωγῆς κ. Κώστα Τσάντα: «Παιχνίδια με τὴ μπάλλα». Τὴν ξεχωρίζουμε καὶ τὴν κατατάσσουμε στὰ βιβλία ἐκεῖνα, πού πρέπει νὰ τυγγάνουν ειδιχῆς ὑποστηρίξεως ἀπ' τοὺς ὑπευθύνους γιὰ τὴν ἀθλητικὴ ἀγωγή τῆς νεολαίας μας (ιδιαίτερα γιὰ τὶς ὁμαδικὲς ἀθλήσεις με τὴ μπάλλα, πού τόσο ἐνδιαφέρον καὶ πού τόσο ἔκταση ἔχουν στὶς μέρες μας). Ἰατί, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ὀρθὴ τοποθέτηση καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ ἀνατομία, πού κάνει ἐδῶ ὁ κ. Τσάντας πάνω στὰ ἀθλήματα με τὴ μπάλλα, (ἐνὸς παιγνιδιοῦ πού ἔχει κατακτήσει τὶς πιὸ εὐρεῖες λαϊκὲς μάζες), ἡ ὑπεύθυνη θεώρηση γενικώτερα καὶ τὸ ὀρθόδοξο πνεῦμα τῆς εὐγενοῦς ἀμιλλας προσδίδουν στὴν ἐργασία του αὐτὴ ἓνα ξεχωριστὸ ἠθικὸ βᾶρος. Κι' αὐτό, μάλιστα πού, στὸ ποδόσφαιρο καὶ σὲ ἄλλα ἀθλήματα σφαιρίσεως ἀρχίζουν νὰ γίνονται καὶ «διαπραγματεύσιμα» ἀντικείμενα (ἐξαγορὲς καὶ παραχωρήσεις ἀθλητῶν ἀπὸ ὁμάδα σὲ ὁμάδα). καθίσταται ἀναντίρρητα μιὰ ἰδιάζουσα ἀρετὴ πού θὰ πρέπει νὰ γίνῃ βασικὸς κανόνας γιὰ τὰ ἀθλητικὰ μας πράγματα. Γιατί, αὐτὰ τὰ παιχνίδια, ὄχι μονάχα στὸν τόπο μας, ἀλλὰ σὲ ὀλόκληρο τὸν κόσμον, παίρνουν τέτοια ἔκταση ἀνάμεσα στὰ ἐνδιαφέροντα τῆς νεολαίας, ὥστε νὰ καθίστανται σπορ πού ἐπιβάλλεται νὰ ἔχουν τὴν μέριμνα καὶ τὴν φροντίδα μιᾶς ὑπευθύνου ἀντιλήψεως. Γι' αὐτό, πιστεύομε πὼς τὸ

ἔργον πού ἀναφέρονται στὴν ἄθληση με τὴν μπάλλα, δὲν πρέπει ποτὲ νὰ περνοῦν ἀπαρατήρητα. Με κάθε τρόπο, ἐπιβάλλεται νὰ ἐγκωμιάσωμε αὐτὸ τὸ ρεῦμα πού κατακλύζει τὰ γήπεδα. Καί, στὴν προκειμένη περίπτωσι, τὰ «Παιχνίδια με τὴ μπάλλα» εἶναι μιὰ σοβαρὴ ἐργασία γιὰ τὴν ἀνίχνευση καὶ γιὰ τὴν ἀξιοποίηση αὐτῶν τῶν ἀθλοπαιδιῶν. Γιατί, ἓνας συγγραφέας σὰν τὸν κ. Τσάντα, διδάσκοντας καὶ ὀρίζοντας, ἔχει πλουτίσει τὴν ἐργασία του με σπάνια σχέδια ἀπὸ προσωπικὴ ἐμπειρία κι' ἔχει εἰδικὲς φωτογραφικὲς παραστάσεις μέσα ἀπὸ ἀντιπροσωπευτικὰ παιχνίδια. Πρᾶγμα πού, μαζί με τὴν ἡρεμὴ καὶ ἀνετη περιγραφή του, ἀπλοποιεῖ πάρα πολὺ τὴν κατανόηση καὶ τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς τεχνικῆς αὐτῶν τῶν παιχνιδιῶν.

Εἶναι φανερό, πὼς ὁ κ. Κ. Τσάντας ἐδῶ ἔκαμε θυσίες καὶ κόπους καὶ ἀνάλωσε πολὺ χρόνο, γιὰ νὰ κατορθώσει νὰ δώσει αὐτὸ τὸ ὀλοκληρωμένο σύγγραμμα πού μπορεῖ νὰ ἔχει τὴ θέση ἀπόναν πρῶτο καταστατικὸ χάρτη γιὰ μιὰ ὀργάνωση τῆς σύζευξης ἀθλοπαιδιᾶς καὶ ψυχαγωγίας. Καί, ἀναμφισβήτητα, γιὰ ἓνα τέτοιο ἔργο, χρειάστηκε ὄχι μονάχα ἡ γνώση τοῦ ειδικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγάπη—πρὸ παντός—τοῦ ἀθλητοῦ κι' ἡ συνείδηση ἀκόμα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ. Καὶ στὴν προκειμένη περίπτωσι, ὁ κ. Κ. Τσάντας, ἔχοντας σὲ ξεχωριστὸ βαθμὸ καὶ τὰ τρία, εἶταν ἐνδεδειγμένος.

Μέσα στὰ «Παιχνίδια με τὴ μπάλλα», ὁ κ. Τσάντας ἐνοσωμάτῳνει καὶ μιὰ γενικώτερη εἰσαγωγή καὶ τοποθέτηση τῆς μπάλλας (σφαίρας), σ' ἓνα ξεχωριστὸ κεφάλαιο με τίτλο «Σφαιρικὰ παιχνίδια στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα». Τὸ κεφάλαιο τοῦτο ἀποτελεῖ μιὰ ὀραία συνοπτικὴ παρουσίαση τῆς σημαντικώτατης αὐτῆς ἀθλοπαιδιᾶς πού, ἀπ' τὸν Ὀμηρο μέχρις ἐδῶ, ἔχει μιὰ ἰδιάζουσα θέση στὴν ὀμαδικὴ ἀγωγή τόσο στὸ δημόσιον, ὅσο καὶ στὸν γυμναστηρικὸ καὶ σχολικὸ βίο τῶν ἀνθρώπων. Ἐδῶ, μάλιστα, ὁ συγγραφέας παραθέτει καὶ σπάνιες μνημειακὲς μαρτυρίες, ἀπεικονίσεις καὶ σχετικὰ χωρία ἀπ' τὴν μεγάλη κληρονομιά τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἐργασία πού πρέπει νὰ ἐφελκύσει τὴν προσοχὴ ὄλων τῶν ἀρμοδιῶν.

Δ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

7

